

Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

СЕРІЯ «ПЕДАГОГІКА»

Випуск 4

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Бойчук Петро Микитович, кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений працівник освіти України, ректор, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради.

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Вовк Мирослава Петрівна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна;

Цюняк Оксана Петрівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки початкової освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Беспарточна Олена Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та філософії, керівник навчально-методичного центру нормативно-правового забезпечення навчального процесу, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського;

Бичук Олександр Іванович, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, професор, професор кафедри теорії спорту та фізичної культури, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Денисенко Наталія Григорівна, доктор педагогічних наук, декан факультету початкової освіти та фізичної культури, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради;

Дишко Олеся Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної культури, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради;

Друшляк Марина Григорівна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка;

Замелюк Марія Іванівна, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради;

Калитка Світлана Володимирівна, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри фізичної культури і спорту, Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»;

Крутії Катерина Леонідівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського;

Лякішева Анна Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Мартинюк Алла Петрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземної та української філології, Луцький національний технічний університет;

Мартинюк Тетяна Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Марченко Оксана Юріївна, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, професор, Національний університет фізичного виховання і спорту України;

Семеног Олена Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри – професор кафедри української мови і літератури, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка;

Фаст Ольга Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради;

Красонь Катаржина (Krasoń Katarzyna), prof. dr hab, заступник декана з наукової роботи, Сілезький університет у Катовіце, Польща.

*Ілюстрація на обкладинці – картина із серії «Квіти – радість життя»
луцької художниці Світлани Костукевич (використана за згодою автора).*

Журнал ухвалено до друку Вченою радою
Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
13 грудня 2023 р., протокол № 3

Науковий журнал «Академічні студії. Серія «Педагогіка» зареєстровано Міністерством юстиції України (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія KB № 24745-14685P від 05.03.2021)

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 735 від 29 червня 2021 року (додаток 4) зі спеціальностей 011 – Освітні, педагогічні науки; 012 – Дошкільна освіта; 013 – Початкова освіта; 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями); 017 – Фізична культура і спорт.

Офіційний сайт видання: www.academstudies.volyn.ua/index.php/pedagogy

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-4758 (Print)

ISSN 2786-4766 (Online)

© Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, 2023

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЩОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

УДК 37.091.4Ушинський:37.011.3-051(043.2)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.1>

П. М. БОЙЧУК

*кандидат педагогічних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти України, ректор,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: pbojchuk@lpc.ukr.education
<http://orcid.org/0000-0003-486-980X>*

С. С. МАРЧУК

*кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри педагогіки та психології,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: smarchuk@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0001-8520-822X>*

Н. С. ПУШКАР

*народний вчитель України,
викладач циклової комісії шкільної,
дошкільної педагогіки, психології та методик,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: npushkar@lpc.ukr.edukation
<https://orcid.org/0000-0001-7353-8168>*

Н. П. ЯРОЩУК

*викладач циклової комісії шкільної,
дошкільної педагогіки, психології та методик,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: nyaroschuk@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-3771-3974>*

ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ ПЕДАГОГА ТА ЙОГО ПІДГОТОВКА В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ К. Д. УШИНСЬКОГО

Підготовка педагогічних працівників, їх професійне вдосконалення є важливою умовою модернізації освіти. Сучасний стан підготовки майбутніх учителів потребує звернення до творчої спадщини К. Ушинського задля пошуку раціональних технологій формування важливих компетенцій педагогічних фахівців.

Мета статті – проаналізувати професійно значимі якості педагога та з'ясувати особливості психолого-педагогічної підготовки в науковій спадщині К. Ушинського.

Визначено, що цілісна концепція К. Ушинського увібрала в себе кращі європейські традиції; власний досвід фахової підготовки учительок; прогресивні реформаційні ідеї, запропоновані педагогом-демократом у педагогічній періодиці того часу, та відображені в авторських проектах статутів, програм для створення якісно нових учительських семінарів та інститутів.

Аналіз творів К. Ушинського показує, що учителем може бути людина, яка близька до народу, тісно пов'язана з ним, знає народну мову, живе народними інтересами. Учитель має бути високоосвіченою людиною з енциклопедичними знаннями, любити свою професію, бути завжди зацікавленим в удосконаленні власної майстерності, мати педагогічний і психологічний такт. Він повинен бути професіоналом, чітко уявляти мету педагогічної діяльності, мати високу практичну підготовку, володіти методикою навчання, бути умілим вихователем.

Обґрунтовано принципи гуманізму, народності, природовідповідності як основоположні постулати педагогічної професії у спадщині К. Ушинського.

Ключові слова: професійні якості, педагог, професійна підготовка, наукова спадщина К. Ушинського, гуманізм, демократизм, народність.

Поставлення проблеми. На шляху розвитку інформаційного суспільства якісна освіта стає одним з головних чинників успіху, а педагог є одночасно і об'єктом, і провідником позитивних змін. Формування нового бачення перспектив педагогічної професії, привабливості професійної кар'єри педагога, престижності здобуття педагогічної освіти в Україні потребує запровадження спеціальної моделі державної підтримки здобуття педагогічної освіти [Концепції розвитку педагогічної освіти, 2018].

Школа українська буде успішна, якщо до неї прийде успішний учитель. Він – успішний вчитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає [Нова українська школа, 2016].

В епоху розвитку цифрових технологій, створення штучного інтелекту, який дедалі більше замінює працю людини, професія вчителя не втрачає свого сенсу. Він – творець духовності, розвитку, збагачення інтелекту учня. Вчитель Нової української школи готує дитину до життя в глобалізованому світі. Видатний український педагог Костянтин Ушинський (1824–1870) залишив у спадок свої погляди на комплекс професійно зумовлених якостей педагога та психолого-педагогічну підготовку вчителя початкових класів, що є актуальними і в наш час.

Аналіз попередніх досліджень. Означену нами проблему можна вважати за науково-педагогічну проблему, до якої зверталися чимало науковців та педагогів-практиків. Питання професійної підготовки вчителя-вихователя у контексті психолого-педагогічних ідей Костянтина Ушинського студіювали К. Волинець, С. Марчук, О. Полякова, В. Павленко, С. Чижевська та ін. Чимало науковців висвітлюють питання професійної підготовки сучасного вчителя,

звертаючись до ідей видатного педагога: С. Мельничук, Н. Носовець, І. Стражнікова, Н. Юрченко (підготовка вчителя початкових класів), Р. Пріма (в ракурсі генези вимог до підготовки вчителя), О. Попенко (професійне становлення педагога) та ін.

Дослідники С. Чижевська та В. Павленко визначили зміст спеціальної підготовки вчителя в концепції Ушинського: Закон Божий, граматики, арифметики, географії та історії, природничі науки, медицина, сільське господарство. Центральне місце серед цих наук він відводить рідній мові, бо цей предмет входить в усі інші предмети і вбирає в себе їхні результати [Чижевська, Павленко : 226].

Автори О. Друганова, В. Білик, А. Денисенко з'ясували актуальність ідей К. Ушинського в умовах розбудови нової моделі підготовки сучасного вчителя. Важливе місце в системі підготовки вчителя-вихователя мають зайняти такі науки і навчальні предмети, що дозволять майбутньому педагогу ретельно вивчати дитину «з усіх сторін і в усіх відношеннях», творчо й відповідально підходити до виховання нового покоління [Друганова, Білик, Денисенко : 58]. Дослідниця К. Волинець розглядає педагогічні ідеї К. Ушинського та їх реалізацію в сучасній неперервній педагогічній освіті, висвітлюючи його вимоги щодо підготовки майбутніх педагогів [Волинець : 185].

У зв'язку із відзначенням 200-річчя від дня народження К. Ушинського українськими дослідниками ґрунтовніше, з огляду на педагогічні реалії сьогодення, переосмислюються ідеї Ушинського в контексті підготовки вчителя нової генерації, зокрема, про це висвітлили такі автори: Н. Басараб, Т. Завгородня, О. Болгар, Ю. Бондар, О. Венгловська, О. Гальонка, Н. Ланько, Т. Івченко, І. Киричок, Т. Куліш, О. Філоненко, С. Шевченко [Історія та філософія освіти в незалежній Україні: до 200-річчя від дня народження Костянтина Ушинського].

Мета статті – вивчити та проаналізувати професійно значимі якості педагога та з'ясувати особливості його психолого-педагогічної підготовки в науковій спадщині К. Ушинського.

Виклад основного матеріалу. Питання фахової підготовки вчителя К. Ушинський вважає динамічною, багатоаспектною проблемою, що має актуальне соціально-педагогічне і наукове значення і нині. Свої погляди про підготовку вчителів він виклав у статтях «Про користь педагогічної літератури», «Три елементи школи», «Думка колезького радника К. Ушинського про проект реорганізації Гатчинського інституту», у програмах для жіночих навчальних закладів («Програма педагогічного курсу», «Програма з педагогіки для спеціальних класів», «Програма педагогічного курсу для двох старших загальних класів»), працях «Проект учительської семінарії», «Педагогічна подорож по Швейцарії», у передмові до книги «Людина як предмет виховання» та ін. Будучи незадоволеним системою освіти та виразником демократичних та реформаторських ідей, Костянтин Ушинський розробив проект підготовки майбутніх учителів для сільських народних шкіл.

К. Ушинський надзвичайно високо оцінив місце вчителя у суспільстві, підкреслив його значення, розробив систему теоретичної та практичної підготовки. Педагог наголошував, що вчителю суспільство довіряє душу і розум дітей, а разом з тим наше майбутнє.

Науковець був переконаний, що тільки молода людина з вираженими педагогічними нахилами може здобувати професію вчителя. Він радив дбати про те, щоб до учительських семінарій «вступала переважно та молодь, яка отримала кращу початкову освіту і виховання» [Ушинський, Т. 1 : 250].

У «Проекті учительської семінарії» К. Ушинський писав: «Від учителя народної школи, особливо такого, що живе у селі або в невеличкому місті, справедливо вимагати, щоб життя його не тільки не давало приводу до спокуси, не тільки не руйнувало поваги до нього у батьків і дітей, але, навпаки, служило прикладом як для одних, так і для інших, не суперечило його шкільним настановам. Молоді люди, обравши для себе скромну кар'єру народного вчителя, повинні звикати до життя простого, навіть суворого

і бідного, без будь-яких світських розваг, до життя з природою, строгого, акуратного, чесного і вищою мірою діяльного» [Ушинський, Т. 1 : 245–246].

У працях видатного педагога знаходимо чимало міркувань про особистість вчителя та його якості:

– вихователь, що перебуває на рівні із сучасним ходом виховання, почуває себе живим, діяльним членом великого організму, посередником між усім, що було благородного й високого в минулій історії людей, і поколінням новим, охоронцем святих заповітів людей, які боролися за істину і за благо» [Ушинський, Т. 1 : 44];

– у вихованні все має ґрунтуватися на особі вихователя, тому що виховна сила виявляється тільки з живого джерела людської особистості;

– жодні статuti і програми, жоден штучний організм закладу, як би хитро його не було придумано, не може замінити особистості у справі виховання;

– тільки особистість може впливати на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер» [Ушинський, Т. 1 : 41];

– щоб оцінити, що таке хороший наставник і хороший вихователь, потрібно знати, що таке виховання, його вимоги і його труднощі; це потрібне ще й тому, щоб не піддатися обманові, за який можна заплатити характером та майбутністю дітей [Ушинський, Т. 1 : 45].

К. Ушинський наголошував, що ввіряючи вихованню чисті і вразливі душі дітей, ввіряючи для того, щоб воно сформувало в них перші, а тому й найглибші риси, ми маємо цілковите право запитати вихователя, якої мети він добиватиметься у своїй діяльності, і вимагати на це питання зрозумілої і категоричної відповіді [Ушинський, Т. 4 : 26].

Зразковим прикладом особистості педагога К. Ушинський вважає Мюллера із Цюрихської вищої школи: «Це надзвичайно гуманна, надзвичайно пристойна людина, він владарює у школі не суворістю логіки, не зовнішньою силою методу, але своїм *гуманним характером*, пристойністю манер, цікавістю викладу, тим, що вміє наблизити до себе дітей і прищепити їм прихильність та пошану до себе. Він, його манера, його виклад, його поведінка подоба-

Таблиця 1

Зміст народності як основоположного принципу педагога в уявленні К. Ушинського

З/п	Змістове наповнення народності
1	Почуття народності настільки сильне у кожного, що навіть якщо загине все святе і благородне, воно гине останнім.
2	Виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу.
3	Народ без народності – тіло без душі.
4	У кожного народу є своя особлива національна система виховання; а тому запозичання одним народом в іншого виховних систем є неможливим.
5	Не можна жити за зразком іншого народу, яким би принадним не був цей зразок, не можна виховуватися за чужою педагогічною системою, яка б вона не була струнка і добре обдумана [Ушинський, Т. 1 : 106–109].

ються дітям – вони охоче біжать до нього; коли він проходить двором, вітаються з ним, весело посміхаючись, потискують йому руку, але водночас швидко й точно виконують його короткі накази» [Ушинський, Т. 2 : 117].

Сучасний педагог настановленням і особистим прикладом повинен утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства [Закон України «Про освіту», 2017].

Необхідними педагогічними умовами реалізації головних завдань виховання в науковому спадку К. Ушинського є дотримання принципів гуманізму, народності, природовідповідності, раціонального використання ефективних шляхів, засобів та форм зміцнення та збереження психічного та фізичного здоров'я школярів на вимогах сформованості високоморальних та професійних якостей особистості педагога.

К. Ушинський вважав, що народним учителем може бути людина, яка близька до народу, що знає народну мову, живе народними інтересами. Згідно з ідеями народності, великий педагог вважав за необхідне, щоб школа була «кузнею людяності», в якій діти виховуються в душі прагнень народу, а вчителі були освічені і пройняті народним духом, його інтересами.

Застосування учителем народних традицій, засобів народної педагогіки є метою формування людини з національним характером та духом, громадянина-патріота рідної землі, захисника Вітчизни. У статті «Про народність у громадському вихованні» К. Ушинський писав: «Виховання охоплює людину всю, якою вона є, з усіма її народними й індивідуальними особливостями, – її тіло, душу і розум, – і насамперед звертається до характеру людини; а характер і є саме тим підґрунтям, у якому корениться народність» [Ушинський, Т. 1 : 51]. У табл. 1 наведемо такі важливі його міркування.

На думку К. Ушинського, врахування природних особливостей дитячого організму, його вікових, індивідуальних, статевих особливостей у процесі виховання та навчання є одним із важливих принципів педагогічної діяльності:

– природа своїми таємними буквами записує в тілі людини всю історію безсмертної душі, і цей дивний літопис передається з поко-

ління в покоління, від батьків до дітей, внукам і правнукам;

– природа повторює в дітях тілесний організм батька і матері в найрізноманітніших комбінаціях (як немає двох листків на дереві, цілком схожих один на одного, так немає двох людей, природні темпераменти яких були б ідентичними);

– вивчайте характер ваших вихованців, послуговуйтеся їхніми добрими нахилами, спрямовуйте до добра ті з них, які, залежно від обставин, можуть зробитись добрими й поганими, і викоринюйте, нарешті, ті, які непотрібні (але нелегко знайти такого вихователя, який міг би виконати ці вимоги у великому громадському закладі);

– у сім'ї природа готує в організмі дітей можливість повторення і дальшого розвитку характеру батьків [Ушинський, Т. 1 : 99–107].

Видатний педагог зазначав: «Ми дуже помиляємось, коли думаємо, що життя дитини в шкільному віці цілком належить школі; ні, школа має тільки невелику частку в тому природному розвитку дитини, на який багато більше впливає час, природа та сімейне життя. Школа не має права втручатися в чужу їй сферу та заважати своїми уроками впливові інших великих вихователів людини: природи та життя» [Ушинський, Т. 1 : 397].

Учителеві потрібно знати особливості переходу від дитинства до змужнілості, що позначені проявами статевої зрілості, народженням

почуттів, розуміння особистого піклування про власні інтереси [Ушинський, Т. 6 : 395].

К. Ушинський прагнув утвердити в школі принципи гуманного виховання. На його думку, виховання повинне просвітити свідомість людини, щоб перед нею лежала чітка дорога добра. Педагог вказував на необхідність такої постановки навчання і виховання, щоб із самого початку розвинути в дітей почуття безкорисливості, скромності й гуманного ставлення до особистості, не зважаючи на расу й національність.

Одним із головних завдань гуманного виховання, на думку К. Ушинського, є формування в людини високих моральних якостей – добротності, справедливості, правдивості, щирості. Жадоба грошей, невіра в добро, відсутність моральних правил, презирство до думки, любов до манівців, байдужість до громадського блага, поблажливість до порушення законів честі – ось вороги виховання, з якими воно покликане боротися.

Гуманізм в сучасних умовах визначається одним із фундаментальних засад державної політики у сфері освіти та принципом освітньої діяльності [Закон України «Про освіту», 2017].

Педагог визначив гуманізм як важливу якість вчителя та основний педагогічний принцип (табл. 2).

Таблиця 2

Зміст гуманізму як професійно зумовленої якості педагога в уявленні К. Ушинського

З/п	Змістове наповнення гуманізму
1	Розвиток гуманних рис людини.
2	Поведінка за правилом: «не роби іншим того, чим ти сам був би засмучений».
3	Гуманне ставлення до людей, що нас оточують (тобто таке ставлення, в якому ми визнаємо себе «не вищим і не нижчим від інших людей»).
4	Привчити дитину проймається душевним станом інших людей.
5	Ставити себе на місце скривдженого і почувати те, що він повинен почувати [Ушинський, Т. 6 : 21].

У праці К. Ушинського «Проект учительської семінарії» даються пропозиції щодо підготовки вчителів молодших класів. Він вважав, що при семінарії має бути зразкова початкова школа. Ушинський підкреслював, що для цієї категорії вчителів необхідна спеціальна педагогічна підготовка та педагогічні вміння. У скла-

деній ним програмі курсу педагогіки підкреслюється, що основним завданням педагогіки має бути вироблення свідомого ставлення до педагогічної діяльності і закладання основ для систематичної праці над собою.

При підготовці вчителя дуже важливим є опанування основами педагогіки, психології, фізіології та фахових методик. Учитель має спрямовувати свою діяльність на особистість дитини, пізнати її природу на основі психологічних умінь. Великий педагог стверджував, що «якщо і після такого вивчення він не любить дітей, тому краще йому не братися за справу виховання» [Ушинський, Т. 4 : 345].

Учитель молодших класів, на його думку, повинен вміти викладати матеріал, маючи енциклопедичні знання з предметів, вміти добре писати, малювати, виразно читати, креслити, співати. Під час вивчення предметів наполягав на важливості формування в майбутнього вчителя педагогічних переконань, бо, на його думку, вони є найголовнішими у вихованні особистості.

Важливо, щоб педагогічні методи і засоби використовувалися до дитини, «якою вона є в дійсності, з усіма її слабостями і в усій її величі, з усіма її буденними дрібними потребами і з усіма її великими духовними вимогами» [Ушинський, Т. 4 : 36].

К. Ушинський був переконаний, що лише той педагог, який любить дітей і вчительську роботу може виконувати свою функцію. Наймогутнішими засобами знань учителя вважав педагогічну літературу, яка вводить в благородне коло мислителів, які присвятили своє життя справі навчання та виховання. Він вважав, що в практичній діяльності вчителя на основі знань з педагогіки народжується досвід, який цінний для школи.

На думку К. Ушинського, кожен педагог є психологом, бо йому доводиться вивчати психологію дітей, керувати їх розумовим розвитком, спрямовувати волю, боротися з лінощами, з упертістю, прищеплювати любов до істини – тобто постійно перебувати в галузі психічних явищ. Педагог не є машина для задавання і вислуховування уроків та покарання учнів. Він повинен багато вчитися, щоб розуміти душу дитини в її явищах та багато думати про мету, предмет і засоби виховної майстер-

ності [Історія та філософія освіти в незалежній Україні : 185].

Педагогічна майстерність вчителя є важливою умовою освітнього процесу. К. Ушинський підкреслював роль самого педагога у вихованні дітей, який виховує зовнішнім виглядом, постановкою голосу, власною поведінкою, рухами, жестами. Особистий приклад учителя він порівнював з променем сонця для молоді душі. «Вплив особи вихователя на молоді душі становить ту виховну силу, якої не можна замінити ні підручниками, ні моральними сентенціями, ні системою покарань та заохочень», – підкреслював він [Ушинський, Т. 1 : 41].

Складниками педагогічної підготовки вчителя К. Ушинський вважав: цілеспрямований добір учнів, вивчення основ наук, вироблення умінь і навичок висловлювати власні думки, залучення до педагогічної діяльності. У програмі з педагогіки визначив завдання – свідоме ставлення до педагогічної діяльності і закладання основ для систематичної праці над собою. Підкреслював велику роль дидактичного матеріалу, а наймогутнішим засобом вважав педагогічну літературу.

Великого значення надавав практичним заняттям у діяльності учительської семінарії. Він вперше запропонував педагогічну практику для семінаристів, яка складалася з практики у школі, проведення пробних уроків, річного стажування у школі під наглядом семінарії, після якого їм мало присвоюватися звання народного вчителя. Семінарія, вважав К. Ушинський, постійно має турбуватися про

своїх випускників з питань працевлаштування, матеріального забезпечення та забезпечення новими книгами й посібниками.

К. Ушинський акцентував увагу на роботі вчителя над удосконаленням свого фаху. Був переконаний в тому, що вчитель навчає учнів до тих пір, поки сам вчиться. Професіонал в його уяві – це людина, яка володіє теорією та практикою. Для підвищення кваліфікації народних вчителів пропонував при семінаріях організувати педагогічні курси, а також проведення щорічних лекцій з педагогіки та психології. Позитивно ставився до проведення зборів, нарад вчителів.

Висновки. Таким чином, К. Ушинський розробив професійну модель якостей педагога та цілісну програму його підготовки. У ній науково обґрунтовано одну із складних проблем свого часу – проблему підготовки педагогічних кадрів для народної школи. Загальноосвітня і педагогічна підготовка педагога, формування необхідних моральних якостей вихователя під час навчання в учительській семінарії були, на думку К. Ушинського, тими обов'язковими передумовами, без яких неможливий розвиток якісної освіти. Наукова спадщина К. Ушинського щодо педагогічної підготовки вчителів актуальна в сучасних умовах. Вона може ефективно використовуватися в освітньому процесі Нової української школи. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні ідей К. Ушинського з метою ефективної організації педагогічної практики майбутніх учителів початкової школи в умовах сучасних освітніх реформ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волинець К. І. Ідеї К. Д. Ушинського щодо підготовки майбутніх учителів у сучасній неперервній педагогічній освіті. *Ідеї К. Д. Ушинського в сучасній педагогіці: матер. Міжнарод. наук.-практ. конф.* 20–21 лютого 2014 року, м. Київ. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. С. 185–192.
2. Друганова О. М., Білик В. М., Денисенко А. О. Актуальність ідей К. Ушинського в умовах розбудови нової моделі підготовки сучасного вчителя. *Теорія та методика навчання та виховання.* 2023. № 54. С. 51–60.
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 14.10.2023).
4. Історія та філософія освіти в незалежній Україні: до 200-річчя від дня народження Костянтина Ушинського (1823–1871): зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. 3 березня 2023 року, м. Київ, Інститут педагогіки НАПН України. [Електронне наукове видання]. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, 2023. 250 с.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 12.10.2023).
6. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 12.10.2023).
7. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання (Спроба педагогічної антропології). *Твори. В 6 т. Т. 4.* Київ: Рад. школа, 1952. С. 21–454.

8. Ушинський К. Д. Педагогічна подорож Швейцарією. *Твори. В 6 т. Т. 2.* Київ: Рад. школа, 1954. С. 17–122.
9. Ушинський К. Д. Твори. В 6-ти т. Т. 1. Педагогічні статті. Київ: Рад. школа, 1954. 449 с.
10. Ушинський К. Д. Твори. В 6-ти т. Т. 6. Психологічні статті. Київ: Рад. школа, 1955. 616 с.
11. Чижевська С., Павленко В. Проблема професійної підготовки вчителя в педагогічній спадщині К. Д. Ушинського. *Магістратура в умовах євроінтеграційних процесів вищої школи: зб. наук. праць.* Житомир: вид. ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 225–227.

REFERENCES

1. Volynets' K. I. (2014). Ideyi K. D. Ushyns'koho shchodo pidhotovky maybutnikh uchyteliv u suchasniy nepererivniy pedahohichniy osviti [K. D. Ushinsky's ideas regarding the training of future teachers in modern continuous pedagogical education.]. *Ideyi K. D. Ushyns'koho v suchasniy pedahohitsi: mater. Mizhnarod. nauk.-prakt. konf.* 20–21 lyutoho 2014 roku, m. Kyiv. Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka. S. 185–192. [in Ukrainian]
2. Druhanova O. M., Bilyk V. M., Denysenko A. O. (2023) Aktual'nist' idey K. Ushyns'koho v umovakh rozbudovy novoyi modeli pidhotovky suchasnoho vchytelya [The relevance of K. Ushinsky's ideas in the context of the new model of modern teacher training development]. *Teoriya ta metodyka navchannya ta vykhovannya.* № 54. S. 51–60. [in Ukrainian]
3. Zakon Ukrayiny "Pro osvitu" (2017). [Law of Ukraine "On Education"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennya: 14.10.2023). [in Ukrainian]
4. Istoriya ta filosofiya osvity v nezalezhniy Ukrayini: do 200-richchya vid dnya narodzhennya Kostyantyna Ushyns'koho (1823–1871) (2023): zb. mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. 3 bereznya 2023 roku, m. Kyiv, Instytut pedahohiky NAPN Ukrayiny [History and philosophy of education in independent Ukraine: to the 200th anniversary of the Konstantin Ushinsky' birth (1823–1871): collection of materials Ukrainian science and practice conf. March 3, 2023, Kyiv, Institute of Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine]. [Elektronne naukovye vydannya]. Kyiv: Instytut pedahohiky NAPN Ukrayiny, 250 s. [in Ukrainian]
5. Nova ukrayins'ka shkola. Kontseptual'ni zasady reformuvannya seredn'oyi shkoly (2016). [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennya: 12.10.2023). [in Ukrainian]
6. Pro zatverdzhennya Kontseptsii rozvytku pedahohichnoyi osvity (2018). [On approval of the pedagogical education' development Concept.]. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny vid 16 lypnya 2018 r. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (data zvernennya: 12.10.2023). [in Ukrainian]
7. Ushyns'ky K. D. (1952). Lyudyna yak predmet vykhovannya (Sproba pedahohichnoyi antropohiyi). [Man as a subject of education (An attempt at pedagogical anthropology)]. *Tvory. V 6 t. T. 4.* Kyiv: Rad. shkola, S. 21–454. [in Ukrainian]
8. Ushyns'ky K. D. (1954). Pedahohichna podorozh Shveytsariyeyu [Pedagogical trip to Switzerland]. *Tvory. V 6 t. T. 2.* Kyiv: Rad. shkola, S. 17–122. [in Ukrainian]
9. Ushyns'ky K. D. (1954). Tvory. V 6-ty t. T. 1. Pedahohichni statti. [Works. In 6 vols. Vol. 1. Pedagogical articles.]. Kyiv: Rad. shkola, 449 s. [in Ukrainian]
10. Ushyns'ky K. D. (1955). Tvory. V 6-ty t. T. 6. Psykholohichni statti. [Works. In 6 vols. T. 6. Psychological articles.]. Kyiv: Rad. shkola, 616 s. [in Ukrainian]
11. Chyzhevs'ka S., Pavlenko V. (2013). Problema profesiyanoi pidhotovky vchytelya v pedahohichniy spadschyni K. D. Ushyns'koho. [The problem of professional teacher training in the K. D. Ushinsky' pedagogical heritage]. *Mahistratura v umovakh yevrointehratsiynykh protsesiv vyshchoyi shkoly: zb. nauk. prats'.* Zhytomyr: vyd. ZHDU im. I. Franka, S. 225–227. [in Ukrainian]

P. M. BOYCHUK

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Honored Worker of Education of Ukraine, Rector,
Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: pboychuk@lpc.ukr.education
<http://orcid.org/0000-0003-486-980X>*

S. S. MARCHUK

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Head of the Department of Pedagogy and Psychology,
Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: smarchuk@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0001-8520-822X>*

N. S. PUSHKAR

*People’s Teacher of Ukraine,
Lecturer of School, Preschool Pedagogy, Psychology and Methods` Cycle Committee,
Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: npushkar@lpc.ukr.edukation
<https://orcid.org/0000-0001-7353-8168>*

N. P. YAROSCHUK

*Lecturer of School, Preschool Pedagogy, Psychology and Methods` Cycle Committee,
Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: nyaroschuk@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-3771-3974>*

**PROFESSIONAL QUALITIES OF A TEACHER AND HIS TRAINING
IN THE CONTEXT OF K. USHINSKY’S IDEAS**

The teaching staff training and their professional improvement is an important condition for the modernization of education.

The current state of future teachers training requires an appeal to the creative heritage of K. Ushinsky in order to find rational technologies for the formation of pedagogical specialists’s important competencies.

The purpose of the article is to analyze the professionally significant qualities of a teacher and to clarify the peculiarities of psychological and pedagogical training in the scientific heritage of K. Ushinskyi.

It was determined that the holistic concept of K. Ushinsky absorbed the best European traditions; own experience of teachers` professional training; progressive reformation ideas proposed by a democrat teacher in the pedagogical periodicals of that time, and reflected in the author’s drafts of statutes, programs for the creation of qualitatively new teacher seminaries and institutes.

An analysis of K. Ushinskyi’s works shows that a teacher can be a person who is close to the people, closely connected with them, knows the vernacular, lives in people’s interests. A teacher must be a highly educated person with encyclopedic knowledge, love his profession, always be interested in improving his own skill, have pedagogical and psychological tact. He must be a professional, have a clear idea of the pedagogical activity purpose, have a high level of practical training, master teaching methods, and be a skilled educator.

The principles of humanism, nationalism, conformity to nature as the fundamental postulates of the teaching profession in the legacy of K. Ushinskyi are substantiated.

Key words: professional qualities, teacher, professional training, scientific heritage of K. Ushinsky, humanism, democracy, nationality.

УДК 37.01+378

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.2>**О. І. ДЕНІЧЄВА***кандидат педагогічних наук, доцент**Електронна пошта: olhadienichieva@gmail.com**<https://orcid.org/0000-0002-1655-8688>***КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

У статті проаналізовано шляхи реалізації комплексного підходу у процесі реформування системи вищої освіти в Україні. Розглянуто вплив політичних, економічних та соціальних чинників на впровадження інноваційних технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців. Охарактеризовано напрями реформування системи освіти, які скеровують модернізацію змісту вищої освіти на комплексне оновлення форм і методів організації освітнього процесу, суміщення концептуальних підходів, що сприяє розвитку конкурентоспроможної особистості. Визначено важливість трансформаційних процесів сучасного українського суспільства для обґрунтування мети і завдань освітніх реформ. Вивчено особливості реалізації комплексного підходу в освітньому процесі ЗВО. Наголошено на необхідності ретельного добору технологій для розвитку освітнього простору: педагогічних, інформаційних, проектних, соціальних. Здійснено аналіз державних документів, в яких йдеться про стратегії реформування освіти, завдання освітніх реформ, спрямованих на оновлення змісту освіти. Увагу зосереджено на основних положеннях методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти, узгоджених з Рамкою кваліфікацій європейського простору вищої освіти, Європейською рамкою кваліфікацій для навчання протягом життя. Державні стандарти в Україні визначають вимоги до оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти відповідно до міжнародних стандартів вимірювання знань, вмінь та навичок. Доведено, що стандартизація вищої освіти передбачає оновлення освітніх програм, що уможливило створення додаткових умов проведення освітньої діяльності. Зазначено, що під час воєнного стану тенденції розвитку суспільства значно впливають на механізми забезпечення якості вищої освіти. Окреслено перспективи подальшої модернізації змісту вищої освіти.

Ключові слова: модернізація, освітні реформи, зміст освіти, освітні стандарти, оновлення.

Постановка проблеми. Упровадження освітніх реформ розглядається як пріоритетна ланка у побудові нової моделі українського суспільства. Сучасний стан розвитку країни показує, що трансформації у системі освіти зумовлені низкою соціально-історичних чинників, які скеровують вибір підходів до професійної підготовки здобувачів вищої освіти, імплементації професійних стандартів, визначення форм і методів організації освітнього процесу, отримання якісних показників навчальних досягнень, введення перспективних технологій у процес професійного становлення особистості.

Істотного значення набуває модель соціальної ринкової економіки, яка значно впливає на розвиток системи освіти, утворюючи необхідність перегляду мети структурного реформування на різних освітніх рівнях. Вимоги сучасного ринку праці передбачають зміни ціннісних орієнтирів впроваджуваних реформ, переосмислення їх мети та завдань, практичну реалізацію отриманої інформації, професійну перепідготовку, формування конкурентоспроможних фахівців [Сбруєва : 96].

Акцентуємо увагу на те, що важливим є використання різних за характером і принципом дії підходів до модернізації системи вищої освіти, що зумовлюється підвищенням рівня економічної конкуренції в західноєвропейських країнах та потребує оновлення змісту вищої освіти в Україні відповідно до пріоритетних напрямів розвитку ринку праці. Викладене вище окреслює актуальність дослідження, оскільки результати інформатизації суспільства, цифровізації освітнього простору, світових конфліктів спричиняють потребу модернізації змісту освітніх програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблеми реформування системи освіти присвячено праці українських вчених: А. Василюк (концептуальна модель реформування освіти), О. Дубасенюк, О. Локшина (тенденції модернізації вищої освіти), В. Огнев'юк (питання оновлення змісту навчання, тенденції розвитку освіти), С. Мартиненко (розвиток вищої освіти у європейських країнах), А. Сбруєва (чинники розвитку вищої освіти, інноваційні підходи до організації навчально-виховного процесу), С. Сисоєва (питання ре-

лізації освітніх реформ), Н. Чернуха (соціальні аспекти розвитку освіти).

Метою статті є аналіз впровадження комплексного підходу до реформування системи освіти та основних напрямів модернізації змісту вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу. Структурні зміни в суспільстві спрямовують освітні реформи на вдосконалення системи професійної підготовки здобувачів вищої освіти, припинення обмежень здобуття освіти різних вікових груп, забезпечення академічної доброчесності, створення умов для реалізації творчого потенціалу молоді, професійну перепідготовку працівників. Досить важливим аспектом під час реформування вважається модернізація змісту освітніх програм, яка передбачає поєднання концептуальних підходів, теорії та практики, що уможливує формування вмій та навичок, необхідних для розвитку конкурентоспроможної особистості у майбутній фаховій діяльності [Локшина : 9–11].

Як відомо, освітні реформи здійснюються у декількох напрямках: середня школа (нова українська школа), професійна (професійно-технічна) освіта, освіта дорослих, розвиток науки в Україні [Про вищу освіту]. Проведення реформ умовно поділяємо на два етапи: підвищення продуктивності та ефективності взаємодії структур. Відповідно до першого етапу, увага приділяється підвищенню якості освіти та рівня працездатності (конкурентоспроможності) [Освітні реформи : 61–62]. Виявлення нових можливостей для покращання якості підготовки студентів, підвищення їх рівня мотивації до саморозвитку та самоосвіти, осучаснення мети і завдань в освітніх програмах, запровадження нових засобів та прийомів для професійного становлення, використання комплексного підходу в системі оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти є ключовими ідеями цього етапу [Василюк].

Трансформації в освіті, за другим етапом, пов'язані зі змінами в системі управління закладами освіти, забезпеченням умов для підвищення кваліфікації працівників освіти; з перспективами працевлаштування студентів, моделлю фінансування. Комплексний характер проведення реформ на цьому етапі проявляється у взаємозв'язку результатів навчання

з складовими освітнього процесу. Наголосимо, що сучасна перебудова суспільства значно впливає на переосмислення завдань реформ та оновлення прийомів навчання [Локшина].

В контексті модернізації змісту освіти, використання комплексного підходу призначено враховувати сучасні соціальні та економічні проблеми в країні. Комплексний підхід передбачає ретельний відбір технологій, методів та засобів з метою розв'язання різних за характером соціальних питань під час розвитку освіти [Гораш : 53]. Поетапність планування змін на всіх освітніх рівнях дотримується принципів комплексного оновлення існуючої парадигми освіти, добору філософських та педагогічних концепцій становлення особистості, удосконалення освітнього процесу, зміни фінансування закладів вищої освіти [Освітні реформи], [Сбруева : 60–67].

Стратегії розвитку вищої освіти висвітлені в Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна освіта)» на період до 2027 року, Концепції розвитку педагогічної освіти, Законах України: «Про освіту» та «Про вищу освіту». У державних документах йдеться про основні проблеми, завдання та перспективи реформування змісту освіти у новому суспільстві. Значна увага приділяється шляхам виходу з кризових ситуацій [Про освіту]. Доцільність упровадження реформ (структурних, системних) характеризується певними причинами: низька мотивація та соціальний статус науково-педагогічних працівників, дисбаланс між вимогами ринку праці і потребами в суспільстві, зміст освітніх програм і вимоги до розвитку конкурентоспроможності особистості. Зміст концепцій окреслює стратегічну значущість освіти та передбачає поступове виконання завдань реформ: трансформація структури професійної освіти, внесення коректив до освітніх програм, введення нових стандартів професійної освіти, зміни у нормативно-правовій базі, співпраця з іноземними спеціалістами, коригування фінансування тощо [Про вищу освіту].

Аналізуючи нормативні джерела, спостерігаємо, що модернізація змісту вищої освіти здійснюється на державному та індивідуальному рівнях. Трансформації на державному рівні – це цілісність дій, скерованих на загальні нововве-

дення у змісті освіти; на індивідуальному – це дії, які орієнтовані на саморозвиток, самовдосконалення, творчу та професійну самореалізацію особистості [Василюк]. У документах розроблено стратегії розвитку освіти, основні напрями модернізації вищої освіти, завдання освітніх реформ. Філософські та педагогічні концепції, які покладено в основу документів, визначають напрями реформування, спрямовуються на розвиток професійних компетентностей здобувача освіти згідно з обраною ним освітньою галуззю, програмних результатів, потреб ринку праці тощо [Про вищу освіту], [Освіта і наука : 10–12].

Згідно з науковими поглядами О. Дубасенюк, модернізація системи освіти відбувається у контексті переходу до інноваційних моделей організації освітнього процесу. Модернізація змісту освіти визначається введенням комплексу технологій (дистанційної, проектної, ситуаційної, розвитку критичного мислення та ін.), які сприятимуть професійній підготовці студентів, формуванню типу інноваційного мислення особистості у професійній сфері [Освітні реформи : 259–261].

У працях В. Андрущенко та В. Кременя спостерігаємо, що поняття «модернізація» роз'яснюється як чинник культурних, соціальних та освітніх перетворень в країні. В українському суспільстві зміни здійснюються на засадах демократизації, гуманітаризації та інформатизації, що передбачає якість результатів організації освітнього процесу [Андрущенко : 13–14], [Кремень, 2001: 23–25]. Отже, під модернізацією розуміємо комплекс змін різного характеру, сконцентрованих на трансформації змісту освітніх програм, навчальних планів та навчальних програм; оновлення мети та завдань організації освітнього процесу; ретельному доборі методів і технологій професійної освіти; вдосконалення прийомів та засобів для полегшення адаптації студента в новому соціальному просторі.

Необхідно зазначити, що побудова освітніх програм, їх модернізація, реалізується через імплементацію європейських освітніх стандартів. Освітній стандарт – це документ, який визначає вимоги до формування предметних і фахових компетентностей [Методичні рекомендації]. Враховуючи внесені корективи

до деяких стандартів вищої освіти для першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти, законодавчо прийняті правила та норми до оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти націлені на форми атестації (наприклад, єдиний державний кваліфікаційний іспит, захист кваліфікаційної роботи). Оновлення правил оцінювання навчальних досягнень окреслює зміст вищої освіти, визначає якість навчально-виховного процесу, рівень підготовки спеціалістів, здатних розв'язувати практичні завдання у професійній сфері [Стандарти, 2022].

Державні стандарти освіти передбачають виконання навчальними закладами обов'язкових умов для реалізації компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів під час побудови освітніх програм. Правила, які розроблено відповідно до розвитку суспільства, зорієнтовані на формування загальних і спеціальних компетентностей, що здійснюється за допомогою використання новітніх методик викладання дисциплін [Авшенюк : 12–13]. Стандарти визначають принципи освітнього процесу, які ґрунтуються на засадах модульно-компетентнісного підходу, тому важливість підготовки фахівців, спроможних до конкуренції є актуальним питанням на сучасному етапі розвитку держави [Council Recommendation].

Згідно з положеннями розкритими у державних документах про затвердження та внесення коректив до стандартів вищої освіти, помічаємо зміни тенденцій використання інструментів оцінювання знань, вмінь та навичок здобувачів освіти [From Reflection]. Освітні стандарти детермінують певний комплекс дій для ефективного оновлення змісту програм, системи заходів визначення рівня знань; встановлення додаткових умов до формування професійних компетентностей відповідно до фахової спеціалізації; організації ефективного управління закладами освіти та надання інформації про їх діяльність [Стандарти, 2015], [Стандарти, 2022]. Зважаючи на те, що введення освітніх стандартів реалізується на основі рекомендацій про забезпечення якості вищої освіти в європейському просторі (Рамки кваліфікацій європейського простору вищої освіти, Європейської рамки кваліфікацій для навчання протягом життя), державні стандарти в Україні

охоплюють вимоги до визначення рівня здобутих знань відповідно до критерій міжнародної системи вимірювання навчальних досягнень особистості [Захарченко : 23], [Council Recommendation].

Підкреслимо, що внесені корективи до освітніх стандартів передбачають механізми забезпечення якості знань майбутніх фахівців, які сконцентровані на нових вимогах міжнародного ринку праці, що ускладнює процес швидких змін у змісті системи освіти та якості її оцінювання в умовах воєнного стану. Системна трансформація змісту освітніх програм фокусується на визначенні обсягу навчального навантаження, активізації досліджень в багатьох галузях освіти, прогнозуванні позитивних результатів навчання здобувачів освіти, дотриманні академічної доброчесності [Освіта і наука], [Методичні рекомендації]. Стандарти вищої освіти забезпечують інновації в змісті програм, які наслідують принципи реалізації компетентнісного, комплексного та особистісно орієнтованого підходів, що дозволяє комплексно застосовувати педагогічні технології в освітньому процесі.

Формування нових цілей та завдань освітніх реформ спрямовує модернізацію освіти на поєднання багатьох факторів задля підвищення ефективності професійної діяльності особистості. Комплексний підхід до модернізації освіти розглядаємо як сукупність дій, націлених на вибір стратегій, форм і методів організації та оновлення освітнього процесу з метою впровадження інновацій, які забезпечують успішну підготовку фахівців. Варто врахувати, що введення комплексного підходу під час оновлення змісту вищої освіти скеровано на збалансування основних складових освітнього процесу.

Перетворення у системі освіти, які відчуваємо сьогодні, зосереджуються на соціалізації особистості в суспільстві, її здатності до аналізу та прогнозування подій, мобільності, вмінні співпрацювати, глибоко розуміти сутність соціальних цінностей та екологічних явищ. Усвідомлення стрімкого переходу до інформатизації, діджиталізації, цифрової реальності вимагає розроблення змісту освітніх програм на підґрунті формування нових стандартів життя [Освітні реформи : 234–235].

Тому істотного значення набуває використання комплексного підходу до модернізації змісту освіти з метою удосконалення професійного розвитку особистості.

Фактори впливу (наприклад, нестабільність, динаміка соціальна, культурні, політичні та ін.) посилюють перехід до нової моделі освіти, інтеграції закладів освіти, що спрямовує тенденції реформування вищої освіти на підвищення її якості та ролі серед молоді. Зміст освіти, у площині розвитку суспільства, відтворює загальні тенденції його побудови, охоплює результати проведення реформ задля комплексної побудови знань, практичних вмінь та навичок на підґрунті здобутого досвіду [Освітні реформи : 133–135]. Розглядаючи поняття «зміст освіти», орієнтуємося на взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх складників, які утворюють сутність цього поняття. Зовнішні складники – це процеси, спричинені впливом політичних, соціальних та економічних чинників, системними та структурними освітніми реформами, прогнозуванням розвитку вищої освіти. Внутрішні – це певні дії, які розраховані на соціальний досвід особистості, що сприяє опануванню знань у фаховій сфері; відтворюють сучасний зміст потреб і вимог до трансформації освітнього процесу шляхом введення нових засобів організації навчання, змін у переліку дисциплін, що викладаються [Кремень, 2003 : 2].

Як зазначає учений-педагог М. Фіцула, вибір напрямів удосконалення вищої освіти повинен орієнтуватися на підвищення якості цієї освіти, забезпечення мобільності студентів та їх професійної мобільності, що здійснюється за допомогою інтеграції навчальних закладів різних рівнів акредитації. Зміст освіти має розглядатися у площині розвитку технологічних циклів, які зумовлюють оновлення навчального матеріалу, сутність, якого сприяє становленню самостійної, самодостатньої особистості здібної до самоаналізу. Зміст освіти у ЗВО окреслює напрями діяльності людини у професійному колі та визначає її шляхи мислення. Важливим вважаємо аналіз змісту освіти за двома компонентами: нормативним (нормативні, професійно-орієнтовані дисципліни) і вибіркоким (рекомендовані до обрання дисципліни, наприклад, спецкурси) [Фіцула : 93–95]. Отже, у ході роз'яснення змісту вищої освіти доцільно узагальнити його як

комплекс знань, практичних вмінь та навичок, які особистість опановує під час удосконалення своїх фахових якостей, потрібних для успішної реалізації професійних функцій.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що комплексний підхід до модернізації змісту вищої освіти передбачає впровадження у практику новітніх технологій навчання, форм і методів організації та здійснення навчально-виховного процесу, уможливорює детальний добір прийомів і засобів навчання, забезпечує формування певного комплексу практичних вмінь та навичок, необхідних для розвитку загальних і спеціальних компетентностей особистості. Враховуючи сучасні соціально-економічні проблеми українського суспільства, комплексний характер

проведених освітніх реформ сприяє: цілісному впровадженню інноваційних способів модернізації змісту освіти, змінам у нормативних документах (освітньо-професійних програмах підготовки здобувачів вищої освіти, державному стандарті, навчальних планах), визначенню результатів оновлення змісту вищої освіти.

Перспективами подальшого розвитку вважаємо дослідження концепцій розроблення освітньо-професійних програм для професійної підготовки майбутніх фахівців, аналіз особливостей впровадження інноваційних технологій навчання, перспективи використання новітніх методик викладання дисциплін циклу професійної підготовки у складних умовах розвитку українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Модернізація освіти: політика і практика. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 3. С. 12–15.
2. Авшенко Н. М., Десятков Т. М., Дяченко Л. М., Постригач Н. О., Пуховська Л. П., Сулима О. В. Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика : монографія. Кіровоград. 2014. 280 с.
3. Гораш К. Комплексний підхід до прогнозування розвитку повної загальної середньої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 4. С. 52–59.
4. Захарченко В. М. Рамки кваліфікацій у Європейському освітньому просторі. Навчально-методичний посібник / В. М. Захарченко, М. В. Міусов, Д. Г. Парменова. Одеса. 2017. 88 с.
5. Кремень В. Г. Модернізація освіти – важливий чинник соціального, економічного і політичного розвитку України. *Вісник НАН України*. 2001. № 3. С. 22–25.
6. Кремень В. Г. Модернізація системи освіти як важливий чинник інноваційного розвитку держави. *Освіта України*. 2003. № 34. С. 2.
7. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: монографія / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисоевої. К. 2013. 460 с.
8. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка вищої школи: національний, європейський та глобальний контексти : навчальний посібник. Суми. 2021. 319 с.
9. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). К. 2015. 32 с.
10. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М. М. Фіцула. К. 2006. 352 с.
11. Dienichieva O., Komogorova M., Lukianchuk S., Teletskaya L., Yankovska I. (2021) From Reflection to Self-Assessment: Methods of Developing Critical Thinking in Students International Journal of Education and Information Technologies. 2021. Vol. 15. P. 227–236. URL: <http://doi.org/10.46300/9109.2021.15.23>

ДЖЕРЕЛА

1. Василюк А. Альтернативні типології освітніх реформ *Порівняльно-педагогічні студії*. 2010. 3–4. 161–167. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2010/2010_2_20.pdf
2. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2016 No 600. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5dc9630eb5dc9630eb3e2d768027976.pdf>
3. Освіта і наука України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник : Київ, 2023. 64. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpnevakonferencia/2023/22.08.2023/informanalytic.zbimosvita.v.umovah.voyennogo.stanuvykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 No 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 No 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
6. Стандарти вищої освіти Наказ № 26 від 13.01.2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/2022/Standarty.Vyshchoyi.Osvity/Nakaz-26-13.01.22.pdf>

7. Тенденції розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї : монографія / О.І. Локшина, О.З. Глушко, А.П. Джурило, С.М. Кравченко, Н.В. Нікольська, М.М. Тименко, О.М. Шпарик ; за заг. ред. О.І. Локшиної. [Електронне видання]. Київ.2021. 350 с. URL: <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/21-13.pdf>
8. Council Recommendation (2017) on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Frame. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615(01)).

REFERENCES

1. Andrushchenko V. P. (2002) Modernizatsiia osvity: polityka i praktyka [Modernization of Education: Policy and Practice] *Pedahohika i psykholohiia*. Vol. 3. 12–15. (in Ukrainian)
2. Avsheniuk N. M., Desiatov T. M., Diachenko L. M., Postryhach N. O., Pukhovska L. P., Sulyma O. V. (2014) *Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky pedahohiv u zarubizhnykh krainakh: teoriia ta praktyka* [Competence Approach to the Teachers' Training in Foreign Countries: Theory and Practice], Kirovohrad. 280. (in Ukrainian)
3. Horash K. (2017) Kompleksnyi pidkhid do prohnozuvannia rozvytku povnoi zahalnoi serednoi osvity [Integrated Approach to Predicting the General Secondary Education Development]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. Vol. 4. 52–59. (in Ukrainian)
4. Zakharchenko V.M., Miiusov M.V., Parmenova D.H. (2017) *Ramky kvalifikatsii u Yevropeiskomu osvitnomu prostori* [Qualifications Framework in the European Educational Area], Odesa. 88. (in Ukrainian)
5. Kremen V. H. (2001) Modernizatsiia osvity – vazhlyvyi chynnyk sotsialnoho, ekonomichnoho i politychnoho rozvytku Ukrainy [Modernization of Education as an Important Factor in the Social, Economic and Political Development of Ukraine]. *Visnyk NAN Ukrainy*. Vol. 3. 22–25. (in Ukrainian)
6. Kremen V. H. (2003) Modernizatsiia systemy osvity yak vazhlyvyi chynnyk innovatsiinoho rozvytku derzhavy [Modernization of the Education System as an Important Factor in the Innovative Development of the State]. *Osvita Ukrainy*. Vol. 34. 2. (in Ukrainian)
7. Kremen V., Levovytskyi T., Ohneviuk V., Sysoievoi S. (2013) *Osvitni reformy: misiia, diisnist, refleksiiia* [Educational Reforms: Mission, Reality, Reflection], K. 460. (in Ukrainian)
8. Sbrueieva A.A.(2021) *Porivnialna pedahohika vyshchoi shkoly: natsionalnyi, yevropeyskyi ta hlobalnyi konteksty* [Comparative Pedagogy of Higher Education: National, European and Global Contexts], Sumy. 319 s. (in Ukrainian)
9. European Association for Quality Assurance in Higher Education (2015) *Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity (ESG)* [Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)], K. 32. (in Ukrainian)
10. Fitsula M. M. (2006) *Pedahohika vyshchoi shkoly* [Pedagogy of Higher School], K. 352. (in Ukrainian)
11. Dienichieva O., Komogorova M., Lukianchuk S., Teletska L., Yankovska I. (2021) *From Reflection to Self-Assessment: Methods of Developing Critical Thinking in Students* International Journal of Education and Information Technologies. Vol. 15. P. 227–236. Retrieved from: <http://doi.org/10.46300/9109.2021.15.23> (in English)

SOURCES

1. Vasyliuk A. (2010) *Alternatyvni typolohii osvitnikh reform* [Alternative Typologies of Educational Reforms] *Porivnialno-pedahohichni studii*. Vol. 3–4. 161–167. Retrieved from: https://library.udpu.edu.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2010/2010_2_20.pdf (accessed 26 December 2023).
2. Ministry of Education and Science of Ukraine (2016) *Metodychni rekomendatsii shchodo rozroblennia standartiv vyshchoi osvity: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 01.06.2016 No 600* [Guidelines for the Development of Higher Education Standards] Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5dc9630eb5dc9630eb3e2d768027976.pdf> (accessed 26 December 2023).
3. IEA (2023) *Osvita i nauka Ukrainy v umovakh voiennoho stanu informatsiino-analitychnyi zbirnyk*. [Education and Science of Ukraine under Martial Law], Kyiv. 64. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpnevakonferencia/2023/22.08.2023/informanalytic.zbirnosvita.v.umovah.voyennogo.stanuvykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf> (accessed 26 December 2023).
4. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 No 2145-VIII. (Zakon Ukrainy). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (accessed 26 December 2023).
5. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 No 1556-VII. (Zakon Ukrainy). Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (accessed 26 December 2023).
6. Ministry of Education and Science of Ukraine (2022) *Standarty vyshchoi osvity Nakaz № 26 vid 13.01.2022* [Standards of Higher Education]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-deyakih-standartiv-vishoyi-osviti-2022> (accessed 27 December 2023).
7. Lokshyna O.I., Hlushko O.Z., Dzhurylo A.P., Kravchenko C.M., Nikolska N.V., Tymenko M.M., Shparyk O.M. (2021) *Tendentsii rozvytku shkilnoi osvity v krainakh EU, USA ta China*. [Trends in School Education Development

in the EU, USA and China]. [Elektronne vydannia], Kyiv. 350. Retrieved from: <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/21-13.pdf> (accessed 26 December 2023).

8. Council Recommendation (2017) of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Frame. Retrieved from: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615(01)) (accessed 26 December 2023).

O. I. DIENICHIEVA

PhD in Education, Associate Professor

E-mail: olhadienichieva@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1655-8688>

**COMPLEX APPROACH TO HIGHER EDUCATION CONTENT MODERNIZATION
OF UKRAINE**

The article deals with the ways of using a complex approach in the process of higher education reforming in Ukraine. The influence of political, economic and social factors on innovative technologies implementation during future specialists' professional training is considered. The directions of the education reforms are analysed. It leads the higher education content modernization to the comprehensive updating of forms and methods of educational process organization. Combining conceptual approaches helps to contribute to the professional competency formation in the development of a competitive personality. The importance of modern Ukrainian society transformation processes of justifying the goals and objectives of educational reforms has been determined. The features of the implementation of an integrated approach in the educational process of higher education have been studied. The necessity for careful selection of technologies for the educational development and content modernization is highlighted. The analysis of state documents denotes that the strategies of education reforms and the task of educational reforms are aimed at changing the content of higher education. Attention is focused on the basic principles of methodical recommendations on the development of higher education standards, agreed with the Qualifications Framework of the European Higher Education Area, the European Qualifications Framework for Lifelong learning, Education Standards in Ukraine. It regulates the requirements for assessing the applicants' educational achievements in accordance with the international standards to measure knowledge, skills and abilities. It is proved that standardization of higher education involves the updating of educational programme content. It makes possible to integrate the use of pedagogical technologies in the educational process. It is noted that the tendencies of the society development are significantly influenced by the mechanisms for ensuring the quality of higher education. Prospects for further development of content modernization are outlined.

Key words: modernization, educational reforms, content of education, education standards, updating.

УДК 378.091

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.3>**А. О. ЛАВОШНИК***аспірант кафедри педагогіки, методики та менеджменту освіти,**Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків, Україна**Електронна пошта: lazercnc@gmail.com**<https://orcid.org/0009-0006-1642-8126>***ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СЛУХАЧІВ КУРСІВ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ В ЦЕНТРАХ ЗАЙНЯТОСТІ**

Стаття розглядає педагогічні аспекти формування підприємницької компетентності слухачів курсів підвищення кваліфікації, які проводяться у центрах зайнятості. Детально аналізуються основні принципи та методи, що допомагають ефективно впроваджувати підприємницькі знання та навички у педагогічний процес діяльності центрів зайнятості. Зокрема, акцентується увага на інтерактивних методах, кейс-аналізі, рольових іграх та інших педагогічних інструментах, спрямованих на практичне освоєння основ підприємництва. Автор також розглядає важливість індивідуалізації навчання, адаптації змісту до потреб слухачів, а також взаємодії з практикуючими підприємцями для надання конкретних прикладів і випадків. Досліджуються важливі аспекти процесу виховання та розвитку підприємницьких навичок у слухачів, які проходять курси підвищення кваліфікації в центрах зайнятості. Автор статті розглядає роль педагогічних методів у формуванні підприємницької компетентності, а також визначають ключові аспекти, які сприяють успішному навчанню та розвитку підприємницьких якостей серед слухачів. Стаття аналізує педагогічні стратегії, спрямовані на активізацію творчого мислення та інноваційного підходу у процесі навчання. Також розглядаються практичні аспекти використання сучасних освітніх технологій для підвищення ефективності процесу вивчення предмета та вироблення у слухачів практичних навичок. Автор статті приділяє значну увагу індивідуалізації навчального процесу, підходить до виявлення та розвитку індивідуальних сильних сторін слухачів, що сприяє формуванню особистісних якостей, необхідних для успішної реалізації підприємницьких проєктів. Загальний висновок статті стосується важливості врахування педагогічних аспектів при розробці та впровадженні програм підвищення кваліфікації у центрах зайнятості з метою ефективного формування підприємницької компетентності серед слухачів. Важливими є рекомендації для педагогів та організаторів навчання щодо ефективної реалізації педагогічних засад формування підприємницької компетентності у контексті курсів підвищення кваліфікації у центрах зайнятості.

Ключові слова: підприємницька компетентність, курси підвищення кваліфікації, комунікативна складова, центр зайнятості, педагогічні засади.

Постановка проблеми. Проблема дослідження полягає в необхідності розкриття та визначення оптимальних педагогічних засад для ефективного формування підприємницької компетентності серед слухачів курсів підвищення кваліфікації, які проходять у центрах зайнятості. Зазначена тема стає актуальною у зв'язку зі зростанням значення підприємництва у сучасному суспільстві та його впливом на ринок праці. У центрах зайнятості велика частина слухачів може бути людьми, які шукають нові можливості для кар'єрного розвитку або поновлення своєї професійної діяльності після періоду безробіття. Враховуючи сучасні виклики економіки, особливу увагу слід приділяти розвитку підприємницьких навичок та компетентностей, щоб громадяни могли ефективно конкурувати на ринку праці, самостійно впроваджувати ідеї та успішно управ-

ляти власними підприємницькими проєктами. Проте, відомо, що не у всіх навчальних програмах центрів зайнятості вдалося забезпечити належний рівень підготовки слухачів у галузі підприємництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями щодо формування підприємницької компетентності та педагогічних засад її реалізації займалися як вітчизняних так і зарубіжних дослідники. В ряді досліджень було проведено аналіз поняття підприємницької компетенції та її ролі у навчальних закладах, педагогічні аспекти та засади формування підприємницької компетентності слухачів курсів підвищення кваліфікації в центрах зайнятості. Згідно зі статтею А. Брауна [Браун, 2017], підприємницька компетенція включає в себе набір навичок, знань та вмій, необхідних для успішної підприємницької діяльності.

Він визначає складові підприємницької компетентності як уміння виявляти та реалізовувати бізнес-ідеї, управляти ризиками, розвивати інновації та будувати партнерські відносини. У дослідженні М. Джонсона [Джонсон, 2018] було виявлено, що сучасні курси підвищення кваліфікації, які акцентують увагу на розвитку підприємницької компетентності у своїх слухачів, сприяють їх підготовці до викликів сучасного ринкового середовища. Відповідно до досліджень С. Тейлора [Тейлор, 2015], такі заклади як Центри зайнятості надають своїм слухачам можливість для отримання практичного досвіду, розвитку креативного мислення та підприємницького мислення, що сприяє формуванню їх підприємницької компетентності.

Окремо варто відзначити внесок вітчизняних авторів у розвиток та поглиблення досліджуваної проблеми формування та значення підприємницької компетентності. Серед них в першу чергу варто виділити студіювання – І. Король [Король, 2017], В. Майковську [Майковська, 2020, 2018], які у своїх дослідженнях детально аналізують особливості та сутнісні характеристики маркетингових комунікацій, деталізують процес формування підприємницьких компетентностей, розкривають основні педагогічні засоби та прийоми формування підприємницьких компетентностей, виділяють форми реалізації різних освітньо-педагогічних концепцій.

Також, дослідники наголошують на важливості удосконалення та розширення педагогічних засад формування підприємницької компетентності – Л. Нічуговська [Нічуговська, 2018].

Аналіз наукових публікацій засвідчує, що підприємницька компетентності та педагогічні засади формування підприємницької компетентності є важливими аспектами розвитку учасників курсів підвищення кваліфікації в центрі зайнятості. Дослідження показують, що належне використання широкого арсеналу педагогічних технологій та підходів може підвищити зацікавленість та активність слухачів, сприяючи формуванню їх підприємницької компетентності.

Мета дослідження полягає у виокремленні та дослідженні педагогічних засад формування підприємницької компетентності слухачів курсів підвищення кваліфікації в центрах зайнятості.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі, де швидкі зміни в економіці та ринковій кон'юктурі стають нормою, підприємництво стає ключовою складовою успішної професійної кар'єри. Забезпечення слухачів курсів підвищення кваліфікації в центрах зайнятості не лише актуальними та необхідними знаннями, але й високим рівнем підприємницької компетентності стає визначальним фактором для їхнього успіху на сучасному ринку праці.

Педагогічний аспект реалізації формування підприємницької компетентності може ефективно сприяти формуванню підприємницької компетентності серед слухачів курсів підвищення кваліфікації у центрах зайнятості. Дослідження цього питання важливе не лише для підготовки конкурентоспроможних фахівців, але й для створення освітніх програм, що відповідають викликам економічної стабільності та підприємницького розвитку.

Становлення ринкових відносин в Україні змінило суспільні настанови й привнесло в освітньо-виховний процес концепцію «економічної людини», висунуту А. Смітом, відповідно до якої мотивом діяльності молоді є власний економічний інтерес особистості, а компетентність, готовність йти на ризик і нести особисту відповідальність за свої дії стали запорукою ефективності такої діяльності.

За словами В. І. Майковської, сьогодні виникла актуальна проблема готовності молоді до підприємництва та розвитку підприємницької компетентності майбутніх фахівців. Однак, зміни в соціально-економічних умовах українського суспільства тільки підкреслили важливість вироблення нових підходів та парадигм професійної підготовки молоді та їх адаптації до ринкових умов та нових економічних викликів [Майковська, 2018 : 100].

В українській дійсності підприємництво розглядається як найбільш ефективна форма господарювання. Під цим розуміється економічна активність як форма участі індивіда у суспільному виробництві та спосіб отримання фінансових коштів для забезпечення життєдіяльності [Майковська, 2018 : 74]. Підприємництво розглядається як особливий вид економічної активності, що заснований на ініціативі та відповідальності та стимулюється потребами у продуктах праці. Початковий етап підприєм-

ництва пов'язаний із проектом як результатом розумової діяльності, який на заключному етапі матеріалізується [Майковська, 2020 : 73].

Поняття підприємництва часто сплутують із терміном «бізнес». Однак, бізнес можна розглядати як повторювану діяльність в сфері організації, виробництва, розподілу та реалізації товарів і послуг. Ця діяльність може здійснюватися циклічно в рамках одного суб'єкта ринку, базуючись на вже встановленій технології з метою задоволення потреб.

У той час як підприємництво визначається як ініціативна та самостійна економічна діяльність громадян і їх об'єднань, яка здійснюється на власний ризик та під власну майнову відповідальність з метою отримання прибутку. Головна ціль бізнесу – прибуток – розглядається в економічному плані. У соціальному вимірі бізнес як вид діяльності породжує три типи процесів: 1) створення, зміна і задоволення потреб людей; 2) відтворення і зміну соціальної стратифікації; 3) формування, відтворення та зміну міжособистісних, особистісно-групових і міжгрупових відносин [Нічуговська, 2020 : 185].

Термін «підприємництво» має різні тлумачення, кожне з яких надає йому власний смисловий відтінок. За визначенням А. Сміта, основною метою підприємництва є отримання прибутку. Ж.-Б. Сей розглядав підприємництво як багатоаспектну діяльність, що передбачає створення продукту на власний рахунок, на власний ризик і для особистої вигоди. В іншому світлі під підприємництвом вбачав Й. Шумпетер, розглядаючи його як універсальну економічну функцію в будь-якій суспільній формації, а підприємця визначав як новий соціально-психологічний тип, який виконує роль «економічного лідера» та «новатора». Його діяльність полягає в відкритті нових способів виробництва, створенні нових товарів з раніше невідомими споживчими властивостями та розширенні нових ринків збуту і джерел сировини. В. Даль надав досить просте та загальне визначення підприємництва, визначаючи підприємця як того, хто розпочав щось нове [Майковська, 2018 : 71].

Розглянемо, що розуміють під поняттям «підприємницька компетентність» та її складовими. Підприємницька компетентність є однією з ключових складових успішної підприємниць-

кої діяльності. Вона визначається як сукупність знань, навичок, умінь і особистісних якостей, необхідних для ефективного функціонування в підприємницькому середовищі [Розвиток, 2021 : 69].

На основі узагальнень І. Король, підприємницька компетентність включає такі основні аспекти:

- знання і розуміння підприємницьких процесів, включаючи ринкову аналітику, фінансове планування, стратегічне управління тощо;
- навички управління, включаючи лідерство, прийняття рішень, комунікацію та уміння працювати в команді;
- креативне мислення і інноваційний підхід, що дозволяє розробляти нові ідеї та реалізовувати їх на практиці;
- уміння вирішувати проблеми і пристосовуватися до змін у ринковому середовищі [Король, 2017 : 86].

Підприємницький менталітет, що включає наполегливість, самодисципліну, ризикованість і відповідальність.

Розуміння складових підприємницької компетентності є важливим для подальшого дослідження її формування у слухачів курсів підвищення кваліфікації в центрі зайнятості [Браун, 2017 : 268].

У сучасному ринковому середовищі підприємницька компетентність має значення для успішного функціонування як індивідуального підприємця, так і організації в цілому. Вона допомагає створювати та розвивати нові бізнес-ідеї, виявляти можливості на ринку, залучати і управляти ресурсами, а також ефективно конкурувати.

Підприємницька компетентність також впливає на інноваційність і розвиток організацій. Вміння генерувати творчі ідеї, здійснювати інноваційні зміни і впроваджувати нові технології стає ключовим фактором успіху в умовах постійних змін і конкуренції [Джонсон, 2018 : 79].

Крім того, підприємницька компетентність сприяє розвитку особистості та формуванню важливих якостей, таких як самодисципліна, відповідальність, самоконтроль та навички саморозвитку. Ці якості є необхідними для досягнення успіху як у підприємницькій діяльності, так і в особистому житті.

Відповідно, в умовах сучасного економічного середовища, де динамічні зміни та інновації стають нормою, формування підприємницької компетентності стає важливим завданням для підготовки кваліфікованих фахівців. Педагогічні засади цього процесу визначають не лише ефективність навчання, а й готовність випускників до самостійної реалізації власних ідей та підприємницької діяльності. Ключовими принципами та засадничими положеннями можуть стати:

1. Інтеграція теорії та практики – впровадження практичних аспектів підприємництва в навчальні програми для забезпечення зв'язку між отриманими знаннями та їхнім використанням у реальних умовах бізнесу.

2. Розвиток творчого мислення та критичного мислення – стимулювання у слухачів здатності генерувати нові ідеї, розглядати ситуації з різних точок зору та приймати обґрунтовані рішення [Майковська, 2011 : 290].

3. Індивідуалізація навчання – врахування особистих потреб та інтересів слухачів для адаптації змісту курсів до їхніх індивідуальних можливостей та розвитку.

4. Практичні тренінги та менторство – організація практичних тренінгів та надання можливостей для менторської підтримки, сприяючи взаємодії з практикуючими підприємцями.

5. Використання інтерактивних методів – залучення до навчання групових обговорень, кейс-аналізу та інтерактивних форматів для підтримки активного засвоєння матеріалу [Тейлор, 2015 : 345].

6. Акцент на розвиток комунікативних навичок – акцентування на важливості вміння ефективно спілкуватися, переконувати та будувати стосунки у бізнес-середовищі.

7. Постійне оновлення змісту курсів – актуалізація навчальних програм відповідно до сучасних тенденцій у галузі підприємництва та бізнесу [Підготовка, 2020 : 90–91].

Власне ці педагогічні засади спрямовані на створення ефективного та інноваційного навчального середовища, сприяючи розвитку підприємницької компетентності серед слухачів курсів підвищення кваліфікації в центрах зайнятості. Відповідно до ключових педагогічних засад створення ефективного та інноваційного навчального середовища, спробуємо

сформувані рекомендації щодо впровадження запропонованих педагогічних засад формування підприємницької компетентності слухачів курсів підвищення кваліфікації в центрах зайнятості:

1. Забезпечення активного використання практичних прикладів та кейсів з реального підприємницького життя в процесі навчання. Це допоможе слухачам легше зрозуміти і застосувати отримані знання в практиці. Підтверджуючи важливість забезпечення активного використання практичних прикладів та кейсів з реального підприємницького життя в процесі навчання, можна вказати на кілька ключових аспектів: покращення розуміння матеріалу – використання реальних прикладів дозволяє слухачам легше засвоювати теоретичні концепції, оскільки вони можуть бути конкретизовані та ілюстровані через конкретні сценарії з бізнес-середовища; стимулювання інтересу – роблячи навчання більш прикладним і цікавим завдяки реальним прикладам, викладачі можуть підтримати зацікавленість слухачів, а це в свою чергу сприяє більш ефективному засвоєнню знань. Підготовка до реального бізнес-середовища – використання кейсів з практики допомагає слухачам уявити себе в реальному бізнес-сценарії, враховувати нюанси та вивчати найкращі практики, що підвищує їх підготовку до роботи в сучасному підприємницькому середовищі.

2. Використання інтерактивних методів, серед яких групові обговорення, рольові ігри, та проекти, щоб стимулювати активну участь слухачів та сприяти обміну досвідом. Групові обговорення та рольові ігри створюють можливості для активної участі слухачів у навчальному процесі. Вони дозволяють не лише слухати інформацію, але і застосовувати її у практичних сценаріях. Проекти та рольові ігри можуть викликати творчий підхід до розв'язання проблем і розвиток критичного мислення. Ці методи сприяють розвитку навичок аналізу та прийняття обґрунтованих рішень. Групові обговорення та проекти створюють можливість для обміну досвідом і ідеями між слухачами. Це підвищує колективний інтелект групи та розширює горизонти розуміння теми.

3. Індивідуалізація навчання – збільшення уваги індивідуальним потребам та рівню підготовки слухачів. Адаптація матеріалу та завдання

так, щоб вони відповідали конкретним вимогам та очікуванням кожного учасника курсу. Індивідуалізація навчання дозволяє вчителям уважно вивчати індивідуальні потреби та особливості кожного слухача. Це стимулює більше відокремлене вивчення тих аспектів предмету, які студентам необхідні для їхнього особистого та професійного розвитку. Адаптація матеріалу до індивідуальних потреб сприяє збільшенню зацікавленості та мотивації студентів. Коли навчання відповідає їхнім індивідуальним очікуванням, вони більш схильні активно залучатися в процес навчання.

4. Заохочення розробки та представлення підприємницьких проектів як основний метод оцінювання. Це сприятиме застосуванню отриманих знань у практиці та розвитку творчого мислення. Розробка підприємницьких проектів вимагає застосування теоретичних знань у реальних сценаріях бізнес-середовища. Це сприяє ліпшому розумінню та засвоєнню матеріалу, оскільки студенти вивчають та випробовують його в контексті реальних викликів. Розробка підприємницьких проектів вимагає від слухачів курсів творчого та критичного мислення. Це допомагає розвивати їхні аналітичні навички та здатність до інноваційного підходу до вирішення бізнес-задач.

5. Оновлення курсів – забезпечення регулярного оновлення навчальних програм та матеріалів курсів з врахуванням сучасних тенденцій у підприємстві та ринку праці. Регулярне оновлення курсів дозволяє підтримувати актуальність інформації та навчального матеріалу, що робить навчання більш ефективним і корисним для студентів. Оновлення курсів з урахуванням сучасних тенденцій у підприємстві дозволяє збільшити відповідність випускників навчального закладу потребам ринку праці. Студенти

набувають актуальних навичок та знань, які є високо цінними для роботодавців. Слухачі більше зацікавлені у навчанні, коли вони розуміють, що отримують актуальну та важливу інформацію. Оновлення курсів сприяє підвищенню мотивації до навчання, а також активніше і практичне використання отриманих знань.

Можна зазначити, що дані рекомендації спрямовані на створення ефективного та інноваційного середовища для формування підприємницької компетентності серед слухачів курсів підвищення кваліфікації в центрах зайнятості.

Результати й висновки. Ретельне дослідження та врахування педагогічних аспектів формування підприємницької компетентності є ключовим елементом успішного процесу навчання в центрах зайнятості. Виявлено, що ефективність навчання підприємницьким навичкам суттєво залежить від застосування інноваційних педагогічних методик, таких як інтерактивні заняття, кейс-аналіз, рольові ігри та інші форми активного навчання. Важливою частиною процесу є індивідуалізація навчання, орієнтована на потреби конкретного слухача, а також залучення практикуючих підприємців для надання реальних прикладів та практичних порад. Особлива увага також повинна приділятися постійному вдосконаленню програм та змісту курсів з метою врахування сучасних тенденцій у світі підприємництва.

Результати дослідження дозволяють рекомендувати педагогам та організаторам навчання у центрах зайнятості конкретні педагогічні підходи та інструменти для досягнення оптимальних результатів у формуванні підприємницької компетентності серед слухачів. Зазначена тема важлива для розвитку індивідуального потенціалу та підвищення конкурентоспроможності учасників курсів на ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Браун А. (2017). Вплив маркетингових комунікацій на розвиток підприємницької компетенції: випадок дослідження центрів професійної підготовки. *Журнал професійної освіти і навчання*. 30, 267–284.
2. Джонсон М. (2018). Стратегії маркетингових комунікацій для розвитку підприємницької компетенції в програмах продовженого навчання. *Журнал дорослого та продовженого навчання*. 42(1), 78–95.
3. Нічуговська Л. І., Ніколенко Л. М. (2022). *Інноваційна педагогічна діяльність як чинник формування життєтворчої компетентності здобувача освіти*. Дніпро : Видавець Біла К. О. 484.
4. Король І. В. (2017). *Маркетингові комунікації: навчально-методичний посібник*. Умань : ВПЦ «Візаві», 151.
5. Майковська В. І. (2020). *Інтерактивні технології навчання (на прикладі дисципліни «Торговельне підприємство») : навчально-методичний посібник*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка. 97.
6. Майковська В. І. (2018). Конструювання засобів реалізації моделі формування підприємницької компетентності фахівців. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д.Ушинського*. 120, 99–106.

7. Майковська В. І. (2018). *Філософські аспекти формування соціального середовища підприємництва на тлі викликів економіки знань. Соціально-економічні аспекти розвитку підприємництва в Україні*. Умань : Видавець «Сочінський М. М.». 272.
8. Майковська, В. І. (2011). Дослідження мотивації в професійній підготовці фахівців під час застосування вищим навчальним закладом концепції маркетингу взаємодії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал. Міністерство освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. 4–5, 287–295.
9. *Підготовка майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу: теорія і практика: монографія (2020)*. Житомир: «Полісся». 292.
10. *Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників Нової української школи в умовах післядипломної освіти (2021)* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (онлайн). Житомир : КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР, 257.
11. Тейлор С. (2015). Роль маркетингових комунікацій у розвитку підприємницької компетенції серед шукачів роботи. *Міжнародний журнал підприємницької поведінки та досліджень*. 21(3), 342–360.

REFERENCES

1. Braun A. (2017). Vplyv marketynhovykh komunikatsii na rozvytok pidpriemnytskoi kompetentsii: vypadok doslidzhennia tsentriv profesiinoi pidhotovky. *Zhurnal profesiinoi osvity i navchannia*. 30, 267–284.
  2. Dzhonson M. (2018). Stratehii marketynhovykh komunikatsii dlia rozvytku pidpriemnytskoi kompetentsii v prohramakh prodovzhenoho navchannia. *Zhurnal dorosloho ta prodovzhenoho navchannia*. 42(1), 78–95.
  3. Nichuhovska L. I., Nikolenko L. M. (2022). *Innovatsiina pedahohichna diialnist yak chynnyk formuvannia zhytietvorchoi kompetentnosti zdobuvacha osvity*. Dnipro : Vydavets Bila K. O. 484.
  4. Korol I. V. (2017). *Marketynovi komunikatsii: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Uman : VPTs “Vizavi”, 151.
  5. Maikovska V. I. (2020). *Interaktyvni tekhnologii navchannia (na prykladi dystsypliny “Torhovelne pidpriemnytstvo”)* : navchalno-metodychnyi posibnyk. Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka. 97.
  6. Maikovska V. I. (2018). Konstruiuvannia zasobiv realizatsii modeli formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti fakhivtsiv. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho*. 120, 99-106.
  7. Maikovska V. I. (2018). *Filosofski aspekty formuvannia sotsialnoho seredovyscha pidpriemnytstva na tli vyklykiv ekonomiky znan. Sotsialno-ekonomichni aspekty rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini*. Uman : Vydavets “Sochin-skyi M. M.”. 272.
  8. Maikovska, V. I. (2011). Doslidzhennia motyvatsii v profesiinii pidhotovtsi fakhivtsiv pid chas zastosuvannia vshchym navchalnym zakladom kontseptsii marketynhu vzaiemodii. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii : naukovyi zhurnal. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Sumskyi derzhavnyi pedahohichniyi universytet imeni A. S. Makarenka*. Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka. 4–5, 287–295.
  9. *Pidhotovka maibutnikh kvalifikovanykh kadriv do pidpriemnytskoi diialnosti v umovakh rozvytku maloho biznesu: teoriia i praktyka: monohrafiia (2020)*. Zhytomyr: “Polissia”. 292.
  10. *Rozvytok profesiinoi kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv Novoi ukrainskoi shkoly v umovakh pisliadyplo-mnoi osvity (2021)* : zb. materialiv Vseukr. nauk.-prakt. internet-konferentsii (onlain). Zhytomyr : KZ “Zhytomyrskyi OIPPO” ZhOR, 257.
  11. Teilor S. (2015). Rol marketynhovykh komunikatsii u rozvytku pidpriemnytskoi kompetentsii sered shukachiv roboty. *Mizhнародnyi zhurnal pidpriemnytskoi povedinky ta doslidzhen*. 21(3), 342–360.
-

A. O. LAVOSHNYK

*Postgraduate Student at the Department of Pedagogy, Methodology and Management Education,
Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, Kharkiv, Ukraine*

E-mail: lazercnc@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-1642-8126>

PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF FORMATION OF ENTREPRENEURIAL COMPETENCE OF TRAINEES OF ADVANCED TRAINING COURSES IN EMPLOYMENT CENTERS

The article considers the pedagogical aspects of the formation of entrepreneurial competence of students of advanced training courses held in employment centers. The main principles and methods that help to effectively introduce entrepreneurial knowledge and skills into the pedagogical process of employment centers are analyzed in detail. In particular, attention is focused on interactive methods, case analysis, role-playing games and other pedagogical tools aimed at practical mastering of the basics of entrepreneurship. The author also considers the importance of individualizing training, adapting content to the needs of the trainees, and interacting with practicing entrepreneurs to provide concrete examples and cases. Important aspects of the process of education and development of entrepreneurial skills of trainees who take advanced training courses at employment centers are studied. The author of the article considers the role of pedagogical methods in the formation of entrepreneurial competence, and also identifies key aspects that contribute to successful learning and development of entrepreneurial qualities among students. The article analyzes pedagogical strategies aimed at activating creative thinking and an innovative approach in the learning process. Practical aspects of using modern educational technologies to increase the effectiveness of the process of studying the subject and developing practical skills in students are also considered. The author of the article pays considerable attention to the individualization of the educational process, approaches to the identification and development of individual strengths of students, which contributes to the formation of personal qualities necessary for the successful implementation of entrepreneurial projects. The general conclusion of the article concerns the importance of taking into account pedagogical aspects in the development and implementation of advanced training programs in employment centers for the purpose of effective formation of entrepreneurial competence among trainees. Recommendations for teachers and training organizers regarding the effective implementation of the pedagogical principles of entrepreneurial competence formation in the context of professional development courses in employment centers are important.

Key words: entrepreneurial competence, advanced training courses, communicative component, employment center, pedagogical principles.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.4>

Н. В. РАЩЕНКО

кандидат медичних наук, доцент,

доцент кафедри ортодонції та пропедевтики ортопедичної стоматології,

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Електронна пошта: dr.rashchenko.nv@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5565-6849>

А. В. ЦИЖ

кандидат медичних наук, доцент,

доцент кафедри ортодонції та пропедевтики ортопедичної стоматології,

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Електронна пошта: albinatsyzh@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2681-1413>

Л. О. БРОДЕЦЬКА

кандидат медичних наук, доцент,

доцент кафедри ортодонції та пропедевтики ортопедичної стоматології,

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Електронна пошта: dr.brodetska87@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0570-3085>

Б. М. МЕЛЬНИК

асистент кафедри ортодонції та пропедевтики ортопедичної стоматології,

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Електронна пошта: bogdan.melnik.97@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2232-8181>

МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СТОМАТОЛОГІЧНОЇ ГАЛУЗІ

Чимало зовнішніх чинників здійснюють активний вплив на трансформацію освітньої діяльності, зокрема, на підготовку фахівців вищих закладів освіти. Так пандемія COVID-19 та повномасштабна війна на території України стали факторами, що спровокували перехід на дистанційний та змішаний формати навчання при підготовці фахівців у закладах вищої освіти. Результатом переходу до такої форми навчання стала низька вмотивованість здобувачів освіти до активної навчальної діяльності, через те, що використання гаджетів із доступом до інтернету, дозволяє швидко шукати і опрацьовувати інформацію, тому більш актуальним стало не вміння засвоювати теоретичний матеріал, а вміння швидко шукати та аналізувати інформацію яка дозволяє дати відповідь на поставлене питання.

Перед вищими закладами фахової освіти, зокрема медичної галузі, напрям підготовки – стоматологія, стоїть завдання мотивувати майбутніх фахівців до активного засвоєння теоретичного матеріалу, саме тому викладачами впроваджуються прийоми, які активізують навчальну діяльність студентів навіть у дистанційному та змішаному форматах навчання.

Мотивація мотивує до руху, вона може бути спричинена як зовнішніми так внутрішніми факторами. Зважаючи на особливості мотивації навчальної діяльності, основними факторами впливу стають зовнішні чинники, які, в подальшому активізують внутрішню мотивацію здобувача освіти та сприяють його саморозвитку, тому виникає потреба у визначенні зовнішніх мотивів, які здатні активізувати студентів стоматологічної галузі.

В даній статті пропонуємо механізм підсилення мотивації до навчальної діяльності здобувачів медичної освіти, напрям підготовки стоматологія, до активної навчальної діяльності за рахунок впровадження техніки рейтингового підходу, застосування прийомів зовнішньої мотивації через творчі та наукові проекти, а також за рахунок внутрішньої мотивації яка передбачає освоєння передового досвіду та прагнення до ідеалів.

Ключові слова: мотивація, зовнішня мотивація, внутрішня мотивація, дистанційне навчання, змішане навчання, вища медична освіта, стоматологічний факультет, рейтинговий підхід, проектна діяльність.

Вступ. В умовах сьогодення, яке є доволі вимогливим та суворим через пандемію COVID-19 та повномасштабну війну на території України, освітня діяльність і освітній процес зазнали трансформацій, які вплинули не лише на механізм здобуття освіти, а й на хід мислення здобувача освіти, його прагнення до навчання та його здатність спонукати себе до активної освітньої діяльності, діяльності, яка вимагає пошуку, опрацювання та засвоєння інформації. Головною проблемою стала доступність інформації і можливість її використання в будь який момент часу за допомогою гаджетів, саме тому зникла гостра потреба у засвоєнні інформації на високому рівні, в результаті чого рівень знань здобувачів та їх фахова підготовка суттєво знижується. Перед закладами фахової освіти стоїть завдання мотивувати здобувачів до якісного здобуття знань, а не лише вміння шукати та поверхнево аналізувати теоретичну інформацію, у пошуку відповіді на конкретне питання, саме тому має впроваджуватись якісно новий підхід до освітньої діяльності.

Фахова підготовка ґрунтується на двох ключових факторах: теоретичній базі знань та практичних навичках, а коли мова стосується підготовки фахівців медичного профілю, зокрема стоматологічної галузі, ці фактори є взаємодоповнюючими. На жаль теоретична база здобувачів освіти є доволі низькою під час навчання на перших курсах, що зумовлено названими вище причинами, але практичні заняття та практика, змушують їх освоювати теоретичні знання, без яких не можна набути практичних навичок.

Перед закладами вищої фахової освіти, задля вирішення даної проблеми, стоїть завдання не просто випустити фахівця певної галузі, а мотивувати його до саморозвитку через набуття теоретичних знань та застосування їх у практичній діяльності. Мотивувати до активної освітньої діяльності не лише на певних етапах навчання, а спонукати до активних дій постійно, що дозволить не лише сягнути високих результатів, а й розробляти та впроваджувати свої ідеї в своєму профілі.

Розглядаючи в даному аспекті процес підготовки майбутніх стоматологів, варто відмітити, що існує потреба в якісній їх підготовці до професійної діяльності з урахуванням того факту, що стоматологічні технології постійно вдоско-

налюються, освітня діяльність, зокрема самоосвіта, мають бути безперервними, що вимагає від викладачів вищих фахових закладів якісної мотивації майбутніх фахівців.

Проблема мотивації майбутніх фахівців до активної та якісної освітньої діяльності є не новою, вона представлена в працях Дж. Брунера, Д. Макклеланда, Х. Хекхаузена, Т. Бадоева, Ф. Герцберга, В. Дружиніна, І. Жданова, Ф. Ільєсова, В. Ковальова, Р. Аткінсона, Л. Божовича, Г. Гарднера, К. Девіса, А. Дуса-вицького, В. Ковальова, А. Маслоу, Дж. Роттера, О. Скрипченко, Л. Фестінгера та ін.

Але проблема мотивації освітньої діяльності є висвітленою в класичному аспекті, і не враховує особливостей організації освітнього процесу в умовах дистанційного або змішаного навчання, що зумовлено пандемією COVID-19 та війною, яка є на території України, тому актуальності набуває проблема мотивації здобувачів фахової освіти, зокрема фахівців стоматологічної галузі, до якісної освітньої діяльності через самонавчання та саморозвиток для подальшого набуття якісних практичних навичок, що є запорукою підготовки висококласного фахівця.

Мета та завдання. Мета статті полягає в тому, щоб висвітлити та обґрунтувати засоби підвищення мотивації до активної освітньої діяльності через саморозвиток та самовдосконалення здобувачів освіти медичної галузі, зокрема майбутніх стоматологів.

1. Виходячи із визначеної мети, завданнями дослідження є: дослідити проблему розвитку мотивації здобувачів вищої освіти.

2. Визначити засоби, методи та прийоми освітньої діяльності, які будуть ефективними в умовах дистанційної та змішаної форм навчання при підготовці фахівців стоматологічної галузі.

Методи дослідження: аналіз літератури з проблеми дослідження, узагальнення теоретичного матеріалу.

Походження терміну мотив не є однозначним, і має чимало різних походжень, зокрема *motus*, корінь закладений в середньовічний термін *motivus* означає рухати, а в французькій мові *motif* означає, в буквальному перекладі – спонукати, активізувати, і в індійській мові є слово, яке має з переліченими походження і визначає рух,

просування – *mívati*, а в перекладі з англійської *motivation* – спрямування до руху [Іванова].

В тлумачному словнику української мови термін «мотивація» характеризується як комплекс психологічних явищ, в яких відображається наявність у людській психіці визначеної готовності, що направляє до досягнення мети. Мотивація на пряму залежить від потреб людини, супроводжується переживаннями, позитивними та негативними емоціями [Бусел].

У Вікіпедії, сучасній онлайн – енциклопедії, поняття мотивація розглядається як спонукання до дії (Вікіпедія), а у економічній енциклопедії зазначено, що це процес зовнішнього або внутрішнього керування власною поведінкою або поведінкою інших, що стимулюють самого себе або інших до активних дій (Ек. словник). З точки зору дидактики мотивація розглядається як процес, під час якого здобувачі освіти набувають позитивних мотивів для здійснення активної навчальної діяльності [Пальчевський].

Поняття мотивації розглянуто і в працях багатьох дослідників. Так Дж. Маслоу веде мову про мотивацію, як про прагнення людини до досягнення гранично можливих цілей (Ек. Словник), а Р.С. Немов говорить про мотивацію в цілісному значенні, і визначає її як комплекс причин психологічного характеру, що пояснюють активний рух особистості в певному напрямі [Немов].

Узагальнюючи поняття мотивації, її можна описати як спрямованість індивіду до руху, зумовлена бажанням досягнути певної мети.

У сучасній психології та педагогіці набула поширення проблема визначення різних видів мотивації, зокрема зовнішньої та внутрішньої. Такі дослідники як Є.П. Ільїн, Д.А. Кікнадзе, А.К. Маркова, М.О. Олехнович, Х. Хекхаузен, Д. Холл відмічають, що саме ці два види мотивації спонукають індивіда до активного руху. Зовнішня мотивація – це мотивація, яка ґрунтується на застосуванні системи винагород, заохоченні за умови досягнення певної мети у певному виді діяльності. Внутрішня мотивація – ґрунтується на самоактивізації, за рахунок чого індивід рухається у визначеному напрямі для досягнення визначеної мети та отримує від цього задоволення [Парфілов, Бутенко].

Коли ж мова заходить про освітню діяльність, то, як окремий вид мотивації, визначають

навчальну мотивацію. Навчальна мотивація – це назва комплексу методів та прийомів, засобів спонукання здобувачів освіти до продуктивної та ефективної навчальної діяльності, набуття нових знань за рахунок виявленого бажання навчатись та розвиватись [Грущенко].

Зовнішня мотивація, у аспекті освітньої діяльності, ґрунтується на таких методах як заохочення, покарання, похвала, нав'язування мети, ситуація успіху, ситуація змагань, робота в короткий термін, тобто активізація навчального процесу без свідомого бажання здобувача освіти. Внутрішня мотивація, на відміну від зовнішньої, в даному аспекті, ґрунтується на прагненні індивіда до пізнання та набуття нової інформації, нових знань, що сприяє росту його самовпевненості, незалежності, майстерності та загальному розвитку [Грущенко].

Механізм мотивації здобувача освіти є закономірним, спрямованим на досягнення конкретної мети – отримання глибоких знань у певній освітній галузі, але серед науковців розглядається кілька моделей мотивації навчальної діяльності.

Так, наприклад, у працях Д. Мак-Грегора висвітлюються теорія «Х», яка заснована на традиційному підході до освітньої діяльності, що включає постійну систему контролю освітньої діяльності студента та стимуляцію його до активної діяльності через постійний примус за рахунок зовнішніх мотивів [Орбан-Лембрик].

В працях Засекіної М.Л. розглянуто особливості мотиваційної теорії, запропонованої Р. Мартіном. Науковець пропонує 12 факторну модель мотиваційної теорії, в основу якої закладено трудову діяльність, вона включає такі мотивуючі фактори як:

1. Високий зарібок або інше матеріальне заохочення, а в аспекті навчальної діяльності – високі оцінки.
2. Фізичні умови роботи, в аспекті навчальної діяльності, комфорт в освітньому процесі.
3. Структурування роботи, а в аспекті навчальної діяльності, систематичний підхід до вивчення конкретної освітньої дисципліни.
4. Соціальні контакти – формування в освітньому колективі мікроклімату, сприятливого для освітньої діяльності.
5. Взаємовідносини – взаєморозуміння між викладачем та здобувачем освіти.

6. Визнання.
7. Прагнення до досягнень, високих результатів освітньої діяльності.
8. Влада та впливовість через високі результати та досягнення в освітній діяльності.
9. Різноманітність і зміни.
10. Креативність в освітній діяльності.
11. Самовдосконалення.
12. Цікава та корисна робота [Засекіна].

Дана модель є цікавою для реалізації в освітньому процесі за рахунок того, що при постійному її застосуванні здійснюється максимально якісна зовнішня, і внутрішня мотивація здобувача освіти, що стає запорукою підготовки випускників школи, фахівців вищих освітніх закладів із високим рівнем знань та готовності до трудової діяльності, яка буде реалізовуватись відповідно до даної моделі.

В працях Портера-Лоурела запропоновано комбінований підхід до мотивації, тому він пропонує не модель мотивації, а теорію, на основі якої визначено 5 ситуаційних факторів мотивації:

1. Витрачені зусилля.
2. Сприйняття.
3. Отримані результати.
4. Винагородження.
5. Ступінь задоволення [Farkhodovna].

У психологічних дослідженнях, які були спрямовані на вивчення проблеми мотивації фахової підготовки здобувачів освіти та їх майбутній професійній діяльності, науковці визначили основні групи мотивів, якими керуються здобувачі освіти при виборі професії, зокрема:

- Соціальні – бажання зайняти певне положення в суспільстві та мати соціальну значущість.
- Моральні – бажання бути корисним.
- Естетичні – прагнення до краси та створення прекрасного, бажання працювати за спеціальністю.
- Пізнавальні – прагнення до здобуття спеціальних знань, які становлять основу окремої професії.
- Матеріальні – прагнення до високого рівня заробітку на основі здобутої професії.
- Мотив престижу – прагнення бути визнаним, високо оціненим.
- Утилітарні мотиви – прагнення до роботи в зручних, комфортних умовах [Микитюк].

Враховуючи всі теоретичні аспекти мотивації в освітній діяльності, розглянемо особливості мотивації здобувачів фахової освіти в галузі стоматології за умови реалізації освітнього процесу в дистанційному та змішаному форматах навчання, що викликано пандемією COVID-19 та повномасштабною війною на території України.

Реалізація освітньої діяльності в дистанційному форматі призвела до того, що майбутні фахівці практично не прагнуть до набуття нових знань, натомість, вони навчилися активно використовувати підручні технічні засоби для швидкого доступу до інформації. Доступність інформації, її відкритість призвела до того, що рівень знань у майбутніх фахівців дуже низький, тому, коли для набуття практичних навичок було відновлено практичну діяльність майбутніх стоматологів на практичних заняттях та під час практики в стоматологічних клініках за рахунок переходу до змішаного навчання, стало зрозуміло, що теоретична база знань є відсутньою. Перед педагогами стало завдання мотивувати майбутніх фахівців до набуття цих знань, спонукати їх до активної навчальної діяльності шляхом саморозвитку та самовдосконалення.

Зважаючи на механізми активізації зовнішньої мотивації, стало зрозуміло, що можливість отримання оцінки «автоматом», яка активізувала студентів в офлайн навчанні до саморозвитку та набуття глибоких знань, наразі не працює, адже значно простіше під час іспиту знайти інформацію в інтернеті, нічого не вивчаючи. Система отримання додаткових балів також має низьку ефективність, а залучення до профільних конференцій, публікацій, наукової діяльності взагалі втратили свою популярність.

Враховуючи ситуацію яка склалась, єдиним доцільним зовнішнім мотивом, який здатен активізувати майбутніх стоматологів, виявився рейтинговий підхід до процесу здобуття та формування навичок роботи. Саме тому, під час залучення майбутніх фахівців до практики, було визначено, що доступ до практичної діяльності отримують лише ті студенти, які в усній формі в офлайн режимі не просто переповідають теоретичний матеріал, а й проявляючи логічне та критичне мислення пропонують рішення конкретної проблемної ситуації.

З точки зору педагогіки, в даному аспекті стало доцільним використання саме проблемного підходу, який вимагав від здобувача освіти не лише активізації мислення, а й додаткового самостійного пошуку інформації, на основі чого і здійснюється надолуження втрачених знань.

Рейтинговий підхід до практики дозволяє визначити тих здобувачів освіти, які втратили свою зацікавленість і мотивацію, і прагнення стати майбутнім стоматологом, тому ті студенти, які не отримали можливості набути практичних умінь можуть бути відсторонені від подальшої освітньої діяльності, що також стає одним із мотивів до активізації здобувача освіти.

Бажання втратити здобувачів освіти, точніше його відсутність, спонукає викладачів закладів фахової підготовки майбутніх стоматологів активізувати їх на етапі здобуття теоретичних знань, тому рейтинговий підхід використовується і в системі допуску до іспитів. Усвідомлюючи, що теоретична база знань є слабкою, інформація доступною, педагоги звертаються до творчої діяльності, проектною діяльності та проблемного підходу.

Проектна діяльність ґрунтується на тому, що здобувач освіти досліджує певну проблему, аналізує її теоретичні основи, розглядає які механізми реалізації даного проекту, яку практичну значимість він має, що дозволяє йому зробити відповідні висновки та представити результати своєї творчої діяльності.

Творчий підхід вимагає від здобувача освіти креативності і нестандартного мислення, але разом із тим він є мотиватором для здобуття теоретичних знань. Крім створення навчального проекту, доцільним є впровадження технології творчого проекту. Характерною відмінністю творчого проекту є те, що студент має представити результат своєї творчої діяльності, щось неповторне, створене ним особисто. Доволі часто цей метод використовується при вивченні прийомів зубного протезування.

Зрозуміло, що великої кількості творчих та навчальних проектів в процесі підготовки майбутніх стоматологів бути не може, тому звертаємось до більш традиційного підходу – проблемне навчання. Проблемний підхід спонукає здобувача освіти вирішити конкретну проблему, яка, в свою чергу вимагає здобуття

базису теоретичних знань, їх аналізу, на основі чого знаходиться рішення запропонованої проблеми.

За умови систематичного використання перелічених трьох методів навчання спостерігається активізація процесу освітньої діяльності студентів, але разом із тим все ще зберігається низький рівень їх саморозвитку, прагнення до професійного зростання проявляється слабо. Система мотивацій у вигляді оцінок, допусків тут не діє. Маючи допуск до практичних занять, набуваючи практичних умінь під час виробничої практики, більшість майбутніх стоматологів зупиняють процес саморозвитку та самовдосконалення, обмежуючись набути знаннями та уміннями. Актуальності набуває проблема внутрішньої мотивації.

Внутрішня мотивація, як правило, не може бути короткоперспективною, при освоєнні конкретної професії, в даному випадку професії стоматолога, тому вона має ґрунтуватись на прагненні студента стати високоякісним фахівцем в своїй галузі, для чого є доцільним використання життєвих прикладів. Так, наприклад, з боку викладача можуть здійснюватися заохочення із порівняннями, або похвала із порівняннями. У порівнянні використовується інформація про одного з видатних фахівців професійної галузі здобувача освіти, що змушує його не лише зацікавитись тим, що це за видатна постать в його професійній галузі, а й за які такі досягнення вона стала відома. Прирівнювання до прикладу мотивує здобувача освіти до руху вперед, активізуючи, таким чином, внутрішню мотивацію та спонукаючи його до саморозвитку та самовдосконалення.

Висновки. Теоретичний огляд літератури дозволив визначити значимість мотивації здобувачів освіти стоматологічного профілю в ході їх фахової підготовки. За умов реалізації освітнього процесу в змішаному та дистанційному форматах мотивація здобувачів освіти є ефективною за умови використання рейтингового підходу при допуску до практичних занять, практики, іспитів. Мотивують здобувачів освіти до активної навчальної діяльності і наукові та творчі проекти, а також порівняння їх досягнень навчальної діяльності із досягненнями видатних фахівців, що викликає бажання до саморозвитку через самомотивацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Farkhodovna, Tukhtaeva Khurshida. Aspects of motivating and motivating employees in the organization. *Texas Journal of Multidisciplinary Studies*. 2022. Vol. 7, 332–337.
2. Бусел В. Великий тлумачний словник української мови. Київ, Ірпінь «Перун»: 2016. 1696 с. <https://slovnuk.me/dict/vts/%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> (Дата звернення 24.11.2023).
3. Засєкіна Л.В. Психологія мотивації: теорія та практика. *Вісник Харківського Національного Університету. Серія «Психологія»*. 2003. № 599, С. 112–116.
4. Іванова О.А. Особливості мотивації майбутніх фахівців сфери обслуговування. *Інноваційна педагогіка. Теорія і методика професійної освіти*. 2022. № 49. Т. 1. С. 119–123.
5. Микитюк С.О., Микитюк С.С. Мотивація навчальної діяльності як ресурс освітнього процесу *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021 № 76. Т. 2, с. 212–126.
6. Мотивація Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 23.11.2023).
7. Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, наукова бібліотека ; уклад.: Грущенко С. І. ; вступ. ст. та бібліограф. ред. Неудачино Т. І.; відп. ред. Коробкіна О. Г. Харків: ХНПУ, 2019. 40 с.
8. Мотивація. Економічний словник. URL: <http://slovopedia.org.ua/105/53404/1092784.html> (Дата звернення 24.11.2023).
9. Немов Р. С. Психологія. Посібник для студентів ВНЗ / Р. С. Немов. В 3 кн. Кн. 1. Загальні основи психології. Рівне : «Вертекс», 2002. С. 534.
10. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління: посібник. Київ: Академвидав, 2003. 568 с.
11. Пальчевський С. С. Педагогіка: навчальний посібник. Київ : Каравела, 2007. 576 с.
12. Парфілова С.Л. Бутенко В.Г., Білер О.С., Харькова Є.Д. Психолого-педагогічні підходи до проблеми мотивації. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 2021. IX (97), С. 29–32.
13. Скрипник І., Кульбашна Я., Захарова В. Формування пракселогічної компетентності магістрів стоматології: мотиваційна складова. *Отсвітологія*. 2021 (10), 55–65. <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2021.106>

REFERENCES

1. Farkhodovna, Tukhtaeva, Khurshida. (2022) Aspects of motivating and motivating employees in the organization. *Texas Journal of Multidisciplinary Studies* № 7, pp. 332–337.
2. Busel V.(2016) Velykyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy.[A large explanatory dictionary of the Ukrainian language] Kyiv, Irpin, 1696 p. [in Ukrainian].
3. Zasiékina L.V. (2003) Psykholohiia motyvatsii: teoriia ta praktyka. *Visnyk Kharkivskoho Natsionalnogo Universytetu. Seriiia “Psykhologhiia”*. 599, 112–116. [in Ukrainian].
4. Ivanova O.A. (2022) Osoblyvosti motyvatsii maibutnix fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia. *Innovatsiina pedahohika. Teoriia i metodyka profesiinoy osvity*. № 49. Т. 1, 119–123 [in Ukrainian].
5. Mykytiuk S.O., Mykytiuk S.S. (2021) Motyvatsiia navchalnoi diialnosti yak resurs osvitnoho protsesu *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolkakh*. № 76. Т. 2, 212–126 [in Ukrainian].
6. Motyvatsiia Vikipediia – vilna entsyklopediia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> [in Ukrainian].
7. Hrushchenko S. I. (2019) Motyvatsiia yak faktor uspikhu navchalnoi diialnosti. [Motivation as a factor in the success of educational activities]. *Khark. nats. ped. un-t imeni H. S. Skovorody, naukova biblioteka* Kharkiv : KhNPU 40 s. [in Ukrainian].
8. Motyvatsiia. Ekonomichnyi slovnyk. URL: <http://slovopedia.org.ua/105/53404/1092784.html> [in Ukrainian].
9. Niemov R. S.(2002) Psykholohiia. Posibnyk dlia studentiv VNZ [Psychology. A guide for university students]. V 3 kn. Kn. 1. Zahalni osnovy psykhologhii. Rivne : “Verteks”, 534 [in Ukrainian].
10. Orban-Lembryk L.E. (2003) Psykholohiia upravlinnia: posibnyk. [Psychology of management: a guide]/ Kyiv: Akademvydav, 568. [in Ukrainian].
11. Palchevskiy S.S. (2007) Pedahohika: navchalnyi posibnyk. [Pedagogy: study guide]. Kyiv: Karavela, 576. [in Ukrainian].
12. Parfilova S.L. Butenko V.H., Bilier O.S., Kharkova Ye.D. (2021) Psykholoho-pedahohichni pidkhody do problemy motyvatsii. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. IX (97), 29–32 [in Ukrainian].
13. Skrypnyk, I., Kulbashna, Ya., Zakharova, V. (2021) Formavannia prakselohichnoi kompetentnosti mahistriv stomatolohii: motyvatsiina skladova. *Otsvitolohiia*. (10), 55–65. <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2021.106> [in Ukrainian].

N. V. RASHCHENKO

*Ph.D. of Medical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Orthodontics and Propaedeutics of Prosthetic Dentistry,
Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine
E-mail: dr.rashchenko.nv@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5565-6849>*

A. V. TSYZH

*Ph.D. of Medical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Orthodontics and Propaedeutics of Prosthetic Dentistry,
Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine
E-mail: albinatsyzh@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2681-1413>*

L. O. BRODETSKA

*Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Orthodontics and Propaedeutics of Prosthetic Dentistry,
Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine
E-mail: dr.brodetska87@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0570-3085>*

B. M. MELNYK

*Assistant at the Department of Orthodontics and Propaedeutics of Prosthetic Dentistry,
Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine
E-mail: bogdan.melnik.97@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2232-8181>*

**MOTIVATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES OF FUTURE SPECIALISTS
IN THE DENTAL FIELD**

Many external factors exert an active influence on the process of transformation of educational activities, in particular, on the training of specialists of higher educational institutions. Thus, the COVID-19 pandemic and full-scale wars on the territory of Ukraine became the factors that provoked the transition to a distance and mixed format of education in the training of specialists in higher education institutions. The result of the transition to this form of education was the low motivation of education seekers for active educational activities, due to the fact that the use of gadgets gives immediate access to information, and the need for its active assimilation simply disappears.

Higher institutions of professional education, in particular in the medical field, the field of study is dentistry, have the task of motivating future specialists to actively learn theoretical material, that is why teachers implement techniques that activate the educational activity of students even in distance and mixed learning formats.

Motivation involves activation to movement, it can be caused by both external and internal factors. Taking into account the peculiarities of the motivation of educational activities, the main factors of influence are external factors that, in the future, activate the internal motivation of the student of education and contribute to his self-development, therefore there is a need for certain external motives that can activate students of the dental field.

In this article, we offer a mechanism for motivating students of medical education, the direction of training in dentistry, to active educational activities due to the introduction of the technique of the rating approach, the use of external motivation techniques through creative and scientific projects, as well as due to internal motivation, which involves mastering best practices and striving for ideals.

Key words: motivation, external motivation, internal motivation, distance learning, blended learning, higher medical education, dental faculty, rating approach, project activity.

УДК 378.147:57:61-057.875

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.5>

О. В. РОМАНЕНКО

*доктор біологічних наук, професор,
завідувач кафедри біології,*

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Електронна пошта: bio.dep.ntmu@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-8622-1757>

О. М. ГУРНЯК

*кандидат біологічних наук,
старший викладач кафедри біології,*

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Електронна пошта: gurnyak11@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-9177-7314>

М. Г. КРАВЧУК

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри біології,*

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Електронна пошта: marykrav@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-0175-5750>

БІОЛОГІЯ В СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ

Виходячи з того, що важливим питанням вищої освіти є забезпечення підготовки освічених, кваліфікованих бакалаврів фізичної терапії, ерготерапії у відповідності до сучасних вимог, в статті окреслено актуалізацію вченими і педагогами питань з шляхів розвитку освітньої та наукової сфер у згаданому напрямку, з перспектив навчання майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії, реабілітології у відповідних закладах вищої освіти, зокрема медичного та фізкультурно-оздоровчого профілів, з методичних аспектів навчання таких здобувачів вищої освіти і ролі клінічної практики у формуванні їхньої професійної ідентичності. Враховуючи потребу в набутті ними інтегральної компетентності, до однієї зі складових якої належить здатність особистості до вирішення пов'язаних з професійною діяльністю спеціалізованих задач і практичних проблем із застосуванням положень, теорій та методів медико-біологічних наук, в структурі Освітньо-професійних програм першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я», якими визначаються концептуальні принципи організації навчання студентів-фізичних терапевтів, ерготерапевтів, виокремлено присвячений біологічним основам життєдіяльності людини конкретний освітній компонент і проаналізовано та узагальнено його характеристики. Показано, що він буває представленим багато у чому схожими за змістовим наповненням навчальними дисциплінами, які разом з тим можуть відрізнятися на назвою, за передбаченими відповідною Освітньо-професійною програмою статусом (обов'язковий освітній компонент / вибірковий освітній компонент) і формою підсумкового контролю, проте слугують належному засвоєнню студентами ключових аспектів біології. Вказані ознаки згаданого освітнього компонента мають враховуватися при розробці засобів навчання для забезпечення біологічної підготовки бакалаврів фізичної терапії, ерготерапії.

Ключові слова: бакалавр, біологія, ерготерапія, освітній компонент, освітньо-професійна програма, фізична терапія.

Постановка проблеми. Актуальним питанням вищої освіти в Україні є забезпечення підготовки освічених, кваліфікованих фахівців з фізичної терапії, ерготерапії, враховуючи притаманне фізичній терапії тяжіння до застосування з метою підтримки і відновлення

стану здоров'я людини різноманітних фізичних вправ і елементів природного походження, що сприяють покращенню функціонального стану організму [Бісмарк, 2016], а ерготерапії – до цілісного комплексу реабілітаційних чинників за наявних фізичних обмежень людини для від-

новлення її повсякденної діяльності [Бісмак, 2019; Мангушева, 2018; Потапова та ін. 2017], при цьому реабілітаційні програми мають враховувати компенсаторно-відновлювальні можливості організму конкретної людини, що передбачає розуміння фахівцем біологічних основ її життєдіяльності. Важливим поштовхом до розвитку науково-педагогічної діяльності з підготовки фахівців згаданого напрямку стало затвердження Міністерством освіти і науки України Наказом № 1419 від 19 грудня 2018 року Стандарту вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Цим документом передбачено набуття випускником такої інтегральної компетентності: «Здатність вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, пов'язані з фізичною терапією та ерготерапією, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням положень, теорій та методів медико-біологічних, соціальних, психолого-педагогічних наук» [Наказ, 2018]. Виходячи з наведеного вище, формування біологічної компетентності в студентів-фізичних терапевтів, ерготерапевтів має розглядатися як обов'язкова складова їх підготовки до професійної діяльності. Звертає на увагу, що в багатьох країнах відповідна Освітня програма (ОП), за якою відбувається навчання майбутніх фахівців для згаданої вище сфери людської діяльності, підлягає акредитації лише за умови відповідності комплексу конкретних вимог, визначених Всесвітньою Федерацією Ерготерапевтів, причому вони, як відзначають дослідники: «мають бути узгоджені із метою і філософією ОП: зміст і послідовність навчальних планів; освітні методики; клінічна практика (навчальна практика); підготовка (спеціальні знання) викладачів; освітні ресурси та засоби» [Чупрій та ін., 2021]. Тому, очікуваною стала зосередженість вітчизняних вчених і педагогів на дослідженні європейського досвіду професійного навчання студентів як майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії у відповідних закладах освіти [Єжова та ін., 2021; Мазепа та ін., 2020; Мордвінова, Ольховик, 2018], де належна увага приділяється у тому числі й природничій підготовці особистості [Базильчук, Сущенко, 2017; Копчинська, 2019]. У зв'язку з багатограним

характером професійної діяльності у подальшому сьогоденні студентів закладів вищої освіти України як майбутніх бакалаврів фізичної терапії, ерготерапії, на окрему увагу заслуговує питання стосовно розробки принципів науково-обґрунтованого забезпечення системи їх біологічної підготовки в ході навчання.

Затвердження у 2018 році Стандарту вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти стало поштовхом до аналізу вітчизняними вченими розвитку: освітньої та наукової сфер у згаданому напрямку [Жарська, 2019; Чепурка, 2020]; перспектив підготовки фахівців з фізичної терапії, ерготерапії в закладах вищої освіти, зокрема медичного профілю [Фастівець, 2021] та фізкультурно-оздоровчого профілю [Жиденко, Міщенко, 2019]; розробки і впровадження управлінських рішень з підготовки у системі вищої освіти України відповідних фахівців для сфери охорони здоров'я [Степанова, Білик, 2023; Чепурна, 2021]; методичних аспектів навчання майбутніх фізичних терапевтів, ерготерапевтів, реабілітологів [Білик, Шапран, 2023] і ролі клінічної практики для формування їхньої професійної ідентичності [Белікова та ін., 2021; Oliinyk et al., 2022]; підходів до становлення самоосвітньої компетентності здобувачів вищої освіти у процесі фахової підготовки [Середа, 2019], а також до формування в них моральних цінностей [Андреєва, 2019], що передбачає урахування психолого-педагогічних аспектів особистості майбутнього працівника сфери охорони здоров'я [Погоріла, Романенко, 2007; Романенко, 2010, Pogorila et al., 2006]. В окремих наукових працях вітчизняними дослідниками коротко позначалося питання стосовно біологічної складової в підготовці студентів-фізичних терапевтів, ерготерапевтів [Степанова, Білик, 2023; Суворова, 2018], проте воно не було системного аналізу.

Враховуючи наявний в Стандарті вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти наголос на набутті майбутніми фахівцями інтегральної компетентності, складовою якої є здатність особистості до вирішення пов'язаних з професійною діяльністю спеціалізованих задач і практичних проблем

з використанням у тому числі засвоєних знань з медико-біологічних дисциплін і вироблених спираючись на них вмінь та навичок [Наказ, 2018], звертає на увагу відсутність до цього часу узагальненого аналізу характеристик освітніх компонент біологічного спрямування, передбачених для оволодіння студентами в різних закладах вищої освіти затвердженими в останніх відповідними Освітньо-професійними програмами. Тому актуальність даного дослідження полягала у з'ясуванні місця навчальних дисциплін біологічного профілю в структурі підготовки бакалаврів фізичної терапії, ерготерапії в Україні, що є передумовою для визначення у подальшому науково обґрунтованих, перспективних напрямків розробки засобів навчання з метою забезпечення біологічної підготовки майбутніх фахівців у відповідності до сучасних вимог.

Мета дослідження полягала в узагальненні характеристик складової з біологічних основ життєдіяльності людини в структурі Освітньо-професійних програм першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія», за якими відбувається оволодіння професією студентами-фізичними терапевтами, ерготерапевтами в закладах вищої освіти.

В ході проведення дослідження здійснювалися: опрацювання наукових праць з концептуальних питань професійної освіти, з організаційних аспектів забезпечення навчання студентів в закладах вищої освіти, з проблем методичного забезпечення викладання в них природничо-наукових дисциплін; проводився аналіз освітніх компонент в структурі розроблених закладами вищої освіти Освітньо-професійних програм першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія», у відповідності до яких студенти-фізичні терапевти, ерготерапевти оволодівають навчальними дисциплінами.

Результати. Проведеним нами вивченням організаційно-методичного забезпечення навчання студентів-фізичних терапевтів, ерготерапевтів в ряді закладів вищої освіти та аналізом його складових визначено, що для здійснення формування біологічної компетент-

ності в здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» відповідними Освітньо-професійними програмами «Фізична терапія, ерготерапія» 2022 року було передбачено навчальну дисципліну «Біологія» в обсязі 4 кредити Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС) як обов'язкову з підсумковим контролем у формі заліку у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського [Освітньо-професійна, Вінниця, 2022] і в обсязі 3 кредити ЄКТС як вибірково з підсумковим контролем у формі заліку у Дніпровському державному медичному університеті [Освітньо-професійна, Дніпро, 2022] та у Харківському національному медичному університеті [Освітньо-професійна, Харків, 2022], навчальну дисципліну «Основи генетики людини» в обсязі 3 кредити ЄКТС як обов'язкову з підсумковим контролем у формі заліку у Житомирському медичному інституті [Освітньо-професійна, Житомир, 2022], навчальну дисципліну «Біологічні основи спадкових хвороб» в обсязі 3 кредити ЄКТС як вибірково з підсумковим контролем у формі підсумкового модульного контролю у Івано-Франківському національному медичному університеті [Освітньо-професійна, Івано-Франківськ, 2022], навчальну дисципліну «Медична біологія» в обсязі 6 кредитів ЄКТС як обов'язкову з підсумковим контролем у формі іспиту у Національному університеті «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» [Освітньо-професійна, Полтава, 2022], навчальну дисципліну «Медична біологія (з основами генетики)» в обсязі 3 кредити ЄКТС як вибірково з підсумковим контролем у формі диференційованого заліку у Черкаській медичній академії [Освітня, Черкаси, 2022], а відповідними Освітньо-професійними програмами «Фізична терапія, ерготерапія» 2021 року було передбачено навчальну дисципліну «Медична біологія» в обсязі 3 кредити ЄКТС як обов'язкову з підсумковим контролем у формі іспиту у Херсонському державному університеті [Освітньо-професійна, Херсон, 2021] і в обсязі 5 кредитів ЄКТС як вибірково з підсумковим контролем у формі диференційованого заліку у Національному медичному

університеті імені О.О. Богомольця [Освітньо-професійна, Київ, 2021].

Наведені приклади свідчать, про тенденцію до уведення розробниками в структуру Освітньо-професійних програм першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» багато у чому схожих за змістом, проте різних за назвою, за визначеним статусом (обов'язковий освітній компонент / вибірковий освітній компонент), за кількістю передбачених кредитів ЄКТС, за формою підсумкового контролю.

Зміст названих вище навчальних дисциплін базується на науковому баченні розвитку споріднених напрямків біології як науки. Наприклад, навчальна дисципліна «Медична біологія» включає такі складові як біологія клітини, біологія індивідуального розвитку, основи генетики людини, екологія та медична паразитологія, на яких акцентовано увагу в навчальних книгах і за якими в останні десятиліття в закладах вищої освіти відбувається підготовка майбутніх фахівців для сфери охорони здоров'я [Медична біологія, 2020; Медична біологія, 2017; Medical biology, 2008; Медична біологія, 2005; Основи екології, 2001; Медична генетика, 1996]. Схожі за назвою і змістовим наповненням навчальні дисципліни можна зустріти і в освітніх програмах з підготовки бакалаврів фізичної терапії в зарубіжних університетах, зокрема навчальні дисципліни «Прикладна біологія», «Медична генетика» [Базильчук, Сущенко, 2017]. Причому, в Україні обґрунтовувалося включення навчальної дисципліни «Медична генетика» як вибіркової до Освітньо-професійної програми підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 227 «Фізична терапія, ерготерапія» [Омельчук, 2021].

Звернемо увагу, що після затвердження у 2018 році Стандарту вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [Наказ, 2018] відбувалися, виходячи з його концептуальних положень, розробка і впровадження відповідних Освітньо-професійних програм закладами вищої освіти з урахуванням саме їхнього бачення оптимальних шляхів підготовки майбутніх фахівців [Фасті-

вель, 2021]. З цим можуть бути пов'язані відмінності в назвах окремих споріднених за змістом навчальних дисциплін в запропонованих різними закладами вищої освіти відповідних Освітньо-професійних програмах, при цьому в наукових колах висловлювалася думка, що названий факт не повинен позначатися на кінцевих результатах професійної підготовки здобувачів вищої освіти [Чепурна, 2020].

Враховуючи викладене вище, а також наявний досвід підготовки розрахованих на студентів закладів вищої освіти навчальних книг [Медична біологія, 2020; Медична біологія, 2017], нам вбачається за доцільне при розробці принципів створення новітніх засобів навчання, у першу чергу навчальних книг з біологічних основ життєдіяльності людини для здобувачів вищої освіти, враховувати особливості конкретних Освітньо-професійних програм першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я», за якими відбувається педагогічна діяльність, в частині освітнього компонента біологічного профілю.

Такий підхід буде слушним і при розробці методичного забезпечення навчального процесу з природничо-наукових дисциплін з використанням стрімко розвиваючихся у світі інформаційних технологій [Abysova et al., 2023], прикладом ефективного практичного впровадження яких може слугувати представлена в Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця електронна платформа дистанційного навчання LIKAR_NMU, що комплексно використовується для забезпечення супроводу навчання здобувачів вищої освіти за різними спеціальностями, у тому числі студентів-фізичних терапевтів, ерготерапевтів [Презентація, 2021].

Висновок. Підсумовуючи викладене у статті є підстави для висновку про важливе місце у структурі підготовки бакалаврів фізичної терапії, ерготерапії в закладах вищої освіти України біологічної складової. У відповідних Освітньо-професійних програмах першого (бакалаврського) рівня вищої освіти вона представлена багато у чому схожим за змістовою суттю освітнім компонентом, що разом з тим може відрізнятися за назвою, за передбаченим статусом (обов'язковий освітній компонент / вибірковий освітній компонент), за фор-

мою підсумкового контролю, проте слугувати засвоєнню студентами біологічних особливостей життєдіяльності людини. Вказані ознаки згаданого освітнього компонента мають враховуватися при розробці засобів навчання для студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева О.Б. Формування моральних цінностей у процесі фахової підготовки бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії. *Фізична реабілітація та здоров'язберезувальні технології: реалії і перспективи*: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (14 листопада 2019 р., м. Полтава) [гол. ред. Л.М. Рибалко]. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2019. С. 4–6.
2. Базильчук О.В., Сущенко Л.П. Характеристика італійського досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної терапії у вищих навчальних закладах. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 2. С. 150–155.
3. Белікова Н.О., Ульяницька Н.Я., Индика С.Я. Клінічна практика як засіб формування професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2021. Вип. 2 (130). С. 29–33.
4. Білик Л., Шапран Ю. Професійна підготовка медичних фахівців в аспекті фізичної реабілітації. *Scientia et Societas*. 2023. Vol. 3. P. 9–5.
5. Бісмак О.В. Ерготерапія як складова частина реабілітаційного процесу при невропатіях верхніх кінцівок. *Спортивна медицина і фізична реабілітація*. 2019. № 2. С. 67–71.
6. Бісмак О.В. Клінічна діяльність фахівців з фізичної реабілітації в Україні: проблеми та перспективи. *Освітологічний дискурс*. 2016. № 3 (15). С. 163–174.
7. Єжова О.О., Бріжати О.В., Король С.А., Воропаєв Д.С., Ситник А.О., Бріжата І.А. Європейський досвід підготовки фізичних терапевтів: впровадження нових магістерських програм з фізичної терапії в Україні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2021. Вип. 5 (136). С. 53–57.
8. Жарська Н. Від лікувальної фізичної культури та реабілітації до фізичної терапії: еволюція освітньої та наукової сфери. *Фізична активність, здоров'я і спорт*. 2019. № 2 (34). С. 60–67.
9. Жиденко А.О., Міщенко Т.В. Перспективи підготовки фахівців з фізичної терапії, ерготерапії на факультеті фізичного виховання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2019. Вип. 5 К (113). С. 117–121.
10. Копочинська Ю.В. Професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної терапії за освітнім ступенем бакалавра в Норвегії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2019. Вип. 12 (120). С. 67–72.
11. Мазепа М.А., Тиравська О.І., Івасик Н.О., Бас О.А. Підготовка ерготерапевтів в Україні: компетентності та критерії їх оцінювання (Досвід французької школи). *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2020. Том 5, № 5 (27). С. 285–292.
12. Мангушева О.О. Заняттєва активність та її компоненти: визначення ключових термінів ерготерапії як окремої науково обґрунтованої професії. *Спортивна медицина і фізична реабілітація*. 2018. № 2. С. 54–61.
13. Медична біологія: Підручник / В.П. Пішак, Ю.І. Бажора, Ш.Б. Брагін, З.Д. Воробець, С.І. Дубінін, Г.Ф. Жегунов, Л.Є. Ковальчук, В.О. Корольов, О.В. Костильов, Н.А. Кулікова, Р.П. Піскун, О.В. Романенко, О.Г. Слесаренко, М.В. Стеблюк, С.М. Федченко; За ред. В.П. Пішака, Ю.І. Бажори. Видання 3-є. Вінниця: НОВА КНИГА, 2017. 608 с.
14. Медична біологія: посібник з практичних занять / О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич, Власова-Шаніна Н.Б., Костильов О.В.; За ред. О.В. Романенка. Київ: Здоров'я, 2005. 372 с.
15. Медична біологія: Посібник з практичних занять / О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич, О.В. Костильов; За ред. О.В. Романенка. – 2-е вид. Київ: ВСВ «Медицина», 2020. 472 с.
16. Медична генетика: Задачі, тести, вправи: Навчальний посібник / О.В. Романенко, Г.Й. Путинцева, С.М. Пилявська, Т.А. Решетняк. Київ: Вища школа, 1996. 135 с.
17. Мордвінова І., Ольховик А. Підготовка студентів спеціальності «Фізична терапія» та «Ерготерапія» у країнах Європи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 1 (75). С. 152–161.
18. Наказ МОН України від 19.12.2018 № 1419 «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2022/Standarty.Vyshchoyi.Osvity/Zatverdzeni.Standarty/01/31/227-Fiz.terap.erhoterap-bak.31.01.22.pdf>
19. Омельчук О.В. Сучасний погляд на вивчення медичної генетики для професійної компетентності магістрів фізичної терапії, ерготерапії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2021. Вип. 4 (134). С. 87–90.

20. Освітньо-професійна програма «Фізична терапія, ерготерапія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», кваліфікація: «Бакалавр фізичної терапії, ерготерапії». Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://vspu.edu.ua/faculty/sport/doc/d9.pdf>

21. Освітньо-професійна програма «Фізична терапія, ерготерапія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», кваліфікація: «Бакалавр фізичної терапії, ерготерапії». Київ: Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, 2021. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://drive.google.com/drive/folders/1Gt7ddhlzEG7tqmVrUGbrAnl_SB75opNM

22. Освітньо-професійна програма «Фізична терапія, ерготерапія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 227 «Фізична терапія, ерготерапія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», кваліфікація: «Бакалавр фізичної терапії, ерготерапії». Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/page/licenzuvannia-ta-akredetacia/fks/opp/2021/opp_bakalavr_227_2022.pdf

23. Освітньо-професійна програма «Фізична терапія, ерготерапія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», кваліфікація: «Бакалавр фізичної терапії, ерготерапії». Харків: Харківський національний медичний університет, 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/08/op_fte-b2022.pdf

24. Освітньо-професійна програма «Фізична терапія, ерготерапія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», кваліфікація: «Бакалавр фізичної терапії, ерготерапії». Херсон: Херсонський державний університет, 2021. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/227_OPP_Physical_%20therapy_%20occupational_%20therapy_B_2021.pdf?id=e98f62de-6db3-4562-bba2-e67e57052930

25. Освітньо-професійна програма «Фізична терапія, ерготерапія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», освітня кваліфікація: «Бакалавр фізичної терапії, ерготерапії». Дніпро: Дніпровський державний медичний університет, 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://docs.dmu.edu.ua/%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/227-%D0%B1%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%80>, <https://drive.google.com/file/d/1iFoeVp0gfiKLURrIhZgfDWNecjfQbSdU/view>

26. Освітньо-професійна програма «Фізична терапія, ерготерапія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», освітня кваліфікація: «Бакалавр фізичної терапії, ерготерапії». Житомир: Житомирський медичний інститут, 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://www.zhim.org.ua/images/fte_opp.pdf

27. Освітньо-професійна програма «Фізична терапія, ерготерапія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», освітня кваліфікація: «Бакалавр фізичної терапії, ерготерапії». Івано-Франківськ: Івано-Франківський національний медичний університет, 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: [https://www.ifnmu.edu.ua/images/diyalnist_universitetu/publicna_informaciya/osvitni_programi/opp/bakalavr/fiz_ter_2022/%D0%9E%D0%9F%D0%9F%20227%20%D0%A4%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%8F,%20%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%8F%202022%20\(%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%202020-03\).pdf](https://www.ifnmu.edu.ua/images/diyalnist_universitetu/publicna_informaciya/osvitni_programi/opp/bakalavr/fiz_ter_2022/%D0%9E%D0%9F%D0%9F%20227%20%D0%A4%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%8F,%20%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%8F%202022%20(%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%202020-03).pdf)

28. Освітня програма (Освітньо-професійна програма) «Фізична терапія, ерготерапія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», кваліфікація: «Бакалавр фізичної терапії, ерготерапії». Черкаси: Черкаська медична академія, 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://medacademy.ck.ua/osvitni-programi>, <https://drive.google.com/drive/folders/1sKFCneNxxgGVZBsNU4Z9KbKKVYOAcSJ9U>, <https://drive.google.com/drive/folders/1sKFCneNxxgGVZBsNU4Z9KbKKVYOAcSJ9U>

29. Основи екології: Навчальний посібник / О.В. Романенко, О.В. Костильов. Київ: Фітосоціоцентр, 2001. 150 с.

30. Погоріла І.О. Романенко О.В. Психолого-педагогічні аспекти організації екологічної освіти у вищих навчальних закладах. *Екологія: вчені у вирішенні проблем науки, освіти і практики*: збірник доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (24-25 травня 2007 р., м. Житомир). Житомир: Видавництво «Державний агроєкологічний університет», 2007. С. 230–234.

31. Потапова Л.В., Козачок А.В., Потапова О.В. Ерготерапія як новий підхід до фізичної реабілітації. *Вісник Запорізького національного університету. Фізичне виховання та спорт*. 2017. № 1. С. 154–160.

32. Презентація платформи дистанційного навчання LIKAR_NMU. Київ: Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, 2021. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://nmuofficial.com/news/prezentatsiya-platformy-dystantsijnogo-navchannya-likar_nmu/
33. Романенко О.В. Психологічні аспекти професійного становлення студента-майбутнього лікаря. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України [За ред. С.Д. Максименка]. Том. XII, Ч. 1. Київ. 2010. С. 497–517.
34. Середа Л.В. Етапи розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії у процесі професійної підготовки. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 18. Том 2. С. 90–93.
35. Степанова Г.М., Білик Л.В. Досвід підготовки фахівців із фізичної терапії та ерготерапії в Черкаській медичній академії. *Correction and rehabilitation innovation: implementation of European experience: Scientific monograph*. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2023. P. 262–276.
36. Суворова Я.В. Структура та зміст професійної компетентності майбутнього фахівця з фізичної терапії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 62. С. 194–198.
37. Фастівець А. Генеза та сучасний стан професійної підготовки майбутнього фахівця з фізичної терапії та ерготерапії у системі вищої освіти України. *Педагогічні науки. Актуальні проблеми вищої школи*. 2021. № 77. С. 49–54.
38. Чепурка О. Сутність поняття «професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації» в контексті сучасної освітньої парадигми. *Інноватика у вихованні*. 2020. Вип. 12. С. 285–293.
39. Чепурна Н.О. Політико-управлінські аспекти професійної підготовки фізичних терапевтів в Україні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 84, Том 2. С. 110–115.
40. Чепурна Н. Професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної терапії та ерготерапії в закладах вищої освіти України. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2020. № 2. С. 102–109.
41. Чупрій І.К., Голод Н.Р., Янів О.В., Тудоси В.Г., Федорівська Л.П. Міжнародні стандарти освіти ерготерапевтів. *Актуальні питання підвищення якості освітнього процесу*: матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (24 вересня 2021 р.), м. Яремче (Івано-Франківська обл.), 2021. С. 164.
42. Abysova M., Kravchuk M., Hurniak O. Digitalization in university education: didactic aspects. *Information Technologies and Learning Tools*. 2023. Vol. 93. № 1. P. 68–79.
43. Medical biology: The study guide of the practical classes course / O.V. Romanenko, O.V. Golovchenko, M.G. Kravchuk, V.M. Grinkevich; Edited by O.V. Romanenko. Kyiv: Medicine, 2008. 304 p.
44. Oliinyk M., Logush L., Palagniuk T. Formation of practical competences of future physical therapists and occupational therapists in the process of professional training. *International Journal of Education Theory and Practice*. 2020. Vol. 8. Issue 15. P. 7–13.
45. Pogorila I.O., Kuzmina K.I., Melnik A.O., Romanenko O.V. Sociopsychophysiological approach in the investigation on the first-year university students adaptation. *International Journal of Psychophysiology*. 2006. Vol. 61. Issue 3. P. 361–362.

REFERENCES

1. Andreieva, O.V. (2019). Formuvannya moralnykh tsinnostey u protsesi fakhovoi pidhotovky bakalavriv z fizychnoi terapii, erhoterapii [Formation of moral values in the process of professional training of bachelors in physical therapy, occupational therapy]. *Fizychna reabilitatsiia ta zdoroviazberezhuvalni tekhnolohii: realii i perspektyvy: zbirnyk materialiv V vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu (14 lystopada 2019 r., m. Poltava)* [hol. red. L.M. Rybalko]. Poltava: Natsionalnyi universytet imeni Yurii Kondratiuka – *Physical rehabilitation and health-saving technologies: realities and prospects: collection of materials of the 5th All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation (November 14, 2019, Poltava)*, 4–6 [in Ukrainian].
2. Bazylichuk, O.V. & Sushchenko, L.P. (2017). Kharakterystyka italiiskoho dosvidu profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi terapii u vyshchikh navchalnykh zakladakh [Characteristics of italian professional experience training of future specialists in physical therapy in higher schools educational institutions]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky – Scientific Papers of Berdiansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*, 2, 150–155 [in Ukrainian].
3. Bielikova, N.O., Ulianytska, N.Ia. & Indyka, S.Ia. (2021). Klinichna praktyka yak zasib formuvannya profesiinoi identychnosti maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi terapii, erhoterapii [Clinical practice as a mean of the professional identity formation of prospective physical and occupational therapists]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Dragomanova. Seriya 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) – Scientific journal National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 2 (130), 29–33 [in Ukrainian].

4. Bilyk, L. & Shapran, Yu. (2023). Profesiina pidhotovka medychnykh fakhivtsiv v aspekti fizychnoi reabilitatsii [Professional training of medical specialists in the aspect of physical rehabilitation]. *Scientia et Societas*, 3, 9–15 [in Ukrainian].
5. Bismak O.V. (2019). Erhoterapiia yak skladova chastyna reabilitatsiinoho protsesu pry nevroptiakh verkhnikh kintsivok [Occupational therapy as a component of the rehabilitation process in neuropathies of the upper extremities]. *Sportyvna medytsyna i fizychna reabilitatsiia – Sports medicine, physical therapy and occupational therapy*, 2, 67–71 [in Ukrainian].
6. Bismak, O.V. (2016). Klinichna diialnist fakhivtsiv z fizychnoi reabilitatsii v Ukraini: problemy ta perspektyvy [Clinical activity of physical rehabilitation experts in Ukraine: problems and prospects]. *Osvitlohichnyi dyskurs – Educational discourse*, 3 (15), 163–174 [in Ukrainian].
7. Iezhova, O.O., Brizhatyi, O.V., Korol, S.A., Voropaiev, D.S., Sytnyk, A.O. & Brizhata I.A. (2021). Yevropeyskyi dosvid pidhotovky fizychnykh terapevtiv: vprovadzhennia novykh mahisterskykh proqram z fizychnoi terapii v Ukraini [European experience of training physical therapists: implementation of new master's programs in physical therapy in Ukraine]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) – Scientific journal National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 5 (136), 53–57 [in Ukrainian].
8. Zharska, N. (2019). Vid likovalnoi fizychnoi kultury ta reabilitatsii do fizychnoi terapii: evoliutsiia osvithoi ta naukovoï sfery [From therapeutic physical training and physical rehabilitation to physical therapy: the evolution of the educational and scientific sphere]. *Fizychna aktyvnist, zdorovia i sport – Physical activity health and sport*, 2 (34), 60-67 [in Ukrainian].
9. Zhydenko, A.O. & Mishchenko, T.V. (2019). Perspektivy pidhotovky fakhivtsiv z fizychnoi terapii, erhoterapii na fakulteti fizychnoho vykhovannia [Prospects for the preparation specialists in Physical Therapy, Ergotherapy at the Physical Training Faculty]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova – Scientific journal National Pedagogical Dragomanov University*, 5 K (113), 117–121 [in Ukrainian].
10. Kopochynska, Yu.V. (2019). Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi terapii za osvithnim stupenem bakalavra v Norvehii [Professional training for future specialist in Bachelor's degree in Norway]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) – Scientific journal National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 12 (120), 67–72 [in Ukrainian].
11. Mazepa, M.A., Tyravska, O.I., Ivasyk, N.O. & Bas, O.A. (2020). Pidhotovka erhoterapevtiv v Ukraini: kompetentnosti ta kryterii yikh otsiniuvannia (Dosvid frantsuzkoï shkoly) [Training of Occupational Therapists in Ukraine: Competencies and Criteria for their Evaluation (Experience of the French School)]. *Ukrainskyi zhurnal medytsyny, biolohii ta sportu – Ukrainian journal of medicine, biology and sport*. 5, 5 (27), 285–292 [in Ukrainian].
12. Manhusheva O.O. (2018). Zaniattia aktyvnist ta yii komponenty: vyznachennia kliuchovykh terminiv erhoterapii yak okremoi naukovo obgruntovanoi profesii [Occupation and its components: definition of key terms of occupational therapy as a separate evidence based profession]. *Sportyvna medytsyna i fizychna reabilitatsiia – Sports medicine, physical therapy and occupational therapy*, 2, 54–61 [in Ukrainian].
13. Pishak, V.P., Bazhora, Yu.I., Brahin, Sh.B., Vorobets, Z.D., Dubinin, S.I., Zhehunov, H.F., Kovalchuk, L.Ie., Korolov, V.O., Kostylov, O.V., Kulikova, N.A., Piskun, R.P., Romanenko, O.V., Slesarenko, O.H., Stebliuk, M.V. & Fedchenko, S.M. (2017). Medychna biolohiia: Pidruchnyk [Medical biology: Textbook]. (3rd ed.). V.P. Pishak & Yu.I. Bazhora (Ed.). Vinnytsia: NOVA KNYHA [in Ukrainian].
14. Romanenko, O.V., Kravchuk, M.H., Hrinkevych, V.M., Vlasova-Shanina, N.B. & Kostylov, O.V. (2005). Medychna biolohiia: Posibnyk z praktychnykh zaniat [Medical biology: The study guide of the practical classes course]. O.V. Romanenko (Ed.). Kyiv: Zdorovia [in Ukrainian].
15. Romanenko, O.V., Kravchuk, M.H., Hrinkevych, V.M. & Kostylov, O.V. (2020). Medychna biolohiia: Posibnyk z praktychnykh zaniat [Medical biology: The study guide of the practical classes course]. (2nd ed.). O.V. Romanenko (Ed.). Kyiv: VSV “Medytsyna” [in Ukrainian].
16. Romanenko, O.V., Putyntseva, H.I., Pyliavska, S.M. & Reshetniak, T.A. (1996). Medychna henetyka: Zadachi, testy, vpravy: Navchalnyi posibnyk [Medical genetics: Problems, tests, exercises: The study guide]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
17. Mordvinova, I. & Olkhovyk, A. (2018). Pidhotovka studentiv spetsialnosti “Fizychna terapiia” ta “Erhoterapiia” u krainakh Yevropy [Preparation of students in specialty “Physical therapy” and “Ergotherapy” in countries of Europe]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 1 (75), 152–161 [in Ukrainian].
18. Nakaz MON Ukrainy vid 19.12.2018 No 1419 “Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 227 “Fizychna terapiia, erhoterapiia” dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity” [Order of the MON of Ukraine dated 19.12.2018 No 1419 “On approval of the standard of higher education in specialty 227 “Physical

therapy, occupational therapy” for the first (bachelor’s) level of higher education”]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2022/Standarty.Vyshchoyi.Osvity/Zatverdzeni.Standarty/01/31/227-Fiz.terap.erhoterap-bak.31.01.22.pdf> [in Ukrainian].

19. Omelchuk, O.V. (2021). Suchasnyi pohliad na vyvchennia medychnoi henetyky dlia profesiinoi kompetentnosti mahistriv fizychnoi terapii, erhoterapii [A modern view of the study of medical genetics for the professional competence of masters of physical therapy, occupational therapy]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) – Scientific journal National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 4 (134), 87–90 [in Ukrainian].

20. Osvitno-profesiina prohrama “Fizychna terapiia, erhoterapiia” pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 227 “Fizychna terapiia, erhoterapiia” haluzi znan 22 “Okhorona zdorovia”, kvalifikatsiia: “Bakalavr fizychnoi terapii, erhoterapii” (2022) [Educational and professional program “Physical therapy, occupational therapy” for the first (bachelor’s degree) level of higher education in the specialty 227 “Physical therapy, occupational therapy” in the field of knowledge 22 “Health care”, qualification: “Bachelor of physical therapy, occupational therapy”]. Vinnytsia: Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Mykhaila Kotsiubynskoho – Vinnitsa: Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University, 2022. Retrieved from <https://vspu.edu.ua/faculty/sport/doc/d9.pdf> [in Ukrainian].

21. Osvitno-profesiina prohrama “Fizychna terapiia, erhoterapiia” pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 227 “Fizychna terapiia, erhoterapiia” haluzi znan 22 “Okhorona zdorovia”, kvalifikatsiia: “Bakalavr fizychnoi terapii, erhoterapii” (2021) [Educational and professional program “Physical therapy, occupational therapy” for the first (bachelor’s degree) level of higher education in the specialty 227 “Physical therapy, occupational therapy” in the field of knowledge 22 “Health care”, qualification: “Bachelor of physical therapy, occupational therapy”]. Kyiv: Natsionalnyi medychnyi universytet imeni O.O. Bohomoltsia – Kyiv: Bogomolets National Medical University, 2021. Retrieved from https://drive.google.com/drive/folders/1Gt7ddhlzEG7tqmVrUGbRanl_SB75opNM [in Ukrainian].

22. Osvitno-profesiina prohrama “Fizychna terapiia, erhoterapiia” pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity spetsialnosti 227 “Fizychna terapiia, erhoterapiia” haluzi znan 22 “Okhorona zdorovia”, kvalifikatsiia: “Bakalavr fizychnoi terapii, erhoterapii” (2022) [Educational and professional program “Physical therapy, occupational therapy” for the first (bachelor’s degree) level of higher education in the specialty 227 “Physical therapy, occupational therapy” in the field of knowledge 22 “Health care”, qualification: “Bachelor of physical therapy, occupational therapy”]. Poltava: Natsionalnyi universytet “Poltavska politekhnika imeni Yurii Kondratiuka” – Poltava: National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, 2022. Retrieved from https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/page/licenzuvannia-ta-akredetacia/fks/opp/2021/opp_bakalavr_227_2022.pdf [in Ukrainian].

23. Osvitno-profesiina prohrama “Fizychna terapiia, erhoterapiia” pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 227 “Fizychna terapiia, erhoterapiia” haluzi znan 22 “Okhorona zdorovia”, kvalifikatsiia: “Bakalavr fizychnoi terapii, erhoterapii” (2022) [Educational and professional program “Physical therapy, occupational therapy” for the first (bachelor’s degree) level of higher education in the specialty 227 “Physical therapy, occupational therapy” in the field of knowledge 22 “Health care”, qualification: “Bachelor of physical therapy, occupational therapy”]. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi medychnyi universytet – Kharkiv: Kharkiv National Medical University, 2022. Retrieved from https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/08/op_fte-b2022.pdf [in Ukrainian].

24. Osvitno-profesiina prohrama “Fizychna terapiia, erhoterapiia” pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 227 “Fizychna terapiia, erhoterapiia” haluzi znan 22 “Okhorona zdorovia”, kvalifikatsiia: “Bakalavr fizychnoi terapii, erhoterapii” (2021) [Educational and professional program “Physical therapy, occupational therapy” for the first (bachelor’s degree) level of higher education in the specialty 227 “Physical therapy, occupational therapy” in the field of knowledge 22 “Health care”, qualification: “Bachelor of physical therapy, occupational therapy”]. Kherson: Kheronskyi derzhavnyi universytet – Kherson: Kherson State University, 2021. Retrieved from https://www.kspu.edu/File-Download.ashx/227_OPP_Physical_%20therapy,%20occupational_%20therapy_B_2021.pdf?id=e98f62de-6db3-4562-bba2-e67e57052930 [in Ukrainian].

25. Osvitno-profesiina prohrama “Fizychna terapiia, erhoterapiia” pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 227 “Fizychna terapiia, erhoterapiia” haluzi znan 22 “Okhorona zdorovia”, osvitnia kvalifikatsiia: “Bakalavr fizychnoi terapii, erhoterapii” (2022) [Educational and professional program “Physical therapy, occupational therapy” for the first (bachelor’s degree) level of higher education in the specialty 227 “Physical therapy, occupational therapy” in the field of knowledge 22 “Health care”, educational qualification: “Bachelor of physical therapy, occupational therapy”]. Dnipro: Dniprovskiy derzhavnyi medychnyi universytet – Dnipro: Dnipro State Medical University, 2022. Retrieved from <https://docs.dmu.edu.ua/%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/227-%D0%B1%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%80>, <https://drive.google.com/file/d/liFoeBp0gfiKLURrhZgfDWNecjfQbSdU/view> [in Ukrainian].

26. Osvitno-profesiina prohrama “Fizychna terapiia, erhoterapiia” pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 227 “Fizychna terapiia, erhoterapiia” haluzi znan 22 “Okhorona zdorovia”, osvitnia kvalifikatsiia: “Bakalavr fizychnoi terapii, erhoterapii” (2022) [Educational and professional program “Physical therapy, occupational

therapy” for the first (bachelor’s degree) level of higher education in the specialty 227 “Physical therapy, occupational therapy” in the field of knowledge 22 “Health care”, educational qualification: “Bachelor of physical therapy, occupational therapy”]. Zhytomyr: Zhytomyrskyi medychnyi instytut – Zhytomyr: Zhytomyr medical institute, 2022. Retrieved from https://www.zhim.org.ua/images/fte_opp.pdf [in Ukrainian].

27. Osvitno-profesiina prohrama “Fizychna terapiia, erhoterapiia” persoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 227 “Fizychna terapiia, erhoterapiia” haluzi znan 22 “Okhorona zdorovia”, osvitnia kvalifikatsiia: “Bakalavr fizychnoi terapii, erhoterapii” (2022) [Educational and professional program “Physical therapy, occupational therapy” for the first (bachelor’s degree) level of higher education in the specialty 227 “Physical therapy, occupational therapy” in the field of knowledge 22 “Health care”, educational qualification: “Bachelor of physical therapy, occupational therapy”]. Ivano-Frankivsk: Ivano-Frankivskyi natsionalnyi medychnyi universytet – Ivano-Frankivsk: Ivano-Frankivsk National Medical University, 2022. Retrieved from [https://www.ifnmu.edu.ua/images/diyalnist_universitetu/publiczna_informaciya/osvitni_programi/opp/bakalavr/fiz_ter_2022/%D0%9E%D0%9F%D0%9F%20227%20%D0%A4%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%8F,%20%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%8F%2022%20\(%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%2020-03\).pdf](https://www.ifnmu.edu.ua/images/diyalnist_universitetu/publiczna_informaciya/osvitni_programi/opp/bakalavr/fiz_ter_2022/%D0%9E%D0%9F%D0%9F%20227%20%D0%A4%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%8F,%20%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%8F%2022%20(%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%2020-03).pdf) [in Ukrainian].

28. Osvitnia prohrama (Osvitno-profesiina prohrama) “Fizychna terapiia, erhoterapiia” persoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 227 “Fizychna terapiia, erhoterapiia” haluzi znan 22 “Okhorona zdorovia”, kvalifikatsiia: “Bakalavr fizychnoi terapii, erhoterapii” (2022) [Educational and professional program “Physical therapy, occupational therapy” for the first (bachelor’s degree) level of higher education in the specialty 227 “Physical therapy, occupational therapy” in the field of knowledge 22 “Health care”, qualification: “Bachelor of physical therapy, occupational therapy”]. Cherkasy: Cherkaska medychna akademiia – Cherkasy: Cherkasy Medical Academy, 2022. Retrieved from <https://medacademy.ck.ua/osvitni-programi>, <https://drive.google.com/drive/folders/1sKFCneNxxGVZBsNU4Z9KbK-KVYOAcSJ9U>, <https://drive.google.com/drive/folders/1sKFCneNxxGVZBsNU4Z9KbK-KVYOAcSJ9U> [in Ukrainian].

29. Romanenko, O.V. & Kostylov, O.V. (2001). *Osnovy ekolohii: Navchalnyi posibnyk* [Basics of Ecology: The study guide]. Kyiv: Fitosotsiotsentr [in Ukrainian].

30. Pohorila, I.O. & Romanenko, O.V. (2007). *Psykhologo-pedahohichni aspekty orhanizatsii ekolohichnoi osvity u vyshchych navchalnykh zakladakh* [Psychological and pedagogical aspects of the organization of environmental education in higher educational institutions]. *Ekolohiia: vcheni u vyrishenni problem nauky, osvity i praktyky: zbirnyk dopovidei uchasnykiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (24–25 travnia 2007 r., m. Zhytomyr)*. Zhytomyr: Vydavnytstvo “Derzhavnyi ahroekolohichni universytet” – *Ecology: scientists in solving the problems of science, education and practice: a collection of reports of the participants of the International Scientific and Practical Conference (May 24–25, 2007, Zhytomyr)*, 230–234 [in Ukrainian].

31. Potapova, L.V., Kozachok, A.V. & Potapova O.V. (2017). *Erhoterapiia yak novyi pidkhid do fizychnoi rehabilitatsii* [Ergotherapy as a new approach to physical rehabilitation]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Fizychnye vykhovannia ta sport – Bulletin of Zaporizhzhya National University. Physical education and sports, 1*, 154–160 [in Ukrainian].

32. *Prezentatsiia platformy dystantsiinoho navchannia LIKAR_NMU* [Presentation of the distance learning platform LIKAR_NMU]. Kyiv: Natsionalnyi medychnyi universytet imeni O.O. Bohomoltsia, 2021. – Kyiv: Bogomolets National Medical University, 2021. Retrieved from https://nmuofficial.com/news/prezentatsiya-platformy-dystantsijnogo-navchannya-likar_nmu/ [in Ukrainian].

33. Romanenko, O.V. (2010). *Psykhologichni aspekty profesiinoho stanovlennia studenta-maibutnoho likaria* [Psychological aspects of the professional development of a student-future doctor]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy* [Za red. S.D. Maksymenka]. Tom. KhII, Ch. 1. Kyiv. – *Problems of general and pedagogical psychology: a collection of scientific works of the Institute of Psychology named after H.S. Kostyuk of the APN of Ukraine* [Ed. S.D. Maksimenko], 12 (1), 497–517 [in Ukrainian].

34. Sereda, L.V. (2019). *Etapy rozvytku samoosvitnoi kompetentnosti maibutnykh bakalavriv z fizychnoi terapii, erhoterapii u protsesi profesiinoy pidhotovky* [Stages of development of self-educational competence of future bachelors in physical therapy, ergotherapy in the process of vocational training]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative Pedagogy. 18, 2*, 90–93 [in Ukrainian].

35. Stepanova H.M. & Bilyk L.V. (2023). *Dosvid pidhotovky fakhivtsiv iz fizychnoi terapii ta erhoterapii v Cherkaskii medychnii akademii* [The experience of training specialists in physical therapy and occupational therapy at the Cherkasy Medical Academy]. *Correction and rehabilitation innovation: implementation of European experience: Scientific monograph*. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 262–276 [in Ukrainian].

36. Suvorova, I.V. (2018). *Struktura ta zmist profesiinoy kompetentnosti maibutnoho fakhivtsia z fizychnoi terapii* [Structure and content of professional competence of the future specialist for physical therapy]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriia 5. Pedahohichni nauky: realii ta*

perspektyvy – Scientific journal of M.P. Drahomanov National Pedagogical University. Series 5. Pedagogical sciences: Realities and Perspectives, 62, 194–198 [in Ukrainian].

37. Fastivets, A. (2021). Heneza ta suchasnyi stan profesiinoi pidhotovky maibutnoho fakhivtsia z fizychnoi terapii ta erhoterapii u systemi vyshchoi osvity Ukrainy [Genesis and current state of professional training of physical therapy and ergotherapy specialist to be in higher educational system of Ukraine]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences*, 77, 49–54 [in Ukrainian].

38. Chepurka, O. (2020). Sutnist poniattia “profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi reabilitatsii” v konteksti suchasnoi osvitnoi paradyhmy [The essence of the concept “professional training of future specialists in physical therapy” in the context of the modern educational paradigm]. *Innovatyka u vykhovanni – Innovations in upbringing*, 12, 285–293 [in Ukrainian].

39. Chepurka, N.O. (2021). Polityko-upravlinski aspekty profesiinoi pidhotovky fizychnykh terapevtiv v Ukraini [Political and managerial aspects of professional education of physical therapists in Ukraine]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific journal National Pedagogical Dragomanov University. Series 5: Pedagogical sciences: realities and prospects*. 84, 2, 110–115 [in Ukrainian].

40. Chepurka, N. (2020). Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi terapii ta erhoterapii v zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy [Professional training of future specialists in physical therapy and ergotherapy at higher education institutions of ukraine]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Pedahohika – The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Pedagogy*, 2, 102–109 [in Ukrainian].

41. Chuprii, I.K., Holod, N.R., Yaniv, O.V., Tudosy, V.H. & Fedorivska, L.P. (2021). Mizhnarodni standarty osvity erhoterapevtiv [International standards for the education of occupational therapists]. *Aktualni pytannia pidvyshchennia yakosti osvitnoho protsesu: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu (24 veresnia 2021 r.)*, Navchalno-reabilitatsiinyi tsentr IFNMU m. Yaremche (Ivano-Frankivska obl.) – *Current issues of improving the quality of the educational process: materials of the scientific and practical conference with international participation (September 24, 2021)*, Training and rehabilitation center of IFNMU Yaremche (Ivano-Frankivsk region), 164 [in Ukrainian].

42. Abysova M., Kravchuk M., Hurniak O. Digitalization in university education: didactic aspects. *Information Technologies and Learning Tools*. 2023. 93, 1, 68–79 [in English].

43. Romanenko, O.V., Golovchenko, O.V., Kravchuk, M.G. & Grinkevich, V.M. (2008). Medical biology: The study guide of the practical classes course. O.V. Romanenko (Ed.). Kyiv: Medicine [in English].

44. Oliinyk, M., Logush, L. & Palagniuk T. (2020) Formation of practical competences of future physical therapists and occupational therapists in the process of professional training. *International Journal of Education Theory and Practice*. 8, 15, 7–13 [in English].

45. Pogorila I.O., Kuzmina K.I., Melnik A.O., Romanenko O.V. Sociopsychophysiological approach in the investigation on the first-year university students adaptation. *International Journal of Psychophysiology*. 2006. 61, 3, 361–362 [in English].

O. V. ROMANENKO

*Doctor of Biological Sciences, Professor,
Head of the Department of Biology,
Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine
E-mail: bio.dep.nmu@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-8622-1757>*

O. M. HURNIAK

*Candidate of Biological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Biology,
Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine
E-mail: gurnyak11@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-9177-7314>*

M. G. KRAVCHUK

*Candidate of Medical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Biology,
Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine
E-mail: marykrav@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-0175-5750>*

**BIOLOGY IN THE STRUCTURE OF TRAINING BACHELORS
OF PHYSICAL THERAPY, OCCUPATIONAL THERAPY**

Given that a crucial issue in higher education is ensuring the preparation of educated, qualified bachelors in physical therapy, occupational therapy in accordance with modern requirements, the article highlights the actualization of issues related to the development of educational and scientific spheres in the aforementioned direction by scientists and educators. It focuses on the perspectives of training future professionals in physical therapy, occupational therapy, rehabilitation in relevant higher education institutions, especially in medical ones and those with physical education and health profiles. The article discusses methodological aspects of educating such students. Recognizing the need for them to acquire integral competence, one of the components of which is the individual's ability to solve specialized tasks and practical problems related to professional activities using the principles, theories, and methods of biomedical sciences, the article analyzes and generalizes the characteristics of the specific educational component dedicated to the biological foundations of human life within the devoted to the conceptual principles of organizing the education of physical therapists and occupational therapists the Educational and Professional Programs for the first (bachelor's) level of higher education in the field of knowledge 22 "Health Care". A specific educational component is represented by educational disciplines that are similar in content in many respects, which, at the same time, may differ in name, according to the status provided by the relevant Educational and Professional Program (mandatory educational component / elective educational component) and the form of final control, but serve proper assimilation of key aspects of biology by students. The indicated features of this educational component should be taken into account when developing educational tools to ensure the biological preparation of bachelors in physical therapy and occupational therapy.

Key words: bachelor, biology, occupational therapy, educational component, educational and professional program, physical therapy.

ТЕОРІЯ ОСВІТИ Й НАВЧАННЯ

UDC 371.3:655.2

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.6>

K. O. VITCHYNKINA

*Postgraduate Student, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine;
Lecturer at the Department of Design, College of International Education, Wuhan University of Technology,
Wuhan, Hubei, PRC*

E-mail: vikaltd@163.com

<https://orcid.org/0000-0003-2955-8158>

REGARDING THE DEFINITION OF SOFT SKILLS AS A CONDITION FOR ENSURING THE QUALITY OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN GRAPHIC DESIGN

The article addresses the pressing issue of developing “soft skills” in graphic design students, considering the growing demand for creative and communicatively adept professionals in this field. It emphasizes that cultivating such skills is a necessary component of their professional training. Drawing from the Icograda Design Education Manifesto, where design is characterized as an activity encompassing intellectual, creative, strategic, managerial, and technical aspects, the article underscores the importance of shaping personal skills. It delves into researchers’ perspectives on material and immaterial, cognitive and non-cognitive, as well as “hard skills” and “soft skills” in the context of graphic design. The article notes the absence of a unified approach to defining the personal qualities necessary for a graphic design professional. It provides an analysis of industry standards, manifestos, educational standards, and national and international educational programs in China and the United Kingdom for training graphic design professionals regarding the specified skill requirements outlined in these documents. The results show that the skill requirements and personality traits of professionals are outlined in education standards and training programs. The article identifies specific “soft skills,” such as communicativeness, creativity, problem-solving, critical thinking, and time management, which contribute to successful work in the field of graphic design. It underscores the importance of cultivating these skills in the educational process. The specificity of the identified “soft skills” concerning graphic design is also examined. The article’s conclusion emphasizes the importance of “soft skills” in the professional training of future graphic designers and the need for further developments in this direction.

Key words: soft skills, higher education, quality of higher education, education standard, education program, professional training of graphic designers.

Problem statement. In light of the increasing need for adept and communicatively skilled professionals within the design sector, it becomes imperative to cultivate soft skills throughout the educational process. This not only contributes to the development of capable individuals but also enhances their competitiveness in the field. Recognizing and honing soft skills among graphic design students are essential components of their professional development.

In the Design Education Manifesto published by the International Council of Graphic Design Associations (Icograda), it is noted that design is an activity that encompasses intellectual, creative, strategic, managerial, and technical aspects [Icograda Design Education Manifesto, 2011]. Design is an activity that significantly relies on creativity. The practice of graphic design includes a creative

component, innovation, and unconventional thinking using manual or digital tools, where text and graphics are typically employed for visual communication.

Researchers resort to defining tangible and intangible (F. Hendarman, U. Cantner, and A. Hendarman) [Hendarman at al., 2017], cognitive and non-cognitive skills (C. Fan, Wei Xiangdong and Zhang Junsen) [Fan at al., 2005], which are also characterized as hard skills and soft skills (H. Hadiyanto, N. Nofer, and Moehaimin) [Hadiyanto at al., 2017], considering their formation in the process of training future design professionals (E. Rovida, A. Gianotti and G. Zafferri) [Rovida at al., 2022].

The issue of defining the qualities of a designer’s personality is pointed out by H. Dubberly,

noting that with the development of technology, traditional design skills become insufficient, and a modern designer needs to be familiar with contemporary technologies [Dubberly, 2011]. K. Kunrath, P. Cash, and J. Li-Ying also emphasize that the formation of a designer's personality has two aspects: technical and human [Kunrath et al., 2016]. Currently, there is no single approach to determining the personal qualities that a graphic design professional should possess.

The article aims to highlight the theoretical aspects of defining soft skills of future graphic design professionals as a condition for ensuring the quality of their professional training. This is based on the analysis of educational and industry standards, documents on higher education issues, and scientific-pedagogical publications.

Results and discussion. The requirements for the skills and personality of a graphic design professional are outlined in state education standards, program documents of educational-professional programs, and design council manifestos.

In the national quality standards for professional bachelor's education issued by the Ministry of Education of China, concerning the field of Design, it is specified that graphic design professionals should demonstrate creative thinking, possess aesthetic judgment, apply scientific work methods, be capable of effective teamwork, have a broad international understanding, and a keen sense of time. The standards require proficiency in self-expression, communication, and collaboration, as well as the mastery of aesthetic abilities and basic skills in innovation and entrepreneurship. Professionals are also expected to have skills in document search, conducting design research, data analysis, and exhibit competence in planning [National standards for the quality of vocational training, 2018]

In the program document of the national educational-professional program of the College of Arts and Design at Wuhan University of Technology, specializing in "Visual Communication Design," it is specified that individuals should possess the fundamental characteristics of innovative design and communication. They should be organized, capable of planning design activities, solving design project tasks, using specific means of brand interaction, employing various forms

of self-expression, and possessing professional skills and methods for creating artistic design. Aesthetic abilities are also emphasized. Important aspects include the desire and ability for lifelong learning, adaptability to the development of design innovations, a strong sense of team community and collaboration, logical and dialectical thinking, critical awareness, and proficiency in practical methods of design thinking, along with creative consciousness [Bachelor's degree plan, 2017].

In the Subject benchmark statement for the history of art, architecture, and design developed by the Quality Assurance Agency for Higher Education of the United Kingdom (QAA), which serves as the basis for programs in the field of "Graphic Design," the following requirements are outlined and grouped as follows:

1. Open-mindedness – a heuristic approach to new concepts and the ability to critically evaluate various perspectives.
2. Autonomy – the ability to form independent arguments based on authoritative sources in the relevant field and articulate those arguments.
3. Information – the ability to effectively use various modern and innovative digital technologies and demonstrate digital literacy.
4. Time management and personal initiative – effective executive ability by instructions and deadlines, including managing multiple projects simultaneously [The Quality Assurance Agency, 2019].

In the program document of the international educational and professional program of the University of Wales Trinity Saint David and Wuhan University of Technology, the following goals are outlined: the ability to be creative, aesthetic sensitivity, intellectual exploration, teamwork skills, the ability to embrace diversity of ideas, and working on tasks to generate innovative solutions are important aspects. Students should demonstrate self-development, employ individual approaches, and effectively manage their organization. Students should utilize a high level of subject-specific skills and non-traditional thinking, as well as creative skills for synthesizing ideas and aesthetic concepts aimed at solving creative tasks [University of Wales Trinity St. David – Wuhan University of Technology, 2013].

In the Design Education Manifesto issued by the International Council of Design

(Icograda), it is noted that a designer is capable of identifying and clearly defining problems, and collaboratively solving them through the use of critical thinking, creative methods, experiments, and evaluation as fundamental skills. Additionally, the ease of adaptation to technological changes and the readiness to embrace the challenge of learning and mastering innovative methods of visualization and communication concepts in various media, using so-called “smart materials,” are emphasized [Icograda Design Education Manifesto, 2011].

The strategy of the UK Design Council outlines the direction for the next four years, identifying key priorities for design activities. It emphasizes the significant importance of developing design skills. According to the definition provided by the UK Design Council, design skills involve the ability to take an idea and bring it to fruition. Design skills encompass a set of abilities and a particular way of thinking about problem-solving, combining materials to achieve function, and creating meaning that generates new ideas. The noteworthy aspect is that design skills enable an understanding of the complexity of tasks, the application of diverse solutions, the development of effective resolutions, the formulation of action plans, the generation of new ideas, collaboration, and a critical and creative understanding of the design process, combining various concepts and demonstrating originality [Design Council, 2020]. Among the skills applied by designers, notable qualities include creativity, originality, initiative, critical thinking, attention to detail, flexibility, the ability to solve complex problems, and developing emotional intelligence [Design Council, 2020].

It can be seen that acquiring skills is an important component of educational standards in many countries, including the United Kingdom and China [Vitchynkina, 2023].

Skills have become critically important for success in the job market and personal development. For example, the World Economic Forum’s report “The Future of Jobs” emphasizes that skills related to technological development, creativity, critical thinking, communication, and collaboration are key to a successful career in the future [World Economic Forum, 2018].

Soft skills are skills that are not directly related to the technical ability to perform a specific job

but are important for success in any profession. In our research, we will rely on such soft skills as communicativeness, creativity, problem-solving, critical thinking, and time management, as these skills can be highlighted when analyzing the educational standards of China and the United Kingdom, as well as educational and professional programs for the training of graphic design specialists at both national and international levels [Vitchynkina, 2023]. The combination of these skills is what helps designers solve design problems, as indicated in the Design Education Manifesto. The authors note that a designer identifies and formulates a range of problems, and resolves them by integrating critical thinking, creativity, experimentation, and evaluation [Icograda Design Education Manifesto, 2011].

Regarding graphic design, the significance of the investigated soft skills can be outlined as follows:

1. Communicativeness is a key soft skill for graphic designers as it influences the effectiveness of interacting with clients, the team, and other stakeholders. It encompasses the ability to express ideas clearly, actively listen, understand the requirements of clients and colleagues, as well as collaborate within a team. Research by scholars such as E. Rovida, A. Gianotti, and G. Zafferri [Rovida et al., 2022] indicates that communicativeness significantly impacts success in the field of graphic design.

2. Creativity serves as the foundation for developing unique and appealing designs. It involves the capacity to generate new ideas, think unconventionally, and embrace innovation. Research confirms that creativity is a key soft skill defining success in graphic design, as indicated by scholars such as D. Lopes, J. Correia, P. Machado [Lopes et al., 2022], M. Purbasari, and D. Carolina [Purbasari & Carollina, 2023].

3. Problem-solving, which entails the ability to analyze complex tasks, recognize issues, and seek effective solutions. In graphic design, this means understanding project requirements, identifying client needs, and finding creative ways to address design challenges. The importance of problem-solving skills for future graphic design professionals and their relevance to addressing challenges is emphasized by researchers such as Yang Liu [Yang Liu, 2020].

4. Critical thinking involves the ability to analyze, evaluate, and challenge ideas and design solutions. It includes the capacity to distinguish well-founded arguments from weak logic, question accepted standards, and seek innovative solutions. The importance of cultivating innovative thinking is highlighted by Yinli Ming [Yinli Ming, 2021].

5. Time management is a crucial flexible skill for the effective work of a graphic designer. It involves the ability to plan work time, prioritize tasks, meet deadlines, and efficiently manage resources. The importance of time management is emphasized by researchers such as D. Malouf [Malouf, 2011] and L. Zeegen, who note that real-world projects come with deadlines and constraints [Zeegen, 2009–2011].

Skills and personal qualities can interact and complement each other. Skills refer to specific knowledge and abilities that can be learned and developed through education and practice. On the other hand, personal qualities reflect characteristic traits that define an individual, such as character, values, morality, and approaches to life.

While skills and personal qualities can be considered separately, they are often interconnected and influence each other. The relationship between skills and personal qualities varies depending on the specific situation and context. Some skills may depend on certain personal qualities for their successful application, while other skills may contribute to the development of specific qualities.

Conclusions. Acquiring skills is a crucial component of educational standards and expected outcomes in educational and professional programs in many countries, including the United Kingdom and China. Skills play a pivotal role in competitiveness in the job market and personal development. Proficiency in skills provides an advantage in the contemporary market environment and influences employment opportunities and career advancement. This holds for the professional training of future graphic design specialists as well.

Soft skills, such as communication, creativity, problem-solving, critical thinking, and time management, assist graphic designers in interacting with clients, understanding their needs and requirements, and effectively communicating with other members of the project team. Communication and collaboration skills are essential for comprehending client requirements and incorporating them into the design concept. Creativity and problem-solving enable the discovery of unique and innovative solutions in graphic design. Critical thinking aids in analyzing ideas and concepts, refining them with consideration for efficiency and project goals. Time management allows for planning and organizing the workflow to ensure timely and efficient project completion. The next research should involve comparing soft skills with indicators of the creative activity of future graphic design professionals.

REFERENCES

1. Design Council. (2020). *Design perspectives: Design skills 2020*. From <https://www.designcouncil.org.uk/fileadmin/uploads/dc/Documents/Design%20Perspectives-%20Design%20Skills.pdf>
2. Dubberly, H. (2011). Input for updating the icograda design education manifesto. In A. G. Bennett & O. Vulpinari (Ed.), *Icograda design education manifesto 2011* (c. 77–81). From https://www.theicod.org/storage/app/media/resources/Icograda%20Documents/IcogradaEducationManifesto_2011.pdf
3. Hadiyanto, H., & Nofer, N. & Moehaimin. (2017). Assessing students and graduates soft skills, hard skills and competitiveness people. In *International Journal of Social Sciences*. V. 3. doi:1885-1906. 10.20319/pijss.2017.32.18851906.
4. Hendarman, F., Cantner, U., & Hendarman, A. (2017). Soft skills, hard skills, and individual innovativeness. *Eurasian Business Review*, 8. doi:10.1007/s40821-017-0076-6.
5. Fan, C., Wei, Xiangdong & Zhang, Junsen. (2005). “Soft” Skills, “Hard” Skills, and the Black/White Earnings Gap. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.827387.
6. Icograda design education manifesto 2011. (2011). In *Icograda design education manifesto 2011*. (p. 8–12). Villorba Italy: Grafiche Tintoretto. From https://www.theicod.org/storage/app/media/resources/Icograda%20Documents/IcogradaEducationManifesto_2011.pdf
7. Kunrath K., Cash P., & Li-Ying J. (2016) Designer’s identity: personal attributes and design skills. *International design conference – design 2016*, Dubrovnik. 2016. P. 1729–1740. From https://www.researchgate.net/publication/303751399_DESIGNER%27S_IDENTITY_PERSONAL_ATTRIBUTES_AND_DESIGN_SKILLS
8. Lopes, D., Correia, J., & Machado, P. (2022). EvoDesigner: Towards aiding creativity in graphic design. In *Artificial intelligence in music, sound, art and design lab*. doi:10.1007/978-3-031-03789-4_11

9. Malouf D. (2011) Design Education for future In *Icograda design education manifesto 2011*. (p. 99–103). Villorba Italy: Grafiche Tintoretto. From https://www.theicod.org/storage/app/media/resources/Icograda%20Documents/IcogradaEducationManifesto_2011.pdf
10. Purbasari, M. & Carollina, D. (2023). Elementary Design: A form of Creative Thinking Implementation to Develop Student Creativity. In *Asian Journal of Education and Social Studies*. P. 28-41. doi:10.9734/ajess/2023/v39i1837.
11. Rovida, E., Gianotti, A., & Zafferri, G. (2022). Soft Skills Teaching Proposal for “Designers”. In *Advances on Mechanics, Design Engineering and Manufacturing*, IV (pp. 1541-1551) doi:10.1007/978-3-031-15928-2_134.
12. The Quality Assurance Agency for Higher Education. (2019). *Subject benchmark statement for history of art, architecture and design*. From https://www.qaa.ac.uk/docs/qaa/subject-benchmark-statements/subject-benchmark-statement-history-of-art-architecture-and-design.pdf?sfvrsn=53e2cb81_5
13. University of Wales Trinity St. David – Wuhan University of Technology. (2013). *BA(Hons) art and design programme document*.
14. Vitchynkina, K. (2023). Analysis of skills requirements for graphic design professionals in higher education standards of Ukraine, China and the UK. In *Spiritual and intellectual upbringing and teaching of youth in the XXI century. International periodical collection of scientific papers edited by V. P. Babych, O. M. Khvostychenko*. Kharkiv: WSNOS. Issue 5. doi:10.58962/2708-4809.WSNOS.2023.66
15. World Economic Forum. (2018). *The future of jobs report 2018*. From https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf
16. Zeegen L. (2009-2011) What use design education? In *Iridescent*. V. 1. (p. 48-51) From https://www.theicod.org/storage/app/media/resources/Publications/Iridescent/Vol%201%20Issue%201/ICO_Publications_Iridescent_V_1_1_2009-2011.pdf
17. Jiāo yù bù gāo děng xué xiào jiāo xué zhǐ dǎo wěi yuán huì biān [Compiled by the steering committee for teaching higher education institutions of the Ministry of Education]. (2018). *shù jù pǔ tōng gāo děng xué xiào běn kē zhuān yè lèi jiāo xué zhì liàng guó jiā biāo zhǔn [National standards for the quality of vocational training at The Bachelor's level in ordinary higher educational institution]* (xià cè [V.2]). gāo děng jiāo yù chū bǎn shè [Higher education publishing house].
18. Shì jiào chuán dá shè jì zhuān yè [Specialty Visual Communications Design]. (2017). In *bǎn běn kē péi yǎng fāng àn [Bachelor's degree plan]* (p. 23–33). wǔ hàn lǐ gōng dà xué [Wuhan University of technology].
19. Yáng liú [Yang Liu] (2020). jìsuànjī píngmiàn guǎnggào shèjì jiàoxué zhī tǐhuì [Experience of Computer print advertising design teaching]. In *xiàndài jiàoyù lùntán [Modern Education Forum]*. V. 3(7) doi:10.32629/mef.v3i7.2588
20. Yīnlǐ míng [Yinli Ming] (2021) Dī xuéxí fāng-ràng chuàngxīn sīwéi huódòng shēndù fāshēng [DI Learning Workshop: Let innovative Thinking Activities happen in depth]. blob:<https://www.ncpssd.org/18419db1-f713-4c88-a694-a13b33a18928>

К. О. ВІТЧИНКІНА

аспірантка, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, Україна;

викладачка кафедри дизайну, Коледж міжнародної освіти, Уханьський технологічний університет, Ухань, Хубей, Китай

Електронна пошта: vikaltd@163.com

<https://orcid.org/0000-0003-2955-8158>

ВИЗНАЧЕННЯ «ГНУЧКИХ НАВИЧОК» (SOFT SKILLS) ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ

Стаття розглядає актуальне питання формування гнучких навичок (soft skills) у майбутніх фахівців із графічного дизайну, ураховуючи зростаючий попит на творчих та комунікативно здібних фахівців у цій галузі. Зазначається, що виховання таких навичок є необхідною складовою їхньої професійної підготовки. Виходячи із зазначеного у Маніфесті з дизайнерської освіти, де дизайн характеризується як діяльність, що охоплює інтелектуальний, творчий, стратегічний, управлінський та технічний аспекти, наголошується на важливості формування особистісних навичок. Стаття розкриває погляди дослідників на матеріальні та нематеріальні, когнітивні та некогнітивні, а також сталі навички (hard skills) та гнучкі навички (soft skills) у контексті графічного дизайну. У статті зауважується про відсутність єдиного підходу до визначення особистісних якостей, необхідних для фахівця із графічного дизайну. У статті подається аналіз галузевих стандартів та маніфестів, освітніх

стандартів та національних й міжнародних освітніх програм КНР та Великобританії з підготовки фахівців із графічного дизайну щодо зазначених у наданих документах вимог до формування навичок професійних графічних дизайнерів, на онові якого визначаються гнучкі навички (soft skills) майбутніх фахівців графічного дизайну. Результати показують, що вимоги до навичок і особистості фахівця зазначені у стандартах освіти та програмах підготовки. У статті визначаються конкретні гнучкі навички (soft skills), такі як комунікативність, креативність, проблемне та критичне мислення, тайм-менеджмент, які сприяють успішній роботі у галузі графічного дизайну та підкреслюється важливість формування цих навичок у навчальному процесі. Також розглядається специфіка визначених гнучких навичок (soft skills) щодо графічного дизайну. Заключення статті підкреслює важливість гнучких навичок (soft skills) у професійній підготовці майбутніх графічних дизайнерів та важливість подальших напрацювань у цьому напрямку.

Ключові слова: гнучкі навички, soft skills, вища освіта, якість вищої освіти, освітній стандарт, освітня програма, професійна підготовка графічних дизайнерів.

UDC 378:37.0.0;371.334

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.7>

T. P. GOLUB

PhD, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of English for Engineering № 2,

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Kyiv, Ukraine

E-mail: ukraine.golub@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7757-880X>

O. O. KOVALENKO

Lecturer at the Department of English for Engineering № 2,

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Kyiv, Ukraine

E-mail: olga-kovalenko@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-4781-8611>

L. M. ZHYGZHYTOVA

Lecturer at the Department of English for Engineering № 2,

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Kyiv, Ukraine

E-mail: lmzh.its@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1814-4881>

A. L. KOTKOVETS

Lecturer at the Department of English for Engineering № 2,

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Kyiv, Ukraine

E-mail: kotkovets.alina@iit.kpi.ua

<https://orcid.org/0000-0003-0894-0374>

AI-POWERED PEDAGOGY: FOREIGN LANGUAGE STUDY IN HIGHER EDUCATION

The paper explores the transformative role of Artificial Intelligence (AI) in foreign language study within the context of higher education. It discusses how AI has redefined traditional teaching methods by introducing innovative pedagogical tools. Through an in-depth analysis, the research illustrates the enhancement of communicative capabilities, where AI significantly improves the interaction dynamics in the target language among students. Presently, AI-driven language platforms enable personalized learning, catering to individual strengths and cultural backgrounds. However, concerns emerge about the potential erosion of traditional teaching roles in the face of AI's capabilities. Yet, for AI to enhance the learning process, educators must possess robust digital competencies to effectively leverage AI technologies. Furthermore, the utilization of AI enables the customization of learning experiences, adapting to individuals' needs, propensities, and skill levels, thus fostering motivation and commitment to language acquisition. AI's capability to offer immediate and precise feedback is also highlighted as a critical factor in expediting the learning process and easing the anxiety related to performance evaluation. Moreover, the emergence of intelligent conversational assistants is showcased as a pivotal development in the domain. These AI-driven language bots act as virtual language partners, offering realistic conversation practice and proficiency evaluations that contribute to a supportive and boundless learning environment. While acknowledging the substantial benefits of AI in foreign language education, the paper concludes by reaffirming the irreplaceable role of human teachers as the central organizers of the educational process. It is implied that the successful integration of AI in language pedagogy rests upon its alignment with conventional teaching practices guided by experienced educators.

Key words: artificial intelligence, higher education, foreign language education, pedagogy, artificial intelligence tools.

Introduction. The integration of Artificial Intelligence (AI) in higher education has sparked a transformative shift in pedagogy, particularly in foreign language learning. Currently, neural networks and chatbots rapidly entered different areas

of our lives, including education area. Every day are appearing more and more of different forms of artificial intelligence. Nowadays artificial intelligence tools can generate images, texts, cards, diagrams, presentations, mind maps, lesson plans,

and other educational materials within a few seconds. Chatbots are able to carry on a conversation, answer questions, comment on the performed work, and also give recommendations on how it can be improved.

At the same time this has led to the situation when many teachers start to concern that as students can use AI to write essays and complete other assignments aimed at practicing language skills, there is no point in assigning homework. In addition, it is suggested that in the future, AI will be able to replace teachers. Analysing these trends, it is important to find the ways how a foreign language teacher can not only withstand the risks and threats of digitalization, but also make artificial intelligence an assistant and helper, and make the learning process more qualitative, effective and interesting using the possibilities given by artificial intelligence.

Analysis of recent research and publications.

The question of the role of artificial intelligence in foreign language study in higher education has been studied by many scientists all over the world. Among them we can name Ayotunde, Jamil, and Çavuş (2023), Kuo (2020), Pikhart (2020), Schmidt and Strassner (2022), Tobing et al. (2023), Zhai (2023) and others.

Aim of research. The article is devoted to the study of the multifaceted role of artificial intelligence in enhancing language acquisition, analysing its impact on curriculum design, personalized learning, and linguistic proficiency assessment in the realm of higher education. Presently, numerous AI-driven language learning platforms enable learners to progress at their preferred speed, navigating language materials and pinpointing areas of difficulty. These platforms engage users in tasks aligning with their strengths, cater to individual interests, and consider diverse cultural backgrounds. Artificial intelligence, with its remarkable capabilities, has revolutionized educational paradigms, offering innovative tools and approaches to optimize foreign language learning. This article aims to dissect the nuanced applications of AI in language study, examining its potential to revolutionize teaching methodologies and empower learners in higher education settings.

Problem statement. The introduction of AI into the educational process is an inevitable consequence of the digitalization of education. The sci-

entific and methodological literature depicts that as a result of such digitalization, many professions are being transformed, including the profession of a foreign language teacher.

The ability to interact with artificial intelligence and use it for the purposes of teaching a foreign language is a component of the digital competence of a foreign language teacher, which is understood as the level of proficiency in digital competencies [Ayotunde, Jamil, & Çavuş, 2023]; [Pikhart, 2020]; [Deng, 2022]. A foreign language teacher must be able to use digital tools, programs and online resources for teaching a foreign language, create his/her own digital learning materials and digital environments, organize and manage the learning process in a digital environment. AI-driven language learning solutions offer educators insights into their curriculum's shortcomings, highlighting areas for lecture and practice enhancement. These tools pinpoint the most challenging aspects of the language for students and identify learners requiring additional guidance. It is absolutely clear that a teacher who does not have a high level of digital competence will not be able to fully use artificial intelligence technologies in the educational process.

Artificial intelligence is entering universities along with so-called assistive technologies, i.e. computer programs that allow us to convert text to speech and speech to text, zoom, predict text, translate, spell check and run search engines. Already, many platforms that foreign language teachers use in the educational process, like Miro, Canva, Notion, etc., install artificial intelligence assistants that, in one click, are able to generate the texts and assignments teachers need, images, diagrams, cards and other teaching materials. Foreign language courses already implement chatbots that answer questions from course participants, thereby reducing the time spent by teachers on routine actions [Kuo, 2020]; [Tobing et al., 2023]; [Huang et al., 2023]. Chat GPT, for instance, can check written work, point out errors and demonstrate how to correct them. This gives educators the opportunity to tap into the algorithms that power artificial intelligence and do their jobs even better. So, skilfully using AI, a teacher can make the learning process more efficient, and also transfer some of his/her functions to the computer, freeing up the time to perform more intellectual

and creative tasks [Schmidt & Strassner, 2022]; [Zhai, 2023]; [Pham, 2022].

Results. Discussing the role of artificial intelligence in education, we aim to delve into its specific application in teaching foreign languages, harnessing the potential of neural networks. The benefits of artificial intelligence in language education are compelling.

Enhanced Communication. AI broadens avenues for effective foreign language communication. The enhanced communication facilitated by artificial intelligence in foreign language learning encompasses various dimensions:

- Accessibility and inclusivity. AI-driven language learning platforms break down barriers to communication. These platforms offer accessibility to learners globally, irrespective of geographical boundaries or time zones. Students from diverse backgrounds, irrespective of their physical location, can engage in language learning, fostering a truly inclusive learning environment.

- Real-time interaction. AI-enabled chatbots and language learning applications provide immediate interaction. Learners can engage in real-time conversations, receiving instant responses and guidance. This instant feedback cultivates an environment conducive to language practice, as learners can swiftly apply newly acquired language skills in conversational contexts.

- Cultural exchange. AI-powered language platforms often simulate real-life situations. They incorporate cultural nuances and context, enabling learners to immerse themselves in diverse cultural settings. This fosters a deeper understanding of cultural nuances within language learning, encouraging a more holistic approach to communication.

- Adaptive conversational experiences. Some AI-based language learning tools adapt to individual learning styles. They can engage learners in personalized conversations tailored to their proficiency levels, ensuring a challenging yet comprehensible experience. This adaptability ensures that learners interact at a level conducive to their language growth.

- Voice recognition and pronunciation. AI tools often feature voice recognition technology, allowing learners to practice pronunciation and receive immediate feedback on their speech. This aspect of AI-based communication tools

enhances learners' speaking skills, providing accurate guidance for improvement.

- Natural language processing (NLP). AI leverages NLP to understand and process human language. This technology helps in deciphering context, idiomatic expressions, and colloquialisms, allowing learners to grasp language nuances beyond literal translations.

- Multimodal learning. AI-powered platforms integrate diverse forms of content, including text, images, audio, and video. This multimodal approach caters to various learning styles, enhancing comprehension and retention of language material.

In essence, the augmented communication facilitated by AI in foreign language learning transcends conventional methods, offering an immersive, dynamic, and inclusive learning environment that fosters effective language communication and cultural understanding [V. Gupta & Gupta, 2023]; [S. Gupta, 2023]; [T. Golub et al., 2022]; [Dudenaite and Dudenaite, 2023].

Personalization. Tailoring content to individual student characteristics, interests, and language proficiency levels. The personalization brought about by AI in higher education for language learning encompasses various facets:

- Adaptive learning paths. AI-powered platforms analyse individual learning patterns and preferences. They then customize learning pathways, adapting the pace and complexity of content delivery to match each student's proficiency level. This adaptive approach ensures that learners receive content suited to their current understanding, fostering a comfortable yet challenging learning environment.

- Customized content delivery. AI algorithms curate learning materials based on students' interests, enabling a more engaging learning experience. By integrating topics or materials aligned with students' hobbies, preferences, or career aspirations, AI makes learning more relevant and meaningful, increasing learner motivation.

- Individualized feedback and support. AI-driven systems generate personalized feedback tailored to students' performance. These systems not only identify areas of strength and weakness but also provide specific guidance on improvement tailored to each student's needs. This personalized feedback loop helps students address their shortcomings more effectively.

– Real-time progress tracking. AI-powered platforms track students' progress in real-time, generating comprehensive profiles of their learning journey. This tracking allows educators to intervene promptly if students encounter challenges or lag behind, offering timely support and resources.

– Catering to language proficiency levels. AI assesses students' language proficiency levels and tailors content accordingly. It provides appropriate challenges for advanced learners while offering foundational materials and reinforcement for beginners, ensuring an optimized learning pace for each student.

– Personalized assessment and recommendations. AI analyzes students' performance data to offer tailored recommendations for supplementary materials, exercises, or specific areas that need improvement. This individualized guidance supports students in addressing their weaknesses and refining their language skills.

Overall, the personalized learning facilitated by AI in higher education goes beyond standardized content delivery. It creates a dynamic learning environment where each student's unique characteristics, interests, and proficiency levels are considered and catered to, fostering a more engaging, effective, and rewarding learning experience.

Motivation. AI contributes significantly to fostering motivation among students for studying foreign languages and linguistic concepts in several ways:

– Gamification and interactive learning. AI-powered language learning platforms often integrate gamified elements, turning language practice into an engaging experience. Features like point systems, leaderboards, badges, and interactive challenges incentivize participation and progress, making learning enjoyable and encouraging students to engage regularly.

– Multimedia and interactive tools: AI-powered language learning tools often integrate multimedia elements like videos, interactive quizzes, and audio exercises. These diverse learning formats cater to different learning styles, making the learning process more enjoyable and engaging.

– Community engagement: AI-enabled platforms may facilitate language exchange forums or connect learners with native speakers. This fosters a sense of community and collaboration,

encouraging students to engage actively in language practice and cultural exchange.

By leveraging these motivational strategies, AI transforms language learning from a mere academic pursuit into an engaging, interactive, and rewarding journey. It creates an environment where students are motivated to persist in their language studies, thereby enhancing their linguistic proficiency and cultural understanding.

Let us move on to a review of artificial intelligence technologies that can be involved in the process of teaching a foreign language. First, let's look at programs designed directly for these purposes. These are, for example, the Duolingo and Babbel applications.

The educational platform Duolingo offers courses in more than 30 languages. Duolingo's BirdBrain AI tool learns each user's profile and makes predictions about their learning trajectory, providing a personalized learning experience. The system tracks tasks that cause difficulties for the course participant, and also remembers mistakes made in these tasks, on the basis of which it forms a further training plan. The platform's Explain My Answer feature allows language learners to chat with the Duo bot. The bot can rate and comment on the answer, as well as offer additional examples that will help the student better understand and master the material. Thanks to the Roleplay function, one can earn points for practicing in real situations of communication with virtual characters from different countries.

Currently, there are several quite effective online resources for editing texts in a foreign language using AI technologies. One such resource is Grammarly, which corrects over 150 types of errors, such as errors in grammar, spelling, punctuation, writing style, and sentence structure. If there are errors, Grammarly provides recommendations for correcting them, offering various options. Working with this service allows students to analyse their texts, developing critical thinking skills, which can be useful to them in the future when writing coursework, master's theses, scientific articles, annotations and other written works.

Language bots, once rudimentary and ineffective, have evolved into intelligent conversational assistants that mimic interactions with educated individuals, displaying even a sense of humour. As chatbot capabilities advanced, they

found application in foreign language learning. Students now engage in dialogues with these bots, filling the void in language practice often absent in real-world settings. AI-powered chatbots offer tailored responses, assessing language proficiency and offering guidance for improvement. Importantly, students feel at ease interacting with these bots, unafraid of errors, akin to conversing with a human teacher. Nowadays, a multitude of internet-utilized chatbots like A.L.I.C.E., Mitsuku, Splotchy, Cleverbot, among others, facilitate language communication. Engaging with such chatbots proves invaluable in surmounting language barriers and fostering limitless foreign language practice.

There are also AI tools that were not created for foreign language teaching, but can be used for this purpose. These tools include Chat GPT, which was already mentioned. Since one of the important features of Chat GPT is its ability for context-sensitive understanding and text generation, the platform takes into account previous messages and responds in a context-aware manner, creating natural and relevant communication situations. This feature of the Chat GPT allows teachers and students to interact with a virtual interlocutor while conducting dialogues, discussing various topics, asking and answering questions. With Chat GPT, students can get extra practice and support outside of the classroom, improve their reading, writing and speaking skills, expand their vocabulary, and improve their communication style. But nevertheless in the classroom, the key organizer of the educational process should still be the teacher.

In addition to programs that can be used for teaching a foreign language, there are also teaching assistants based on AI. The Twee is one of such assistants. This platform was developed specifically to facilitate the process of preparing tasks on various aspects of a foreign language like vocabulary, grammar, reading, listening, speaking, and writing. With its help, a teacher can create texts and different types questions to them such as open-ended, with a choice of the correct answer, true/false questions. In addition, the platform generates lexical and grammatical exercises for filling in gaps, matching words with definitions, opening parentheses, arranging words in the correct order, etc. Twee transcribes videos, formulates

questions to these videos, finds interesting facts and quotes of famous people on a chosen topic, creates discussion questions, lists of advantages and disadvantages, lists of essay topics, and other tasks. The tasks generated by the platform must, however, be carefully checked. Not all of them are ready for use without proper correction. And, nevertheless, this system helps to significantly reduce the teacher's time for preparation to classes, and also stimulates the creative process, offering a large selection of ideas and tasks.

Simultaneously, examination of scholarly resources reveals the most significant drawbacks in integrating AI within university education:

- AI lacks inherently human traits such as morality, empathy, and the capacity for sympathetic and supportive interactions.
- Absence of intuitively appropriate responses to diverse real-life scenarios.
- Potential risks exist in AI's capability to gather personal data that might be misused without individuals' consent.

Conclusion. The advent of Artificial Intelligence in the realm of foreign language learning within higher education institutions signifies a transformative shift in pedagogical practices. These AI-enhanced tools not only personalize the educational experience but also foster a more efficient learning environment, enabling students to progress at an individual pace. Through platforms like Duolingo and Grammarly, along with innovative AI assistants such as Twee, learners are equipped with real-time feedback, error correction, and tailored exercises that significantly improve language proficiency and motivation.

Moreover, this technological integration enables educators to transcend traditional teaching roles. By offloading administrative duties and routine grading tasks to AI systems, teachers can redirect their focus towards cultivating students' critical thinking abilities and interactive skills—elements that AI alone cannot nurture. Consequently, educators can enrich the learning experience, drawing upon their unique human capacities to guide, inspire, and provide nuanced feedback to learners.

Despite its remarkable potential, the incorporation of AI into language learning requires careful and ethical considerations. The emphasis must remain on a symbiotic

relationship where AI complements the teacher's role without supplanting it. Acknowledging AI's limitations, such as its lack of empathy and nuanced understanding, is vital in designing pedagogical models that harness the strengths

of both technology and human educators. Thereby, a balanced approach can truly capitalize on the advantages that AI presents, ensuring that it serves as a powerful ally in the evolution of foreign language education.

REFERENCES

1. Ayotunde, O. O., Jamil, D. I., & Çavuş, N. (2023). The impact of artificial intelligence in foreign language learning using learning management systems: a systematic literature review. *Information Technologies and Learning Tools*, 95(3), 215–228. <https://doi.org/10.33407/itlt.v95i3.5233>.
2. Deng, M. (2022). Application of Artificial Intelligence Technology in College Students' Foreign Language Learning. *IEEE Xplore*. <https://doi.org/10.1109/ecei53102.2022.9829486>.
3. Dudenaitė, D., & Dudenaitė, D. (2023, August 1). AI in institutional language learning. Retrieved from <https://media-and-learning.eu/type/featured-articles/ai-in-institutional-language-learning/>.
4. Golub, T., Kovalenko, O., & Zhygzytova, L. (2022). Digital pedagogy in higher education. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (June 10, 2022; Sydney, Australia), 7–9. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/253>.
5. Gupta, S. (2023, June 28). How AI-Driven platforms are empowering Language Learning. Retrieved from <https://elearningindustry.com/how-ai-driven-platforms-are-empowering-language-learning>.
6. Gupta, V., & Gupta, C. (2023). Navigating Foreign Language-Taught Degrees: Embracing Artificial Intelligence-Driven Language translators to overcome linguistic challenges. *IEEE Computer*, 56(9), 71–76. <https://doi.org/10.1109/mc.2023.3290686>.
7. Huang, X., Zou, D., Cheng, G., Chen, X., & Xie, H. (2023). Trends, Research Issues and Applications of Artificial Intelligence in Language Education. *Educational Technology & Society*, 26(1), 112–131. <https://www.jstor.org/stable/48707971>.
8. Kuo, T. (2020). The current situation of AI foreign language education and its influence on college Japanese teaching. In *Lecture Notes in Computer Science* (pp. 315–324). https://doi.org/10.1007/978-3-030-49913-6_27.
9. Pham, T. N. (2022). Artificial Intelligence application in foreign language teaching and learning. *Advances in Image and Video Processing*, 10(5). <https://doi.org/10.14738/aivp.105.13061>.
10. Pikhart, M. (2020). Intelligent information processing for language education: The use of artificial intelligence in language learning apps. *Procedia Computer Science*, 176, 1412–1419. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2020.09.151>.
11. Schmidt, T., & Strassner, T. (2022). Artificial intelligence in foreign language learning and teaching. *Anglistik*, 33(1), 165–184. <https://doi.org/10.33675/angl/2022/1/14>.
12. Tobing, M. B., Sna, F. I., Hayrunnisa, N. R., Haswuri, N. I. T., Sutarsyah, C., & Munifatullah, F. (2023). An exploration of artificial intelligence in English Language teaching as a foreign language. *International Journal of Social Science and Human Research*, 06(06). <https://doi.org/10.47191/ijsshr/v6-i6-78>.
13. Zhai, C. (2023). A systematic review on artificial intelligence dialogue systems for enhancing English as foreign language students' interactional competence in the university. *Computers & Education: Artificial Intelligence*, 4, 100134. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2023.100134>.

Т. П. ГОЛУБ

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 2,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна
Електронна пошта: ukraine.golub@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7757-880X>*

О. О. КОВАЛЕНКО

*викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна
Електронна пошта: olga-kovalenko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4781-8611>*

Л. М. ЖИГЖИТОВА

*викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна
Електронна пошта: lmzh.its@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1814-4881>*

А. Л. КОТКОВЕЦЬ

*викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна
Електронна пошта: kotkovets.alina@lil.kpi.ua
<https://orcid.org/0000-0003-0894-0374>*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПЕДАГОГІЦІ: ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Стаття досліджує трансформаційну роль штучного інтелекту (ШІ) у вивченні іноземної мови в контексті вищої освіти. У статті досліджується переосмислення традиційних методів навчання в зв'язку з появою та використанням можливостей штучного інтелекту, та запровадження інноваційних педагогічних інструментів. За допомогою поглибленого аналізу дослідження демонструються комунікативні можливості, завдяки яким штучний інтелект значно покращує динаміку взаємодії на заняттях під час комунікації іноземною мовою. Наразі мовні платформи, створені на основі штучного інтелекту, дозволяють персоналізувати навчання, враховуючи індивідуальні сильні сторони та культурне походження. Однак виникає занепокоєння щодо потенційного зникнення традиційної ролі педагога в разі широкого застосування штучного інтелекту у вищій освіті. Проте, щоб штучний інтелект покращив процес навчання, викладачі повинні володіти сучасними цифровими навичками та ефективно використовувати технології ШІ. Крім того, використання штучного інтелекту дозволяє персоналізувати навчальний досвід, пристосовуючи його до потреб, здібностей і навичок студентів, тим самим сприяючи мотивації оволодінню мовою. Здатність штучного інтелекту запропонувати миттєвий і точний зворотний зв'язок також є критичним фактором для прискорення процесу навчання та полегшення стресових ситуацій, пов'язаних із оцінюванням. Крім того, поява інтелектуальних мовних помічників є ключовим фактором розвитку освітньої галузі. Керовані штучним інтелектом мовні боти діють як віртуальні мовні партнери студентів, пропонуючи реалістичну практику розмови та оцінювання кваліфікації, що сприяє створенню сприятливого та безмежного навчального середовища. Визнаючи суттєві переваги штучного інтелекту в навчанні іноземним мовам, стаття завершується підтвердженням незамінної ролі викладачів як організаторів навчального процесу, стверджуючи, що успішна інтеграція штучного інтелекту в освітній процес, зокрема, в галузі вивчення іноземної мови, ґрунтується на його узгодженні з традиційними методами навчання під керівництвом досвідчених педагогів.

Ключові слова: штучний інтелект, вища освіта, іноземна мова, педагогіка, інструменти штучного інтелекту.

УДК 378:[37.011.3-051:78]

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.8>

А. Ю. КРУГЛЯЧЕНКО

*старший викладач циклової комісії фортепіано,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: krugliachenko1375@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4865-6925>*

І. В. МАЗУРОК

*старший викладач циклової комісії фортепіано,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: mazyrokiruna0103@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1089-424X>*

С. П. ЯБКОВСЬКА

*викладач-методист циклової комісії народних інструментів,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: svitlanayab1973@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8456-5812>*

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Основне завдання вищої освіти XXI століття – підготувати компетентного, конкурентоспроможного на ринку праці фахівця в галузі музичної освіти зі сформованими професійно-ціннісними орієнтаціями, які стануть вектором дій у вихованні школярів засобами музичного мистецтва. У статті враховано, що вища освіта як педагогічне явище – це нерозривна єдність інтелектуального, емоційно-ціннісного та валеологічного компонентів. У процесі професійної підготовки всі три компоненти виступають у нерозривній єдності. Мета статті – висвітлення сутності та структури професійно-ціннісних орієнтацій учителя музичного мистецтва, які базуються на загальноприйнятних компонентах освіти у вишах. У дослідженні йдеться про те, що вища школа формує у студентів відповідно до інтересів нашого суспільства систему базових професійних цінностей. З однієї сторони, вона повинна бути універсальною, з іншої – необхідно враховувати, що кожна особистість відрізняється своєю системою ціннісних орієнтацій в залежності від здібностей, індивідуальних особливостей, професійної орієнтованості. Результат дослідження – визначена структура та зміст професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя музики. Сформульовано висновки про те, що професійно-ціннісні орієнтації вчителя музичного мистецтва є компетентнісні характеристики, сформованість яких стане базою для успіху в майбутній музичній та педагогічній діяльності. У науковій розвідці подано характеристику взаємопов'язаних складових компонентів структури професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя музики: когнітивного, емоційно-чуттєвого, смисло-цільового. Ці компоненти найбільш повно розкривають специфіку професії вчителя музики та сприяють подальшому професійному самовдосконаленню та особистісному росту майбутнього педагога-музиканта. У статті висвітлено тезу, що для ефективного формування у майбутніх учителів музики професійно-особистісних якостей необхідно усвідомлене опрацювання та вивчення сутності й структури досліджуваного феномена.

Ключові слова: професійно-ціннісні орієнтації, майбутній учитель музики, професійні знання, усвідомлення, емоції, структурні компоненти: когнітивний, емоційно-чуттєвий, смисло-цільовий.

Постановлення проблеми. Соціокультурні перетворення в суспільстві визначають істотні зміни в освітньому процесі. Потреба в педагогах, які послідовно і повноцінно реалізовувати-

муть соціальні та професійні завдання освіти, формуючи особистість учня, здатного до творчості, самореалізації, ставить перед вищою школою нові завдання. Розв'язувати ці завдання

спроможні лише високопрофесійні педагогічні кадри, від яких, у свою чергу, залежить нова якість освіти.

Актуальність питання ефективної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, які спроможні до повноцінної професійної самореалізації, зумовлена швидким темпом мистецької освіти, затребуваністю високопрофесійних фахівців в освіті.

Аналіз теорії та практики підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва засвідчує широке коло наукових досліджень, зокрема у галузях філософії, соціології, психології, педагогіки, що у певних контекстах висвітлюють проблему формування професійно-ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів.

Сучасні вимоги до якостей особистості вчителя чітко окреслено у наукових працях вітчизняних дослідників філософії освіти: В. Андрущенко, Л. Губерського, І. Надольного, В. Кременя, М. Горлача, В. Огнев'юка та ін. Психологічний аспект професійної діяльності вчителя та роль у цьому процесі професійно-особистісних якостей досліджено С. Максименком та ін. Роль професійно-особистісних якостей у формуванні педагогічного професіоналізму вчителя детально висвітлено у наукових розвідках Н. Гузій, І. Зязюна, С. Сисоевої та ін. Формування й розвиток фахово необхідних компетентностей учителя музичного мистецтва у процесі здобуття фахової освіти охарактеризовано у працях І. Коваленко, М. Моїсєєвої, О. Олексюк, Т. Пляченко та ін.

На відповідності підходів до навчання у системі вищої освіти вимогам соціуму щодо культурного виміру особистості зосереджує увагу В. Огнев'юк, вказуючи, що «розвиваючи у своїх вихованців певні особистісні та громадянські якості, сучасна професійна освіта має забезпечити поєднання підготовки висококваліфікованого, конкурентоспроможного на ринку праці фахівця і водночас плекання особистості з притаманною їй високою культурою та здатністю до продукування культури» [Огнев'юк : 279–282].

Визначення сутності й змістової наповненості структури професійно-ціннісних активностей майбутніх учителів музики вважаємо **метою статті**.

Відповідно до мети поставлено такі **завдання**: розглянути поняття цінностей

та його трактування; висвітлити розуміння професійно-ціннісних орієнтацій; визначити структуру професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя музики; опрацювати когнітивний, емоційно-чуттєвий та смисло-цільовий компонент у структурі професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя музики.

Результати та дискусії. Цінності складають основу життєдіяльності – це історично складені модуси, способи зв'язку свідомості й буття людини і світу [Андрущенко : 28]. Ціннісні орієнтації структуруються у свідомості людини в процесі її соціалізації, під впливом аналізу та систематизації базової, важливої для життєдіяльності, інформації в її індивідуально-психологічному усвідомленні та сприйнятті. Спочатку особистість набуває досвіду, отримуючи соціально позитивні та усталені у суспільстві стереотипи поведінки, орієнтовані на соціокультурні цінності. З часом набуває й іншого життєвого та професійного досвіду, який допомагає індивідові адаптуватися в певному оточенні.

Аналіз процесу становлення ціннісних орієнтацій особистості дає можливість виокремити ті, які вважають загальнолюдськими, які одночасно є соціальним пріоритетом на всіх етапах становлення соціуму та в нашому випадку є професійно-ціннісними орієнтаціями, зокрема і в майбутніх учителів музики. Цінності ми розглядаємо як орієнтири, відповідно до яких найчастіше майбутній вчитель музики проектує свою фахову діяльність.

Цінності – це, з одного боку, властивість того чи іншого суспільного предмета, явища, які задовольняють потреби, інтереси, бажання. Інакше кажучи, це соціально значущі уявлення про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба тощо. Вони, зазвичай, не піддаються сумніву, але видозмінюються, є еталоном, ідеалом для людей. З іншого боку – це відношення суб'єкта до предметів та явищ реальності, яке виражається ціннісними орієнтаціями, соціальними установками, якостями особистості. Тут вони виступають як певна структура особистості. Перший аспект суспільний, другий – особистісний [Бутківська : 27].

Кардинальні перетворення, що торкнулися усіх сфер життя суспільства, спричинили істотні зміни у системі професійно-ціннісних

орієнтацій студентів – вчителів музичного мистецтва. Змінюється зміст їх ціннісних уявлень, загалом ієрархія цінностей.

Ціннісні орієнтації визначають:

- 1) загальну спрямованість інтересів і прагнень особистості;
- 2) ієрархію індивідуальних вподобань і зразків;
- 3) цільові і мотиваційні програми;
- 4) рівень вподобань;
- 5) уявлення про дійсне і механізми селекції за критеріями значущості;
- 6) міру готовності й рішучості до реалізації власного «проекту життя» [Целякова : 227].

Дослідник В. Дряпіка щодо сутності ціннісних орієнтацій вважає їх відносно стійкою системою фіксованих установок, інтегративною спрямованістю особистості, що зумовлена певними цінностями, і виражається в здатності до цілісного усвідомлення та переживання явищ дійсності й мистецтва, готовності до виконання оціночної діяльності, а також в мотивації того чи іншого ставлення до них людини [Дряпіка : 58].

У професійно-ціннісних орієнтаціях студентів часто домінує прагматичний аспект. Ціннісний сенс професії, її духовно-моральний потенціал залишаються поза увагою майбутнього вчителя. Отже, вивчення професійно-ціннісних орієнтацій вчителя музики як провідника мистецтва та його канонів, духовної культури суспільства стає актуальним завданням вищої школи. У дослідженні професійно-ціннісних орієнтацій розглядаються як ключова освіта особистості вчителя, як важливий складник професійної культури, що свідчить про готовність до освітньої діяльності відповідно до чітко сформованих духовних цінностей. З огляду на це професійно-ціннісні орієнтації можна розглядати як систему установок та ставлення особистості до специфіки професії, що відображають зміст та сутність професійної діяльності. Вони визначають її цілі та засоби, регулюють поведінку особистості у професійній діяльності.

Аналіз психолого-педагогічних наукових праць дозволив визначити структуру професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя музики, що складається з таких складників: когнітивного, емоційно-чуттєвого, сенсо-цільового.

Когнітивний компонент ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя музики – це своєрідна

інформаційна локація, з певним комплексом понять, зокрема: професія вчителя музики, її зміст та сутність. Когнітивний компонент професійно-ціннісних орієнтацій вчителя музики містить ідеї, закономірності, принципи, розуміння яких дає змогу визначити ставлення вчителя до педагогічної системи та людини як основи цієї системи. Професійно-педагогічні знання виступають інформацією, що відображає стан професійного простору і є наслідком пізнавальної (навчальної та самоосвітньої) діяльності студента. Зміст когнітивної сфери відкриває для студента вільний та варіативний вибір нових знань, нових цілей, цінностей та особистісних смислів, визначає процес педагогічного пошуку, дозволяє вирішувати складні професійні завдання, виконуючи орієнтаційну функцію у становленні та формуванні професійно-ціннісних орієнтацій.

Знання про професію розкривають сутність праці педагога-музиканта, особливості музично-педагогічної діяльності та спілкування. Як професійні знання, варто вказати такі: методологічні – знання загальних принципів вивчення музично-педагогічних явищ, закономірностей навчання та виховання; теоретичні – знання цілей, принципів, змісту, методів та форм музично-педагогічної діяльності, закономірностей формування та розвитку особистості дитини; методичні – знання основ методики навчання та виховання; технологічні – знання способів та прийомів навчання та виховання.

Професійні знання інтегруються до певної специфічної системи, структура якої підпорядкована практичному розв'язанню педагогічних завдань. Розв'язання та аналіз кожного окремого педагогічного завдання актуалізує всю систему професійних знань, визначає можливість освоєння професійного змісту майбутнім педагогом на рівні методології.

Отже, складовими когнітивного компонента у структурі професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя музики є знання про професію – це відомості про зміст та специфіку діяльності педагога-музиканта, про особливості музично-педагогічної сфери та спілкування; вони є підставою для орієнтації особистості у професійній системі цінностей. До професійних знань належать методологічні, теоретичні,

методичні, технологічні знання; усвідомлення себе у професії сприймається як найвищий рівень прояву самопізнання, самооцінки свого професійного «Я».

До групи особистісних компетенцій, які повинен опанувати майбутній учитель музичного мистецтва, Т. Пляченко зараховує особистісні якості, індивідуальні психологічні особливості, здібності, стиль роботи, творчий імідж. Професійно-педагогічні компетентності цього фахівця дослідниця репрезентує такими складовими, як аксіологічна настанова, фахові знання, спеціальні навички, уміння, володіння фаховими методиками [Пляченко : 18].

Варто зауважити, що в когнітивному компоненті серед специфічних особистісних якостей, виділено і педагогічну креативність, до якої дослідниця С. Сисоєва зараховує: любов до дітей, безкорисність, сміливість, до розумного ризику в професійній діяльності, цілеспрямованість, допитливість, самостійність, наполегливість, ентузіазм [Сисоєва : 97–99].

Отже, цінність когнітивного компонента професійних орієнтацій майбутнього вчителя музики, у реалізації таких функцій: «зовнішньої», коли знання стають засобом орієнтування у професійному просторі; через професійні знання проявляються у «внутрішній» функції, пов'язаної з орієнтуванням на самопізнання, самооцінку свого духовного та професійного «Я» з метою подальшого його збагачення та вдосконалення.

Емоційно-чуттєвий компонент професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя музики характеризує зміст, якість, динаміку емоцій та почуттів майбутніх педагогів стосовно професії. Сутнісною властивістю цього відношення є, перш за все, його емоційно-естетична спрямованість, що здійснюється в єдності з інтелектуальною та вольовою.

Змістовою основою емоцій є цінності. Це зумовлено тим, що емоції – це реакція на певний об'єкт, демонстрація ставлення до нього. Зокрема, моральні емоції безпосередньо пов'язані з моральними цінностями, почуття сорому чи провини виникають тоді, коли виникає суперечність між вчинком людини і усталеними в суспільстві цінностями, що визнаються цією людиною. Без співвіднесення з цінністю об'єкта не можна говорити про значущість чи небажаність тих чи інших емоцій щодо нього.

З іншого боку, характеристика емоцій як особливих оцінок реальності, особистості, певної інформації про неї – загальновідома думка фізіологів і психологів. Емоція «зацікавлено», «упереджено» оцінює дійсність і демонструє свою оцінку організму крізь призму переживань.

Важливу роль у реалізації цінностей і в нормальному функціонуванні емоційної сфери особистості грають механізми вольового регулювання. Вольові якості особистості належать до категорії найістотніших, проте самі собою вони можуть мати позитивне або негативне значення для суспільства. Це залежить від того, на реалізацію яких цінностей педагог спрямовує свої зусилля. Наявність вольових якостей означає, що людина вміє керувати та контролювати свою поведінку. Сучасні психологи встановили тісний зв'язок волі людини з її системою цінностей, зокрема про це йдеться у працях І. Беха, Р. Дарендорф, Т. Парсонс, Д. Узнадзе, І. Кон, А. Ребер, М. Рокич. Природно, що рівень засвоєння професійних знань та цінностей залежить від волі: чим більше вольових зусиль прикладає майбутній вчитель музики, тим вищий результат.

Не менш тісний взаємозв'язок існує між емоціями та волею. Як вольова, так і емоційна сфери регулюють поведінку людини, їх взаємозв'язок досить тісний, тому нині у психології існує думка про емоційно-вольову регуляцію діяльності (К. Ізард та ін.), тобто це свідчить про нерозривний зв'язок ціннісних орієнтацій та емоційно-вольової сфери особистості педагога.

Отже, емоційно-ціннісний компонент складається з трьох елементів: ціннісно-сміслового, емоційно-особистісного та суб'єктно-вольового. Це обумовлено їх особливою роллю в освітньому процесі та нерозривним взаємодією. Емоційна сторона професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя музики проявляється у ставленні до професійних знань, до їх поглиблення, їх передачі та використання. Експериментально встановлено, що з допомогою емоцій досягається успішність у розв'язанні окремих розумових завдань, а й пізнавальної діяльності в цілому.

Емоційно-чуттєвий компонент в структурі професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя музики підтверджує думку про те, що вироблення особистістю власних професійно-

ціннісних орієнтацій здійснюється не лише на когнітивному рівні, а й на емоційному, оскільки цінності сприймаються не тільки розумом, а й почуттями. Посилення емоційної сфери особистості призводить до її гармонізації, адже моральні норми, соціальні та професійні цінності можуть стати особистісними цінностями, лише переломлюючись через почуття.

Смисло-цільовий компонент у структурі професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя музики розглядається автором як формування професійних особистісно-значущих сенсів та цілей, коли майбутній вчитель стає реальним суб'єктом свого професійного вибору.

Вища освіта не тільки передбачає засвоєння студентами знань про професійну діяльність, психологічні особливості дітей та їх пізнавальні можливості, про норми професійної етики, а й вимагає вмінь застосувати професійно-ціннісні орієнтації в ставленні до засвоєваних світоглядних та професійних знань, вироблення на їх основі системи ціннісних орієнтацій, які стають мотивами професійної діяльності. Такий підхід дозволить підготувати майбутніх вчителів, здатних сформулювати

в учнів цілісну картину єдиного матеріального і духовного світу, передавати з покоління в покоління не тільки інтелектуальні, а й духовно-моральні цінності. При навчанні, що виховує, досягається органічний зв'язок між набуттям студентами професійних знань, умінь, навичок, розвитком їх професійного мислення і формуванням відповідного інтелектуального та емоційно-ціннісного ставлення до засвоєваного навчального матеріалу, до дітей і до професійної діяльності.

Висновки. Отже, однією з пріоритетних цілей професійної підготовки майбутнього вчителя музики є формування його професійно-ціннісних орієнтацій, основу яких, на думку автора, становлять такі структурні компоненти: когнітивний (знання про професію, професійні знання, усвідомлення себе у професії); емоційно-чуттєвий (зміст (музика), якість, динаміка емоцій та почуттів майбутніх педагогів стосовно професії та її цінностей); смисло-цільовий (формування професійних особистісно-значущих смислів та цілей, коли майбутній учитель стає реальним суб'єктом свого професійного вибору).

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Особистість учителя як предмет філософсько-педагогічної рефлексії. Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. Київ: Педагогічна преса, 2007. № 2. С. 5–12.
2. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації особистості. Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. [за заг. ред. О. В. Сухомлинської] ; АПН України. Київ, 1997. С. 27–31.
3. Губерський Л., Андрущенко В. Філософія як теорія та методологія розвитку освіти. Київ: МП Леся, 2008. 516 с.
4. Гузій Н.В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04. Київ, 2007. 40 с.
5. Дряпіка В. І. Теорія і практика формування ціннісних орієнтацій вчителя музики: навч. посібник В. І. Дряпіка. Київ, Ужгород: Ліра, 2000. 340 с.
6. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. Педагогічна майстерність: підруч. Київ: Вища школа, 1997. 349 с.
7. К. Ізард Класифікація емоцій [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ni.biz.ua/10/10_17/10_179569_klassifikatsiya-emotsiy-po-k-izardu.html
8. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія] Алла Володимирівна Козир. Київ: НПУ імені М. Драгоманова, 2008. 378 с.
9. Коваленко І.Г. Методика формування професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музики в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02. Київ, 2008. 21 с.
10. Максименко С.Д., Зайчук В.О., Клименко В.В., Папуча М.В., Соловієнко В.О. Загальна психологія: підруч. / за заг. ред. С.Д. Максименка. 2-ге вид. Вінниця: Нова Книга, 2004. 702 с.
11. Моїсєєва М.А. Спільна музично-виконавська діяльність як засіб формування професійних якостей учителя музики (на матеріалі концертмейстерського класу): дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02. Київ, 1998. 248 с.
12. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку: монографія. Київ: Знання України, 2003. 450 с.
13. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навч. посіб. Київ: КНУКіМ, 2006. 188с.
14. Пляченко Т.М. Педагогічні засади підготовки майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими музично-інструментальними колективами: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04. Київ, 2011. 36 с.

15. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: підруч. Київ: Міленіум, 2006. 344 с.
16. Філософія: навч. посіб. / Л.В. Губерський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та ін.; за ред. І.Ф. Надольного. 8-ме вид. Київ: Вікар, 2011. 457 с.
17. Філософія: підруч. для вищої школи / за заг. ред. В.Г. Кременя, М.І. Горлача. Харків: Прапор, 2004. 736 с.
18. Целякова О. М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві [Електронний ресурс]. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. Вип. 38. Режим доступу : http://zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_22.pdf

REFERENCES

1. Andrushchenko V. (2007) The teacher's personality as a subject of philosophical and pedagogical reflection. Higher education of Ukraine: theory. and scientific method. magazine Kyiv: Pedagogical Press, No. 2. P. 5–12.
  2. Butkivska T. V. (1997) The problem of values in the socialization of personality. Values of education and training: science and method. coll. [in general ed. O. V. Sukhomlynska]; APN of Ukraine. Kyiv, P. 27–31.
  3. Guberskyi L., Andrushchenko V. (2008) Philosophy as a theory and methodology of education development. Kyiv, 516 p.
  4. Guzii N.V. (2007) The category of professionalism in the theory and practice of training the future teacher: autoref. diss... Dr. Ped. Sciences: specialist 13.00.04. Kyiv, 40 p.
  5. Dryapika V. I. (2000) Theory and practice of the formation of value orientations of music teachers: teaching. manual by V. I. Dryapik. Kyiv, Uzhhorod: Lira, 340 p.
  6. Zyazyun I.A., Kramushchenko L.V., Krivonos I.F. (1997) Pedagogical skill: tutor. Kyiv: Higher School, 349 p.
  7. Izard K. Classification of emotions [Electronic resource]. Access mode: http://ni.biz.ua/10/10_17/10_179569_klasifikatsiya-emotsiy-po-k-izardu.html
  8. Kozyr A. V. (2008) Professional skill of music teachers: theory and practice of formation in the system of multi-level education: [monograph] Alla Volodymyrivna Kozyr. Kyiv: NPU named after M. Drahomanov, 378 p.
  9. Kovalenko I.H. (2008) Methodology of formation of professional and personal qualities of future music teachers in studying conducting and choral disciplines: author's abstract. thesis ... candidate ped. Sciences: spec. 13.00.02. Kyiv, 21 p.
  10. Maksimenko S.D., Zaichuk V.O., Klymenko V.V., Papucha M.V., Solovienko V.O. (2004) General psychology: tutorial. / for general ed. S. D. Maksimenko. 2nd edition Vinnytsia: Nova Kniga, 702 p.
  11. Moiseeva M. A. (1998) Joint music-performance activity as a means of forming the professional qualities of a music teacher (based on the material of the concertmaster class): diss. ... candidate ped. Sciences: specialist 13.00.02. Kyiv, 248 p.
  12. Ognevyuk V. O. (2003) Education in the value system of sustainable human development: monograph. Kyiv: Knowledge of Ukraine, 450 p.
  13. Oleksyuk O.M. (2006) Music pedagogy: teaching. manual Kyiv: KNUKiM, 188 p.
  14. Plyachenko T. M. (2011) Pedagogical principles of training a future music teacher to work with student music-instrumental ensembles: autoref. thesis ... Dr. Ped. Sciences: specialist 13.00.04. Kyiv, 36 p.
  15. Sysoeva S.O. (2006) Basics of pedagogical creativity: tutorial. Kyiv: Millennium, 344 p.
  16. Philosophy: education. manual / L.V. Huberskyi, I.F. Nadolnyi, V.P. Andrushchenko, and others; under the editorship I.F. Nadolny 8th edition Kyiv: Vikar, 2011. 457 p.
  17. Philosophy: tutorial. for higher school / for general ed. V.G. Kremenya, M. I. Gorlacha. Kharkiv: Prapor, 2004. 736 p.
  18. Tselyakova O. M. (2009) Spirituality and value orientations of the student youth of Ukraine in a transformational society [Electronic resource]. *Humanitarian Bulletin ZDIA*. Issue 38. Access mode: http://zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_22.pdf
-

A. Yu. KRUHLIACHENKO

*Senior Lecturer at the Cyclic Piano Commission,
Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: krugliachenko1375@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4865-6925>*

I. V. MAZUROK

*Senior Lecturer at the Cyclic Piano Commission,
Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: mazyrokiruna0103@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1089-424X>*

S. P. YABKOVSKA

*Lecturer-Methodologist at the Cycle Commission of Folk Instruments,
Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: svitlanayab1973@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8456-5812>*

CONTENT AND STRUCTURE OF PRE-SERVICE MUSIC TEACHERS PROFESSIONAL AND VALUE ORIENTATIONS

The main task of higher education in the 21st century is to prepare a competent specialist in the field of music education who is competitive in the labor market with formed professional value orientations, which will become a vector of actions in the education of schoolchildren using musical art. The article takes into account that higher education as a pedagogical phenomenon is an inseparable unity of intellectual, emotional-value and ideological components. In the process of professional training, all three components act in an inseparable unity. The purpose of the article is to highlight the essence and structure of the professional value orientations of the music teacher, which are based on generally accepted components of education in universities. The study states that the higher school forms a system of basic professional values in students by the interests of our society. On the one hand, it should be universal, on the other – it is necessary to take into account that each individual differs in his system of value orientations depending on abilities, individual characteristics, and professional orientation. The result of the research is the determined structure and content of professional value orientations of the future music teacher. Conclusions have been formulated that the professional value orientation of a music teacher is a competence characteristic, the presence of which will become the basis for success in future musical and pedagogical activities. The scientific investigation describes the characteristics of the interrelated constituent components of the structure of professional and value orientations of the future music teacher: cognitive, emotional – sensual, meaning – purposeful. These components most fully reveal the specifics of the music teacher’s profession and contribute to further professional self-improvement and personal growth of the future teacher-musician. The article highlights the thesis that for the effective formation of professional and personal qualities in future music teachers, a conscious elaboration and study of the essence and structure of the phenomenon under study is necessary.

Key words: professional value orientations, future music teacher, professional knowledge, awareness, emotions, structural components: cognitive, emotional-sensual, meaning-target.

УДК 373.2.091.33-027.22:[796:614] (045) (477.82)
DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.9>

К. Л. КРУТІЙ

*доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти,
Маріупольський державний університет, м. Київ, Україна
Електронна пошта: k.krutii@mdu.in.ua
<https://orcid.org/0000-0001-5001-2331>*

І. С. ДЕСНОВА

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практичної психології,
Маріупольський державний університет, м. Київ, Україна
Електронна пошта: i.desnova@mdu.in.ua
<https://orcid.org/0000-0001-5130-079X>*

М. І. ЗАМЕЛЮК

*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти,
Комуніальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: mzatelyuk@lpc.ukr.education
<http://orcid.org/0000-0001-6352-7908>*

ОСОБЛИВОСТІ РИЗИКОВАНИХ ІГОР У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто деякі види ризикованих ігор (гра на великій висоті; гра на великій швидкості; гра з небезпечними інструментами; ігри на близькій відстані від небезпечних елементів; веселі ігри та ігри, в яких діти можуть зникнути або загубитися). Залучення у цих категоріях ризикованої гри має багато користі для дітей: вибір, контроль, прийняття рішень, почуття досягнення разом із здатністю оцінювати ризик і вирішувати проблеми, справлятися з проблемами або долати їх. Розвиток цих навичок є підґрунтям до позитивного фізичного та психічного здоров'я. Гра визначається як основний інструмент дитини для вивчення світу, довкілля, її міжособистісні та фізичні стосунки, а також самосвідомість. Окреслено особливості понять «ризик», «небезпека». Участь у ризикованих іграх дає дітям можливість отримати доступ до ризиків та керувати ситуаціями. Ризикована гра – це можливість розширити свої можливості та набути життєвих навичок. Успіх та невдача мотивують дітей спробувати ще раз.

Проаналізовано значення впливу зовнішнього простору на гру дітей, дозволяючи певні типи ігор або дій. Діти, які грають в ігри в закритому просторі або під наглядом дорослих мають менше контактів із природою, менше досвіду своїх повсякденних життєвих навичок.

Метою цього дослідження було визначення ставлення батьків до ризикованих ігор. Здійсненне опитування здебільшого валідованих шкал і стандартизованих запитань відповідало вибірці батьків закладів дошкільної освіти № 5 та 7 м. Луцька Волинської області та доведенню, як вибірка батьків сприймає ризик в ігровій поведінці дітей, у тому числі самостійне пересування дітей, а також рівень ризикованості ігрової діяльності, яку вони дозволяли. Ми виявили, що батьки в середньому позитивно оцінюють переваги ризику для дітей в ігровій діяльності. Спілкування з природою просто неба є важливим для здоров'я, а тому дітям слід дозволяти грати в ігри, і вони мають самі відчувати ризики.

Ключові слова: гра просто неба, ігрова діяльність, категорії ризикованих ігор, безпека, неструктурована гра, ризик, ризикована гра, фізична активність.

Поставлення проблеми. Хоча переваги гри було задокументовано впродовж деякого часу, цінність гри полягає у життєво важливому сенсі для здорового емоційного, соціального та інтелектуального розвитку дитини. Є вагомі докази того, що всі типи гри сприяють формуванню

в дитини самооцінки, регуляції поведінки, емоційному вираженню, когнітивним та моторним навичкам, стійкості, психічним гараздам.

У статті 31 Конвенції ООН «Про права дитини», яку ратифіковано Україною в 1997 році; Генеральному коментарі № 17 до

статті 31 (2013 рік) Комітет ООН розтлумачує та надає державні орієнтири щодо права дитини на відпочинок, дозвілля, гру, розважальні заходи, культурне життя та мистецтво.

Зокрема, Державний стандарт дошкільної освіти в освітньому напрямі «Гра дитини» визначає ключову роль ігрової діяльності в житті дитини дошкільного віку [Базовий компонент 2021].

Ризикована гра просто неба – це складна, захоплююча та потенційно приваблива діяльність для залучення дітей до фізичної активності та покращення психологічного добробуту [Almeida, 2017; Brussoni and other, 2015; Lavrissen and other, 2017; Howard & McInnes, 2013].

Ризикована гра має деякі спільні характеристики з різними типами ігор: елементи локомоторної та фізичної активності, ігри з перекиданням, дослідницькою грою, грою на майстерність (перевірка власних фізичних і психічних здібностей).

За останні роки ризикована гра (скелелазіння, балансування, пірнання та спуск на лижах або велосипедах тощо) стала темою, яка цікавить дослідників, батьків, практиків/вихователів [Kvalnes, 2017]. Причин зацікавленості багато, але однією з відправних точок може бути амбівалентне формулювання змішування позитивної конотації «гри» з більш негативними інтуїтивними конотаціями, пов'язаними з «ризиком». Тим не менш, зростає кількість досліджень, присвячених різноманітним аспектам прийняття ризику, включаючи ігрову діяльність, що свідчить про те, що ця концепція відображає основний аспект людського життя. Долаючи ризики самостійно, дошкільники дізнаються, на що вони здатні, і може зростати впевненість у власних здібностях і судженнях, а також у своїх друзях.

Неструктуровані ігри просто неба необхідні для здорового розвитку дитини. Ця гра часто охоплює певний елемент ризику (тобто виклик або невизначеність у середовищі). Ризик – це не те саме, що небезпека. Яка різниця між ризиком і небезпекою?

Ризик – це виклик або невизначеність у середовищі, які дитина може розпізнати та навчитися ним керувати, встановлюючи власні обмеження та розвиваючи свої навички [2, с. 1221]. При-

кладом ризику під час гри є дитина, яка забирається на дерево ще на одну гілку вище, ніж раніше.

Небезпека – це небезпека в довкіллі, яка може серйозно поранити дитину та яку дитина не може усвідомити [2, с. 747]. Прикладом небезпеки є гнила гілка дерева.

Під час гри діти мають керувати ризиками або проблемами, тоді як дорослі відповідають за управління небезпеками. Дітей можна залучити до визначення небезпек, оскільки це може стати для них важливою можливістю навчання. Наприклад, дорослий і дитина можуть працювати разом, щоб визначити дерева, на які безпечно лазити, ставлячи дорослим цілеспрямовані запитання (наприклад, чи бачите ви гнилі чи зламані гілки?).

Діти від природи цікаві, та їм потрібна гра, яка супроводжується труднощами. Старшим дошкільникам ще складно розпізнавати та уникати небезпеки, тому вони потребують керівництва, щоб у подальшому було менше серйозних травм. Щоб запобігти травмам, ігрову діяльність часто контролюють дорослі, а дітей обмежують у тому, як вони граються. Гра має відбуватися під керівництвом дитини та за підтримки батьків. Важливо забезпечити безпеку дітей настільки, наскільки це необхідно, а не максимально безпечно. Це досягається шляхом надання їм часу, простору та свободи, що в подальшому буде мати позитивні результати. Готовність до ризику є фундаментальною для людини, оскільки ми намагаємось розвивати нові навички, пробувати нові способи поведінки, розвивати нові технології, і відмовитися від звичного, щоб дослідити те, що ми знаємо менш добре. Для дітей це особливо важливо, оскільки вони випробують нові види діяльності та перевіряють свої межі у пошуках стати повністю працездатними, компетентними людьми.

Отже, ризик можна визначити як ситуації, в яких дитина має зробити вибір з альтернативних варіантів дій, де результат невідомий. Такі ситуації часто вимагають визначення переваг та можливих небажаних наслідків, а також ймовірність успіху або невдачі.

Аналіз попередніх досліджень. У процесі розвитку дитини (особливо в перші десять років життя) – розширюються форми дитячої

гри, урізноманітнюються зв'язки між ігровою діяльністю та різними напрямками розвитку.

У філософії, психології, педагогіці, культурології впродовж усієї історії людства феномен гри привертав до себе увагу (Я. Коменський, М. Монтессорі, Axline W., Bonteydike F., Wundt W., Gross K., Levin L., Mead D., Spencer H., Freud Z., Froebel F., Schiller F. та ін.) та гра як метод навчання і виховання (Я. Корчак, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.). Діти вчаться висловлювати свої думки та почуття, розвивають мовлення та соціальні навички, усвідомлення культурного розмаїття. Гра є основним інструментом дитини для вивчення світу, довкілля, її міжособистісних та фізичних стосунків.

Дослідники ігрової діяльності також погоджуються, що вона має вирішальний вплив на використання та розширення можливостей навчання дитини та слугують підґрунтям для розвитку інтелекту. Тому це найважливіша основна діяльність і найважливіша освітня ситуація для дітей.

В умовах сучасності продовжується активне вивчення змісту та форми ігрової діяльності (Г. Беленька); практика керування ігровою активністю дітей (Н. Кудикіна); спілкування дитини в процесі гри, її взаємодії, розвиток симпатії під впливом ігрової діяльності (Л. Артемова); психо-емоційні потреби дитини в ігровому просторі (О. Стаєнна); природи гри та можливості її використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти (Н. Пихтіна).

Yogman M, Garner A, Hutchinson J, Hirsh-Pasek K. описують ключові аспекти дитячої гри: грає лише та дитина, яка відчувається комфортно та безпечно, гра виражає рівень розвитку дитини, послідовність гри однакова для всіх дітей, діти хочуть контролювати свою гру та задоволення від гри [Yogman and other, 2018].

Мета статті – розглянути види ризикованих ігор та з'ясувати як батьки сприймають ризик в ігровій поведінці дітей, у тому числі самостійне пересування дітей, та рівень дозволеної ризикованості ігрової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Гра – це природний і приємний спосіб для дітей бути активними, здоровими та щасливими. Науковці характеризують дитячу гру, як таку, що ґрунту-

ється на інтересах і внутрішній мотивації дітей, атрибутах, які, як очікується, пов'язані із активністю та концентрацією їхньої уваги [Brussoni and other, 2015; Howard & McInnes, 2013]. Щоб мати гарне фізичне та психічне здоров'я та набути життєвих навичок, їм потрібні різноманітні неструктуровані ігрові можливості від народження до підліткового віку. Більше того, якщо у грі є ризикований аспект, то активна участь має тенденцію посилюватися [Sandseter, 2009].

Схильність до ризику є важливою частиною дитячих ігор, які природно відбуваються просто неба [Little & Sweller, 2015], тобто діти досліджують можливості для ризикованих ігор [Sandseter, 2009]. Позбавлення дітей ризикованих ігор може негативно вплинути на розвиток дітей, це пов'язане з тривогою та страхом [Sandseter & Kennair, 2011].

Ризикована гра визначається як «захоплююча форма гри, яка передбачає ризик фізичної травми» [Sandseter, 2009]. Ризикована гра пов'язана з проблемою отримання травми та відчуттям страху, «спробою чогось, чого раніше не робили», «почуттям межі контролю, часто через висоту чи швидкість» [Stephenson, 2003]. Ризикована гра сприймається дітьми як така, що лякає, але водночас хвилює, є приємною та привабливою, яка передбачає подолання страху [Sandseter, 2007].

Аналіз спостережень за дітьми, які беруть участь у ризикованих іграх, виявив дві категорії характеристик, за якими можна говорити про ризиковану гру: характеристики довкілля (такі як висота конструкції для лазіння, твердість поверхні, крутизна елементів ковзання тощо, а також спостереження дорослих), а також індивідуальні характеристики (такі як зріст і швидкість, різкість рухів, руховий контроль, фокус/концентрація тощо) [Sandseter, 2009].

Спостереження Sandseter (2007) щодо ігор дітей 4–6 років визначило такі *категорії ризикованих ігор*: гра зі значною висотою – небезпека травми від падіння, гра зі значною швидкістю – неконтрольована швидкість і темп, що може призвести до зіткнення з чимось (чи кимось), ігри з небезпечними інструментами – це може призвести до травм, ігри поблизу небезпечних елементів – можна впасти в щось або з чогось, ігри в «грубі» ігри – де діти

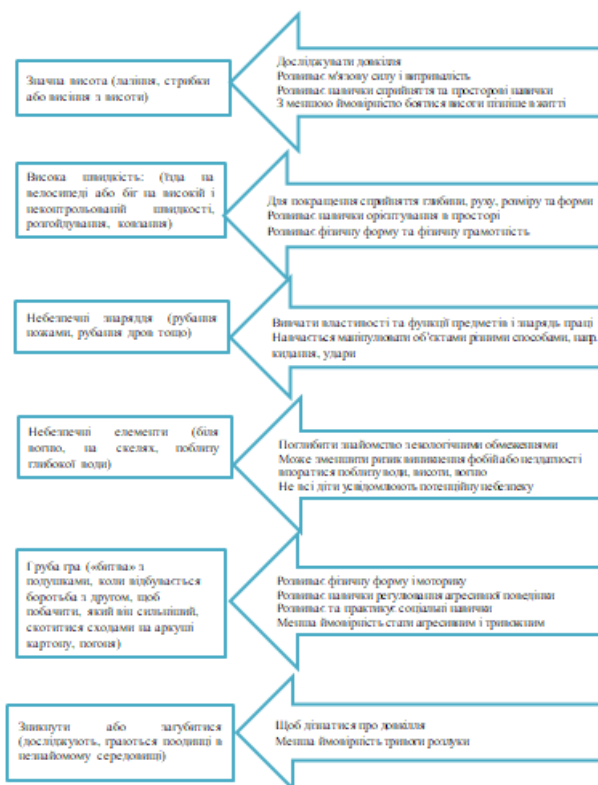

Рис. 1. Значення ризикованих ігор дітей дошкільного віку

можуть завдати шкоди один одному, ігри там, де діти можуть «зникнути»/загубитися. *Грубу гру визначаємо* як фізично енергійну поведінку, таку як погоня та ігрова бійка, що супроводжується позитивними почуттями між гравцями. Хлопчики зазвичай беруть участь у грубих іграх частіше, ніж дівчатка, та обирають для гри інших хлопчиків, тоді як дівчата обирають як хлопчиків, і дівчаток. Хлопчикам подобається боротися й утримувати один одного, а дівчатка віддають перевагу іграм у погоню.

Зокрема, Клерре та його колеги (2017) після спостереження за однорічними дітьми визначили дві нові категорії: ігри з впливом (діти неодноразово вриваються у щось просто заради розваги) і побічна гра (діти відчують хвилювання спостерігаючи за тим, як інші діти ризикують). Під час ризикованої гри, діти відчують різні емоції, які вони виражають тілом, обличчям і вербально.

Ризикуючи, зустрічаючи та долаючи виклики, діти дізнаються про свої здібності та межі дій. Sandseter (2007) спостерігав за дошкільнятами під час ігор просто неба та виявив, «якщо навколо є щось, на що можна залізти, діти негайно починають це робити».

Іншими словами, діти постійно сприймають і використовують можливості дій у довкіллі. Фізичні особливості зовнішнього простору, які дозволяють піти на ризик, охоплюють дерева, траву, каміння, нерівну землю та схили, риття, рівні ділянки (Little & Sweller, 2015). Наприклад, колода дозволяє сидіти і стрибати для старшої або більш досвідченої дитини; дерева дозволяють лазити, висіти та гойдатися сміливішій дитині.

Отже, один і той самий елемент дає різні навички для різних дітей, відповідно до зросту дитини, темпераменту, здібностей, досвіду тощо. Як правило, діти з гіперактивністю мають труднощі з точним визначенням своїх можливостей, виявляють тенденцію переоцінювати свої моторні навички, що може бути проблемою з точки зору безпеки дитини. Особливості зовнішнього простору впливають на гру дітей, дозволяючи певні типи ігор або дій.

Метою цього дослідження було розглянути деякі види ризикованих ігор та довести, як вибірка батьків сприймає ризик в ігровій поведінці дітей, у тому числі самостійне пересування дітей, а також рівень ризикованості ігрової діяльності, дозволеної батьками.

Проведене опитування здебільшого валідованих шкал і стандартизованих запитань відповідав вибірці батьків дітей від двох до шести років, які відвідують заклади дошкільної освіти № 5 та 7 м. Луцька Волинської області (результати презентовано на рис. 2).

На запитання «Чи згодні Ви із твердженням, що ризикована гра є природною частиною дитячих ігор, і дитина часто шукає можливості брати участь у складних і так званих ризикованих іграх» 43,6% батьків дало стверджувальну відповідь, 38,5 % обрало відповідь «десь по середині», 2,6 % повністю погодилося, 10,3 % не погодилися, а 5 % респондентів «повністю, не погоджуюся».

Друге запитання анкети передбачало визнання батьками, що їзду на самокаті або велосипеді пов'язано з певним ризиком і це необхідно для розвитку дитини. Відповіді розподілилися у такий спосіб: 51,3 % погоджуються, 30,8 % десь по середині, 7,7 % повністю погоджуються, 5,1 % не погоджуються, 5,1 % повністю, не погоджуються.

На запитання, що ризикована гра дає дочці / синові можливість розширити свої можливості та набутти життєвих навичок, батьки відповіли так: 48,7 % погоджуються, 23,1 % десь по середині, 5,1 % повністю погоджуються, 20,5 % не погоджуються, 2,6 % повністю, не погоджуються.

Четверте запитання анкети передбачало визначити, чи успіх і невдача дають дитині мотивацію спробувати ще раз та знайти різні способи вирішення проблеми. Відповіді респондентів були такими: 56,4 % погоджуються, 33,3 % десь по середині, 2,6 % повністю пого-

джуються, 2,6 % не погоджуються, 5,1 % повністю, не погоджуються.

Ми виявили, що батьки нейтрально ставляться до ризику травмування власної дитини через гру (такі як розгойдування, лазіння, перекочування, висіння, ковзання тощо), усвідомлюють, що такі ігри не тільки приносять дитині задоволення, але й необхідні для розвитку моторики, рівноваги, координації та усвідомлення тіла: 66,7 % погоджуються, 17,9 % десь по середині, 5,1 % повністю погоджуються, 7,7 % не погоджуються, 2,6 % повністю, не погоджуються.

На запитання, якщо дитина не займатиметься такими рухами, буде незграбною, почуватиметься некомфортно у власному тілі, погано зберігатиме рівновагу та боїтиметься рухів, відповідь розподілилася у такий спосіб: 18,0 % погоджуються, 51,3 % десь по середині, 2,6 % повністю погоджуються, 25,6 % не погоджуються, 2,5 % повністю, не погоджуються.

Дослідження реакції батьків на дорожній рух, загрозою викрадення та іншими небезпеками, щоб дозволити дитині кататися на велосипеді (самокаті), грати в рухливі ігри або досліджувати відкриті території мало такі результати: 15,4 % погоджуються, 41,1 % десь по середині, 2,6 % повністю погоджуються, 35,9 % не погоджуються, 5 % повністю, не погоджуються. Аналіз зазначених відповідей дає підстави стверджувати, що батьки по-різному реагують на ризиковану поведінку та ігри дітей в залежності від ситуацій.

Отже, батьки сприймають ризик в ігровій поведінці дітей, у тому числі їхнє самостійне пересування. Рівень ризикованості ігрової

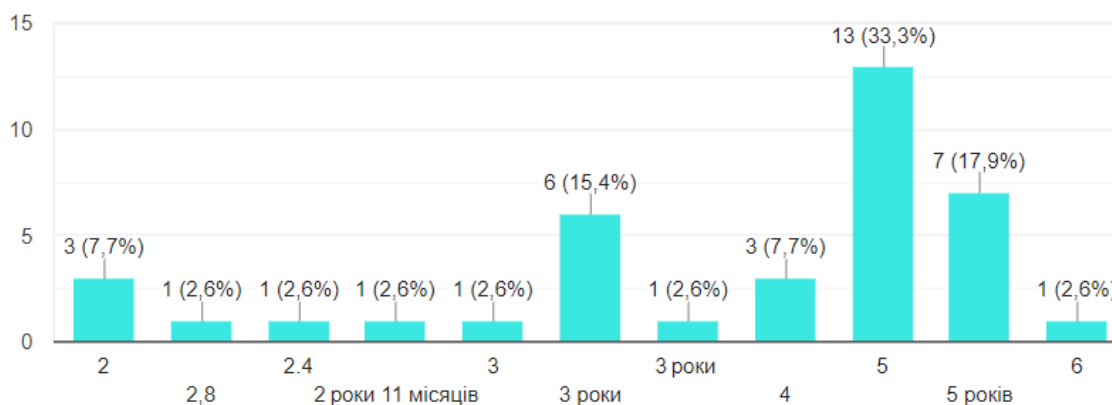

Рис. 2. Вік дітей дошкільного віку

діяльності, дозволеної батьками, визначає середній рейтинг «згоден», що демонструє залучення дітей до ризикованих ігор позитивно. Дитина у грі – хороший приклад відповідного ризику.

Зауважуємо, що середовище важливе для того, щоб надати людині потенціал для участі в певній діяльності чи поведінці. Ігровий простір просто неба сприяє появі різних типів ігор, тоді як діти від природи тяжіють до ризикованих ігор та насолоджуються гострими відчуттями, хвилюваннями і навіть страхом, які така гра викликає. Дитина, яка вміє лазити, може зрозуміти, що збільшення висоти також збільшує і ризик. Такі ігрові простори приваблюють для дітей і запрошують до повторних відвідувань.

Для досягнення впевненості у власних здібностях і судженнях дітям потрібно надати можливість вибору та різноманітність ігрового простору, що відображає різні інтереси та здібності, а також пропонує можливості для виклику та ризику, щоб в подальшому підтримувати збудження та стимуляцію, навчити конкретним навичкам управління ризиками, що допоможе їм зрозуміти, на що вони здатні.

У ризикованих іграх діти грають на межі свого комфорту, не відчуваючи паралізуючого страху бути серйозно травмованими. Якщо їм дозволено самостійно приймати рішення, які можуть завдати шкоди, а поруч є турботливий дорослий, з яким можна обговорити потенційні наслідки, це дає змогу дітям розвивати розуміння того, як влаштований світ, як долати

невизначеність, стаючи при цьому автономними та компетентними особами, які приймають рішення. Це робить дітей безпечнішими в довгостроковій перспективі, оскільки вони потенційно можуть оцінювати ризики та приймати рішення, маючи певний життєвий досвід, на якому базуються їх вибір.

Висновки. Формування впевнених, готових, незалежних, творчих дітей є життєво важливим, оскільки ці навички є навичками на все життя. Участь у ризикованих іграх заохочує дітей, вони розвивають свою здатність оцінювати ситуацію та діяльність, у якій перебувають. Це спосіб розвинути навички критичного мислення, коли діти обдумують дії, наслідки та те, як безпечно подолати ці ризики.

Неможливо захистити дітей від ризиків і викликів, навпаки потрібно навчати їх оперативно реагувати на них та управляти ними. Важливою частиною постійного процесу «освоєння світу» є можливість, коли діти ризикують.

Отже, важливим напрямом роботи дорослого є репетиція поведінки дитини в ризикованих ситуаціях у реальному житті через ризиковану гру. Дітям властиво цікавитися собою та своїм оточенням, виявляти, що безпечно, а що ні, пробувати ризиковані види діяльності та завдяки цьому покращувати своє сприйняття ризику та контроль над ризикованими ситуаціями. Залучення дітей до ризикованих ігор є одним із найкращих способів запобігання травматизму, оскільки їхній досвід веде до здатності керувати ризиками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Наказ МОН України від 12.01.2021 № 33 «Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet/> (дата звернення: 20.10.2021).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. С. 747, 1221.
3. Замелюк М. Ігровий простір дитини дошкільного віку: місце і роль дорослого *Збірник наукових праць Академічні студії. Серія «Педагогіка», Вип. 2, 2021, С. 42–46.*
4. Крутій, К., Деснова, І., Замелюк, М. Самодіяльна гра дитини дошкільного віку: важливість єдиних термінологічних підходів. *Академічні студії. Серія «педагогіка». 2022. 1, С. 122–133. DOI:https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.18.*
5. Крутій, К. Емпіричне дослідження вільної гри дитини в умовах закладу дошкільної освіти під час проведення «Дня без іграшок». *Гуманізація навчально-виховного процесу : Збірник наукових праць. 2019. No 1 (93). С. 26–44. http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/12407.*
6. Стаєнна, О. Ігрова діяльність дошкільників: сучасний формат. *Вихователь-методист дошкільного закладу. 2018, 10. С. 38–42.*

7. Almeida, G., Luz, C., Martins, R., & Cordovil, R. (2017). Do children accurately estimate their performance of fundamental movement skills? *Journal of Motor Learning and Development*, 5(2). <https://doi.org/10.1123/jmld.2016-0030>
8. Brussoni, M., Gibbons, R., Gray, K., Ishikawa, T., Sandsetter, E., Bienenstock, A., et al. (2015). What is the relationship between risky outdoor play and children's health? System review. *International Journal of Environmental and Health Research*, 12 (6), 6423–6454. <https://doi.org/10.3390/ijerph120606423>.
9. Howard, J. & McInnes, K. (2013). The effect of children's perception of activities as play and not as play on emotional well-being. *Child: Care, Health and Development*, 39 (5), 737–742. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2012.01405.x>.
10. Kleppe, R., Melhuish, E. & Sandseter, E. (2017). Identifying and characterizing risky play in the age one-to-three years. *European Early Childhood Education Research Journal*, 25(3), 370–385. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2017.1308163>
11. Kvalnes, F. (2017). A risky game. A: Fallibility at work. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-63318-3_1
12. Lavrissen, A., Bertrands, E., Leisen, L., Smets, L., Vanderspikken, A., & De Graaff, P. (2017). Risky play at school. Facilitating risk perception and competence in young children. *European Early Childhood Research Journal*, 25 (1), 89–105.
13. Little, H. & Sweller, N. (2015). Affordances for Risk-Taking and Physical Activity in Australian Early Childhood Education Settings. *Early Childhood Education Journal*, 43(4), 337–345. <https://doi.org/10.1007/s10643-014-0667-0>
14. Sandseter, E. (2007). Categorising risky play—how can we identify risk-taking in children's play? *European Early Childhood Education Research Journal*, 15(2), 237–252. <https://doi.org/10.1080/13502930701321733>
15. Sandseter, E. (2009). Affordances for risky play in preschool: The importance of features in the play environment. *Early Childhood Education Journal*, 36(5), 439–446. <https://doi.org/10.1007/s10643-009-0307-2>
16. Sandseter, E. (2009). Characteristics of risky play. *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*, 9(1), 3-21. <https://doi.org/10.1080/14729670802702762>
17. Sandseter, E. (2009). Children's expressions of exhilaration and fear in risky play. *Contemporary Issues in Early Childhood*, Vol. 10, pp. 92–106. <https://doi.org/10.2304/ciec.2009.10.2.92>
18. Sandseter, E. & Kennair, L. (2011). Children's risky play from an evolutionary perspective: The Anti-phobic effects of thrilling experiences. *Evolutionary Psychology*, 9(2), 257–284. <https://doi.org/10.1177/147470491100900212>
19. Stephenson, A. (2003). Physical risk-taking: dangerous or endangered? *Early Years*, 23(1), 35–43.
20. Yogman M, Garner A, Hutchinson J, Hirsh-Pasek K, Golinkoff R. (2018) Committee on psychosocial aspects of child and family health; council on communications and media. The Power of Play: A Pediatric Role in Enhancing Development in Young Children. *Pediatrics*. Sep;142(3):e20182058. doi: 10.1542/peds.2018-2058. Epub 2018 Aug 20. PMID: 30126932.

REFERENCES

1. Basic component of preschool education (State standard of preschool education). Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 12.01.2021 № 33 “On approval of the Basic component of preschool education (State standard of preschool education) new edition”. URL: <https://mon.gov.ua/en/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet/> (access date: 06.11.2023).
2. Zameliuk M. (2021). Play space of a preschool child: the place and role of an adult *Collection of scientific works Academic studies. Series “Pedagogy”*, Vol. 2. pp. 42–46 [in Ukrainian].
3. Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language : 250,000 / comp. and heads ed. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: Perun, 2005, pp. 747, 1221 [in Ukrainian].
4. Kruty, K., Desnova, I., Zamelyuk, M. (2022). Self-active play of a preschool child: the importance of unified terminological approaches. *Academic studies. “Pedagogy” series*. 1, 122–133 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.18>.
5. Kruty, K. (2019). Empirical study of a child's free play in a preschool institution during the “Day without toys”. Humanization of the educational process. *Collection of scientific works*. 1 (93). pp. 26–44. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/12407> [in Ukrainian].
6. Stayenna O. (2018). Play activities of preschoolers: modern format. *Methodist preschool teacher*, 10. pp. 38–42 [in Ukrainian].
7. Almeida, G., Luz, C., Martins, R., & Cordovil, R. (2017). Do children accurately estimate their performance of fundamental movement skills? *Journal of Motor Learning and Development*, 5(2). <https://doi.org/10.1123/jmld.2016-0030>
8. Brussoni, M., Gibbons, R., Gray, K., Ishikawa, T., Sandsetter, E., Bienenstock, A., et al. (2015). What is the relationship between risky outdoor play and children's health? System review. *International Journal of Environmental and Health Research*, 12 (6), pp. 6423–6454. <https://doi.org/10.3390/ijerph120606423>.
9. Howard, J. & McInnes, K. (2013). The effect of children's perception of activities as play and not as play on emotional well-being. *Child: Care, Health and Development*, 39 (5), pp. 737–742. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2012.01405.x>.

10. Kleppe, R., Melhuish, E. & Sandseter, E. (2017). Identifying and characterizing risky play in the age one-to-three years. *European Early Childhood Education Research Journal*, 25(3), pp. 370–385. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2017.1308163>
11. Kvalnes, F. (2017). A risky game. A: Fallibility at work. *Palgrave Macmillan, Cham*. https://doi.org/10.1007/978-3-319-63318-3_1
12. Lavrissen, A., Bertrands, E., Leisen, L., Smets, L., Vanderspikken, A., & De Graaff, P. (2017). Risky play at school. Facilitating risk perception and competence in young children. *European Early Childhood Research Journal*, 25 (1), pp. 89–105.
13. Little, H. & Sweller, N. (2015). Affordances for Risk-Taking and Physical Activity in Australian Early Childhood Education Settings. *Early Childhood Education Journal*, 43(4), pp. 337–345. <https://doi.org/10.1007/s10643-014-0667-0>
14. Sandseter, E. (2007). Categorising risky play—how can we identify risk-taking in children’s play? *European Early Childhood Education Research Journal*, 15(2), pp. 237–252. <https://doi.org/10.1080/13502930701321733>
15. Sandseter, E. (2009). Affordances for risky play in preschool: The importance of features in the play environment. *Early Childhood Education Journal*, 36(5), pp. 439–446. <https://doi.org/10.1007/s10643-009-0307-2>
16. Sandseter, E. (2009). Characteristics of risky play. *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*, 9(1), 3–21. <https://doi.org/10.1080/14729670802702762>
17. Sandseter, E. (2009). Children’s expressions of exhilaration and fear in risky play. *Contemporary Issues in Early Childhood*, Vol. 10, pp. 92–106. <https://doi.org/10.2304/ciec.2009.10.2.92>
18. Sandseter, E. & Kennair, L. (2011). Children’s risky play from an evolutionary perspective: The Anti-phobic effects of thrilling experiences. *Evolutionary Psychology*, 9(2), pp. 257–284. <https://doi.org/10.1177/147470491100900212>
19. Stephenson, A. (2003). Physical risk-taking: dangerous or endangered? *Early Years*, 23(1), pp/ 35-43.
20. Yogman M, Garner A, Hutchinson J, Hirsh-Pasek K, Golinkoff R. (2018) Committee on psychosocial aspects of child and family health; council on communications and media. The Power of Play: A Pediatric Role in Enhancing Development in Young Children. *Pediatrics*. Sep;142(3):e20182058. doi: 10.1542/peds.2018-2058. Epub 2018 Aug 20. PMID: 30126932.

K. L. KRUTY

*Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor at the Department of Preschool Education,
Mariupol State University, Kyiv, Ukraine
E-mail: k.krutii@mdu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-5001-2331>*

I. S. DESNOVA

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Practical Psychology,
Mariupol State University, Kyiv, Ukraine
E-mail: i.desnova@mdu.in.ua
<https://orcid.org/0000-0001-5130-079X>*

M. I. ZAMELIUK

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Preschool
Education,
Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: mzamelyuk@lpc.ukr.education
<http://orcid.org/0000-0001-6352-7908>*

RISKY GAMES FOR CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

The article examines some types of risky games (playing at high altitudes; playing at high speeds; playing with dangerous tools; playing at a close distance from dangerous elements; fun games and games in which children can disappear or get lost). Engaging in these categories of risky play has many benefits for children: choice, control, decision-making, a sense of achievement, along with the ability to assess risk and problem-solve, cope with or overcome problems. Developing these skills is the foundation for positive mental health and physical well-being. Play is defined as a child's primary tool for learning about the world, the environment, interpersonal and physical relationships, and self-awareness. Features of the concepts "risk", "danger" are outlined. Participating in risky play gives children the opportunity to access risks and manage situations. Risky play is an opportunity to expand your opportunities and acquire life skills. Success and failure give children motivation to try again and find different ways of doing things.

The importance of the impact of outdoor space on children's play, allowing certain types of games or activities, was analyzed. Children who play games indoors or in an adult-supervised environment have less contact with nature, experience less of their daily life skills, and are away from risk.

The aim of this study was to investigate parents' attitudes towards risky games. The conducted survey of mostly validated scales and standardized questions corresponded to a sample of parents of preschool education institutions no. 7, 5. Lutsk, Volyn region. and prove how a sample of parents perceives risk in children's play behavior, including children's independent movement, as well as the level of riskiness of play activities allowed by parents. We found that parents, on average, positively evaluate the benefits of risk for children in play activities. Communicating with nature outdoors is important for health, so children should be allowed to play games and experience the risks themselves.

Key words: risky game, unstructured game, physical activity, game activity, outdoor game, categories of risky games, risk, danger.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.10>

А. О. КУЗЬМЕНКО

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології, перекладу та професійної мовної підготовки,
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро, Україна
Електронна пошта: anastasiakuzmenko90@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1189-1438>

Н. В. СОЛОДЮК

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна
Електронна пошта: natali201407@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1757-6319>

ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ НА ІІІ РІВНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті висвітлено ступінь сформованості академічної доброчесності на I та II освітньо-науковому рівнях, схарактеризовано методів шляхи розвитку культури академічної доброчесності в аспірантів, доведено необхідність вдосконалення шляхів розвитку культури академічної доброчесності на III освітньо-науковому рівні.

Відповідно до Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. *академічна доброчесність* – сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. *Об'єкт* – культура академічної доброчесності здобувачів вищої школи, а *предмет* – покрокове формування культури академічної доброчесності на різних освітньо-наукових рівнях (I – бакалаврський, II – магістерський, III – аспірантський). *Метою* є визначення актуальності формування та розвитку культури академічної доброчесності на III рівні освіти. Встановлено, що ознайомлення з культурою академічної доброчесності на усіх рівнях трапляється крізь призму (анти)плагіативних дій, інші нормам та правилам з дотримання академічної доброчесності увага майже не приділяється. ЗВО здебільшого надають узагальнену інформацію для усього освітньо-наукового процесу без специфікації на кожному факультеті, відділі, кафедрі, дисципліні, що ускладнює процес порозуміння між суб'єктами академічного процесу. Суб'єктами з формування культури академічної доброчесності виступають студенти-бакалаври, студенти-магістри, науково-педагогічні працівники, а така ланка як аспірант, доктор філософії полишається переважно поза увагою, або розглядається у сукупності з іншими, що є недоречним, оскільки роль та вимоги до здобувача третього рівня освіти є відмінними від попередніх рівнів.

Ключові слова: культура академічної доброчесності, рівень освіти, майбутній доктор філософії, робоча програма, силабус.

Вступ. Становлення та розвиток вищої освіти у кожній країні є рушійною силою. Зі зростом вимог до освітньо-наукової діяльності з'являються і нові тенденції та поняття. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. вперше на нормативному рівні затвердив поняття академічної доброчесності (ЗУ «Про освіту». 2017. № 38–39. Ст. 380), де *академічна доброчесність* трактована як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення

довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень (ЗУ «Про освіту». 2017. № 38–39. Ст. 380). Усі ці роки українська освіта відчуває реформи з вектором на євроінтеграцію, проте існує нагальна потреба періодично перевіряти сьогоденну ситуацію та визначати лакуни, які необхідно ліквідувати за-для безперервного руху вперед. Так, наша увага зосереджена у цій науковій розвідці на *об'єкті* – культура академічної доброчесності здобувачів вищої школи, де *предметом* є – покрокове формування культури академічної доброчесності на різних освітньо-наукових рівнях (I – бакалавр-

ський, II – магістерський, III – аспірантський). Метою є визначення актуальності формування та розвитку культури академічної доброчесності на III рівні освіти. *Задачі* – виявити ступінь сформованості академічної доброчесності на I та II освітньо-науковому рівнях, провести моніторинг методів та шляхів розвитку культури академічної доброчесності в аспірантів, довести / спростувати думку щодо необхідності вдосконалення шляхів розвитку культури академічної доброчесності на III освітньо-науковому рівні.

Виклад основного матеріалу. Моніторинг освітніх програм, компонентів, силабусів та робочих програм дисциплін на першому (бакалаврському), другому (магістерському) та третьому (аспірантському) рівнях освіти провідних педагогічних університетів України надав чітку уяву та розмежування щодо ступенів сформованості культури академічної доброчесності здобувачів та очікуваних результатів від них. До уваги узято за спеціалізацію 035.041 Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська:

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Відповідно до освітньої програми Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (ОП ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023) програмні компетентності та програмні результати навчання не передбачають наявності культури академічної доброчесності у жодному з освітніх компонентів безпосередньо. Однак, наше зацікавлення викликав такий освітній компонент як *Академічне письмо*. ОК ознайомлює здобувача з основами пунктуації, нормами граматики, академічного вокабуляру, однак не є дотичним ані до заходів попередження плагіату, ані привенції фабрикації, фальсифікації тощо. Зазначається лише політика щодо академічної доброчесності з т.зору поведінки під час контролю знань: «Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час он-лайн тестування та підготовки практичних завдань в процесі заняття» (силабус 035 ОП ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023).

Програмою навчальної дисципліни *Академічна культура*» Національного педагогічного

університету імені М.П. Драгоманова (ПНД АкК), яка вбирає у себе три модулі: Академічна культура як освітнє явище, Академічна доброчесність та інтелектуальна власність в академічній культурі університетів, Основи методології наукових досліджень. Модуль «Академічна доброчесність та інтелектуальна власність в академічній культурі університетів» розкриває такі теми, як Ключові поняття проблематики академічної доброчесності та інтелектуальної власності як прояв академічної доброчесності, Університетські практики дотримання академічної доброчесності. На опанування Модулю здобувачам-бакалаврам надається 12 аудиторних годин (лекційні та семінарські / практичні) та 18 годин самостійної роботи, що загалом становить 30 год – 1 кредит ЄКТС.

Серед багатьох зазначених в освітній програмі Драгобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка (ОП ДДПУ ім. І. Франка) інтегральних, загальних та фахових компетентностей, а також програмних результатів навчання не згадується культура академічної доброчесності, шляхи її формування та рівень сформованості. Переглянувши перелік освітніх компонентів, наше зацікавлення посилила дисципліна «Основи наукових досліджень», описуючи зміст якої, автор В. Лопушанський зазначає: «Організація науково-дослідної роботи у вищому навчальному закладі, *академічна доброчесність і її порушення*, інтелектуальна власність і її порушення, науково-дослідна робота студентів, її форми і роль у підготовці спеціалістів, методологічні засади наукових досліджень, зміст і етапи науково-дослідної роботи, наукове мовлення, культура спілкування, цитати, посилання, бібліографічний пошук, інформаційне забезпечення, обробка та аналіз матеріалів дослідження, оформлення результатів наукового дослідження та впровадження їх у практику», а до результатів навчання відносить: «під керівництвом викладача виконувати реферати, доповіді на семінарські заняття та наукові конференції студентів, курсові, бакалаврські та *магістерські роботи*» (ОП ДДПУ ім. І. Франка). Інформації щодо модульного та тематичного наповнення дисципліни не надано. З огляду на те, що на першому бакалаврському рівні освіти очікуваним є досягнення написання магістерських

робіт з урахуванням академічної доброчесності, можемо зробити припущення щодо хибності укладання опису дисципліни й моніторинг передбачуваних знань, умінь та навичок здобувача після опанування цієї дисципліни. Подібне унеможлиблює схарактеризувати рівень сформованості культури академічної доброчесності бакалавра.

Профіль освітньо-професійної програми Криворізького державного педагогічного університету (ОП КДПУ) передбачає програмний результат навчання ПР 23. Дотримуватися моральних, етичних, правових, культурних норм, кодексу професійної етики, принципів академічної доброчесності. ПР 23 відповідно до освітньої програми формується дисциплінами НЗ.3 Основи академічного письма, НФ.2 Основи теорії мовної комунікації, ННП.5 Сучасні інформаційні технології для перекладачів, ННП.6 Бізнес-курс англійської мови та переклад, ННП.14 Курсова робота з англійської мови, ННП.15 Курсова робота з перекладознавства (на матеріалі текстів за вибором) та на навчальній і виробничій практиках. Однак, досить тяжко надати оцінку ступеню сформованості культури академічної доброчесності через неможливість розгляду тематичного наповнення цих дисциплін.

Другий (магістерський) рівень вищої освіти. Згідно з освітньою програмою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (ОП ТНПУ ім. В. Гнатюка 035 магістри, 2023) програмний результат навчання ПРН 12. Здатність розуміти і поділяти цінності академічної доброчесності, усвідомлювати ризики, пов'язані з недоброчесною академічною поведінкою, діяти у навчальних і професійних ситуаціях із позицій академічної доброчесності та професійної етики, розпізнавати академічну недоброчесність і давати їй належну оцінку передбачається ОК 1–12, а також А1, А2: ОК 1 Філософія науки, ОК 2 Психологія і педагогіка вищої школи, ОК 3 Методика наукових досліджень, ОК 4 Цифрові технології в освіті і науці: тренінг-курс, ОК 5 Методика викладання дисциплін у вищій школі, ОК 6 Практичний курс англійської мови, ОК 7 Друга іноземна мова (німецька/французька), ОК 8 Академічне письмо, ОК 9 Теоретичні та прикладні про-

блеми сучасної лінгвістики, ОК 10 Педагогічна практика, ОК 11 Наукова практика, А 1 Кваліфікаційний екзамен з другої іноземної мови (німецької/французької), А 2 Захист кваліфікаційної роботи.

Однак, занурившись у детальне вивчення дійсності подібного та проаналізувавши силабуси пропонованих освітніх компонентів, слід зауважити, що ПРН 12 не реалізується в усіх освітніх компонентах: ОК 1 (Силабус ТНПУ ім. В. Гнатюка 035 магістри, 2023) Основи культури академічної доброчесності фрагментарно викривають пропоновані теми курсу: *Етика науки* (Визначати предметне коло та проблемне поле етики науки. Аналізувати поняття «етос науки». Знати етичний кодекс ученого та вміти характеризувати моральні імперативи науки, моральні проблеми наукового дослідження та етичні засади сучасної науки) та *Філософія інтелектуальної власності* (Аналізувати поняття та еволюцію концепту інтелектуальної власності. Визначати об'єкти та проблеми інтелектуальної власності. Характеризувати право інтелектуальної власності та особливості його захисту). ОК 8 (Силабус2 ТНПУ ім. В. Гнатюка 035 магістри, 2023) ЗК6 Здатність розуміти і сприймати етичні принципи, сумлінно виконувати професійні обов'язки, усвідомлювати значущість і дотримуватись норм академічної доброчесності і професійної етики. ПРН 16 Здатність розуміти і поділяти цінності академічної доброчесності, усвідомлювати ризики, пов'язані з недоброчесною академічною поведінкою, діяти у навчальних і професійних ситуаціях із позицій академічної доброчесності та професійної етики, розпізнавати академічну недоброчесність і давати їй належну оцінку. ОК10 (Силабус3 ТНПУ ім. В. Гнатюка 035 магістри, 2023) ЗК6 Здатність розуміти і сприймати етичні принципи, сумлінно виконувати професійні обов'язки, усвідомлювати значущість і дотримуватись норм академічної доброчесності і професійної етики. ПРН16 Здатність розуміти і поділяти цінності академічної доброчесності, усвідомлювати ризики, пов'язані з недоброчесною академічною поведінкою, діяти у навчальних і професійних ситуаціях із позицій академічної доброчесності та професійної етики, розпізнавати академічну недоброчесність і давати їй належну

оцінку. Припускаємо, що формування культури академічної доброчесності реалізується фрагментарно у темах «Навчально-виховна робота магістранта-практиканта у ЗВО», «Організація позааудиторної роботи з студентами», «Навчально-виховна робота магістранта-практиканта у ЗВО», «Організація виховної роботи з студентами». ОК 11 (Силабус4 ТНПУ ім. В. Гнатюка 035 магістри, 2023) передбачає ПРН 12. Курсом пропонуються модулі до опанування: Змістовий модуль I. Участь у науковому (методичному) семінарі кафедри, Змістовий модуль II. Участь у роботі студентської проблемної групи, Змістовий модуль III. Виступ на студентській науковій конференції, Змістовий модуль IV. Написання наукової статті, Змістовий модуль V. Завершення магістерської роботи. Вбачається, що курс фрагментарно розкриває принципи культури академічної доброчесності щодо питань плагіату. В ОК 2, ОК 3, ОК 4, ОК 5, ОК 6 відсутнє згадування культури академічної доброчесності у модулях та темах, силабусом не передбачено компетентностей та програмних результатів щодо формування та/або розвитку культури академічної доброчесності.

Таким чином, зауважимо що фактично одна ОК безпосередньо розкриває деякі принципи культури академічної доброчесності, три ОК ймовірно дотичні до розкриття принципів культури академічної доброчесності, інші ОК жодним чином не формують та/або вдосконалюють культуру академічної доброчесності здобувача.

Дисципліна «Організація наукових досліджень» (ОНД, 2023) у Національному педагогічному університеті оглядово ознайомлює здобувача в одній з наявних тем із програмними інструментами виявлення запозичень та розвиває знання і навички роботи із обробкою наукових джерел. Тобто можемо дістатися висновку, що здобувачі мають усвідомлення щодо проявів такого типу академічної проступки, як плагіат, а також знаються, як не припуститися подібного у власних наукових дослідженнях.

Третій рівень вищої освіти. Силабус курсу Академічне письмо (англійською мовою) для докторських студій (Силабус5) Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка привернув нашу нау-

ково-дослідну увагу щодо наявності ідей формування культури академічної доброчесності у аспірантів. Хоча у силабусі не зазначені програмні компетентності та програмні результати навчання, розглянувши пропоновані теми до вивчення (зокрема, Intellectual property and copyright. Academic integrity, Introduction Section of a Research Article), можна помітити згадки про поняття «плагіат» та його види, що є складниками до академічної доброчесності / академічної нечесності. Однак, варто зазначити також, що культура академічної доброчесності є ширшим поняттям та не обмежується уникненням виключно плагіату чи самоплагіату.

Силабус курсу Організація наукової діяльності (Силабус6) також не оминув нашого зацікавлення, оскільки саме цей курс вперше пропонує до вивчення тему «Дотримання академічної доброчесності», де прогнозованими результатами навчання є дотримання норм наукової етики при здійсненні науково-інноваційної діяльності та проведенні власного дослідження. Проте, завданням з перевірки / контролю засвоєного матеріалу є есе, що на нашу думку, не є достатньо значущою науковою розвідкою для здобувача третього рівня освіти.

Національним університетом імені М.П. Драгоманова до опанування пропонується дисципліна Філософія науки (НП Філософія науки, 2020; РП Філософія науки, 2020). Хоча у результатах навчання не зазначено про дотримання культури академічної доброчесності, тематичний план дисципліни передбачає ознайомлення з принципами доброчесної поведінки науковця: «Тема 2.4. Аксиологія і етика науки. Цінності та їх класифікації. Цінність, норматив, максима, імператив. Парадокси позаморальності класичної науки. Етика як філософська дисципліна. Етичний абсолютизм і релятивізм у їх кореляції з метафізичними аналогами. Наука як цінність, благо і джерело цінностей та благ. Морально-етичні складові неklasичної і неонекласичної науки. Основні етичні кодекси вчених. Г. Сельє, Р. Мертон, Б. Бабер та ін. про цінності науковця. Академічна доброчесність та її аспекти. Питання моральної відповідальності вченого і винахідника. Деонтологія, екологічна етика і їх сучасні проблеми. Аксиологічні і етичні виміри досягнень сучасної науки і техніки. Морально-етичні аспекти глобальних

проблем і можливі шляхи їх вирішення». На вивчення нагальної проблеми відведено 10 год, з яких 4 год аудиторні (2 год лекційні та 2 год практичні заняття) та 6 год самостійної роботи. Припускаємо, що за такий період аспірант не має можливості досконало опанувати принципи та цінності культури академічної доброчесності.

Результати. Відповідно до цього цілком погоджуємося з думкою О.Семенов, через низку об'єктивних і суб'єктивних причин, поняття «академічна доброчесність» почало сприйматися крізь призму відсутності або наявності плагіату в наукових дослідженнях і публікаційній діяльності, чим неприпустимо обмежуються уявлення як про академічну сумлінність, так і про порушення у проведенні наукових досліджень та публікації їх результатів (Семенов, 2020, с. 48–53), а М. Згуровський прогнозував загрозу псевдоосвіти та псевдонауковості в Україні, розробивши декілька версій їх розвитку (Згуровський, 2006). Відповідно до цього для вибудовування дієвої структури забезпечення дотримання культури академічної доброчесності, зокрема майбутніми докторами філософії, необхідний системний та багатогалузевий підхід у розумінні вимог до їх академічної діяльності та особливостей АкДЧ у ній.

У попередніх розвідках нами було встановлено, що академічна діяльність аспіранта вбирає опанування освітньо-наукової програми, до якої належать: успішний захист, самостійне дослідження, особиста робота, особистий внесок, відсутність плагіату, уникнення фальсифікації даних, відсутність фабрикації інформації, наукова та практична цінність результатів; оприлюднення результатів шляхом статей, тез та ін., де має бути присутнім точний опис; наукова новизна та теоретична значущість; відпо-

відальність за зміст; достовірність результатів з підтвердженнями; цитування найбільш визначальних для роботи публікацій, оригінальних видань; чіткі вказівки на джерела інформації; посилання на джерела інформації; уникнення фрагментації; інформування про спорідненості матеріалів з іншими роботами; відсутність дублювання результатів; уникнення критики вчених (Кузьменко1, 2021, с. 142–143). І хоча в Україні було впроваджено низку проєктів (SAIUP, AcademIQ) та онлайн курси «Академічна доброчесність в університеті», «Академічна доброчесність», «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек» та «Академічна доброчесність: онлайн-курс для викладачів» (Кузьменко2, 2021, с. 167–170), наразі відсутні специфічні освітні курси або будь-які інші методичні розробки з формування та розвитку культури академічної доброчесності саме майбутніх докторів філософії.

Висновки. Варто зауважити, що ознайомлення з культурою академічної доброчесності переважно трапляється крізь призму (анти)плагіативних дій, а інші норми та правила висвітлені менш ґрунтовно. Більш того, ЗВО надають узагальнену інформацію для усього освітньо-наукового процесу, а не декодують поведінку на кожному факультеті, відділі, кафедрі, дисципліні, що може ускладнювати процес порозуміння між учасниками освітньо-наукового процесу. Суб'єктами формування культури академічної доброчесності виступають студенти-бакалаври, студенти-магістри, науково-педагогічні працівники, а така ланка як аспірант, доктор філософії полишається переважно поза увагою, або розглядається у сукупності з іншими, що на нашу думку, є недоречним, оскільки роль та вимоги до здобувача третього рівня освіти є відмінними від попередніх рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. ЗУ Про освіту: Про освіту. Закон України від 05.09.2017 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. ОП ТНПУ ім. В. Гнатюка: Освітня програма ТНПУ ім. В. Гнатюка. URL: https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/akredytatsiia%20ta%20litsenzuvannia/osvitni_prohramy/bakalavr/inoz/035.041_2023.pdf
3. Силабус 035 ОП ТНУ ім. В. Гнатюка. URL: https://tnpu.edu.ua/navchannya/sylabusy/bakalavr/efd/035-041/Akademichne_pysmo.pdf
4. ПНД АкК: Програма навчальної дисципліни *Академічна культура* Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1JcQVeJdFljKOeSJAkDk4R1uzUtOo9O6o>
5. ОП ДДПУ ім. І. Франка: Освітня програма Драгобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. URL: <https://dspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/filologiya-anglijska-nimecka-movy-ta-literatury-pereklad-vklyuchno-bakalavr.pdf>

6. ОП КДПУ: Профіль освітньо-професійної програми КДПУ. URL: https://drive.google.com/file/d/1mP0j9KyL7uULrE7PwGZF17_zAptKWyJc/view
7. ОП ТНПУ ім. В.Гнатюка 035 магістри: Освітня програма ТНУ ім. В. Гнатюка. URL: https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/akredytatsiia%20ta%20litsenzuvannia/osvitni_prohramy/magistr/inoz/035.041_2023.pdf
8. Силабус1 ТНПУ ім. В. Гнатюка 035 магістри: Силабус Філософія науки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. URL: <https://tnpu.edu.ua/navchannya/sylabusy/magistr/efd/014-021/Filosofia%20nauky.pdf>
9. Силабус2 ТНПУ ім. В. Гнатюка 035 магістри: Силабус Академічне письмо Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. URL: <https://tnpu.edu.ua/navchannya/sylabusy/magistr/efd/014-021/Akademichne%20pysmo.pdf>
10. Силабус3 ТНПУ ім. В. Гнатюка 035 магістри: Силабус Педагогічна практика ТНУ ім. В. Гнатюка. URL: <https://tnpu.edu.ua/navchannya/sylabusy/magistr/efd/014-021/Pedahohichna%20praktyka.pdf>
11. Силабус4 ТНПУ ім. В. Гнатюка 035 магістри: Силабус Наукова практика Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. URL: <https://tnpu.edu.ua/navchannya/sylabusy/magistr/efd/014-021/Naukova%20praktyka.pdf>
12. ОНД: Організація наукових досліджень. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1WjMn0xMujH1e4g0m5_JGVU-z5Sqo7Hdb
13. Силабус5: Силабус курсу Академічне письмо (англійською мовою) для докторських студій ТНУ ім. В. Гнатюка. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1GvJW82w3-YHUB5J8e8DaEBZzYSNuGHTg>
14. Силабус6: Силабус курсу Організація наукової діяльності ТНУ ім. В. Гнатюка. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1GvJW82w3-YHUB5J8e8DaEBZzYSNuGHTg>
15. НП Філософія науки: Навчальна програма дисципліни Філософія науки Національного університету імені М.П. Драгоманова. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/Programy_vstupy/Filosofia_nayku_navchalna2020.pdf
16. РП Філософія науки: Робоча програма дисципліни Філософія науки Національного університету імені М.П. Драгоманова. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/Programy_vstupy/Filisigia_nayku_robocha_2020.pdf
17. Semenog, O. M. Academic culture as a composition of national innovation security. UNESCO Chair Journal “Life-long Professional Education in the XXI Century”. 2020. (2), P. 48–53. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(2\).2020.48-53](https://doi.org/10.35387/ucj.2(2).2020.48-53)
18. Згуровський М. Дипломована псевдоосвіта, або Суперечності перехідного періоду у сфері вищої освіти України. Дзеркало тижня. 2006. URL: http://gazeta.dp.ua/EDUCATION/diplomovana_psevdoosvita_abo_superechnosti_perehidnogo_periodu_u_sferi_vischoyi_osviti_ukrayini.html
19. Кузьменко1: Кузьменко А.О. Вимоги до доктора філософії в Україні як суб’єкта академічної доброчесної діяльності. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених ДДПУ ім. І. Франка. Дрогобич. Видавничий дім «Гельветика». 2021. В. 45. Т. 2 С. 137–144. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/45-2-23>
20. Кузьменко2: Кузьменко А.О. Історія становлення академічної доброчесності у закладах вищої освіти України. Педагогічні науки: теорія та практика. Запоріжжя. Гельветика. № 3 (39). 2021. С. 167–172. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2021-3-23>

REFERENCES

1. *Zakon Ukrayiny vid 05.09.2017 r. Vidomosti Verkhovnoyi Rady. [Law of Ukraine of September 5, 2017. Information of the Verkhovna Rada].* (2017). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
2. *Osvitnya prohrama TNPU im. V.Hnatyuka. [Educational program of V. Hnatyuk TNPU].* (2023). URL: https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/akredytatsiia%20ta%20litsenzuvannia/osvitni_prohramy/bakalavr/inoz/035.041_2023.pdf [in Ukrainian].
3. *Sylabus 035 OP TNPU im. V.Hnatyuka. [Syllabus 035 Educational program of V. Hnatyuk TNPU].* URL: https://tnpu.edu.ua/navchannya/sylabusy/bakalavr/efd/035-041/Akademichne_pysmo.pdf [in Ukrainian].
4. *Prohrama navchalnoyi dystsypliny Akademichna kultura Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. [Academic culture program of M. Drahomanova National Pedagogical University].* URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1JcQVeJdFljKOeSJAkDk4R1uzUtOo9O6o> [in Ukrainian].
5. *Osvitnya prohrama Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu im. Ivana Franka. [Educational program of Ivan Franko Drohobyt'sk State Pedagogical University].* URL: <https://dspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/filologiya-anglijska-nimecka-movy-ta-literatury-pereklad-vklyuchno-bakalavr.pdf> [in Ukrainian].
6. *Profil osvitnio-profesiyanoi prohramy Kryvoriz'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. [Profile of the educational and professional program of Kryvyi Rih State Pedagogical University].* URL: https://drive.google.com/file/d/1mP0j9KyL7uULrE7PwGZF17_zAptKWyJc/view [in Ukrainian].

7. Osvitnoyu prohramoyu Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. [Educational program of Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University]. URL: https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/akredytatsiia%20ta%20litsenzuvannia/osvitni_prohramy/magistr/inoz/035.041_2023.pdf [in Ukrainian].
  8. Syllabus 1 Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. [Syllabus of Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University]. URL: <https://tnpu.edu.ua/navchannya/sylabusy/magistr/efd/014-021/Filosofia%20nauky.pdf> [in Ukrainian].
  9. Syllabus 2 Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. [Syllabus of Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University]. URL: <https://tnpu.edu.ua/navchannya/sylabusy/magistr/efd/014-021/Akademichne%20pysmo.pdf> [in Ukrainian].
  10. Syllabus 3 Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. [Syllabus of Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University]. URL: <https://tnpu.edu.ua/navchannya/sylabusy/magistr/efd/014-021/Pedahohichna%20praktyka.pdf> [in Ukrainian].
  11. Syllabus 4 Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. [Syllabus of Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University]. URL: <https://tnpu.edu.ua/navchannya/sylabusy/magistr/efd/014-021/Naukova%20praktyka.pdf> [in Ukrainian].
  12. Orhanizatsiya naukovykh doslidzhen. [Organization of scientific research]. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1WjMn0xMujHle4g0m5_JGVU-z5Sqo7Hdb [in Ukrainian].
  13. Syllabus kursu Akademichne pysmo (anhliyskoyu movoyu) dlya doktorskykh studiy Ternopilskoho natsional'noho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. [Academic writing course syllabus (in English) for doctoral studies at Volodymyr Hnatyuk Ternopil National University]. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1GvJW82w3-YHUB5J8e8DaEBZzYSNuGHTg> [in Ukrainian].
  14. Syllabus kursu Orhanizatsiya naukovoyi diyalnosti Ternopilskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. [Syllabus of the course Organization of Scientific Activities of Volodymyr Hnatyuk Ternopil National University]. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1GvJW82w3-YHUB5J8e8DaEBZzYSNuGHTg> [in Ukrainian].
  15. Navchalna prohrama dystsypliny Filisofiya nauky Natsionalnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. [The curriculum of the Philosophy of Science discipline of M.P. Drahomanova National University]. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/Programy_vstypy/Filosofia_nayku_navchalna2020.pdf [in Ukrainian].
  16. Robocha prohrama dystsypliny Filisofiya nauky Natsional'noho universytetu imeni M.P. Drahomanova. [Work program of the Philosophy of Science discipline of M.P. Drahomanova National University]. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/Programy_vstypy/Filisofia_nayku_robocha_2020.pdf [in Ukrainian].
  17. Semenog, O. M. (2020). Academic culture as a composition of national innovation security. *UNESCO Chair Journal "Lifelong Professional Education in the XXI Century"*, #2, P. 48–53. URL: [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(2\).2020.48-53](https://doi.org/10.35387/ucj.2(2).2020.48-53) [in English].
  18. Zhurovskyy M. (2006). Dyplomovana psevdosvita, abo Superechnosti perekhidnoho periodu u sferi vyshchoyi osvity Ukrainy. [Graduated pseudo-education, or Contradictions of the transition period in the field of higher education in Ukraine.]. *Mirror of the week*. № 6. URL: http://gazeta.dp.ua/EDUCATION/diplomovana_psevdosvita_abo_superechnosti_perehidnogo_periodu_u_sferi_vischoyi_osviti_ukrayini.html [in Ukrainian].
  19. Kuzmenko A.O. (2021). Vymohy do doktora filisofiyi v Ukraini yak subyekta akademichnoyi dobrochesnoyi diyalnosti. [Requirements for a doctor of philosophy in Ukraine as a subject of academic virtuous activity]. *Current issues of humanitarian sciences: interuniversity collection of scientific works of young scientists of I. Franko DDPU*. Drohobych Helvetica Publishing House. V. 45. T. 2. P. 137–144. [in Ukrainian].
  20. Kuzmenko A.O. (2021). Istoriya stanovlennya akademichnoyi dobrochesnosti u zakladakh vyshchoyi osvity Ukrainy. [The history of the formation of academic integrity in higher education institutions of Ukraine]. *Pedagogical sciences: theory and practice*. Zaporizhzhia. Helvetica. #3 (39). P. 167–172. [in Ukrainian].
-

A. O. KUZMENKO

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology, Translation
and Professional Language Training,
University of Customs and Finance, Dnipro, Ukraine
E-mail: anastasiakuzmenko90@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1189-1438>*

N. V. SOLODIUK

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine
E-mail: natali201407@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1757-6319>*

**REGARDING THE RELEVANCE OF THE DEVELOPMENT OF ACADEMIC
INTEGRITY CULTURE AT THE III LEVEL OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE**

It is highlighted the degree of formation of academic integrity at the 1st and 2nd educational and scientific levels, characterized the methods and ways of developing the academic integrity culture in graduate students, and it is proved the need to improve the ways of developing the culture of academic integrity at the 3rd educational and scientific level. Academic integrity is a set of ethical principles and rules defined by law, which should be guided by the participants of the educational process during learning, teaching and carrying out scientific (creative) activities in order to ensure trust in the results of studies and/or scientific (creative) achievements in accordance with the Law of Ukraine «On Education» dated September 5, 2017. The object is the academic integrity culture of higher school graduates, and the subject is the step-by-step formation of the academic integrity culture at various educational and scientific levels (I-bachelor's, II-master's, III-postgraduate). The aim of the article is to determine the relevance of the formation and development of the academic integrity culture at the III level of education. It has been established that familiarization with the academic integrity culture at all levels occurs through the prism of (anti)plagiarism actions, other norms and rules for compliance with academic integrity are hardly paid attention to. Higher education institutions mostly provide generalized information for the entire educational and scientific process without specification for each faculty, department, discipline, which complicates the process of understanding between the subjects of the academic process. Subjects for the formation of academic integrity culture are bachelor students, master students, scientific and pedagogical workers, and such a link as a graduate student, doctor of philosophy is mostly left out of attention, or is considered together with others, which is inappropriate, since the role and requirements to the acquirer of the third level of education are different from the previous levels.

Key words: academic integrity culture, level of education, future doctor of philosophy, work program, syllabus.

УДК 378.091.31-059.1-051

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.11>

А. О. ЛОБАЦЬКИЙ

аспірант кафедри комп'ютерних технологій,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,

м. Тернопіль, Україна

Електронна пошта: lobatskiy31@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-1497-4977>

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто основні питання, які стосуються цифровізації освіти та технології щодо її впровадження під час підготовки спеціалістів в умовах дуальної освіти. Варто зазначити, що базою освітнього процесу виступає опанування змістом навчання та на основі цього запровадження освітніх технологій та методик навчання. Детально аналізується, як інтеграція теоретичного навчання з практичною роботою на підприємствах сприяє формуванню компетентностей, необхідних на ринку праці. Важливість дуальної освіти підкреслюється з огляду на швидкі зміни в цифровізації та її вплив на знання та професійні навички. Особливе значення в даному процесі відводиться інноваційним технологіям навчання, в тому числі впровадження змішаного навчання із застосуванням онлайн технологій.

Розглядається необхідність впровадження інноваційних підходів у навчальному процесі та акцентують на забезпеченні відповідності освітніх програм потребам робочого ринку. Досліджується роль цифрових технологій у модернізації освітніх методів та їх вплив на підготовку висококваліфікованих фахівців. Стаття також звертає увагу на необхідність розвитку комунікативних, організаційних та лідерських навичок у контексті дуальної освіти.

Висвітлюються практичні аспекти дуальної освіти, включаючи співпрацю з підприємствами та реалізацію індивідуалізованих навчальних програм, глобальні тенденції в освіті, її цифровізація та необхідність впровадження інноваційних технологій навчання. Особлива увага приділяється аналізу переваг та викликів, що стоять перед системою дуальної освіти в сучасному світі. Підкреслюється значення реалізації мотивації щодо навчання, адже в її основі знаходиться самостійна робота здобувачів вищої освіти. В цьому контексті набуває популярності та розповсюдження дуальне навчання, через застосування оновлених моделей та технологій.

Ключові слова: дуальна освіта, змішане навчання, цифрові технології, цифровізації освіти, мережеве навчання.

Постановка проблеми. В сучасному світі, де роль цифрових технологій надто велика, професійна підготовка спеціалістів у цьому секторі стає ключовою складовою успішного розвитку суспільства в цілому. У цьому контексті дуальна освіта виявляється ефективним інструментом, що сприяє злагодженій взаємодії між освітою та промисловістю, надаючи студентам не лише теоретичні знання, а й практичні навички, необхідні для успішної кар'єри у сфері цифрових технологій.

Сучасне освітнє середовище постійно змінюється, висуваючи нові вимоги до підготовки фахівців. Однією з ефективних та інноваційних моделей стає дуальна освіта, яка визначається взаємодією між навчанням у навчальному закладі та практичним виробничим процесом. Тож, доречним буде розглянути, чому дуальна освіта стає ключовим елементом успішного формування кар'єрного шляху студентів у сучасному світі.

Виклад основного матеріалу. Дуальна освіта – це система, що поєднує теоретичне навчання в університеті та практичну роботу на підприємстві. Основною метою є відповідність програми навчання вимогам ринку праці. Студенти отримують можливість відразу випробувати свої знання в реальному виробничому середовищі та адаптувати їх до потреб індустрії [Ажажа].

Дуальна освіта базується на ідеї інтеграції теоретичних знань та практичного досвіду в єдиний освітній процес. Це підходить для різних галузей, але особливо важливе в контексті високотехнологічних та інноваційних індустрій, де вимоги до фахівців надто високі.

Доречним буде виокремити наступні основні принципи дуальної освіти:

1. Практика на робочому місці. Студенти отримують можливість застосовувати свої знання в реальному виробничому середовищі, що підвищує їхню конкурентоспроможність.

2. Співпраця з підприємствами. Загальна розробка програм навчання відбувається в сумісності з вимогами робочого ринку та потребами підприємств.

3. Індивідуалізація навчання. Програми навчання адаптуються до індивідуальних потреб студентів, дозволяючи їм розвивати сильні сторони та покращувати слабкі.

4. Розвиток ключових навичок. Окрім фахових знань, дуальна освіта акцентує увагу на розвитку комунікативних, організаційних та лідерських якостей.

На даний час у всьому світі відбувається інтенсивний процес глобалізації, що охоплює практично всі сфери життєдіяльності. Беручи до уваги, що разом із глобалізацією відбувається науково-технічний прогрес, який вносить відповідні корективи до сучасної освіти, завдяки цифровим технологіям відбувається вибудовування цифрової професійної освіти. Це призводить до появи інноваційної технології змішаного навчання, що бере до уваги і традиційне навчання, і використання цифрових технологій за умови тісної співпраці педагогів та студентів. Такі тенденції в сучасній освіті надають можливість підготувати сучасного спеціаліста, який здатний адаптуватися до мінливих умов світу, бути гнучким та відкритим до нових знань [Апалькова].

Визначення єдиного інформаційного простору доречним буде розглядати в якості сучасного феномену цифровізації технологічного процесу. Його основою виступає мережа Інтернет. Це дає унікальну можливість як навчатися, так і працювати на відстані. Особливого значення займає цифровізація освіти, яка повинна закласти фундамент цифровізації суспільства загалом. Тому вкрай важливо оволодіти змістом навчання та зрозуміти, як саме можна здійснювати процес навчання та формування і розкривати різноманітні компетенції.

На даний час можна зазначити, що різноманітні міжнародні організації здійснюють класифікацію компетенцій, виділяючи серед них наступні:

- 1) цифрову грамотність;
- 2) інформаційну грамотність;
- 3) наукову грамотність.

Цифрова грамотність представляє собою здатність особистості створювати та застосову-

вати за допомогою цифрових технологій, використовуючи в тому числі навички комп'ютерного програмування, пошук та обмін інформацією, комунікувати з іншими людьми. Беручи до уваги той факт, що розвиток цифрових технологій визначає, в першу чергу, працівників масових професій, підготовка яких здійснюється на основі певної програми, виникає потреба в розвитку навичок самоорганізації, планування самомотивації, які сприяють індивідуалізації освіти. Зазначені положення дають можливість індивідуалізувати процес навчання та здійснювати контроль за результатами кожного окремо. Саме для цього створюються різноманітні інформаційно-освітні портали, середовища, соціальні мережі для викладачів чи студентів, які беруть до уваги навчальний контент системи оцінок та можливість отримати зворотній зв'язок.

Цифрові технології надають особистості основні інструменти, які стосуються розвитку змішаного навчання, дають можливість втілювати в житті найсучасніші можливість виходу за межі класичної урочної системи, єдиного та однакового для всіх навчального плану, розвитку мобільності студентів, можливості навчатися за своїми власними можливостями [Гуревич].

Змішане навчання розглядається як навчання, в межах якого студент отримує знання очно та самостійно за допомогою використання онлайн-технологій. Ним передбачено створення комфортного освітнього інформаційного середовища, системи комунікацій, які надають всю потрібну інформацію.

Практична реалізація моделей змішаного навчання в якості інструменту покращення сучасної освіти передбачає створення сучасних педагогічних методик, які ґрунтуються на пристосуванні традиційних підходів до організації освітнього процесу [Кадемія].

У відповідності до Міжнародної стандартизації кваліфікацій ЮНЕСКО, під дуальною освітою розуміється спеціально організований навчально-науковий процес з метою реалізації освітніх програм. Він об'єднує в собі навчання на виробництві і навчання з неповним навантаженням у традиційній університетській системі.

Зазначена форма навчання майбутніх фахівців передбачає їх зацікавленість в освітній діяльності установ, роботодавців та майбутніх спеціалістів. Її можна вважати

максимально ефективною для практико-орієнтованої підготовки.

Варто зазначити, що на сьогоднішній день в Україні є гостра потреба щодо визначення нових шляхів для формування і розвитку професійної компетентності майбутніх спеціалістів. Вивчення вже існуючого зарубіжного досвіду дозволяє суттєво посилити практичну підготовку студентів у закладах вищої освіти України, надати їм можливість поєднувати навчання та роботу, що сприяє активному формуванню та розвитку компетентності майбутнього спеціаліста.

Одним із стратегічних напрямів модернізації вищої освіти, що сприяє більш глибокому професійному розвитку майбутніх спеціалістів, їхньої конкурентоспроможності на ринку праці виступає запровадження та реалізація дуальних освітніх програм, в яких теоретичні знання здобуваються на лекціях в університеті, а практичні – на виробництві, що надає студентам можливість навчатися та отримувати зарплату.

Дуальна система навчання має істотні переваги перед традиційною системою навчання, адже вона орієнтується на активні методи, які стосуються засвоєння знань, розвитку творчих здібностей, на навчання використовувати знання та вміння в професійній і щоденній діяльності, пристосовуватися до мінливих умов трудової діяльності. Важливе значення в цьому процесі відводиться методу проєктів, реалізація яких відбувається під час роботи на виробництві. Під час реалізації таких проєктів здійснюється формування професійних компетенцій, які направлені не лише на виховання особистості, оволодіння нею знаннями, навичками, вміннями, отримання досвіду майбутньої професійної діяльності, яка здатна до саморозвитку, творчої діяльності та самовдосконалення, а також на отримання якісної підготовки.

До форм реалізації проєктів під час занять зі студентами можна віднести:

- 1) тренінгові підприємства;
- 2) лабораторії;
- 3) освітні центри;
- 4) студії.

Вони використовуються з метою отримання практичних навичок роботи у відповідній галузі.

На початку можуть бути використані різноманітні телекомунікаційні проєкти, квести, вебквести і так далі. Проєктна діяльність і метод проєктів доречно розглядати в якості однієї з особистісно орієнтованих розвивальних технологій, в основі якої перебуває ідея розвитку пізнавальних навичок студентів, їх творчої ініціативи, вміння самостійно мислити, відшукувати та вирішувати проблеми, активно орієнтуючись в інформаційному просторі, передбачати та здійснювати оцінку результатів своєї діяльності [Карпенко].

Активний та швидкий розвиток комп'ютерних технологій, виникнення Інтернету призвели до їх інтеграції з методом проєктів і застосування в освітній діяльності різноманітних проєктів, в тому числі й телекомунікаційних. Під навчальним телекомунікаційним проєктом мається на увазі спільна навчально-пізнавальна, дослідницька, творча чи ігрова діяльність студентів, яка організовується на основі комп'ютерної телекомунікації. Їй притаманна спільна проблема, мета, узгодження методів та способів вирішення проблемних питань, направлених на отримання спільного результату.

Однією з найпоширеніших на сьогоднішній день технологій варто зазначити Веб-квест. Веб-квест (Webquest) в педагогіці розглядається як проблемне завдання, що містить елементи ролівої гри. Для його реалізації застосовуються інформаційні ресурси Інтернет. Алгоритм виконання Веб-квеста передбачає наступні етапи:

- вступ;
- проблемне питання;
- завдання;
- загальний процес;
- ролі;
- джерела;
- критерії оцінювання;
- підведення підсумків.

Таким чином, варто зазначити, що оновлення сучасної освіти, що виражається в її цифровізації, можливе за рахунок реалізації наступних умов:

- 1) запровадження інноваційних цифрових технологій в освіті, у тому числі із забезпеченням доступу до мобільних технологій;
- 2) створення цифрового освітнього середовища, яке може забезпечити потрібний розви-

ток та розповсюдження інноваційних цифрових технологій, які характеризуються своєю безпечністю для студентів, у тому числі, розробка сучасного цифрового освітнього контенту;

3) забезпечення якісного професійного розвитку фахівця, формування його мотивації для освоєння цифрових навичок, застосування цифрового освітнього контенту за рахунок трансформації системи дуальної освіти.

Висновки. Тож, можна зазначити, що дуальна освіта в сфері цифрових технологій виявляється невід’ємним елементом успішної підготовки фахівців для вимогливого сучасного ринку праці. В контексті стрімкого розвитку технологічного сектору та необхідності висококваліфікованих кадрів, дуальна освіта стає ключовим інструментом, що забезпечує збалансований підхід до підготовки студентів.

Система дуальної освіти не лише дає студентам можливість отримати теоретичні знання,

але й впроваджувати їх у реальному виробничому середовищі. Цей практичний досвід є важливим елементом формування їхньої ефективної професійної компетентності та адаптації до динамічних вимог індустрії цифрових технологій. Крім того, співпраця між університетами та підприємствами, що становить основу дуальної освіти, сприяє постійній актуалізації програм навчання, врахуванню інновацій та вирішенню конкретних завдань ринку праці. Це не тільки допомагає випускникам знайти роботу швидше, але й гарантує їхню готовність до вирішення сучасних викликів у галузі цифрових технологій.

Усе вищезазначене свідчить про важливість та перспективність дуальної освіти в підготовці фахівців цифрових технологій. Ця модель навчання стає мостом між теорією та практикою, відкриваючи нові можливості для розвитку студентів та підтримки інновацій в індустрії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажажа М. А. Управління процесом упровадження дуальної освіти в професійну підготовку майбутніх фахівців. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 1(20). С. 14–24.
2. Апалькова В. В. Концепція розвитку цифрової економіки в Євросоюзі та перспективи України. *Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія : Менеджмент інновацій*. 2015. № 23. 2015. С. 9–18.
3. Гуревич Р. С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід : навчальний посібник. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. 348 с.
4. Кадемія М. Ю. Використання технології змішаного навчання для реалізації дуальної моделі професійної підготовки кадрів. Вінниця : Міжнародна науково-практична інтернетконференція, 2018. С. 94–100.
5. Карпенко Є. А. Сутність та переваги дуальної освіти, як прогресивної форми навчання та інструменту підвищення якості підготовки фахівців. Полтава : ПУЕТ, 2021. С. 250–253.

REFERENCES

1. Azhazha, M. A. (2019) Management of the process of introducing dual education in the professional training of future specialists. *Public administration and customs administration*. № 1(20). P. 14–24.
2. Apalkova, V. V. (2015) Kontsepsiia rozvytku tsyfrovoy ekonomiky v Yevrosoiuzi ta perspektyvy Ukrainy. *Visnyk Dnipropetrovskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Menedzhment innovatsii*. № 23. P. 9–18.
3. Hurevych, R. S. (2012) Informatsiini tekhnolohii navchannia: innovatsiinyi pidkhid : navchalnyi posibnyk. Vinnytsia : TOV firma “Planer”. 348 p.
4. Kademiia, M. Y. (2018) Vykorystannia tekhnolohii zmishanoho navchannia dlia realizatsii dualnoi modeli profesii-noi pidhotovky kadriv. Vinnytsia : Mizhnarodna naukovo-praktychna internetkonferentsiia. P. 94–100
5. Karpenko, E. A. (2021) The essence and advantages of dual education as a progressive form of education and a tool for improving the quality of training specialists in accounting and taxation. *Accounting in enterprise management: modern challenges: coll. materials of the III International science and practice Internet Conf. (Poltava, October 5–6, 2021)*. Poltava : PUET. P. 250–253.

A. O. LOBATSKII

*Postgraduate Student at the Department of Computer Technologies,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine
E-mail: lobatskiy31@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0009-1497-4977>*

TRAINING OF SPECIALISTS IN DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE CONDITIONS OF DUAL EDUCATION

The article discusses the main issues related to the digitalization of education and technology for its implementation in the training of specialists in dual education. It is worth noting that the basis of the educational process is mastering the content of education and, on this basis, the introduction of educational technologies and teaching methods. The article analyzes in detail how the integration of theoretical training with practical work at enterprises contributes to the formation of competencies required in the labor market. The importance of dual education is emphasized in view of the rapid changes in digitalization and its impact on knowledge and professional skills. Particular importance in this process is given to innovative teaching technologies, including the introduction of blended learning with the use of online technologies.

The necessity of introducing innovative approaches in the educational process is considered and emphasis is placed on ensuring that educational programs meet the needs of the labor market. The role of digital technologies in the modernization of educational methods and their impact on the training of highly qualified specialists is studied. The article also draws attention to the need to develop communication, organizational and leadership skills in the context of dual education.

The article covers practical aspects of dual education, including cooperation with enterprises and implementation of individualized curricula, global trends in education, its digitalization and the need to introduce innovative teaching technologies. Particular attention is paid to the analysis of the benefits and challenges facing the dual education system in the modern world. The importance of realizing motivation for learning is emphasized, as it is based on the independent work of higher education students. In this context, dual education is gaining popularity and spreading through the use of updated models and technologies.

Key words: dual education, blended learning, digital technologies, digitization of education, online learning.

УДК 371

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.12>

С. М. ПОДОЛЮК

кандидат філологічних наук,

в. о. завідувача кафедри філології,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: spodolyuk@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0002-7068-9195>

І. Я. ІВАНЮК

старший викладач кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності,

Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,

м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: innaiv.088@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-4748-4500>

Р. В. ВАСЮРА

старший викладач кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи,

Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,

м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: ruslana_vasyra@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5375-2888>

ЕФЕКТИВНИЙ СПІЧРАЙТИНГ В КАР'ЄРНОМУ ЗРОСТАННІ: ПІДГОТОВКА Й СТВОРЕННЯ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ, ЯКА ПРИВАБЛЮЄ

Наукове дослідження висвітлює актуальність набуття навичок спічрайтингу для кар'єрного зростання, зокрема, формування умінь створення самопрезентації, яка приваблює сучасного роботодавця.

У статті окреслюється методика підготовки до створення сучасної самопрезентації (усвідомлення особистих досягнень, сильних сторін, власної унікальності, життєвої візії) та визначаються практичні кроки представлення інформації, її оформлення.

Обґрунтовується потреба сприйняття процесу створення самопрезентації та готового продукту як важливого психоемоційного фактору, що підтримує особистість у скрутних життєвих обставинах. Фахівець усвідомлює, що він володіє цілим рядом позитивних особистісних та професійних характеристик, які зможуть забезпечити успіх в пошуку роботи при потребі. Тож ми бачимо зміст практичного значення роботи з молоддю над підготовкою ефективною самопрезентації цілісно: по-перше, у зв'язку з розвитком професійної компетентності; по-друге, як посилення психологічної стійкості особистості. Такий принцип вивчення практичного аспекту спічрайтингу акцентує увагу на особистості, її унікальності, підвищує рівень її самооцінки, якість професійної комунікації, мотивує до розвитку, а відтак сприяє її ефективності.

Застосування запропонованої методики створення ефективною самопрезентації збагачує особистість, мотивує до розвитку, активізує креативність, критичне мислення, привертає увагу до аналізу власних життєвих цілей, цінностей, особистої візії, що розширює сприйняття себе як особистості майбутніми фахівцями. Це особливо важливо в умовах тяжкої війни в країні.

Ключові слова: спічрайтинг, самопрезентація, ефективний, компетентності, спілкування, розвиток.

Сучасний цивілізаційний розвиток мотивує кожного брати відповідальність за своє життя, навчатися, здобувати необхідні кваліфікаційні навички для особистісного й професійного зростання. Надто ж у час тяжкої війни, яку проживають українці впродовж уже майже десяти років

й майже двох років тяжкої війни, які змусили українців залишати свої домівки, змінювати роботу, пристосовуватися до нових умов, у тому числі й професійних у пошуку заробітків.

Таким коментарем ми хочемо привернути увагу до питання, що робота над ефективним

спічрайтингом, умінням достойно й грамотно позиціонувати себе сьогодні в інформаційному й професійному просторі – одна з ряду найактуальніших. Набуті знання сприятимуть адаптації майбутніх фахівців до нових умов, практичної діяльності.

У сучасному світі спічрайтинг вважається інтегрованою галуззю, що базується на вмінні володіти мистецтвом переконування, майстерністю мовлення. Найчастіше така майстерність пов'язана як з усною промовою, так і зі створенням текстових повідомлень. Тож вивчення цього напряму у роботі зі студентською молоддю є, без сумніву, важливим з огляду на його практичну скерованість. Однією з форм спічрайтингу є самопрезентація, підготовка та створення якої є предметом дослідження нашої наукової розвідки.

Варто зауважити, що робота над створенням ефективної самопрезентації активізує ще й інше важливе питання для української молоді: потребу подивитися на уміння презентувати себе як на життєву необхідність сьогодні, у час, коли українці, перебуваючи у складних обставинах, вимушені змінювати місце проживання й роботу.

У сучасному науковому світі тема підготовки й ведення ефективного спілкування неодноразово ставала предметом досліджень ряду науковців, які досліджували, зокрема, психологію ділового спілкування (Л. Барановська, Н. Глушаниця; Л. Кайдалова; М. Філоненко), мистецтво ведення розмови (Н. Лазаревич), ведення ділової розмови, проблеми риторики, ораторського мистецтва (Р. Кацівець), соціально-психологічні аспекти спілкування в професійній діяльності (Л. Моргай; С. Подолук, О. Стрельбіцька) та ін. Попри таку активну увагу до вивчення дотичних тем, окремої розвідки, присвяченої вивченню підготовки й створенню ефективної самопрезентації як засобу розвитку навичок спічрайтингу в професійній діяльності досі не провадилося, що підтверджує актуальність нашої наукової розвідки.

Мета статті – систематизувати знання з підготовки ефективної самопрезентації, її елементів та етапів підготовки. Важливо наголосити, що для кожного окремого випадку професійної бесіди з метою працевлаштування потрібно створювати щоразу нову самопрезентацію,

наголошуючи на тій унікальності своєї особистості, яка резонує із потребами вакансії.

Для того, щоб слухачі звернули увагу на сильні сторони особистості, потрібно чітко їх визначити, сформулювати й розмістити у своїй самопрезентації. Для початку рекомендуємо студентам розписати про себе максимум інформації, яку можна зібрати, зокрема: 1) які ролі особистість виконує в житті; 2) які її досягнення та результати; 3) сильні сторони; 4) унікальні переваги як кандидата чи кандидатки; 5) здобута освіта; 6) професійний досвід; 7) освіта, сертифікація; 8) життєві цінності; 9) захоплення; 10) власна життєва візія; 11) що ви можете надати організації.

Рекомендуємо провести таку величезну роботу й розписати про себе все, що можливо, й ця робота з підготовки інформації посилить результат. Це загальні основи, які можуть стати базою, коли особистість буде готуватися до кожної нової самопрезентації за потреби. Метафорично можна зауважити, що це своєрідна основа для випічки, куди в кожному індивідуальному випадку можна додавати свою начинку, зважаючи на цільову аудиторію, місію організації, кількості часу, відведеного для презентації. Залежно від цього можна з готового зібраного матеріалу про себе компонувати свою смачну випічку. У процесі такої підготовки ми, зазвичай, створюємо своєрідну історію про себе. З якою метою потрібно так ретельно готуватися задалегідь?

Причина перша. Ми не знаємо, що буде завтра: сьогодні усі українці живуть у стані віри в перемогу, але невизначеності. Чи не в кожного є складена тривожна валізка, а тому готувати молодь до того, що із собою завжди потрібно мати добре складене професійне резюме та ефективна самопрезентація, яку можна щоразу відкоригувати за потребою, – дуже важливо. Радимо також мати заповнені профілі й розвинену мережу контактів у LinkedIn чи іншій соціальній мережі з працевлаштування, щоб звернутися за допомогою, якщо буде потрібно.

Причина друга більш довгострокова й масштабна: Вона пов'язана з тим, що у багатьох українців є вроджений синдром меншовартості. І тому велике змістовне завдання на майбутнє (і ми ставимо це собі за місію) – розвивати

самоцінність студентської молоді. У певному розумінні поза контекстом інколи українці розповідають, що ми недостатньо освічені, недостатньо кваліфіковані чи ін. Сьогодні надважливо подолати цей синдром меншовартості. Її робота над створенням самопрезентації дуже ефективна на етапі усвідомлення й прийняття власної сили, потенціалу особистістю. Це найкраще, що можна зробити для себе, щоб визирнути з натовпу й сказати: «Я є. Я сильна/сильний. У мене є чим пишатися». Кожному з нас є чим пишатися в житті й важливо записати це у свою особисту сторінку самопрезентації.

Саме тому важливо вже сьогодні почати над цим працювати, збирати інформацію про себе, оновлювати її, записувати свої досягнення, сильні сторони, які допомогли в реалізації численних завдань, свої захоплення, які підкреслюють індивідуальність особистості, її унікальність: щоб побачити свої досягнення, свої здобутки й у будь-який момент витягти із нотатника цю історію й розповісти про неї людям.

Перейдемо до наповнення самопрезентації. З усього переліку, що був сформований вище стосовно інформації, яку варто зібрати про себе, найважливіше й найскладніше виокремити **три блоки**. Перший – досягнення та результати. Другий – сильні сторони. Третій – моя унікальність (чим я виділяюсь із натовпу).

Досягнення та результати. Нам часто дуже важко їх вивантажити зі своєї свідомості, пережитого досвіду. Одна з причин – що ми постійно біжимо, ми кожен день в новій історії. Однак важливо не лише виконувати свої завдання професійно, а й фіксувати свої досягнення як в особистому, так і в професійному житті, мати нотатник, куди вносити цю інформацію.

Якщо раніше такого не робили й зараз складно відновити в пам'яті свої досягнення, результати, то можна допомогти собі запитанням: «Після виконання яких завдань та проєктів я була (був) дуже задоволена (задоволений) собою?». Зазвичай, ми задоволені собою після того, як відбулися наші досягнення або ми отримали результат, тож це означає, що це саме та ситуація, яку ми запишемо в своє резюме чи розкажемо на співбесіді.

Обов'язково варто також запитати себе таке: «Які мої завдання та проєкти відмітили інші

(друзі, колеги, рідні)?». Якщо ми маємо здорове, нетоксичне оточення, то наші заслуги обов'язково зауважують. Це теж варто додати до своїх досягнень. Наступне запитання: «Що корисного я зробила в професійному, особистому житті?».

Важливо віднайти у своєму досвіді усе цінне й цікаве, що з нами відбулося, до чого ми доклали зусиль. Для цього можна застосувати формулу опису досягнення: 1) описуємо, що було зроблено, як це було зроблено; 2) які етапи для цього були залучені; 3) що конкретно зробили у цьому завданні чи проєкті (щось створили, спростили, сприяли розвитку, заснували, започаткували тощо). Кожен пункт важливо описати з деталями, подаючи власне бачення.

Сильні сторони ми можемо визначити тоді, коли уже є сформований перелік досягнень та результатів. Тоді можна розглядати кожне досягнення й ставити собі таке запитання: «Завдяки яким моїм якостям мені вдалося досягти таких результатів, виконати завдання?». Наприклад, вміння слухати – завдяки розвиненим комунікативним навичкам та емпатії; вміння пояснювати складний матеріал – завдяки навичці структурувати матеріал та працювати з аудиторією в контакт, знову ж таки комунікативним навичкам.

Завершальним кроком формування деталей самопрезентації є пошук унікальних переваг особистості. Часто запитання про те, що мене вирізняє серед інших, досить складне, однак ми можемо віднайти свою унікальність у малій групі, тобто у колективі, пізніше більш загально. Для прикладу, людина може працювати з українцями по всьому світу; навчати іноземців української; перекладати на китайську; створювати мистецькі чи освітні проєкти; захоплюватися танцями й наукою, оскільки унікальність може проявлятися як у професійній сфері, так і в особистісній. Відкриття своєї унікальності теж допомагає набутти впевненості, якщо ми розміщуємо це у своєму резюме чи самопрезентації.

На завершення нашої практичної розвідки про самопрезентацію хочемо наголосити, що надзвичайно важливо під час бесіди з потенційним роботодавцем не фіксувати свою увагу на тому, чи отримаю я результат сьогодні, а зосередитися на тому, щоб цікаво розповісти свою

історію, висвітлити максимум достойної інформації по себе; тож самопрезентація має бути цікавою найперше для самого себе, тоді особистість упевнено й захоплено її представляє.

Висновки. Розвиток сучасного світу, цивілізаційний поступ мотивують шукати нові форми й методи роботи зі студентською молоддю, майбутнім України. Надто ж у складний час, який

проживають українці сьогодні. Навички роботи з самопрезентацією сприятимуть формуванню професійних компетентностей особистості, її конкурентоспроможності у сучасному світі, а також посилюватимуть її упевненість завдяки усвідомленню власних досягнень, сильних сторін, своєї унікальності; сприятимуть адаптації, психологічній стійкості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановська Л. В., Глушаниця Н. В. Психологія ділового спілкування : навч. посібник. Київ : НАУ, 2016. 248 с.
2. Борг Джеймс. Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування. Пер.з англ. Н. Лазаревич. Харків : вид-во «Ранок»: Фабула, 2023. 304 с.
3. Гінзбург М.Д. Українська ділова і фахова мова. Практичний посібник нащодень для студентів. ЦУЛ. 2019. 672 с.
4. Гра по-новому, навчання по-іншому : методичний посібник / упорядник О. Рома. The LEGO Foundation, 2018. 44 с.
5. Кайдалова Л.Г. Психологія спілкування : навчальний посібник. Харків: НФаУ, 2018. 140 с.
6. Кацавець Р.С. Ділова українська мова. За новим Українським правописом. Навчальний посібник. Київ: Алерта. 2020, 306 с.
7. Кацавець Р.С. Риторика і психологія. Навч. посіб. Київ: Алерта, 2024. 234 с.
8. Кацівець Р.С. Ораторське мистецтво: підручник. Вид. 3-тє, допов. Київ: Алерта, 2021, 250 с.
9. Моргай Л. А. Соціально-психологічні аспекти спілкування в професійній діяльності: навч. посіб. Умань: Візаві, 2021. 179 с.
10. Подолук С., Стрельбіцька О. Мова життя в професійній діяльності майбутніх педагогів та вихователів // Академічні студії. Серія : «Педагогічні науки», Вип. 1. 2022. С. 143–148.
11. Філоненко М. М. Психологія спілкування: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2018. 240 с.

REFERENCES

1. Baranovska L. V., Hlushanytsia N. V. (2016). *Psycholohiia dilovoho spilkuvannia* : navch. posibnyk. Kyiv : NAU, 248 s.
2. Borh Dzheims (2023). *Mystetstvo hovoryty. Taiemnyi efektyvnoho spilkuvannia*. Per. z anhl. N. Lazarevych. Kharkiv: vyd-vo "Ranok": Fabula, 304 s.
3. Hinzburh M.D. (2019). *Ukrainska dilova i fakhova mova. Praktychnyi posibnyk nashchoden dlia studentiv*. TsUL. 672 s.
4. Roma O. (ed.) (2018). *Hra po-novomu, navchannia po-inshomu : metodychnyi posibnyk*. The LEGO Foundation, 44 s.
5. Kaidalova L.H. (2018). *Psycholohiia spilkuvannia : navchalnyi posibnyk*. Kharkiv: NFaU, 140 s.
6. Katsavets R.S. (2020). *Dilova ukrainska mova. Za novym Ukrainskym pravopysom*. Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Alerta. 306 s.
7. Katsavets R.S. (2024). *Rytoryka i psykolohiia*. Navch. Posib. Kyiv: Alerta, 234 s.
8. Katsivets R.S. (2021). *Oratorske mystetstvo: pidruchnyk*. Vyd. 3-tie, dopov. Kyiv: Alerta, 250 s.
9. Morhai L. A. (2021). *Sotsialno-psykolohichni aspekty spilkuvannia v profesiinii diialnosti: navch. posib*. Uman: Vizavi, 179 s.
10. Podoliuk S., Strelbitska O. (2022). *Mova zhyttia v profesiinii diialnosti maibutnikh pedahohiv ta vykhovateliv* // Akademichni studii. Seriiia : "Pedahohichni nauky", Vyp. 1. S. 143–148.
11. Filonenko M. M. (2018). *Psycholohiia spilkuvannia: Navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 240 s.

S. M. PODOLIUK

*Candidate of Philological Sciences,
Lecturer at the Department of Philology,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: spodolyuk@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-7068-9195>*

I. Ya. IVANIUK

*Senior Lecturer at the Department of Physical Therapy and Correctional Activities,
Higher Education Institution 'Open International University of Human Development 'Ukraine',
Lutsk, Ukraine
E-mail: innaiv.088@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0002-4748-4500>*

R. V. VASIURA

*Senior Lecturer at the Department of Information, Library and Archival Studies,
Higher Education Institution 'Open International University of Human Development 'Ukraine',
Lutsk, Ukraine
E-mail: ruslana_vasyra@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5375-2888>*

**EFFECTIVE SPEECHWRITING IN CAREER DEVELOPMENT:
PREPARING AND CREATING A SELF-PRESENTATION THAT ATTRACTS**

The research highlights the relevance of acquiring speechwriting skills for career advancement, for instance, the formation of skills to create a self-presentation that attracts a modern employer.

The article outlines the methodology for preparing for the creation of a modern self-presentation (finding personal achievements, strengths, uniqueness, life vision) and identifies practical steps for presenting information and its design. The need to perceive the process of creating a self-presentation and the finished product as an important psycho-emotional factor that supports a person in difficult life circumstances is substantiated.

The specialists realise that they have a number of positive personal and professional characteristics that can ensure success in finding a job if necessary. Therefore, we see the practical significance of working with young people on preparing an effective self-presentation holistically: firstly, in connection with the development of professional competence; secondly, as strengthening the psychological stability of the individual. Such a principle of studying the practical aspect of speechwriting focuses on the individuals, their uniqueness, increases the level of self-esteem, the quality of professional communication, motivates development, and thus contributes to its effectiveness.

The application of the proposed methodology for creating an effective self- presentation enriches the personality, motivates development, activates creativity, critical thinking, draws attention to the analysis of one's own life goals, values, personal vision, which expands the perception of oneself as a person by future professionals. This is especially important in the severe conditions of the war in the country.

Key words: speechwriting, self-presentation, effective, competences, communication, development.

УДК 378.01:37.011.2/.3-051](477+100)(045)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.13>

I. В. ТАМОЖСЬКА

доктор педагогічних наук, доцент кафедри профільної підготовки,

Навчально-науковий інститут міжнародної освіти

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Електронна пошта: itamozska@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0865-2380>

С. М. КУЛШ

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри фізичної географії та картографії,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Електронна пошта: kadry@karazin.ua

<https://orcid.org/0000-0002-6222-7222>

АКТУАЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ФЕНОМЕНА «ЗНАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗМІСТУ» ДЛЯ УСПІШНОЇ ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ РІЗНИХ КРАЇН

Стаття присвячена дослідженню педагогічного феномена «знання педагогічного змісту» у контексті глобалізаційних викликів педагогічної освіти. Здійснено аналіз провідного зарубіжного та вітчизняного досвіду інтерпретації поняття «знання педагогічного змісту», що розглядалося дослідниками як специфічні / особистісно-специфічні загальні «події» / «сюжетно педагогічні моделі», як трансцендентне знання суб'єкта щодо освітнього контексту / процесів навчання, викладання та управління колективом здобувачів освіти. Констатовано, що «сюжетно педагогічні моделі» є категорією поняття «знання педагогічного змісту». Звернено увагу на ключові положення «сюжетно педагогічних моделей», як-от: 1) це результат навчальної діяльності; 2) професійний досвід викладача – основа для моделі; 3) моделі корелюються з тематикою заняття. Okремо варто сказати про моделі загальнопедагогічних знань, що різняться компонентами: 1) управління колективом здобувачів освіти → методи навчання → здійснення оцінки навчального колективу → навчальний процес → індивідуальні характеристики здобувачів освіти; 2) знання процесів навчання → знання індивідуальних особливостей здобувачів освіти. Представлено методологічний інструментарій для оцінки у викладачів-початківців рівня загальнопедагогічних знань (показники → модельовані навчальні ситуації → завдання). Проаналізовано наукові джерела й зафіксовано, що знання педагогічного змісту є підґрунтям для успішної навчальної, викладацької та науково-дослідної діяльності в закладах вищої освіти різних країн. Наразі загально визнано, що в контексті сучасних тенденцій розвитку освітньої системи відбувається постійна трансформація знань педагогічного змісту, що зумовлює їх оновлення, сприяє професійному розвитку педагогічних / науково-педагогічних працівників, формуванню специфічних навичок.

Ключові слова: знання педагогічного змісту, моделі загальнопедагогічних знань, трансформація знань педагогічного змісту, педагогічна освіта, освітній світовий простір.

Поставлення проблеми. У звіті Європейської комісії «Підтримка освітянських професій задля кращих результатів навчання» (2012) зауважено виняткову значущість педагогічних знань / основ педагогічної дидактики для початкової освітньої підготовки майбутніх викладачів [Supporting the Teaching Professions for Better Learning Outcomes: 31], адже такі знання зумовлюють спеціальні компетентності, які вони набувають / удосконалюють у професійній діяльності, під час формальної та інформальної педагогічної освіти.

Викладач закладу вищої освіти поєднує науково-дослідну та навчальну діяльність, що уможливує підвищення не лише рівня їхніх наукових знань, а й знань педагогічного змісту, сприяє обміну досвідом / ефективній співпраці в проєктах, участі в наукових конференціях, пов'язаних з освітньою галуззю [Таможська, Тимофієнко, Дем'янюк, Кляп, Цуркан : 151].

У професійно-педагогічній діяльності педагогічних / науково-педагогічних працівників, як представників професії «людина – людина», увагу привертають такі аспекти: 1) можли-

вість здійснення впливу на об'єкт навчання на основі знань педагогічного змісту в процесі «конструювання» предметних знань задля формування професійної компетентності; 2) можливість корегування особистісно орієнтованої взаємодії на основі знань педагогічного змісту, обумовленої суб'єкт-суб'єктними / об'єктно-суб'єктними відносинами, що сприяє створенню сприятливих умов для розвитку навчально-професійної мотивації, досягненню навчальної мети та моделюванню дидактичних ситуацій у співпраці із здобувачами освіти, дозволяє викладачеві підвищувати свій професійний рівень [Таможська : 46].

Отже, позиціонується така думка: знання педагогічного змісту є тим чинником, від якого залежить ефективність викладацької діяльності та результативність навчання здобувачів освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зміни в педагогічній галузі знаходяться у фокусі досліджень науковців різних країн, оскільки вони є важливим індикатором трансформації знань педагогічного змісту. Теоретичні основи педагогічного феномена «знання педагогічного змісту» висвітлено в наукових розвідках М. Хошве, Е. Лейєн, Л. Мальва, М. Педасте, Р. Міксер, Н. Волкової, О. Антонової. Практичні аспекти зазначеного феномена розглянуто в контексті викладання різних навчальних дисциплін такими дослідниками, як С. Парк, Дж.-Й. Джан, Ю.-К. Чен, Дж. Юнг (природничі науки), Л. Гоес, К. Фернандес (хімічні науки), І. С. Гунтарі, С. Джатміка (бухгалтерські науки), К. Бруннер, А. Оберштайнер, Т. Лейдерс (математичні науки). У дослідженнях науковців звернено увагу на особливості визначення у викладачів-початківців рівня знань педагогічного змісту (Т. Восс, М. Кунтер, Дж. Баумерт, А. Ф. Л. Вонг, К. М. Лім, С. Чонг, Д. Чой), запропонована модель формування педагогічних знань (В. Кербін, Б. Копп), доведено ефективність стратегій менторства для кореляції набутих педагогічних знань та викладацької практики (П. Хадсон).

Мета статті: розкрити й актуалізувати зарубіжні / вітчизняні дослідження науковців щодо педагогічного феномена «знання педагогічного змісту» у контексті глобалізаційних викликів педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Як зазначають американські дослідники С. Парк, Ч.-Ю. Джанг, І.-Ч. Чен, Ц. Юнг, викладач повинен володіти «широким спектром» спеціалізованих знань, зокрема знаннями педагогічного змісту, щоб «конвертувати» предметні знання в ефективні / адаптовані педагогічні формати для залучення студентів до продуктивної навчальної діяльності, сприяти навчальній мотивації / академічній успішності [Park, Jang, Chen, Jung].

З огляду на специфіку досліджуваної проблеми вважаємо доцільним розглянути тлумачення терміна «знання педагогічного змісту» (pedagogical content knowledge (РСК)). Знання педагогічного змісту – це сукупність специфічних та особистісно-специфічних загальних «подієвих» / «сюжетно педагогічних моделей», розроблених досвідченим викладачем під час багаторазового планування й здійснення навчальної діяльності, а також педагогічних рефлексій щодо цих освітніх процесів. Дослідник М. З. Хашве (Департамент освіти та психології; Бірzeitський університет – Department of Education and Psychology; Birzeit University) висловлює твердження, яке є ключовими щодо категорії «педагогічні моделі» відповідно до дефініції поняття «знання педагогічного змісту», як-от: 1) професійний досвід викладача – основа для «педагогічні моделі»; 2) результат інтерактивної / пасивної фази навчання, творчого процесу, який залежить від наявних знань, пов'язаних із різними науковими категоріями, та світоглядними / науковими переконаннями, – це «педагогічні моделі»; 3) «педагогічні моделі» корелюються з певною навчальною тематикою та «маркуються» різними способами, що пов'язують їх із категоріями знань / переконань викладача [Hashweh : 277].

Естонські дослідники з Тартуського університету Е. Лейєн, Л. Мальва, М. Педасте, Р. Міксер поняття «загальні педагогічні знання» тлумачать, як трансцендентне знання суб'єкта про процеси навчання та викладання, управління освітнім колективом, навчальний контекст для підтримки розвитку й мотивації здобувачів освіти. Запропонована ними дефініція складається з таких компонентів: 1) загальні знання, що є теоретичним підґрунтям для викладання різних навчальних дисциплін, які не залежать від їхнього змісту; 2) процеси навчання й викла-

дання (як здобувачі освіти отримують нові знання в процесі аналітичних міркувань / порівняння навчальних кейсів / навчання на основі запитань; як викладачі повинні спрямовувати здобувачів освіти в цих процесах), управління колективом здобувачів освіти (як моделювати спільне навчання, орієнтоване на вдосконалення освітнього середовища), освітній контекст (як організувати навчальну та викладацьку діяльність відповідно до освітньої мети); 3) сприяння розвитку здобувачів освіти (вдосконаленню навичок навчання / співпраці), їхньої мотивації (як підвищити внутрішню мотивацію) [Leijen, Malva, Pedaste, Mikser].

Українські дослідники підкреслюють актуальність знань педагогічного змісту для успішної викладацької діяльності. Професор Університету імені Альфреда Нобеля Н. Волкова акцентує увагу на тому, що педагогічна діяльність викладача є специфічною, адже він взаємодіє із здобувачами освіти, яким властиві різні інтереси, що вимагає від нього володіння системою професійних знань, до яких вона відносить педагогічні знання (основних теорій формування та розвитку особистості, провідних ідей / закономірностей цілісного педагогічного процесу / законів / принципів педагогіки й психології / форм діяльності; конструювання навчально-виховного процесу; вирішення практичних завдань навчання / виховання в конкретних умовах; знання про основні напрями й зміст праці вчителя, особливості його професійно-педагогічної діяльності тощо) [Волкова : 478]. Професор Житомирського державного університету імені Івана Франка О. Антонова визначила такі базові педагогічні знання, як категорійний апарат педагогіки, педагогічні теорії, факти педагогічної дійсності, педагогічні закони / закономірності / принципи, знання щодо способів педагогічної діяльності викладача, вихователя [Антонова : 35].

Концептуальними засадами загальнопедагогічних / психологічних знань визначено дві моделі. До основних компонентів однієї з таких моделей віднесено: 1) управління колективом здобувачів освіти, об'єднаних спільною діяльністю / інтересами (збільшення тривалості навчального часу; планування заходів; особливості викладу навчального матеріалу; дотримання плану проведення заняття); 2) методи

навчання (знання особливостей їх застосування на різних етапах заняття); 3) оцінювання колективу здобувачів освіти (знання теоретичних / методичних основ оцінювання навчальних досягнень; вплив соціальних, індивідуальних та критеріальних показників оцінювання навчально-пізнавальної діяльності на мотивацію здобувачів освіти); 4) навчальний процес (визначення мети; структурування й оцінювання заняття); 5) індивідуальні характеристики (адаптивність: робота з «неоднорідними» навчальними колективами) [Voss, Kunter, Baumert : 954].

Основні психологічні компоненти другої моделі загальнопедагогічних знань: 1) знання, пов'язані з процесами навчання (підтримка й заохочення індивідуальної позитивної динаміки в навчальній діяльності за допомогою когнітивних / мотиваційних навчальних процесів, зокрема навчальних стратегій, впливу наявних знань, ефективних / якісних характеристик похвали); 2) знання щодо індивідуальних особливостей здобувачів освіти (когнітивної, мотиваційної та емоційної «неоднорідності») [Guerriero : 6].

Бразильські науковці Л. Гоес, К. Фернандес з Університету Сан-Паулу (University of Sao Paulo) зауважили виняткову значущість представлених моделей знань педагогічного змісту для програм навчання викладачів, що сприятиме їх комплексній підготовці [Goes, Fernandez]. Л. Шулман із Стенфордського університету (Stanford University) позиціонує таку думку: змістовні педагогічні знання «виходять за рамки знань предмета» і переходять у вимір предметного знання для викладання [Shulman: 9]. Дослідники К. Бруннер, А. Оберштайнер, Т. Леудерс з Університету освіти Фрайбурга (University of Education Freiburg) стверджують, що знання викладачем конкретного педагогічного змісту впливає на процес його міркування (судження), наприклад у визначенні ефективності завдань, виконуваних студентами [Brunner, Obersteiner, Leuders].

Індонезійські науковці І. С. Гунтарі, С. Джатміка (Universitas Muhammadiyah Surakarta – Університет Мухаммадії Суракарта) акцентують увагу на тому, що навчання здобувачів освіти є дієвим, якщо у викладача високий рівень як педагогічних (основ теорії та практики

навчання), так і предметних знань. Він повинен мати чітке розуміння того, які педагогічні знання йому необхідні для викладацької / навчальної діяльності [Guntari, Jatmika].

Загальні педагогічні / психологічні знання викладача є необхідними для створення й оптимізації навчальних ситуацій у процесі вивчення студентами різних дисциплін, зокрема й декларативні (знати → що? → методи / прийоми навчання) та процедурні (знати → як? → як управляти здобувачами освіти як колективом, як визначити індивідуальні особливості кожного) [Voss, Kunter, Baumert]. Наприклад, для формування в майбутніх фахівців технічного профілю вмінь ділового спілкування в процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін викладачі послуговуються педагогічними знаннями (теоретично обґрунтовують педагогічні умови цього процесу; визначають структурні компоненти вмінь ділового спілкування, стимулюють професійно-пізнавальну мотивацію студентів до оволодіння вміннями ділового спілкування; створюють у процесі навчання ситуації взаємодії, наближені до реальних умов професійної діяльності; використовують навчально-методичне забезпечення) [Таможська, Попова].

Окреслимо результати наукових розвідок, пов'язаних із практичними аспектами знань педагогічного змісту. Німецькі дослідники Т. Восс, М. Кунтер, Ю. Баумерт з Інституту розвитку людини Макса Планка (Max Planck

Institute for Human Development) провели дослідження (2011) з метою оцінити рівень загальнопедагогічних / психологічних знань у викладачів-початківців. Для цього розроблено систему завдань (із декількома варіантами відповідей / стислою відповіддю), відеоматеріали для обговорення, відповідні показники, що перевіряються (39), індикатори, якими послуговувалися здобувачі освіти для того, щоб визначити, як здійснюють навчальну діяльність викладачі-початківці. Наведемо приклади методичного інструментарію дослідження (див. табл. 1) [Voss, Kunter, Baumert: 956].

Упродовж трьох років сингапурські науковці Д. Чой, А. Ф. Л. Вонг, К. М. Лім, С. Чонг (Національний інститут освіти; Наньянський технологічний університет – National Institute of Education; Nanyang Technological University) проводили дослідження: як сприймають викладачі-початківці педагогічні знання, як вони оволодівають педагогічними навичками викладання. Визначено чинники, що сприяють оволодінню викладачами-початківцями педагогічними знаннями / навичками викладацької діяльності, як-от: 1) планування занять (складання плану занять з урахуванням здібностей здобувачів освіти; вибір відповідних стратегій та методів навчання для викладання окремих тем); 2) навчальні стратегії (вибір ефективних інформаційних / комунікаційних технологій, методів оцінювання досягнень здобувачів

Таблиця 1

Методичний інструментарій дослідження

Показник	Модельована навчальна ситуація	Завдання
Знання методів викладання	Під час групової роботи не всі здобувачі освіти докладають зусиль для досягнення визначеної навчальної мети.	<i>Завдання із стислою відповіддю:</i> (а) назвати можливі причини ситуації, що склалася (2–3 речення); (б) назвати можливі способи структурування групової роботи для вирішення проблемної ситуації (2–3 речення).
Знання процесів навчання здобувачів освіти	Здебільшого почуття безпорадності виникає тоді, коли аргументуєш цей стан...	<i>Декілька варіантів відповіді:</i> (а) внутрішніми стійкими причинами (невисокий рівень інтелекту); (б) внутрішніми змінними причинами (не докладаєш максимум зусиль); (в) зовнішніми стійкими причинами (складність завдань); (д) зовнішніми змінними причинами (невдача, збіг обставин).
Знання теоретичних основ управління навчальним колективом	Здобувачі освіти вивчають тему → обговорюють завдання → відповідають на запитання, поставлені викладачем → усі уважні, крім одного студента (спочатку він дає відповіді, що не пов'язані з темою заняття, потім – мовчить, підкидає м'яч). Форма моделювання навчальної ситуації – <i>відеоматеріали</i> .	<i>Завдання:</i> 1) опишіть деструктивну поведінку здобувача освіти (розгорнуто); 2) уявіть, що ви, як викладач, повинні спрогнозувати його поведінку; як ви будете діяти в такій ситуації.

освіти); 3) управління навчальним колективом (використання відповідних стратегій для моніторингу поведінки здобувачів освіти; спрямування / корегування поведінки). Зазначені чинники корелюються з посадовими обов'язками викладача-початківця. Статистичні дані вимірювалися на етапі завершення програми педагогічної освіти, після першого / під час третього року навчання. Результати засвідчили високі показники сформованості у викладачів-початківців педагогічних умінь, підвищення рівня педагогічних знань, але в кожного різна динаміка цього процесу. Звернено увагу на те, що набуття досвіду викладацької діяльності є безперервним процесом, становлення викладача-початківця починається з таких етапів: 1) програми підготовки викладачів → 2) початок професійної діяльності → 3) перші три роки професійної діяльності [Choy, Wong, Lim, Chong : 68; 72].

Американські науковці В. Кербін, Б. Копп із Вісконсинського університету – Ла Кросс (University of Wisconsin – La Crosse) запропонували модель формування педагогічних знань / удосконалення вмінь продукувати знання педагогічного змісту на основі практики вивчення уроку. Разом викладачі розробляють сценарій уроку, обраного для дослідження, здійснюють викладацьку діяльність, вивчають та аналізують структурні елементи уроку, визначають доцільність відібраних методів / форм навчання здобувачів освіти, оцінюють ефективність освітніх методик / технологій, а також вдосконалюють авторську методологію викладання. Відповідальність викладачів за результат проведення такого уроку сприяє формуванню спільних педагогічних знань. Ознайомившись із метою уроку, особливостями його проведення, здобувачі освіти мають визначитися, чи беруть вони участь у дослідженні (підписавши / не підписавши згоду). Інтерактивний процес проектування навчальної та викладацької діяльності спонукає до вивчення нових педагогічних ідей / підходів / методик. Крім того, викладачі беруть участь в обговоренні дискусійних питань: 1) як впливає «неоднорідність» здобувачів освіти (темперамент, здібності, рівень знань тощо) на їх взаємодію в навчальному колективі; 2) яким чином навчальні стратегії сприяють зміні мислення здобувачів освіти; 3) які знання є під-

ґрунтям для успішного навчання здобувачів освіти; 4) у який спосіб можна визначити, як студенти інтерпретують / осмислюють навчальний матеріал теми. Отже, позитивний досвід моделювання / проведення / вивчення уроку для дослідження спонукає до пошуку ефективних напрямів підвищення професійного рівня викладачів, а нові педагогічні знання, створені ними, сприяють удосконаленню практичних умінь [Serbin, Kopp].

У рамках грантової програми федерального уряду Австралії «Нестандартна підготовка вчителів» («Teacher Education Done Differently») у Квінслендському технологічному університеті (Queensland University of Technology) проведено дослідження «Менторство для ефективного викладання» («Mentoring for Effective Teaching») із метою кореляції педагогічних знань (теоретичних), набутих майбутніми фахівцями в закладі освіти, та викладацької практики. Координатори програми професійного розвитку викладачів – С. Хадсон, Дж. Едсер, М. Мюррей, П. Хадсон.

До соціального дискурсу залучено 27 викладачів-менторів. Тематика обговорення була різною, як-от: 1) наставництво: особливості взаємодії наставника / викладача-початківця; 2) шкільна культура та інфраструктура; 3) модель наставництва Хадсона; 4) педагогічні проблеми та їх успішне вирішення; 5) наставництво та лідерство: сучасні підходи щодо вдосконалення педагогічних практик. Темі репрезентовано за допомогою інтерактивних методів навчання, що сприяло ефективній педагогічній взаємодії / продукуванню спільних педагогічних знань.

Як зазначає П. Хадсон, фундаментальним для менторства викладача-початківця є продукування викладачем-наставником педагогічних знань, підґрунтям для яких є конкретні педагогічні практики (планування навчального процесу, вибір ефективних стратегій викладання, знання навчального змісту, вирішення нагальних педагогічних проблем, упровадження методів опитування, управління здобувачами освіти, висловлення думки щодо змісту навчального підручника / ефективності викладання навчальної дисципліни). Але діяльність, пов'язана з наставництвом, не є системною. Отже, викладачу-наставнику потрібно володіти системою

педагогічних знань і послуговуватися різними стратегіями менторства «трансляції» педагогічних знань для спрямування вектору розвитку майбутніх фахівців освітньої галузі. Результати дослідження засвідчили, що різні стратегії корелюються з практиками педагогічних знань. Наприклад, стратегії наставництва, пов'язані з плануванням навчальної діяльності, можуть включати спільне планування / обговорення з викладачами-початківцями алгоритму дій, а також демонстрацію наявних планів (викладача / освітнього закладу / округу / штату) [Hudson].

Висновки. Підбиваючи підсумок, зазначимо, що вагоме значення в професійній діяльності

викладача закладу вищої освіти мають управлінські вміння кореляції знань педагогічного / предметного / технологічного педагогічного змісту відповідно до інтеграції / реалізації навчальної мети. Знання педагогічного змісту сприяють досягненню такої мети, як організація й створення «продуктивного навчального середовища» (як системи впливів / умов формування особистості здобувача освіти / можливості його розвитку), у якому простежується динаміка засвоєння предметного змісту, можливе корегування мети / завдання кожного з етапів заняття, а також спрямування процесу засвоєння знань здобувачами освіти відповідно до рівня їх готовності активно оволодівати ними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Є. Базові знання з педагогіки : становлення, розвиток, технологія формування : монографія. Житомир : Житомирський державний університет, 2004. 276 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2009. 616 с.
3. Попова О. В., Таможська І. В. Формування вмінь ділового спілкування майбутніх фахівців технічного профілю (на матеріалі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін) : монографія. Дніпропетровськ : Видавництво Середняк Т. К., 2016. 250 с.
4. Таможська І. В. Зміст поняття «науково-педагогічна діяльність» в контексті сучасної парадигми освіти. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2021. № 2 (22). С. 42–47. DOI: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2021-2-22-5>
5. Таможська І. В. Формування вмінь ділового спілкування майбутніх фахівців технічного профілю у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2014. 294 с.
6. Brunner K., Obersteiner A. & Leuders T. How pedagogical content knowledge sharpens prospective teachers' focus when judging mathematical tasks : an eye-tracking study. *Educational Studies in Mathematics.* 2023. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10649-023-10281-6>
7. Cerbin W., Kopp B. Lesson Study as a Model for Building Pedagogical Knowledge and Improving Teaching. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education.* 2006. Vol. 18(3). 250–257.
8. Choy D., Wong A. F. L., Lim K. M. & Chong S. Beginning teachers' perceptions of their pedagogical knowledge and skills in teaching : A three year study. *Australian Journal of Teacher Education.* 2013. Vol. 38(5). 68–79. DOI: <https://doi.org/10.14221/ajte.2013v38n5.6>
9. Goes L. F, Fernandez C. Evidence of the Development of Pedagogical Content Knowledge of Chemistry Teachers about Redox Reactions in the Context of a Professional Development Program. *Education Sciences.* 2023. 13(11):1159. DOI: <https://doi.org/10.3390/educsci13111159>
10. Guerriero S. Teachers' Pedagogical Knowledge and the Teaching Profession : *Background Report and Project Objectives.* 2014. 7 p. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://search.oecd.org/education/ceri/Background_document_to_Symposium_ITEL-FINAL.pdf
11. Guntari I. S., Jatmika S. Application of TPACK (Technological Pedagogical Content Knowledge) in Accounting Subjects at Vocational High School (SMK) Batik 1 Surakarta. *Jurnal Ilmu Pendidikan.* 2023. Vol. 6(4). 843–853. DOI : <https://doi.org/10.37329/cetta.v6i4.2819>
12. Hashweh M. Z. Teacher pedagogical constructions : A reconfiguration of pedagogical content knowledge. *Teachers and Teaching : Theory and Practice.* 2005. Vol. 11(3). 273–292. DOI: <https://doi.org/10.1080/13450600500105502>
13. Hudson P. Strategies for mentoring pedagogical knowledge. *Teachers and Teaching. Theory and Practice.* 2013. Vol. 19. Issue 4. 363–381. DOI: <https://doi.org/10.1080/13540602.2013.770226>
14. Leijen Ä., Malva L., Pedaste M., & Mikser R. What constitutes teachers' general pedagogical knowledge and how it can be assessed : A literature review. *Teachers and Teaching.* 2022. Vol. 28. Issue 2. DOI: <https://doi.org/10.1080/13540602.2022.2062710>
15. Park S., Jang J.-Y., Chen Y.-C., Jung J. Is Pedagogical Content Knowledge (PCK) Necessary for Reformed Science Teaching? : Evidence from an Empirical Study. *Research Science Education.* 2011. Vol. 41. 245–260. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11165-009-9163-8>

16. Supporting the Teaching Professions for Better Learning Outcomes. Rethinking Education : Investing in skills for better socio-economic outcomes : Communication from the European Commission. Strasbourg, 2012. 65 s.
17. Shulman L. S. Those who understand : Knowledge growth in teaching. *Educational Researcher*. 1986. 15(2), 4–14.
18. Tamożhska I., Tymofienko N., Demianiuk A., Klyap M. & Tsurkan M. Features of professional and pedagogical activity of a higher education teacher. *Amazonia Investiga*. 2023. 12(63). 148–155. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.63.03.13>
19. Voss T., Kunter M. & Baumert J. Assessing Teacher Candidates' General Pedagogical / Psychological Knowledge : Test Construction and Validation. *Journal of Educational Psychology*. 2011. Vol. 103(4), 952–969. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0025125>

REFERENCES

1. Antonova, O. Ye. (2004). Bazovi znannia z pedahohiky : stanovlennia, rozvytok, tekhnolohiia formuvannia [Fundamental pedagogical knowledge : establishment, development, formation technology]: monohrafiia. Zhytomyr : Zhytomyrskiy derzhavnyi universytet. 276 s.. [in Ukrainian].
2. Volkova, N. P. Pedahohika [Pedagogy] : navchalnyi posibnyk. Kyiv : Akademvydav, 2009. 616 s. [in Ukrainian].
3. Popova, O. V. & Tamożhska, I. V. (2016). Formuvannia vmin dilovoho spilkuvannia maibutnikh fakhivtsiv tekhnichnoho profilu (na materialy vyvchennia sotsialno-humanitarnykh dystsyplin) [Formation of business communication skills of future technical specialists (on the basis of the study of social and humanitarian disciplines)] : monohrafiia. Dnipropetrovsk : Vyd-vo Seredniak T. K. 250 s. [in Ukrainian].
4. Tamożhska, I. V. (2021). Zmist poniattia “naukovo-pedahohichna diialnist” v konteksti suchasnoi paradyhmy osvity. [Content of the concept “scientific and pedagogical activity” in the framework of modern educational paradigm]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobel'ia. Seriia “Pedahohika i psykholohiia”*. *Pedahohichni*. Vol. (22). 42–47. [in Ukrainian].
5. Tamożhska, I. V. (2014). Formuvannia vmin dilovoho spilkuvannia maibutnikh fakhivtsiv tekhnichnoho profilu u protsesi vyvchennia sotsialno-humanitarnykh dystsyplin : dys. ... kand. ped. nauk [Formation of Business Communication Skills of Future Technical Specialists in the Course of Studying Social and Humanities Sciences] (PhD Thesis). Kharkiv. 294 p. [in Ukrainian].
6. Brunner, K., Obersteiner, A. & Leuders, T. (2023). How pedagogical content knowledge sharpens prospective teachers' focus when judging mathematical tasks : an eye-tracking study. *Educational Studies in Mathematics*. [in English].
7. Cerbin, W., Kopp, B. (2006). Lesson Study as a Model for Building Pedagogical Knowledge and Improving Teaching. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*. Vol. 18(3). 250–257. [in English].
8. Choy, D., Wong, A. F. L., Lim, K. M. & Chong S. (2013). Beginning teachers' perceptions of their pedagogical knowledge and skills in teaching : A three year study. *Australian Journal of Teacher Education*. Vol. 38(5). 68–79. [in English].
9. Goes, L. F, Fernandez, C. (2023). Evidence of the Development of Pedagogical Content Knowledge of Chemistry Teachers about Redox Reactions in the Context of a Professional Development Program. *Education Sciences*. 13(11):1159. [in English].
10. Guerriero, S. (2014). Teachers' Pedagogical Knowledge and the Teaching Profession : Background Report and Project Objectives. 7 p. [in English].
11. Guntari, I. S., Jatmika, S. (2023). Application of TPACK (Tecnological Pedagogical Content Knowledge) in Accounting Subjects at Vocational High School (SMK) Batik 1 Surakarta. *Jurnal Ilmu Pendidikan*. Vol. 6(4). 843–853. [in English].
12. Hashweh, M. Z. (2005). Teacher pedagogical constructions : A reconfiguration of pedagogical content knowledge. *Teachers and Teaching : Theory and Practice*. *Teachers and Teaching : theory and practice*. Vol. 11(3). 273–292. [in English].
13. Hudson, P. (2013). Strategies for mentoring pedagogical knowledge. *Teachers and Teaching. Theory and Practice*. Vol. 19. Issue 4. 363–381. [in English].
14. Leijen, Á., Malva, L., Pedaste, M. & Mikser, R. (2022). What constitutes teachers' general pedagogical knowledge and how it can be assessed : A literature review. *Teachers and Teaching*. Vol. 28. Issue 2. [in English].
15. Park, S., Jang, J.-Y., Chen, Y.-C. & Jung, J. (2011). Is Pedagogical Content Knowledge (PCK) Necessary for Reformed Science Teaching? : Evidence from an Empirical Study. *Research Science Education*. Vol. 41. 245–260. [in English].
16. Supporting the Teaching Professions for Better Learning Outcomes. Rethinking Education : Investing in skills for better socio-economic outcomes : Communication from the European Commission (2012). 65 s. [in English].
17. Shulman, L. S. (1986). Those who understand : Knowledge growth in teaching. *Educational Researcher*. 15(2), 4–14. [in English].
18. Tamożhska, I., Tymofienko, N., Demianiuk, A., Klyap, M. & Tsurkan, M. (2023). Features of professional and pedagogical activity of a higher education teacher. *Amazonia Investiga*. 12(63). 148–155. [in English].

19. Voss, T., Kunter, M. & Baumert, J. (2011). Assessing Teacher Candidates' General Pedagogical / Psychological Knowledge : Test Construction and Validation. *Journal of Educational Psychology*. Vol. 103(4), 952–969. [in English].

I. V. TAMOZHKA

*Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Professional Training,
Institute of International Education for Study and Research
of the V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine
E-mail: itamozska@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0865-2380>*

S. M. KULISH

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Physical Geography and Cartography,
V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine
E-mail: kadry@karazin.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6222-7222>*

**THE RELEVANCE OF THE PEDAGOGICAL PHENOMENON
“PEDAGOGICAL CONTENT KNOWLEDGE” FOR SUCCESSFUL TEACHING
IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF VARIOUS COUNTRIES**

The article deals with exploring the pedagogical phenomenon of “pedagogical knowledge content” in the context of the globalization challenges faced by pedagogical education. Leading foreign and domestic interpretations of the concept of “pedagogical knowledge content” has been analyzed. It has been viewed by researchers as specific / personal-specific general “event” / “plot pedagogical models”, as transcendental knowledge of the subject regarding the educational context / processes of learning, teaching, and managing a group of students. It is stated that “plot pedagogical models” constitute a category within the concept of “pedagogical knowledge content”. Attention is focused on the key provisions of “plot pedagogical models”, such as: 1) it is the result of educational activity; 2) the teacher’s professional experience is the basis for the model; 3) the models correlate with the topic of the lesson. Additionally, it is worth noting the models of general pedagogical knowledge that differ in components: 1) managing a students’ group → teaching methods → assessing the learning group → educational process → students’ individual characteristics; 2) knowledge of the learning processes → awareness of students’ individual characteristics. The article presents a methodological toolkit for evaluating the level of novice teachers’ general pedagogical knowledge (indicators → simulated learning situations → tasks). An analysis of scholarly sources reveals that pedagogical content knowledge serves as the foundation for successful educational, teaching, and research activities in higher education institutions across various countries. It is currently widely acknowledged that within the context of modern trends in the development of the educational system, there is a continuous transformation of pedagogical content knowledge, necessitating updates and fostering the professional development of pedagogical / academic staff and the cultivation of specific skills.

Key words: pedagogical content knowledge, models of general pedagogical knowledge, transformation of pedagogical content knowledge, pedagogical education, global educational space.

УДК 378:[811.161.2`276:316.72]

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.14>

А. С. ЯРЕМКО

*кандидат філологічних наук,
викладач циклової комісії предметів профільної середньої освіти,
Комунальний заклад вищої освіти «Волинський медичний інститут»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: allalutsk1085@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-4744-8681>*

В. М. КОЦАР

*викладач циклової комісії предметів профільної середньої освіти,
Комунальний заклад вищої освіти «Волинський медичний інститут»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: valentyna_kotsar@vmi.volyn.ua
<http://orcid.org/0000-0002-6608-7773>*

О. М. ГОНЧАРУК

*кандидат педагогічних наук, викладач словесних дисциплін,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради,
м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: super_lenagoncharuk@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-8777-089X>*

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР

Масове та повсюдне використання цифрових технологій та соціальних мереж у повсякденному житті сприяє пошуку ефективних шляхів їх застосування в освітньому процесі. У цій статті розглядаються питання навчання української мови (за професійним спрямуванням) в умовах цифровізації сучасного світу та організації навчального процесу, використовуючи соціальні мережі, зокрема месенджера «Телеграм», наводяться основні характеристики, які показують його ефективність та відкривають можливості для розвитку різних форм мережевої взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу. Також у статті висвітлюються можливості викладання на медійному майданчику, його переваги та недоліки, готовність студентів та викладачів до включення до навчального процесу соціальних мереж, їх педагогічна застосовність як засіб формування мовної компетентності медичних сестер. У відповідь на сучасні зміни в освіті та відповідність вимогам нового покоління студентів викладач перебуває в постійному пошуку актуальних дидактичних засобів і технологій. Невирішеною залишається проблема зниження пізнавальної активності студентів нефілологічних спеціальностей у вивченні мови. Це зумовлює актуальність проведеного авторами дослідження. Вибираючи месенджер «Телеграм» як методичний прийом стимулювання пізнавальної активності, автори опираються на дослідження соціально-психологічних характеристик студентів покоління Z, їх інтересів і життєвих стратегій. Особливу увагу в статті приділено багатоаспектності соціальних мереж в освіті; виділено тип контенту і способи представлення інформації в месенджера «Телеграм», навчальної мовної групи. Практична значимість дослідження полягає в рефлексії педагогічного досвіду інтеграції месенджера «Телеграм» у навчальний процес, а також у можливості застосування месенджера «Телеграм» для стимулювання пізнавальної активності студентів у контексті мовних дисциплін.

Ключові слова: мовна компетентність, месенджер «Телеграм», чат-боти, соціальні мережі, онлайн-сервіс, доступність інформації, освітні платформи.

Постановка проблеми. До кінця ХХ – початку ХХІ століття на основі взаємопроникнення різних технологій і систем виробництва, переробки, передачі, розподілу інформації формуються умови для якісно нового етапу у розви-

тку інформаційно-комунікаційної інфраструктури та в цілому інформаційного середовища, яке поступово домінує у розвитку соціуму.

Нинішня епоха цифрових технологій дозволяє знаходити нові способи ефективного

навчання. Цифровізація є процесом переведення інформації в цифрову форму. Найбільш затребуваним і результативним сьогодні є гібридний формат навчання, тобто поєднання онлайн- і офлайн-форм.

На думку педагогів-дослідників, саме інтернет-сервіси потужно стимулюють студентів до інтелектуальної роботи, адже соціальні мережі, блоги, месенджери, подкасти та відеохостинги, які нині є невід'ємною частиною життя сучасного студента, успішно використовуються як дидактичний матеріал, засіб комунікації, навчання, засіб мотивації та розвитку пізнавальної діяльності. Месенджер «Телеграм» є відносно новою і разом з тим унікальною формою комунікації та представлення інформації.

Аналіз попередніх досліджень. В умовах нової освітньої парадигми компетентність належить до ключових понять і трактується як «динамічна комбінація знань, вмій і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [Гончарук].

У дослідженні постає питання мовної компетентності та завдяки ще одній – цифровій компетентності, використання сучасних засобів та освітніх ресурсів, зокрема месенджера «Телеграм».

В епоху цифровізації науковці перманентно вивчають питання інтеграції новітніх технологій у сучасний освітній процес. Американський педагог Марк Пренські [Prensky : 3] у 2001 році ввів термін “digital native”, використовуючи його як номінацію для молодих людей – корінних жителів цифрового суспільства, носіїв диджитальної мови, та “digital immigrant” – представників старших поколінь, які з певним зусиллям встигають за темпом соціотехнічних трансформацій.

Швейцарський соціолог, педагог Philippe Perrenoud у книзі «Десять нових компетенцій для навчання» вважає, що педагог, який на практиці застосовує в освітньому процесі нові технології та мультимедійні інструменти, уже має знання та навички в одній із десяти фундаментальних компетенцій викладача [Perrenoud].

Дослідники з Саудівської Аравії проаналізували ставлення студентів медичних спеціальностей до організації онлайн-навчання під час карантину з використанням месенджера «Телеграм». Студенти вказали на зручний доступ до навчального контенту, можливість обміну файлами незалежно від їх кількості та розміру; можливість комунікації з одногрупниками та викладачами в синхронному та асинхронному режимі; високий рівень безпеки тощо. У цілому, студенти визнали месенджер «Телеграм» ефективним інструментом підтримки онлайн-навчання [Iqbal, et al., с. 94].

Вагомим є внесок у вивчення процесів розвитку та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у вітчизняній освіті науковців В. Ю. Бикова, С. О. Сисоєвої, Н. В. Морзе, О. М. Спіріна.

Питанню мовної компетентності присвячені праці таких науковців, як: Л. Мацько, В. Мельничайко, Л. Паламар, М. Пентилюк, Л. Скуратівський, Л. Струганець, Г. Шелехова та ін. Науковці акцентують увагу на потребі формування мовної компетентності як однієї із вимог 21 століття, визначають структуру та сутність комунікативності, де мовлення є домінантою для досягнення професіоналізму, створюють методики формування мовленнєвих умінь. Варто зауважити, що вчені значну увагу приділяють дослідженню мовленнєвої компетентності в професійній діяльності, яка безпосередньо пов'язана зі здійсненням комунікації.

Мовна компетентність – це спроможність особистості вміло, грамотно й доречно використовувати мову в комунікативних ситуаціях, зокрема при висловленні думки, обґрунтуванні певної позиції та поглядів, інтенції, застосовуючи при цьому як вербальні (мовні), такі невербальні (позамовні) та інтонаційні засоби виразності [Гончарук].

Уперше поняття «мовна компетенція» увів американський лінгвіст Н. Хомський. Вчений протиставляв «знання мови» (linguistic competence) «використанню мови в конкретній ситуації» або «мовному виконанню», «мовній активності» (performance) [Хомський].

Через деякий час Д. Хаймс зауважив, що знання мови передбачає не тільки володіння її граматикою і словником, але й уявлення про те, в яких умовах можуть чи повинні вжива-

тися ті чи інші слова і граматичні конструкції. Д. Хаймс розробив поняття «комунікативної компетенції» і аргументовано довів його необхідність. Як вважав вчений, комунікативна компетенція дає змогу людині бути не просто мовцем, а членом соціально зумовленої системи спілкування. Для соціолінгвістичного опису мовної здатності людини і її вияву у мовній діяльності, за Д. Хаймсом, суттєвими є три компоненти: словесний репертуар, мовні звичаї і шаблони – уявлення про типи організації різних за жанром текстів, про правила спілкування двох і більше мовців, а також комунікативна поведінка [Хаймс, с. 280].

Отже, мовна компетентність – це здатність особистості ефективно використовувати мовні засоби для виконання комунікативних завдань у різних ситуаціях спілкування.

Для формування мовної компетентності нині вдало використовується месенджер «Telegram». Практичний інструментарій та набір мультимедійних опцій месенджера «Telegram» постійно змінюється та оновлюється, зумовлюючи потребу глибшого дослідження питань використання месенджерів у навчальному процесі.

Мета статті – вивчити дидактичний потенціал месенджера «Telegram» щодо формування мовної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей на прикладі спеціальності медсестринства. Практична цінність дослідження полягає у формуванні успішного педагогічного досвіду, який можна розглянути в якості прикладу інтеграції цього сервісу в навчальний курс мовної дисципліни нелінгвістичних напрямків підготовки.

Для досягнення поставленої цілі сформульовано такі завдання: 1) розглянути сучасний рівень використання соціальних мереж в освітньому просторі; 2) з'ясувати багатоаспектність соціальних мереж в освіті; 3) провести анкетування, у якому студенти визначають найпоширеніший канал комунікації для навчання; 4) узагальнити позитивний педагогічний досвід інтеграції месенджера «Telegram» у процес навчання мови на нелінгвістичних напрямках підготовки; 5) зробити висновки про ефективність використання месенджера «Telegram» з метою формування мовної компетентності медичних сестер.

Виклад основного матеріалу. У XXI столітті сучасне покоління – це представники нової генерації під назвою «digital natives». «Наші студенти сьогодні всі є «носіями» цифрової мови комп'ютерів, відеоігор та Інтернету» [Perrenoud]. У сучасному світі соціальні мережі – не тільки простір для спілкування та комунікації, а й своєрідні освітні платформи. Соціальні мережі надають широкі можливості для покращення та модернізації освітнього процесу, у тому числі й у формуванні мовної компетентності студентів.

Активне використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій сприяє вибудовуванню оптимального персоналізованого освітнього вектора в процесі вивчення мови за професійним спрямуванням та розкриття особистісного потенціалу студентів. Зазначимо, що персоналізований освітній вектор може вибудовуватись навіть у рамках окремої дисципліни, що дозволяє зробити навчання особистісно-орієнтованим та врахувати освітні запити здобувачів освіти. Соціальні мережі в цьому сенсі мають незаперечні переваги і можна виділити низку переваг щодо їх використання при вивченні мови, а саме: 1) актуальність соціальних мереж у світі; 2) широке поширення соціальних мереж серед молоді; 3) можливість розміщення великої кількості інформації; 4) доступність через будь-які пристрої: комп'ютер або мобільні пристрої, тобто доступність у будь-якому місці і в будь-який час; 5) можливість здійснення діяльності дистанційно; 6) інтерактивність; 7) можливість використовувати наявну в мережі інформацію, редагувати її і додавати свою; 8) багатифункціональність (можливість реалізації різних видів діяльності на одній платформі); 9) можливість організувати групи, співтовариства, бесіди різних видів, при цьому створення закритих спільнот і груп може сприяти підвищенню статусу студентів, створювати додаткову мотивацію до навчання; 10) підвищення авторитету викладача, тому що він стає ближчим до студента, демонструючи свою компетентність у використанні сучасних засобів навчання.

Постійні трансформації та оновлення вимагають від аудиторії швидкої адаптації. Проте процес адаптації у різних поколінь відбувається по-різному. Відповідно до теорії поколінь,

покоління Z мають «кліпове мислення», тобто сприйняття інформації та навколишньої реальності відбувається через короткі та яскраві образи чи фрагменти. У молодих людей існує нагальна потреба у комунікації, обговоренні, схваленні та візуалізації будь-якого процесу, у тому числі й навчання, через застосування соціальних мереж.

Результати дослідження, проведеного у КЗВО «Волинський медичний інститут», опитування викладачів та студентів (загальна кількість опитаних викладачів – 120 осіб та 450 студентів) щодо використання соціальних мереж, свідчать про підвищення рівня застосування в освітньому процесі саме соцмереж у цілому, і, особливо, під час воєнного стану.

Соціальна мережа – це онлайн-сервіс, що дозволяє створювати соціальні зв'язки, вступати до міжособистісних комунікацій, поширювати різноманітну інформацію. Саме соці-

альні мережі як важлива частина сучасного медіапростору надають цифровий контент у різноманітних формах.

Переведення навчання в онлайн-простір прискорює процес зміни освітнього середовища. Соціальні мережі набули нового значення для всіх учасників освітнього процесу. Традиційне навчання не спроможне задовольнити студентів попередньою системою освіти, а для сучасної молоді соціальні мережі – це частина звичного життя. Ефективне сприйняття інформації із соціальних мереж обумовлено візуальними інтерфейсами, які інтуїтивно зрозумілі кожному користувачеві.

Використання соціальних мереж в освітньому процесі сприяє обміну інформацією, підвищує мотивацію студентів у навчальній діяльності, стимулює розвиток творчих здібностей та пізнавальний інтерес. Усі ці чинники позитивно впливають на формування знань та вмінь.

Таблиця 1

Сучасний рівень використання соціальних мереж в освітньому процесі

Варіанти використання соціальних мереж в освітньому процесі	До пандемії, %	Після пандемії, %	Під час дії воєнного стану, %
Оперативне розв'язання організаційних питань навчання	72	84	99
Інформування студентів	76	80	98
Спілкування зі студентами	64	88	96
Консультування з навчального предмета/дисципліни та надсилання/отримання завдань	36	90	98
Реалізація на базі соціальних мереж студентських проєктів	12	72	84

Таблиця 2

Багатоаспектність соціальних мереж в освіті

Аспекти	Питання	Реалізація
Комунікативний	Який комунікативний ефект очікується в результаті використання соціальних мереж в освіті?	Активізація креативності, спонукання до вивчення встановлених норм мовлення та можливостей мови. Удосконалення мовленнєвих навичок (швидко, лаконічно, влучно висловлювати власну думку, враховуючи «кліпове мислення» студентів).
Соціальний	Як соціальні мережі можуть сприяти формуванню професійних цінностей студентів та професійній самореалізації?	Підвищення ефективності взаємодії. Розширення можливостей отримання інформації про найцікавіші пропозиції на ринку праці. Доступність актуальних пропозицій проходження онлайн-курсів з української мови.
Психологічний	Як соціальні мережі впливають на студентів при використанні їх в освітньому процесі?	Формування психологічної здатності толерантно сприймати та правильно розуміти думку іншого. Зростання зацікавленості у вивченні дисципліни. Розвиток стресостійкості у мовленнєвому процесі.
Практичний	Чим обґрунтовано практичне використання соціальних мереж в освітньому процесі?	Активна цифровізація освітнього процесу та зацікавленість студентів у використанні гаджетів. Оперативне інформування та зворотній зв'язок в освітньому процесі. Консультативна допомога та супровід науково-дослідницької роботи.

У відповідь на цифровізацію та цифрову трансформацію через зміну мислення нового покоління необхідно актуалізувати навчальний процес, використовуючи різні види активності студентів. Сучасний світ надає нам багато можливостей та інструментів для цього.

У Волинському медичному інституті проведено анкетування, у якому студенти визначили найпоширеніший канал комунікації для навчання. Найбільшу кількість порівняно із Viber та WhatsApp Messenger отримав Telegram, тому варто детальніше зупинитися на висвітленні алгоритму співпраці викладача та студентів за допомогою цієї соцмережі.

Отже, про переваги Telegram перед тими ж Viber і WhatsApp:

- безкоштовний;
- можливість встановлення на будь-якій платформі (смартфон, планшет, комп'ютер);
- наявна веб-версія в браузері;
- у ньому немає реклами;
- об'єм хмарного сховища для медіафайлів необмежений.

Telegram має можливість створення ботів та каналів, і це відрізняє його від інших месенджерів. Бот-програма, яка дозволяє відповідати на запитання користувача, шукати інформацію, консультувати клієнтів та навіть підтримувати ігри в інтерфейсі месенджера. Канали – це чати, які дозволяють надсилати повідомлення необмеженій кількості користувачів, підписаних на нього. Це суміш блогу та стрічок новин.

Унікальні можливості цього месенджера: мовлення у прямому ефірі на необмежену кількість користувачів з можливістю трансляції відео, звуку, екрану телефону, зі збереженням запису ефіру після його закінчення; опитування-вікторини із програмуванням правильних відповідей на питання; можливість використання чат-ботів.

Для ефективного процесу навчання за допомогою Telegram варто використати можливості створення групи, супергрупи, каналу, секретного чату, особистого чату.

Для швидкого оцінювання варто застосувати тестове опитування (рис. 1).

Чат-боти також є невід'ємною частиною телеграм-каналу. Для публікації матеріалу з необхідною нам структурою та оформленням використовуватиметься чат-бот "Controller

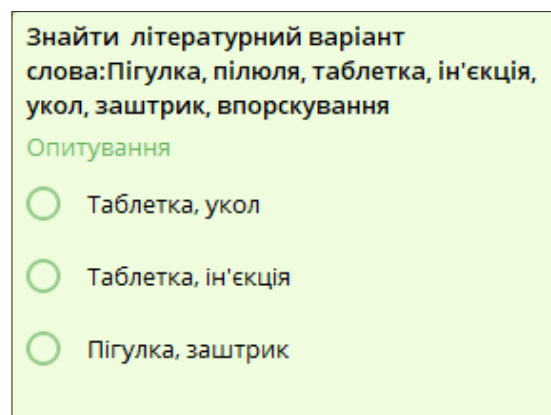

Рис. 1. Зразок тестового завдання, створеного у месенджері Telegram

Bot". Він дозволяє публікувати текст, фото-матеріали, відеоматеріали, музику та голосові повідомлення, а також проводити відкладену публікацію матеріалу, що дозволить викладачеві зробити автоматичну публікацію навчального матеріалу за розробленим ним планом. Наприклад, найцікавіший чат-бот у Telegram для вивчення наголосів – «Баба Катря», за допомогою якого студенти із захопленням опрацьовують акцентуаційні норми та запам'ятовують правильні наголоси.

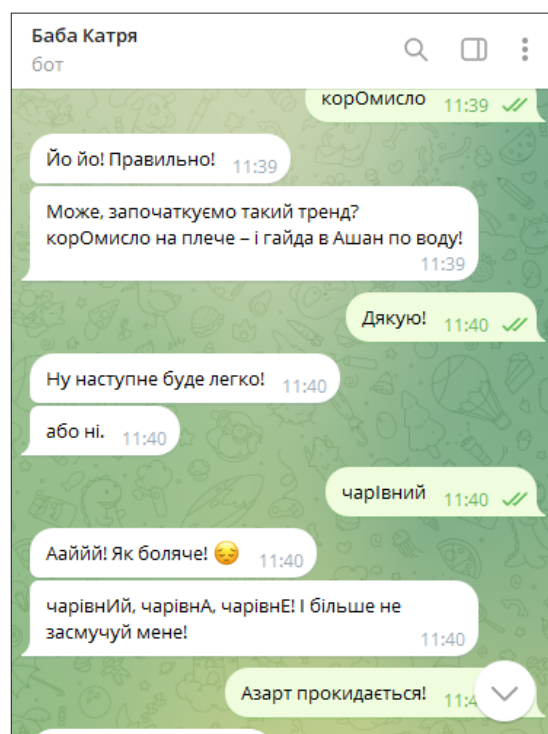

Рис. 2. Зразок чат-бота з вивчення акцентуаційних норм української мови, створеного у месенджері Telegram

Для створення опитувань всередині каналу використовуємо чат-бота «Quiz Bot», який створює неанонімні тести з обмеженням часу на відповідь. Після виконання тесту студент побачить, скільки правильних відповідей він вибрав за тест, а викладач має можливість переглянути статистику учасників тестування.

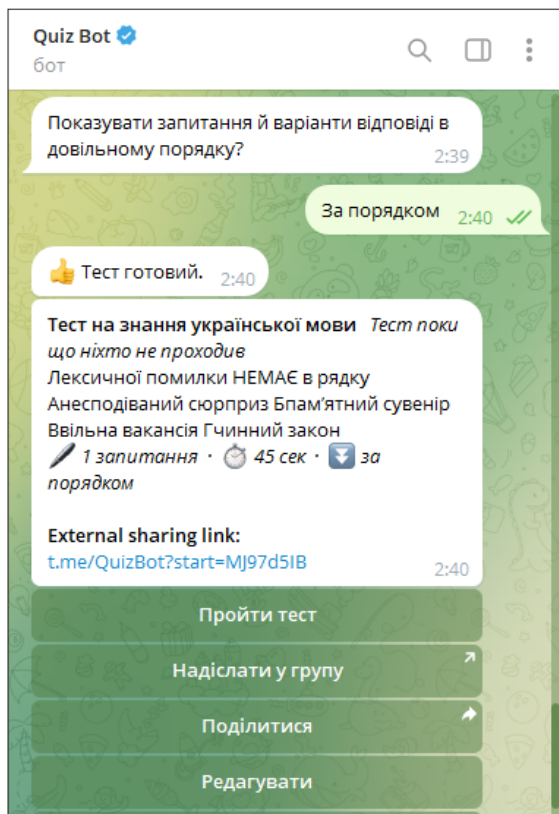

Рис. 3. Зразок використання чат-бота «Quiz Bot»

Для дистанційних занять варто використовувати інструмент «Аудіотрансляція». Цей інструмент дозволяє проводити трансляції для 1000 користувачів з можливістю транслювати звук, відео з камери, а також дублювати екран. Месенджер також має можливість зберігати трансляцію після її закінчення у форматі аудіо або відео.

Швидка доставка повідомлень та файлів, передача файлів будь-якого формату, зв'язок будь-якого виду, створення та використання одностороннього каналу інформації, створення конференцій, безпека та приватність, мультиплатформність – саме такий широкий функціонал соцмереж сприяє підвищенню якості процесу навчання.

Отже, соцмережі допомагають реалізувати більшість форм освітнього процесу. Месенджер

«Телеграм» має широкий функціонал, дозволяє розміщувати навчальний матеріал у різних форматах та створювати тестові завдання на відпрацювання навчального матеріалу. Варто зауважити, що соціальні мережі, зокрема месенджер «Телеграм», – це локація, яка разом із можливостями розвитку комунікативної компетенції надає можливість для вирішення ряду освітніх завдань, зокрема керувати процесом навчання. Соціальні мережі є ефективним засобом, який допомагає викладачам і студентам постійно бути на зв'язку; в групі в соціальних мережах може бути опублікована інформація про відміни, перенесення занять, проведення конференцій, тобто індивідуалізувати процес навчання. Соціальні мережі дають можливість студентам виконувати завдання в будь-якому місці, у будь-який час організувати процес навчання. У групі в соціальних мережах можна продовжити на занятті обговорення, опублікувати завдання для студентів, задіяти в обговореннях неактивних або малоактивних студентів, підвищити мотивацію до вивчення мови та формування фахової медичної мовної компетентності й компетентності в спілкуванні в цілому. Соціальні мережі можна використовувати в якості платформи для підготовки та проведення проєктів, організацій вікторин і конкурсів, проведення запитів.

На прикладі використання месенджера в навчальній діяльності в інституті є можливість використовувати його для кожного предмета окремо або в загальному навчальному чаті. Кожен викладач може створити окремий чат для свого предмета та додати всі групи студентів. Після навчального заняття викладач надсилає текст домашнього завдання в чат. До дати виконання студенти можуть ставити цікаві запитання безпосередньо викладачеві. Питання не будуть повторюватися, оскільки вся історія спілкування буде доступною. Надсилати виконані завдання студенти можуть в чаті, одночасно знайомлячись з роботою колег, або, навпаки, в залежності від виду домашнього завдання. На навчальних заняттях викладач може проводити тестування з предмета, використовуючи роботу в Telegram. Бот може з бази видати завдання студенту, а після відповіді зробити доступною правильну відповідь. Є доступний для студентів бот, який

автоматично розсилає завдання та нагадує про термін його виконання.

Висновки. Використання Telegram у процесі навчання дозволило зробити навчальну інформацію більш доступною, мобільною та зручною; було проведено перевірку знань студентів з мовних дисциплін за допомогою онлайн-тестів; об'єднано весь медіаконтент та джерела інформації з мовних дисциплін за тематич-

ними блоками; оптимізовано процес комунікації зі студентами. Можна зробити висновок, що Telegram є зручним засобом безкоштовної комунікації студента та викладача, який прискорює та полегшує взаємодію, економить час і витрати на паперові матеріали для проведення занять та затребуваний сучасними студентами як ефективний інструмент навчання та донесення інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В., Спирін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2020. Вип. 1. С. 27–36. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(1\).2020.27-36](https://doi.org/10.35387/ucj.1(1).2020.27-36)
2. Бойко С. А. «Мобільний додаток Telegram як інноваційний засіб активізації роботи студентів при вивченні іноземної мови», *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*, т. 4, № 66 (1), С. 27–31, 2019. URL: <https://www.internauka.com/uploads/public/15532023517160.pdf> (дата звернення: 10.11.2023).
3. Гончарук В. Цифрова компетентність як складник професійної культури педагога. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантук, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». Вип. 41. Т. 1. С. 202–210.
4. Дика Н., Глазова О. Дистанційне навчання української мови: особливості, переваги та перспективи. *Освітологічний дискурс*. № 2. С. 205–220. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2021_2_16 (дата звернення: 11.11.2023).
5. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
6. M. Z. Iqbal, H. I. Alradhi, A. A. Alhumaidi, K. H. Alshaikh, A. M. AlObaid, M. T. Alhashim, M. H. AlSheikh, “Telegram as a Tool to Supplement Online Medical Education During COVID-19 Crisis”, *Acta informatica medica*, 28 (2), pp. 94-97, 2020. doi: 10.5455/aim.2020.28.94-97.
7. Kress G. *Multimodality. A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. New York : Routledge, 2010. 236 p.
8. Лебедева С. Л. Використання сучасних каналів онлайн комунікації в контексті процесу трансформації навчання у ЗВО. Діалог культур у Європейському освітньому просторі: зб. матеріалів VII Міжнародної конф. Київ, 2022. С. 124–127.
9. Chomsky N. *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge, Mass: M. I. T. Press, 1965. 251 p.
10. Hymes D. On Communicative Competence. *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin, 1972. P. 269–293.
11. Perrenoud P. *Diez Nuevas Competencias para Enseñar*. Barcelona : Graó, 2007. 168 p.
12. Prensky M. Digital Natives, Digital Immigrants Part 1. *On the Horizon*. 2001. Vol. 9, No 5. P. 1–5.
13. R. Singh, “AI and Chatbots in Education: What Does The Future Hold?”, May. 2018. URL: <https://cutt.ly/dnFFC34>. (дата звернення: 19.09.2023).
14. Stevenson M. P., Liu M. Learning a Language with Web 2.0: Exploring the Use of Social Networking Features of Foreign Language Learning Websites. URL: https://www.researchgate.net/publication/267234941_Learning_a_Language_with_Web_2_0_Exploring_the_Use_of_Social_Networking_Features_of_Foreign_Language_Learning_Websites. (дата звернення: 10.11.2023).

REFERENCES

1. Bykov V., Spirin O., Pinchuk O. (2020) Modern tasks of digital transformation of education. Bulletin of the UNESCO Department “Continuous Professional Education of the 21st Century”. Issue 1. P. 27–36. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(1\).2020.27-36](https://doi.org/10.35387/ucj.1(1).2020.27-36)
2. Boyko S. A. (2019) “Telegram mobile application as an innovative means of activating students’ work while learning a foreign language”, *International Scientific Journal “Internauka”*, vol. 4, No. 66 (1), pp. 27–31. URL: <https://www.internauka.com/uploads/public/15532023517160.pdf> (access date: 11/10/2023).
3. Honcharuk V. Digital competence as a component of a teacher’s professional culture. Current issues of humanitarian sciences: interuniversity collection of scientific works of young scientists of the Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University / [editors-compilers M. Pantyuk, A. Dushny, I. Zymomria]. Drohobych: “Helvetica” Publishing House. Vol. 41. Vol. 1. P. 202–210.
4. Dyka N., Glazova O. Distance learning of the Ukrainian language: features, advantages and prospects. Educational discourse. No. 2. P. 205–220. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2021_2_16 (date of application: 11.11.2023).

5. Law of Ukraine “On Higher Education” [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
6. M. Z. Iqbal, H. I. Alradhi, A. A. Alhumaidi, K. H. Alshaikh, A. M. AlObaid, M. T. Alhashim, M. H. AlSheikh (2020) “Telegram as a Tool to Supplement Online Medical Education During COVID-19 Crisis”, *Acta informatica medica*, 28 (2), pp. 94–97. doi 10.5455/aim.2020.28.94-97.
7. Kress G. (2010) *Multimodality. A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. New York: Routledge, 236 p.
8. Lebedeva S.L. (2022) The use of modern online communication channels in the context of the process of transformation of education in higher education institutions. *Dialogue of cultures in the European educational space: coll. materials of the VII International Conf. Kyiv*, P. 124–127.
9. Chomsky N. (1965) *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge, Mass.: M. I. T. Press, 251 p.
10. Hymes D. (1972) On Communicative Competence. *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin, P. 269–293.
11. Perrenoud P. (2007) *Diez Nuevas Competencias para Enseñar*. Barcelona: Graó, 168 p.
12. Prensky M. (2001) Digital Natives, Digital Immigrants Part 1. *On the Horizon*. Vol. 9, No. 5. P. 1–5.
13. R. Singh (2018) “AI and Chatbots in Education: What Does the Future Hold?”, May. URL: <https://cutt.ly/dnFFC34>. (date of application: 19.09.2023).
14. Stevenson M. P., Liu M. Learning a Language with Web 2.0: Exploring the Use of Social Networking Features of Foreign Language Learning Websites. URL: https://www.researchgate.net/publication/267234941_Learning_a_Language_with_Web_20_Exploring_the_Use_of_Social_Networking_Features_of_Foreign_Language_Learning_Websites. (date of application: 10.11.2023).

A. S. YAREMKO

Candidate of Philological Sciences,

Lecturer Cyclic Commission of the Articles of Profile Secondary Education,

Communal Establishment of Higher Education is the “Volyn Medical Institute” Volyn Regional Soviet, Lutsk, Ukraine

E-mail: allalutsk1085@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-4744-8681>

V. M. KOTSAR

Lecturer Cyclic Commission of the Articles of Profile Secondary Education,

Communal Establishment of Higher Education is the “Volyn Medical Institute” Volyn Regional Soviet, Lutsk, Ukraine

E-mail: valentyna_kotsar@vmi.volyn.ua

<http://orcid.org/0000-0002-6608-7773>

O. M. HONCHARUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer of Verbal Disciplines

Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”

of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine

E-mail: super_lenagoncharuk@ukr.net

SOCIAL NETWORKS AS A TOOL OF FORMATION LANGUAGE COMPETENCE OF NURSES

The massive and widespread use of digital technologies and social networks in everyday life contributes to the search for effective ways of their application in the educational process. This article examines the issue of learning the Ukrainian language (professionally) in the conditions of the digitalization of the modern world and the organization of the educational process using social networks, in particular the Telegram messenger, the main characteristics that show its effectiveness and open opportunities for the development of various forms of network interaction of all sub objects of the educational process. The article also highlights the possibilities of teaching on the media platform, its advantages and disadvantages, the readiness of students and teachers to include social networks in the educational process, their pedagogical applicability

as a means of forming the language competence of nurses. In response to modern changes in education and compliance with the requirements of a new generation of students, the teacher is constantly searching for up-to-date didactic tools and technologies. The problem of reducing the cognitive activity of students of non-philology majors in language learning remains unsolved. This determines the relevance of the research conducted by the authors. Choosing the Telegram messenger as a methodical technique for stimulating cognitive activity, the authors rely on research into the socio-psychological characteristics of generation Z students, their interests and life strategies. The article pays special attention to the multifacetedness of social networks in education; the type of content and methods of presenting information in the Telegram messenger, educational language group are highlighted. The practical significance of the study lies in the reflection of the pedagogical experience of integrating the Telegram messenger into the educational process, as well as the possibility of using the Telegram messenger to stimulate the cognitive activity of students in the context of language disciplines.

Key words: Telegram messenger, chat bots, social networks, online service, information availability, educational platforms.

ЯКІСТЬ ОСВІТИ

UDC 378

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.15>

O. L. FAST

*Candidate of Sciences (Pedagogics), Associate Professor,
Vice-Rector for Research, Teaching and International Relations,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: ofast@lpc.ukr.education
<http://orcid.org/0000-0001-7216-0044>*

DOCTORAL STUDENTS AT RISK ACADEMIC AND PROFESSIONAL SUPPORT: QUALITY MANAGEMENT ISSUES

Academic engagement and support of vulnerable categories of learners is a crucial thematic issue within the EU and globally. In this respect, the research is focused on searching for suitable solutions for gaps in doctoral education capacity strengthening at institutional and national levels in Ukraine, primarily due to underestimating its societal dimensions, and on synchronizing the Ukrainian practices with European policies and standards, including helpful initiatives in integrating resilience and sustainability into its academic, research and engagement activities; creating an inclusive and welcoming culture within academia that encourages respect, support, and mentorship.

The developed educational courses aim to facilitate a cross-sectoral dialogue on solutions for the challenges faced by Ukrainian academia in reforming the doctoral education sector, within the framework of a sustainable, cohesive, and peaceful Europe.

The implementation of the proposed educational courses aims to achieve the following short-term effects: to ensure Ukrainian PhD students' belonging and research engagement, return to stability, and help to alleviate psychological anxiety; to advance doctoral students' research competencies in line with ethical and methodological standards; to minimize the risks of doctoral student attrition; to activate faculty and peer mentorship and professional networking within the academia regarding doctoral students at risk diversity; to diversify the institutional strategies of doctoral students' academic and researcher identity development in war and post-war circumstances.

This will provide a significant context for advancing a new type of academic culture in doctoral education within Ukrainian academia – a culture of university social responsibility that prioritizes human values and addresses the real needs of Ukrainian researchers while providing early-career researcher-friendly support, both academic and professional.

Key words: doctoral education, academic culture, doctoral students' academic and researcher identity development, doctoral students at risk.

Problem statement and research context. The COVID-19 pandemic and ongoing war in Ukraine have drastically impacted social and educational realities. The invasion of Ukraine by Russia has caused a lot of scholars to leave their home institutions and seek protection in other countries. However, some have stayed in Ukraine and are facing numerous challenges daily. The situation has become more severe as a growing number of higher education and research institutions have been damaged or destroyed. Despite the crisis, the Ukrainian higher education sector needs to maintain resilience and continue to progress. To maintain research excellence and investment attractiveness regionally and globally, fostering innovative and high-quality doctoral research is

crucial for Ukrainian HEIs. However, the risks of losing a generation of scholars due to emigration and refugee flow have been exacerbated. Educational and managerial efforts should be made to provide support to Ukrainian doctoral students who are at risk due to the ongoing war. This includes those who have already been forced to flee Ukraine, as well as early-stage scholars who are still in Ukraine but face the risk of displacement. The support should also be extended to forcibly displaced PhD students within Ukraine, doctoral students in refugee-like situations, and Ukrainian doctoral candidates who have become refugees. The focus should be on struggling doctoral candidates, those with family care responsibilities, and international postgraduate students affiliated with Ukrainian academia.

The recent international research “Towards a Global Core Value System in Doctoral Education” on assessing doctoral-education changes during the last 20 years states that a doctorate degree should not solely focus on the technical aspects of research. Instead, it is important to consider the broader education of the graduate. The graduate should be trained to be socially conscious and aware of ethical and political issues that may arise during their research. Failure to do so can lead to disastrous consequences, as demonstrated by a powerful example of how research involving human subjects can go wrong when ethical and political considerations are ignored (Nerad, et al., 2022).

Literature review. Social support and academic engagement are key elements of doctoral education quality studies (Altbach, 2011; Nerad; Bogle; Kohl; O’Carrol, Peters, Scholz, 2022). Societal dimensions of the problem include doctoral well-being; research capacity and self-efficacy (Kokotsaki, 2023); PhD imposter syndrome; doctoral student attrition; and research supervision (Guerin & Green, 2015); professional identity development; isolation feelings in doctoral programs (Lovitts, 2001; Ali & Kohun, 2007; Szadkowski, 2017, 2029).

Academic engagement and support of vulnerable categories of learners is a crucial thematic issue within the EU and globally. The proposed research is framed by the Council of Europe/UNESCO Lisbon Recognition Convention (2017); the Paris Ministerial Communiqué (2018); and the Rome Ministerial Communiqué (2020). Since 2022, under the Council of the European Union wide-ranging policies and measures have been put in place to support Ukrainian refugee students, including doctoral candidates, in higher education in Europe (European Commission, EACEA, Eurydice, EURODOC reports).

The objective of this research is to investigate policies and strategies for integrating and improving efforts within the university community to provide academic support for doctoral candidates who are at risk. Additionally, the study aims to explore ways of aligning these practices with European policies and standards (Eurydice report, 2022, EUA briefing, 2022, InspireEurope Recommendations, 2022).

Discussion and results. Added to the challenges caused by the COVID-19 pandemic (the loss

of regular contacts at the campus, the lack of social interaction, difficulties in accessing laboratories or other research facilities; organizing online training, thesis defense, and supervision; the lack of networking opportunities and doctoral schools underfunding, struggling doctoral candidates’ rates increasing), the war has caused new challenges connected with appropriate addressing the needs of such diverse category of PhD students as postgraduate candidates at risk.

The proposed problem has an educational added value due to its societal dimension – academic engagement and support of vulnerable categories of learners is a crucial thematic issue within the EU and globally. This research is framed by the Council of Europe/UNESCO Lisbon Recognition Convention (2017); the Paris Ministerial Communiqué (2018); and the Rome Ministerial Communiqué (2020).

Since 2022, under the Council of the European Union wide-ranging policies and measures have been put in place to support Ukrainian refugee students, including doctoral candidates, in higher education in Europe (European Commission, EACEA, Eurydice reports). In this respect, this study can help in broadening the Ukrainian practices regarding implementing early-career researcher social supports and academic rights safeguarding.

In the *Researchers at Risk: Mapping Europe’s Response Report of the InspireEurope Project* it is defined that researchers at risk include researchers, scholars, and scientists who are experiencing threats to their life, liberty, or research career, and those who are or have been forced to flee because of such threats. Some researchers at risk have recognized refugee status, asylum status, or similar protection status. But a higher proportion of researchers seeking the assistance of NGOs specializing in the field of scholar protection are outside the refugee process. These researchers are seeking or holding temporary visas/work permits through visiting research/scholar positions at host universities in Europe or elsewhere, outside their home countries¹.

The global Scholars at Risk Network (SAR) classifies three broad categories of risk:

¹ EUA – European University Association, 2020. *Researchers at Risk: Mapping Europe’s Response Report of the InspireEurope Project*. Brussels: Inspireurope – Initiative to Support, Promote and Integrate Researchers at Risk in Europe. p. 9.

– Risk due to the content of a scholar’s work, research, or teaching being perceived as threatening by authorities or other groups. When the development of ideas, exchange of information, and expression of new opinions are considered threatening, individual scholars/ researchers are particularly vulnerable.

– Risk because of the individual’s status as an academic or researcher. Because researchers undertake frequent international travel and have international contacts, this gives them a certain professional standing or prominence. This can mean that attacks on one such high-profile scholar are an efficient means of sending a message to others, quickly creating a chilling effect.

– Risk as a result of their peaceful exercise of basic human rights, in particular, the right to freedom of expression or freedom of association.

The research is aimed at studying and implementing academic and professional supports that are friendly to early-career researchers covering various issues such as research capacity in war and post-war circumstances, quality supervision and training, institutional responsibility for supporting early-stage researchers, societal engagement, mental health and well-being, career-tracking, academic freedom, and research autonomy. The aforementioned issues form a comprehensive system of doctoral education development and quality assurance under the EUA Innovation Agenda 2026, EURODOC, and EUA-CDE initiatives and developments.

In light of the need to transform the educational environments of the Ukrainian academia societally, in particular through a better understanding of the experiences of Ukrainian doctoral candidates at risk in war circumstances and the impact of these experiences on PhD students’ researcher and professional identity development, as well as their academic careers, this research aims to answer the following questions: 1) what socially inclusive supports are available within the European and Ukrainian academia? 2) how does quality supervision affect doctoral research capacity strengthening; 3) how does being involved in professional and research peer networking impact the mental health and social well-being of the PhD students and research supervisors; 4) what early-career researcher-friendly supports are available at the community and institutional levels regarding

doctoral candidates at risk need diversity; 5) how the good practices of the European universities may be applied to solve the challenges Ukrainian doctoral students at risk face since 2022 and in the other rebuilding times.

In this respect, the research is **focused** on searching for suitable solutions for **gaps** in doctoral education capacity strengthening at institutional and national levels in Ukraine, primarily due to underestimating its societal dimensions, and on synchronizing the Ukrainian practices with European policies and standards, including helpful initiatives in integrating resilience and sustainability into its academic, research and engagement activities; creating an inclusive and welcoming culture within academia that encourages respect, support, and mentorship.

This provides a significant context for advancing *a new type of academic culture* in doctoral education within Ukrainian academia – a *culture of university social responsibility* that prioritizes human values and addresses the real needs of Ukrainian researchers while providing early-career researcher-friendly support, both academic and professional.

Through our research, we have established connections with various European partner universities, such as the Department of Physical Culture at the Academy of Physical Education and Sport by Jędrzej Sniadecki in Gdansk (Poland), and the Department of East European Studies at the Faculty of Arts at Charles University (Czech Republic). We have also established contacts with regional universities in Ukraine, including the Laboratory of Academic Culture of a Researcher at Sumy Makarenko State University. These connections have allowed us to develop interdisciplinary educational courses (Table 1).

The methodology of creating the course content is based on four interconnected approaches. These approaches include:

– The course content was designed using **a holistic research-based approach**. This allowed for the integration of thematic issues related to the support of doctoral candidates at risk, such as research capacity in war and post-war circumstances, quality supervision and training, institutional responsibility for the support of early-stage researchers, their societal engagement, mental health and well-being, and career-tracking.

Table 1

Interdisciplinary educational courses' thematic issues

1st course (training session) “European Standards of High-Quality Disciplinary Research”	2nd course (workshop) “Quality of Supervision: Negotiation and Ethics in the Doctoral Journey”	3rd course (discussion session) “Institutional Support of Doctoral Candidates' Research Capacity: EU Approaches and Trends”
The advanced interdisciplinary course is organized through the training session format and focuses on the practice of research applied aspects. The course contains the following topics: 1. Development of doctoral education in Europe: quality training and research standards. 2. The European Council of Doctoral Candidates and Postdoctoral Researchers (EURODOC) as an important player in the doctoral education sector. Safeguarding doctoral candidates' academic rights. 3. Research ethics as a core value of doctoral research. A robust culture of academic and scientific integrity. 4. Research methodology and design quality applied aspects: – research design and operationalization of concepts; – problem statement, purpose statement, research question; – qualitative, quantitative, and mixed methodology concepts and tools; – experimental and quasi-experimental research; - survey research requirements and strategies. 5. Academic writing quality standards: – data commentary, – writing summaries and paraphrases, – writing critiques, – constructing a research paper, – manuscript editing, – constructive critique and peer review, – overcoming writer's block. 6. Transversal skills for a high quality research: – Research data management. – Open science. European Open Science Cloud. – Scientific communication. – Research self-efficacy. Project management.	The course consists of the following topics: 1. European University Association surveys and studies on the quality of doctoral training and supervision. 2. European quality practices in the support, provision, and management of research supervision. 3. Research supervisor eligibility, accreditation, and registration at European universities. 4. European good practices in joint-supervision. Alternative approaches to postgraduate supervision. 5. Perspectives in online doctoral supervision. 6. Professional networking on research supervision in the EU. 7. Research supervisory styles, roles and responsibilities. 8. Research integrity and ethics in doctoral training and supervision. 9. Mental health essentials for academic supervisors. 10. Emotional aspects of the research work and supervision: imposter syndrome, frustration, and coping strategies. 11. Academic freedom and feeling of autonomy in training, research, and supervision. 12. Supervisory management of doctoral student diversity: supervision of part-time students, distance learning students, students with family care responsibilities, displaced students and refugees, minority groups, students with disabilities. 13. Strategies for advising international doctoral students. 14. Research supervision as a factor of PhD satisfaction and completion rates. 15. Pathways for dealing with problems in supervision. The risks of doctoral student attrition. Conflict management. 16. Supervision pedagogies: narrative strategies.	The course consists of the following topics: 1. European policies and standards of quality doctoral education programmes. 2. Doctoral training and activities management. Mandatory and optional transversal skills training. 3. Internal and external Quality Assurance of doctoral education. 4. Doctoral education assessment indicators. 5. Strategic capacity of the institution: doctoral education issues. 6. Organisational structures of doctoral education in Europe. 7. European institutional governance models and approaches around doctoral candidates support and engagement. 8. Institutional responsibility for the support of early-stage researchers. 9. Societal engagement of doctoral candidates. Mental health and well-being of doctoral candidates: institutional issues. 10. European policy instruments and institutional measures of doctoral candidates at risk support. 11. Cultural changes in European universities in the context of the Council of Europe/UNESCO Lisbon Recognition Convention. 12. Career development as a strategic issue of doctoral education in Europe. Career tracking of doctoral candidates. 13. Institutional support of national and international early-stage researchers' mobility. Internationalisation. 14. Rules, guidelines and innovative practices of doctoral supervision. 15. Financial support of doctoral candidates. 16. Digital transformation: doctoral candidates' research capacity support issues. Digitalization of the administration of doctoral schools. 17. Postdoctoral support of PhD candidates. 18. Research excellence and attractive institutional environment: The League of European Research Universities (LERU) innovative practices.

– The comparative approach is crucial to enhance training courses, activities, and events with European policy instruments, quality standards, and practice excellence.

– The inclusive approach ensures the effective involvement of various groups such as doctoral

candidates at risk, diverse student populations, research supervisors, mentors, designers of doctoral programs, and managers of doctoral schools. This involvement takes place during innovative training courses, doctoral online networking, and various project events.

– The digital approach is to be implemented through the integration of technology in diverse activities: training sessions, summer school series, workshops, webinars, doctoral online network.

The educational course “European Standards of High-Quality Disciplinary Research” is aimed at supporting early career researchers’ methodological capacity, especially those in struggling-like situations, and sharing European and Ukrainian good practices in advancing doctoral candidates’ research competencies in line with ethical and methodological standards.

The purpose of the course “Quality of Supervision: Negotiation and Ethics in the Doctoral Journey” is to enrich doctoral students and academic supervisors’ practices of productive interaction based on mutual trust, support, and equality; discuss the pleasures and risks of supervision; present European online resources for improving research supervision and training.

The upcoming discussion session titled “Institutional Support of Doctoral Candidates’ Research Capacity: EU Approaches and Trends” will focus on various policies and measures related to the functioning of the Ukrainian doctoral education sector under martial law. The session will also shed light on the steps taken for modernization in line with Euro integration priorities.

The proposed educational courses aim to facilitate a cross-sectoral dialogue on solutions for the challenges faced by Ukrainian academia in reforming the doctoral education sector, within the framework of a sustainable, cohesive, and peaceful Europe.

Conclusions. The implementation of the proposed educational courses aims to achieve the fol-

lowing short-term effects: to ensure Ukrainian PhD students’ belonging and research engagement, return to stability, and help to alleviate psychological anxiety; to advance doctoral students’ research competencies in line with ethical and methodological standards; to minimize the risks of doctoral student attrition; to activate faculty and peer mentorship and professional networking within the academia regarding doctoral students at risk diversity; to diversify the institutional strategies of doctoral students’ academic and researcher identity development in war and post-war circumstances.

The medium-term effects include: establishing a longer-term mechanism of the doctoral students at risk successful completion rates; diversification of the university resilience strategies in crisis circumstances regarding doctoral education issues; broadening the understanding of the social dimensions of doctoral training and supervision in line with the European universities’ strategic priorities; enriching the national doctoral education sector reforming strategies with EU best practices; strengthening Ukrainian academia research capacity within the institutional and national levels.

The long-term effects of the project are as follows: strengthening the resilience and recovery capacity of Ukrainian academia under the Education 4.0-Ukrainian Sunrise Concept Plan; promoting innovative and high-quality doctoral research as a key factor in enhancing the research excellence and investment attractiveness of Ukrainian HEIs regionally and globally; sharing best policy instruments and practices for doctoral education through cross-national exchange within the context of the “sustainable, cohesive, and peaceful Europe” agenda.

REFERENCES

1. Cameron, K. (2008). A process for changing organizational culture. In T. G. Cummings (Ed.), *Handbook of organizational development* (pp. 429–445). Sage Publishing.
2. EUA – European University Association, 2022. *Inspireurope Recommendations Expanding Opportunities in Europe for Researchers at Risk*. Brussels: Inspireurope – Initiative to Support, Promote and Integrate Researchers at Risk in Europe.
3. EUA briefing, April 2022. *Impact of the Russian Federation’s invasion of Ukraine on the Ukrainian higher education sector*. Brussels.
4. European Commission / EACEA / Eurydice, 2022. *Supporting refugee learners from Ukraine in higher education in Europe*. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
5. Guerin, C., & Green, I. (2015). They’re the bosses’: Feedback in team supervision. *Journal of Further and Higher Education*, 39(3), 320–335. <https://doi.org/10.1080/0309877X.2013.831039>
6. Halse, C. (2011). ‘Becoming a supervisor’: The impact of doctoral supervision on supervisors’ learning. *Studies in Higher Education*, 36(5), 550–579. <https://doi.org/10.1080/03075079.2011.594593>
7. Nerad, M. et al (eds), (2022). *Towards a Global Core Value System in Doctoral Education*. London: UCL Press. <https://doi.org/10.14324/111.9781800080188>

8. Szadkowski, K. (2014). The Long Shadow of Doctoral Candidate Status. Case Study – Poland, Social Work & Society. Volume 12, Issue 2, 1–17.

О. Л. ФАСТ

*кандидат педагогічних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: olhafast.ua@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-7216-0044>*

**АКАДЕМІЧНА ТА ПРОФЕСІЙНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ
ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ У КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ
ДОКТОРСЬКОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Академічне залучення та підтримка вразливих категорій учасників освітнього процесу є ключовим питанням освітньої політики у ЄС та в усьому світі. У цьому контексті дослідження зосереджено на пошуку відповідних рішень щодо прогалин у зміцненні спроможності докторської освіти на інституційному та національному рівнях в Україні, насамперед через недооцінювання її суспільних вимірів, а також на синхронізації українських практик з європейською політикою та стандартами. Важливо здійснити наукові та прикладні рефлексії корисних ініціатив у зарубіжних країнах щодо інтеграції цінностей стійкості та сталості в академічний, дослідницький супровід молодих науковців, покращити їх залученість через розвиток інклюзивної та привітної культури в академічному середовищі, яка заохочує повагу, підтримку та наставництво.

У контексті євроінтеграційних стратегій реформування української системи підготовки докторів філософії авторами розроблено зміст вибіркових освітніх курсів, що, передбачається, сприятиме міжгалузевому діалогу в рамках адженди сталої, згуртованої та мирної Європи. Це забезпечить важливий контекст для просування нового типу академічної культури в українському академічному середовищі – культури соціальної відповідальності університету, яка надає пріоритет людським цінностям і враховує реальні потреби молодих дослідників, забезпечує їх академічну та соціальну підтримку у кризових обставинах професійного та особистого життя. Все більш гостро постають питання соціальної підтримки вразливих категорій здобувачів освіти докторського рівня – біженців, внутрішньо-переміщених осіб, студентів, що залишилися на територіях, близьких до зони бойових дій, докторантів у кризових життєвих ситуаціях та інші категорії.

Ключові слова: докторська освіта, академічна культура, розвиток академічної та дослідницької ідентичності молодих дослідників, вчені у кризових ситуаціях.

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ОСВІТИ

УДК 159.9.07

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.16>

В. В. ШВЕЦЬ

*кандидат психологічних наук, здобувач вищої освіти ступеня доктора наук,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань,
Черкаська область, Україна
Електронна пошта: vlada90@meta.ua
<http://orcid.org/0000-0001-7384-2039>*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ВЧЕННЯ: ВІД СУЧАСНОСТІ ДО ГЕРАКЛІТА

Стаття розкриває ключові проблеми становлення психолого-педагогічної діяльності у ретроспекції. Метою дослідження є вивчення впливу педагога на формування трансгенераційної травми розвитку у молоді. Предметом дослідження став процес формування явища депривації у молоді в умовах впливу навчально-виховного процесу. Основними методами дослідження стали теоретичні (аналіз та синтез, узагальнення, дедукція), системний, функціональний, конкретно-соціологічний. У статті розглянуто основні підходи розуміння виховного процесу Гераклітом. У статті здійснено аналіз розуміння педагогіки з позиції дослідження теології, філософії, психології. Розглянуто основні засади праць Геракліта. Автор наводить статистику звернень до психолога здобувачів освіти, молоддю, родинами ветеранів, що показує кількісний індикатор проблеми. Статистично-аналітична діяльність, зроблена в статті, дозволила проаналізувати основні форми діяльності педагога, що впливають на розвиток трансгенераційної травми молоді. Висунуто тезу про саморозвиток як умова відкриття знань про всевіт, дозволила відомим митцям збагнути та презентувати закони нескінченності, відтворені у фізиці, математиці, біології, музиці. Була здійснена спроба демонстрації ролі метафор у поширенні відомих знань, популяризації закритих знань, впливу метафори на роботу двох півкуль головного мозку.

У статті зроблений висновок, що історичний досвід України демонструє вічну істину, описану Гераклітом, згідно з якою війна є гармонією, формою дотримання загальної справедливості. Трактуювання війни молоддю з позиції процесу розуміння себе або служіння мінливим цінностям заради насолоди та вигоди є важливим аспектом у розвитку науки та збереження ментального здоров'я нації. Роль педагога на даному етапі полягає саме у підтримці здатності молоді виграти власну війну заради блага миру на Землі.

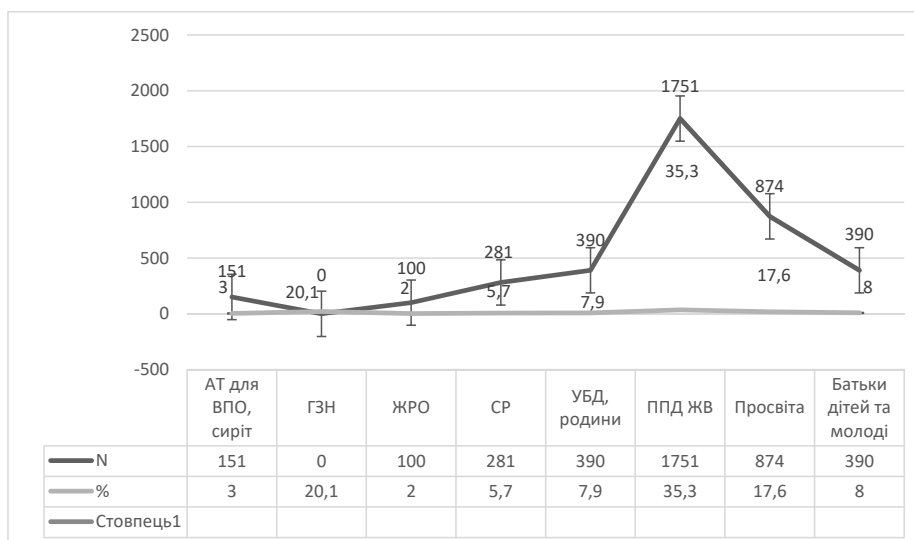
Ключові слова: педагогіка, психологія, молодь, Геракліт, теологія, логос.

Вступ. Реалізація засад освітньо-виховного процесу в умовах ХХІ століття викликає все більше занепокоєння. Роль педагога як і роль учня стають не лише об'єктом досліджень, а й причиною виникнення соціальних викликів. Через доступність науки та розробки чисельних методів при роботі з дітьми, з уваги випускаються основне завдання педагога, що криється в етимології слова: «παῖς (дитина) й назад (вести), що означає ведення дитини, виховання.

Виклад основного матеріалу. Аналіз проблемних звернень у роботі психологів та педагогів, висвітлено у розвідках «Виховання духовних цінностей молоді як основа соціального добробуту» [Швець: 35–45], «Особливості здійснення сенсорної реінтеграції життєвого досвіду молоді в умовах воєнного стану» [Швець: 88–94], «Історіографічний аналіз впливу воєнних дій

на формування ментального здоров'я молоді та утворення процесу патологічного пристосування» [Швець: 172–179]. Порівняльний аналіз типів звернення клієнтів, скерованості клієнтів та форм роботи дозволив висвітлити основні висновки [Швець: 44], [Швець: 89–91], що стали передумовою даної публікації. Активна практика автора публікації, яка з 2016 року націлена на роботу з педагогами, закладами загальної середньої та вищої освіти, родинами ветеранів дозволяє актуалізувати прогалини у розумінні педагогіки як здобувачами освіти, їхніми родинами, так і самими педагогічними працівниками. Проблемним для цільової групи лишається також і розуміння ролі психолога у психологічній взаємодії «клієнт-психолог».

На рис. 1 виведена загальна кількісна характеристика запитів первинних звернень до пси-

Рис. 1. Зведена таблиця звернень до психолога за 2022–2023 роки

Примітки: АТ для ВПО-арт-терапевтичні заходи для внутрішньо переміщених осіб, ГЗН – гендерно-зумовлене насильство, ЖРО-жертви ракетного обстрілу, СР-суїцидальний ризик, УБД-учасники бойових дій, ППД ЖВ – психолого-педагогічна допомога жертвам війни.

холога КНП «УМЛ» УМР та психолога Центру ветеранського розвитку за 2022–2023 роки.

Аналіз наданих психолого-педагогічних послуг для молоді та педагогів закладів освіти за 2019–2022 роки, здійснених психологом структури КНП «УМЛ» УМР демонструє змінність у дієвих методах роботи, підібраних на основі аналізу звернень клієнтів (рис. 2.) та відповідну охоплюваність заходами (рис. 3). Посада педагогічного працівника структури охорони здоров'я дозволила клієнту не лише отримати якісну допомогу, а й посилити якість загального здоров'я через систему скерування до фахівців вузького профілю.

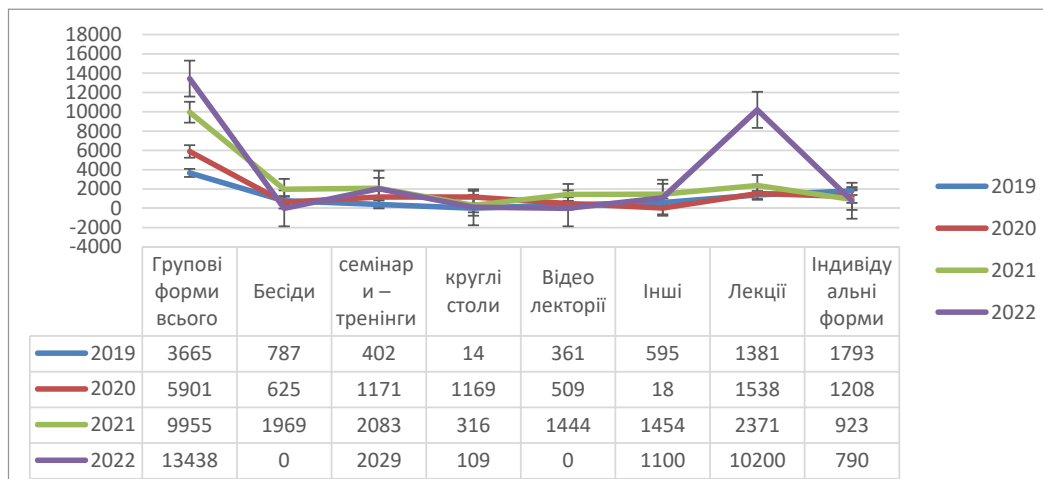
Загальна кількість звернень за 2022–2023 роки охопила 4966 осіб, що формує денне навантаження на фахівця 9,85 клієнтів при нормі 4 особи на день за два роки.

Загальна кількість індивідуальних звернень за 2019–2022 роки становить 8216 осіб, що формує денне навантаження на фахівця 8,15 клієнтів (при неповному тижневому навантаженні роботи психолога).

Показник групової взаємодії з питань ППД, просвітніх заходів за 2019–2022 роки (39403 особи) та за 2022–2023 роки (2652 особи) є результатом врахування запитів клієнтів та представників їхніх родин з питань, що

Рис. 2. Аналіз форм психологічної підтримки молоді за 2019–2022 роки, здійснених у структурі КНП «УМЛ» УМР

Рис. 3. Аналіз залученості до психологічної підтримки молоді за 2019–2022 роки, здійсненої у структурі КНП «УМЛ» УМР

висвітлювали аспекти насильства чи нетолерантного ставлення педагогів до дитини. Основними темами роботи з педагогами стали: *техніки відновлення психічного стану в умовах війни, просвіта з раннього статевого дозрівання, виявлення ознак домашнього насильства, профілактика селфхарму, система взаємодії педагогів у діагностиці поведінкових розладів молоді, детермінація емоційно-нестійких розладів молоді, профілактика емоційного відновлення, уникнення в поведінці дитини*. Аналіз включеності педагогів до зміни у патернах поведінки та актуалізації даних тем дозволив зробити припущення щодо істотного впливу ролі педагога на формування мультигенераційної травми розвитку здобувача освіти. Освітній простір як джерело стресу, булінгу, дискримінації показано не лише між здобувачами освіти, а й з позиції педагога до дитини. Школа як місце отримання травматичного досвіду, знецінення родинних цінностей, платформа для формування комплексів та психологічних захистів перестає бути місцем для духовного розвитку та пізнання світу. Збільшення індикатора суїцидального ризику, що відмічено у серпні-вересні, листопаді-січні опосередковано вказує на спробу індивіда звільнитися від стресу, для подолання якого не було сформовано відповідних навичок.

Аналіз даних рисунку 1. Показує, що коефіцієнт СР (5,7%) у віці 10–16 р. та індикатор кількості жертв ГЗН, що становить 20,1%, є свідченням розвитку навички набутої безпорадності та в умовах дії тривалого стресу зни-

ження опірності психіки. Серед клієнтів із ГЗН значного впливу мали травматичні події, що відбувалися в анамнезі 7–15 років тому. Спосіб реагування подібним до ранньої травми в житті клієнта, який не дав успіху у пристосуванні до нових умов, і призводило до пошуку психолога. 8% звернень батьків щодо допомоги дітям також підлягають під категорію жертв ГЗН як прямого (щодо дитини), так і опосередкованого (батьки були жертвами насильства в дитинстві або мали суїцидальні думки). Відтак, у загальній сукупності маємо 99,6% клієнтів, що отримують посиленний рівень тривоги та травмувань у дитячому та юнацькому віці, зокрема під час відвідування закладу освіти та при взаємодії з травмованими батьками.

Залежність працівників освіти від дотримання нормативно-правової документації, що регламентує успішність здобувача освіти, віддає всіх учасників процесу від істинного призначення педагогіки. І саме на цьому етапі популяризації ідеї, що заклад загальної середньої освіти має формувати дитину відповідно до запитів суспільства і посилює розбрат та деструкції, які стають джерелом посилення динаміки виникнення психічних розладів.

Дорослий своїм прикладом демонструє дитині умови подальшого життя в суспільстві, яке не зацікавлене в розвитку особистості як творчої особистості, а популяризує дотримання змінних норм та правил технічної взаємодії між представниками одного виду. У такому випадку психічні розлади є формою уникнення ролі впливу соціуму, та повернення до істинного

закону природи – творчості, єдності з природою, пізнання себе.

Успішними прикладами гармонійного розвитку особистості, саморозвитку та пізнання нескінченності світу поза межами системи освіти стали завдяки працям Т. Шевченко, Л. Ван Бетховен, Ч. Дарвін, Т. Едісон, С. Раманджан. Ці митці відкрили закони нескінченності Всесвіту, представлені у царині поезії, музики, біології, фізики, математики. Всі спроби наукової думки надати підтвердження діяльності митців були зосереджені лише на науковому підтвердженні генія: людини, що черпала свої знання завдяки вірі, аскезі, світлому розумові та свободі у діяльності. Таким чином наукова діяльність – це лише спроба доведення результатів, відсотку похибки та ймовірності, проте не створення, що формує її залежність від діяльності інших осіб та державного замовлення, що формує певну тенденцію століття.

З огляду на вище сказане, виникає два ключових завдання до вирішення: або потреба у переоцінці підходів до підготовки педагогів, або оновлення інструментів впливу з метою зниження рівня психічних та поведінкових розладів та збільшення спроможності населення. Розглянемо перше завдання.

Порівняння визначень «педагогіка», розміщених на україномовному та грекомовному джерелах інтернет-енциклопедії дозволяє дійти висновку, що проблемою сучасної педагогіки України є відхід від розуміння істинного призначення педагогіки. Педагогіка – це не діяльність, що спрямована на формування людини в умовах виховання, це не розвиток індивіда в процесі цілеспрямованої діяльності суспільства. Педагогіка – це наука, що зацікавлена у всебічному розвитку дитини у фізичному, розумовому та моральному плані, а також у її вихованні. Педагогіка – це духовна, гуманістична та прикладна суспільна наука, що виникла з філософії та завданням якої є дослідження всіх проблем, пов'язаних із вихованням молоді. Важливим є її зв'язок головним чином з психологією, але також і з іншими науками (гуманітарними, соціальними й т. д.). Завданням педагога є вести дитину до розуміння мудрості та пізнання єдиного закону, що править всіма процесами. Педагогіка виявляє спільні проблеми дітей та індивідуальні проблеми кожної дитини

та намагається їх вирішити. До таких проблем належать проблеми, пов'язані з кожним етапом розвитку, проблеми, що створюються зовнішніми впливами, навчальною програмою, відносинами вчителя та учня, відносинами учнів один з одним, сім'єю та соціальним середовищем. Крім того, сучасна педагогіка має зберегти культурні цінності минулого, розширювати їх та перетворювати на освітні, щоб вони могли впливати на природу дитини, сприяти безперервному відтворенню досвіду дитини та її освіті. Педагогіка не обмежується дитинством і фактично навчанням дитини в школі, але в цілому стосується виховання особистості та всіх аспектів освіти. Вільний підхід до розуміння давніх наук та професійність особи перекладача як і читача, формують викривлення, що є важливою умовою для адаптації науки до потреби замовника. Таким чином науковець стає заручником загальної системи, що диктує ціннісні орієнтири у розвитку індивіда, педагог стає виконавцем та забезпечує емпіричну частину даної діяльності, тоді як самі здобувачі освіти є джерелом вивчення. Відтак, дитина стає об'єктом вивчення, впровадження методології, проте її основна потреба у пізнанні світу нівелюється. Особиста історія розвитку дитини та її психотип як індикатор сприйняття інформації та взаємодії зі світом лишається поза увагою. Здійснення діагностики психічного стану дитини відбувається лише за умови яскравих проявів опозиційної, демонстраційної, істеричної чи невротичної поведінки, що ускладнює здійснення освітнього процесу. Проте такі акцентуації характеру не розглядаються як умова пошуку підходу до дитини з метою забезпечення її інструментами виживання та співіснування з іншими учасниками соціуму. Педагогіка, як одна із давніх наук, сформувалася з теоретичних поглядів Сократа, Платона Арістотеля. Разом з тим, основу вчень про душу та суспільні відносини у своїх працях заклав попередник Платона – Геракліт.

Звідси можна зробити висновок, що перевагою педагогічного вчення було відкриття дитині істинних знань про світобудову, відкриття її людяності та життєвого шляху, збереження чеснот і відкриття вогню життя. Таким чином, педагогіка – це одна зі спроб, у метафоричній та науковій манері, подачі основних законів

життя та формування суспільних відносин, що будуються на теологічних, філософських і наукових засадах. Розглянемо дане питання більш детально на прикладі порівняльного аналізу теологічного, психологічного, педагогічного вчення.

Психологія – «(від грецького ψυχή (psyché) – душа, дух; λόγος (logos) – вчення, наука) – наука, що вивчає психічні явища (мислення, почуття, волю) та поведінку людини, пояснення якої знаходимо в цих явищах. (вікіпедія) Серед завдань науки (що була сформована у XVI столітті завдяки списку праць хорватського гуманіста Марка Маруліча (1450–1524)) визначають: вивчення індивідуальних якостей, закономірностей і шляхів їх формування в сучасних умовах; вивчення впливу провідної діяльності на психіку людини, міжособистісні та міжгрупові взаємини; визначення психологічних засобів впливу колективу на особистість й способів захисту від таких впливів; встановлення закономірностей динаміки працездатності; визначення заходів і засобів психологічного комфорту для роботи та життя; визначення інформативних методів діагностики та психокорекції; вивчення закономірностей психологічної підготовки. Основними пізнавальними методами психології є: спостереження та самоспостереження; експеримент; психодіагностичні методи. До методів активного психологічного впливу належать: психологічна консультація; психологічна корекція; психологічний тренінг; психотерапія та реабілітація» [6].

Теологія (поєднання слів «Бог» і «розум») – «це наука, яка вивчає релігійні вірування, практики та досвід, а також часткове розуміння нестворених дій Бога. Зокрема, це характеризується як логічне та систематичне дослідження Бога та його відносин зі світом, а також дослідження існування, природи та атрибутів Бога, його принципів та авторитету, доктрин, які визначають правильність віри та відданості до Бога. Академічного богослова можна схарактеризувати як вченого – фахівця з богослов'я та релігієзнавства, володаря наукового ступеня духовної школи або вченого в різних галузях теології. Спочатку цей термін використовувався в працях Платона та інших грецьких філософів щодо вивчення міфу. Теологія завжди розвивалася паралельно і всередині філософії давньо-

грецького світу, а не систематично» [14]. Звідси випливає твердження, що філософи давньо-грецького світу зуміли знайти спосіб донесення до населення необхідних знань засобами метафори та міфів. З точки зору етимології термін «теологія» формується зі слів Бог та розум. Апеляція до розуму значною мірою характеризує праці Геракліта, який наголошував на тому, що розуміння історії людини залежить від розуміння Божественного.

Геракліт був переконаний, що Цей світ, єдиний для всіх, створений ні Богом, ні людиною, але він завжди був, є і буде вічним вогнем, що в міру горить і в міру гасне [13].

Для провідних релігій світу дотримання закону Божого, розуміння божественного розуму та дотримання законів існування є основою доктриною. Тому педагог, як нащадок філософа та теолога – це людина, що відкрила для себе знання Святого письма, відреклася від земних спокус та здатна показати дитині всю красу навколишнього світу. Як зазначав Геракліт у своїх трактатах, «і була людина без імені, але був у неї Бог».

Розуміння даної доктрини лягає в основу логосу. Логос (грец. λόγος) – «термін західної філософії, релігії, психології та риторики. З давньогрецької мови буквально означає «слово». Уживається передусім у значеннях власне слова, науки, закону, надприродного світового розуму. Часто під логосом розуміється раціональне, логічне знання, яке протиставляється міфу як знанню ірраціональному і прийнятому на віру [4].

У логіці «логос» – це здатність робити умовиводи, знаходити причиново-наслідкові зв'язки [4]. У східних філософіях йому аналогічні дао, а також – дхарма. В античній філософії «логос» – це термін для позначення загального закону світу. Вперше застосований Гераклітом, де розуміється як сутність всіх речей, знеособлений вічний розум, котрий створює все в світі з протилежностей, впорядковує і наперед визначає долю [13].

Логос робить світ впорядкованим і гармонічним, виражає постійність і єдність протилежностей. Згодом слово «логос» набуло нових значень та інтерпретацій: власне «слово», «думка», «сенс» (поняття) [4]. У християнській філософії Логос найчастіше – це творче

слово Бога, зокрема те, яким було створено світ. Нерідко асоціюється з самим Богом і різними його іпостасями.

Творчий доробок Геракліта, міфи Давньої Греції наочно демонструють, що метафора є унікальною мовою спілкування, яка має дати натяки й скерувати людину до самостійного відкриття. Філософський прозовий твір «Про природу», що поділявся на три частини: «Про космос» (всесвіт), «Про державу», «Про бога» є однією з успішних способів створення книги знань та декодування Святого письма. Аналіз текстів Святого Письма демонструє підтвердження впливу слова на свідомість людини, роль проповідей та індивідуальних бесід, що лягли в основу психології та педагогіки, у корекції поведінки людини. Проповідники, священники, філософи, мандрівні співці вважалися посланцями Божими, людьми Божими, а отже й володіли знаннями, які зачаровували та лякали водночас. Спроба трансформувати давні знання у метафорі, казці, притчі, епосі дозволило посилити уяву та спростити спосіб подачі інформації, лишаючи її зміст для самостійного аналізу задля пробудження.

Таким чином вдавалося активувати роботу обох півкуль головного мозку слухача. Логос-вогонь Геракліта притаманний не тільки всій видимій світобудові, а й душі. Людська душа є проявом вогняного начала, більш суха забезпечує здатність до пізнання логосу, тоді як більш вогка є підставою чуттєвого пізнання і відповідних вчинків. Завдяки тому, що душа вогняна, вона має схильність до слідування логосу. У соціальній філософії Геракліта стверджується, що народ у державі вище за все має ставити закон, він має боротися за нього, як за свій власний дім. Це необхідно робити тому, що всі людські закони живляться від всесвітнього закону – логосу.

Геракліт вперше ввів у філософську термінологію поняття логосу на позначення загального закону буття, основу світу, пізнання якого слід прагнути людині. Філософ стверджував: все здійснюється за логосом, який є вічним, загальним і необхідним. Будь-що, що відбувається у світі, має своє значення та зв'язок з іншими речами чи явищами. Вища мета пізнання – пізнання логосу, а разом з тим пізнання вищої єдності світобудови й досягнення

вищої мудрості, бо ознака мудрості – це здатність погодитися з твердженням логосу, що все єдине. При цьому Геракліт вказував, що пізнання логосу та мудрості дається не всім, хоча всі люди від природи розумні. Також він протиставляв мудрість накопиченню знань, критикував слідування традиціям, що перешкоджає пізнанню багатоманітного, змінного світу [11]. Тенденція до накопичення в наш час, як і неусвідомлене дотримання традицій, стають основою адаптації до соціальних норм, тобто – до знищення індивідуальності особистості.

Таким чином, можна зробити припущення, що педагогічна діяльність без власного особистісного розвитку педагога, що націлена лише на методологію, та унеможлиблює розуміння індивідуального шляху розвитку дитини, приречена на знищення та вимирання. Видатні педагоги «Г. Сковорода, Х. Алчевська, О. Духнович, М. Корф, П. Юркевич» [1], Я. Йосиф, І. Бартошевський, Й. Сліпий та інші продовжували практику просвітництва населення, розвиток народної освіти, актуалізації важливості збереження давніх знань та дотримання законів єдності та розвитку. До світоглядних позицій варто додати також спосіб життя просвітників, що включав аскезу, відмову від вживання тваринної їжі, цінування праці вище власних потреб та безкорисність діяльності. Педагогіфілософи дотримувалися принципів, описаних Гераклітом, згідно з якими шанували інакшість співрозмовника, розуміли, що характер людини формує долю, вчили захищати закон як стіни власного дому. Дозволю припустити, що стіни дому – це тіло, в якому живе душа. Саме тому філософи дотримувалися чистоти та цноти, аби зберегти душу в гідних для себе умовах, що відображало прагнення гармонії зі світом. Процес накопичення, дотримання уставів суспільства, страх, нерозбірливість у їжі та вчинках – це інструменти формування «темної» людини, метою якої стає життя в залежності від матеріальних та соціальних благ. Саме культивування свідомої позиції раба та залежність від політичної влади – це приклад взаємодіючих, типових для цивілізацій нашої ери. Відтак актуалізується друге завдання – оновлення інструментів впливу з метою зниження рівня психічних та поведінкових розладів та збільшення спроможності населення. Якщо враху-

вати, що від педагогів та просвітників залежить майбутнє країни, то стає зрозумілим знищення бібліотек, винищення 300 лірників, спроба придушити та розстріляти активістів української думки. Відтак, вільне волевиявлення стає небезпечним та наражає на небезпеку не лише педагога, а й його близьке оточення. Тому виникає кілька варіацій: використовувати метафору, дотримуватися встановлених правил, адаптувати навчальний матеріал до викликів. На етапі адаптації виникає інший виклик – брак часу, оскільки тижневе навантаження педагога розподілене таким чином, що вільного часу на здійснення наукових розвідок у нього не вистачає, а вивчення наукових розвідок колег-науковців не завжди є можливим. Або змиритися

із тим фактом, що розвиток особистості здобувача освіти становить загрозу для існування системи правління державою, а слово науки та педагогічного вчення стає інструментом врегулювання державного правління, проте не інструментом просвіти та знань.

Висновки. Історичний досвід України черговий раз демонструє вічну істину, описану Гераклітом, згідно з якою війна є гармонією, формою дотримання загальної справедливості. Питання полягає у вільному трактуванні війни: або як процесу розуміння себе, або як служіння мінливим цінностям заради насолоди та вигоди. Роль педагога на даному етапі полягає саме у підтримці здатності молоді виграти власну війну заради блага миру на Землі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Видатні педагоги України та світу. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського*. URL: <http://surl.li/ojgz>
2. Геракліт. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/ehhqy>
3. Дерстуганова Н. *Педагогічні аспекти концептуалізації поняття «Богослов'я» Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2018, Vol. 8 (82). С. 33–42.
4. Логос. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/pihce>
5. Педагогіка. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/uaji>
6. Психологія. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/bsvvp>
7. Швець В. Виховання духовних цінностей молоді як основа соціального добробуту. *Психологія та соціальна робота*, 2023. Vol. 1(57). С. 35–45.
8. Швець В. Історіографічний аналіз впливу воєнних дій на формування ментального здоров'я молоді та утворення процесу патологічного пристосування. *Вісник Національного університету оборони України*, 2023. Vol. 5 (75). С. 172–179.
9. Швець В. Особливості здійснення сенсорної реінтеграції життєвого досвіду молоді в умовах воєнного стану. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 2023. Vol. 4. С. 88–94.
10. *Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*. URL: <http://surl.li/pihda>
11. *Ἡράκλειτος*. URL: <http://surl.li/pihcs>
12. *Ἡράκλειτος, Ἀποσπάσματα για μιὰ Ἡθική*. URL: <https://www.mikrosapoplous.gr/heraclitus/heraclitus8.html>
13. Γεωργία Παπαδάκη. *ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΥ (σχ. 1) αποσπάσματα – Μετάφραση*. URL: <http://surl.li/pihdp>
14. *Θεολογία*. *wikipedia*. URL: <http://surl.li/pihel>
15. *Παιδαγωγική wikipedia*. URL: <http://surl.li/pihed>
16. *Συγγραφέας: Ἡράκλειτος, Βικιθήκη*. URL: <http://surl.li/pihcl>

REFERENCES

1. Derzhavna naukovo-pedahohichna biblioteka Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho. *Vydatni pedahohy Ukrainy ta svitu* [Outstanding teachers of Ukraine and the world.]. Retrieved from: <http://surl.li/ojgz> (accessed 10 January 2024).
2. *Vikipediia* (2022). *Heraklit* [Heraclitus]. Retrieved from: <http://surl.li/ehhqy> (accessed 14 January 2024).
3. Derstuhanova N. (2018) Pedahohichni aspekty kontseptualizatsii poniattia «Bohoslovia» [Pedagogical Aspects of Conceptualizing the Concept of “Theology”] *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. Vol. 8, no 82, P. 33–42.
4. *Vikipediia* (2022). *Lohos* [Logos]. Retrieved from: <http://surl.li/pihce> (accessed 14 January 2024).
5. *Vikipediia* (2024) *Pedahohika* [Pedagogy]. Retrieved from: <http://surl.li/uaji> (accessed 15 January 2024).
6. *Vikipediia* (2023). *Psykholohiia* [Psychology]. Retrieved from: <http://surl.li/bsvvp> (accessed 14 January 2024).
7. Shvets V. (2023). Vykhovannia dukhovnykh tsinnostei molodi yak osnova sotsialnoho dobrobutu [Fostering spiritual values of young people as a basis for social well-being]. *Psykholohiia ta sotsialna robota*, Vol. 1, no 57. P. 35–45.
8. Shvets V. (2023). Istoriografichniy analiz vplyvu voiennykh dii na formuvannia mentalnoho zdorovia molodi ta utvorennia protsesu patolohichnoho prystosuvannia [A historiographical analysis of the impact of military operations on

the formation of the mental health of young people and the formation of the process of pathological adjustment]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 2023. Vol. 5, no 75. P. 172–179.

9. Shvets V. (2023). Osoblyvosti zdiisnennia sensornoi reintehratsii zhyttievoho dosvidu molodi v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of sensory reintegration of the life experience of young people under martial law]. *Dniprovskiyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava*. Vol. 4. P. 88–94.

10. Stefanopoulou K, St. Tsitsiridis, Antsoulis L, Kritzeli G. (2002). Antolohiia davnohretskei pysemnosti [Anthology of Ancient Greek Literature.]. Retrieved from: <http://surl.li/pihda> (accessed 14 January 2024).

11. Vikipediia (2023). *Heraklit* [Heraclitus]. Retrieved from: <http://surl.li/pihes> (accessed 10 January 2024).

12. Mikrosapoplous (2002). *Heraklit. Uryvky z etyky* [Heraclitus: lessons of ethics]. Retrieved from: <http://surl.li/pihpv> (accessed 10 January 2024).

13. Georgia Papadakis (2021). HERAKLEITU (rys. 1) uryvky [HERACLEITU (fig. 1)]. Retrieved from: <http://surl.li/pihdp> (accessed 14 January 2024).

14. Vikipediia (2023). *Teolohiia* [Theology]. Retrieved from: <http://surl.li/pihel> (accessed 10 January 2024).

15. Vikipediia (2022). *Pedahohichna* [Pedagogy]. Retrieved from: <http://surl.li/pihed> (accessed 10 January 2024).

16. Wikimedia Commons (2017). *Avtor: Heraklitos* [Author: Heraclitus]. Retrieved from: <http://surl.li/pihel> (accessed 14 January 2024).

V. V. SHVETS

Candidate of Psychological Sciences, Doctoral Student of Higher Education,

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Cherkasy region, Ukraine

E-mail: vlada90@meta.ua

<http://orcid.org/0000-0001-7384-2039>

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL DOCTRINE: FROM MODERNITY TO HERACLITUS

The article reveals the key problems of the formation of psychological and pedagogical activity in retrospect. The purpose of the study is to examine the influence of the teacher on the formation of transgenerational developmental trauma in youth. The subject of the study is the process of formation of the phenomenon of deprivation in young people under the influence of the educational process. The main methods of the study were theoretical (analysis and synthesis, generalization, deduction), systemic, functional, and specific sociological. The article discusses the main approaches to understanding the educational process by Heraclitus. The article analyzes the understanding of pedagogy from the perspective of theology, philosophy, and psychology. The basic principles of Heraclitus' works are considered. The author provides statistics on visits to a psychologist by students, young people, and families of veterans, which shows a quantitative indicator of the problem. The statistical and analytical work done in the article allowed us to analyze the main forms of teacher's activity that affect the development of transgenerational trauma of youth. The thesis of self-development as a condition for discovering knowledge about the universe was put forward, allowing famous artists to understand and present the laws of infinity reproduced in physics, mathematics, biology, and music. An attempt was made to demonstrate the role of metaphors in the dissemination of known knowledge, the popularization of closed knowledge, and the influence of metaphors on the work of the two cerebral hemispheres.

The article concludes that Ukraine's historical experience demonstrates the eternal truth described by Heraclitus, according to which war is harmony, a form of universal justice. The interpretation of war by young people from the perspective of the process of understanding themselves or serving changing values for the sake of pleasure and benefit is an important aspect in the development of science and the preservation of the nation's mental health. The role of the educator at this stage is to support the ability of young people to win their own war for the sake of peace on Earth.

Key words: pedagogy, psychology, youth, Heraclitus, theology, logos.

МЕТОДИКА ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

UDC 373.3.091.33:811.161.2(045)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.17>

S. M. YATSYNA

Candidate of Pedagogical Sciences,

Senior Lecturer at the Department of Primary Education,

Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University, Cherkasy, Ukraine

E-mail: svt.yatsina@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6319-3829>

T. O. KYSIL

Lecturer at the Department of Primary Education,

Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University, Cherkasy, Ukraine

E-mail: kysil@vu.cdu.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0001-4227-7871>

FEATURES OF THE USE OF INTEGRATED INTERDISCIPLINARY RELATIONS IN NATIVE LANGUAGE LESSONS IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

The article focuses on a current scientific problem caused by changes in the theoretical and practical approach to education of younger schoolchildren. The leading ideas of the research are determined by the methodological potential that affects the formation of key and subject competencies in primary school pupils. In the process of implementing all the content lines of the subject “Literary reading”, in addition to mastering important competences, pupils of junior grades gain some experience of applying them in various types of educational and cognitive activities, individual practical experience. Since primary school teachers are multi-subjects, the reality of implementing the innovative technology of integrated learning will be successful.

The article focuses on the implementation of integrated relationships, because practicing teachers often apply the convergence combining certain materials from the lessons of the Ukrainian language, literary reading, visual arts, natural science, mathematics. Since the combination of information from several subjects contributes to the activation of children’s cognitive activity, the mastery of a significant amount of educational material, the achievement of the integrity of knowledge and, most importantly, stimulates interest in learning and a sense of connection with life, this allows the primary school teacher to expand the interdisciplinary relationships of the subjects being studied by younger schoolchildren.

The importance of education content and form integration is emphasized by A. Aleksiuk, O. Biliayev, I. Bolshakova, L. Varzatska, T. Donchenko, M. Danylov, Yu. Koliagin, V. Palamarchuk, O. Savchenko, N. Svetlovska, G. Selevko, O. Marynovska, M. Fitsula and others. However, expanding the content of interdisciplinary relationships and integration of learning serves to study new components of the researched topic.

The article emphasizes that modern scientists propose to distinguish the interpretation of the concepts of “integrated learning” and “interdisciplinary relationships” that until recently, were interpreted as similar phenomena in the scientific literature. Following O. Savchenko, it was asserted that the content of lessons using integrated learning differs from lessons with interdisciplinary relationships since these are different didactic concepts. The peculiarity of integrated lessons is that they can be conducted on the basis of intra-subject, inter-subject and inter-system integration: combined two-, three-, four-subject, lesson-excursion, lesson-travel, lesson-immersion, lesson-hike, etc. Such lessons often serve as a continuation of the parallel study of related subjects within one lesson.

On the basis of the defined theoretical foundations, various options for the use of integrated and interdisciplinary relationships in native language lessons at the New Ukrainian School were proposed.

Key words: interdisciplinary links, integrated lessons, primary school, Ukrainian language and Literature reading lessons.

Introduction. In connection with the reform of primary and secondary education, the problem of teaching children to perceive the surrounding world holistically, determine their place in

it, and prepare themselves for adult life becomes important.

The concept of the New Ukrainian School directs primary school teachers to the formation

of a comprehensively developed personality, teaching pupils to work in a single team, the ability to group phenomena, facts, events according to one or more characteristics, to find analogous and similar phenomena in various spheres of life, to explore all areas of human activity.

The analysis of the scientific literature makes it possible to state that the introduction of interdisciplinary relationships and integration of learning content into the educational process is not a new phenomenon in the domestic education system.

Interdisciplinary relationships as a means of activating educational knowledge were studied by A. Aleksiuk, M. Danilov, M. Skatkin, I. Lerner, V. Onyshchuk, V. Palamarchuk and others. However, during the period of implementation of the updated content of primary education, the State Standard, curricula for grades 1–4 of general education institutions, textbooks and manuals, new subjects appeared. Therefore, the issues of interdisciplinary relationships and interdisciplinary integration in the new primary school became relevant [Savchenko; Selevko].

O. Biliaiev, I. Bolshakova, L. Varzatska, T. Donchenko, Yu. Koliagin, V. Palamarchuk, O. Savchenko, N. Svetlovska, O. Marynovska and others emphasize the effectiveness of the integration of content and forms of education. The importance of information technologies in the learning process is emphasized in the works of B. Hershunsky, S. Davidson, H. Reis, H. Selevko, O. Tykhomyrov and others. The essence of multimedia technologies as technologies of integrated use of all types of information perception (visual, auditory, graphic, textual) were considered by T. Agapova, V. Yevdokymov, V. Lutsenko, G. Ponomariova. N. Bala niuk, Yu. Gromova, I. Mural, A. Tsyhanok, I. Shyshka, L. Yugova and others dealt with the problem of informatization in primary education.

The application of interdisciplinary integration becomes the subject of research in pedagogical science.

The purpose is to outline the importance of interdisciplinary relationships and interdisciplinary integration in Ukrainian language lessons in the primary grades of the New Ukrainian School, some aspects of the realization of the essence and importance of this phenomenon.

Presentation of the research material. Interdisciplinary relationships should be considered

as a prerequisite for methodically correct design and use of the integrated courses. According to the current programs in Grades 1–4, almost half of the educational material is studied in the integrated courses (“I am in the world”, “Art”, “Natural science”, “Environment”, “Health technologies”) [Savchenko].

The implementation of interdisciplinary relationships in the educational process of primary school contributes to the formation of educational and cognitive culture, independence, creative thinking of pupils and ensures the intellectual climate of the staff. Different types of activities carried out in primary school provide prerequisites for the integrated content of the lesson, which in turn increase interest in learning and prevent schoolchildren from getting tired. The content of interdisciplinary relationships involves a comprehensive approach to the formation of a comprehensively harmonious personality.

One of the leading ideas of modern education is an integrated approach to the organization of the educational process, which overcomes the contradiction between the infinity of the modern information space and the limitations of human capabilities regarding the perception, assimilation, and application of the received information [Beh].

In the Pedagogical Dictionary, “teaching integration” is interpreted as the selection and unification of educational material from various subjects for the purpose of a holistic systematic and versatile study of important cross-cutting topics; creation of the integrated learning content – subjects that would combine knowledge from different fields into a single unit [Melnichuk].

American researchers consider integration in education as the organization of the learning process, according to which students can use the knowledge and skills acquired at school in real life situations [New Ukrainian School, 2017].

H. Fedortsov’s valid opinion regarding the definition of interdisciplinary relationships as a pedagogical category of integration relations between objects, phenomena, and processes of real reality, which are reflected in the content, forms and methods of the educational process and perform educational, developmental, and educational functions in their organic unity [Kostiuk].

Therefore, the primary school, under the condition of an integrated approach to learning, directs

this feature to the mastery of not only the educational material, but also to a certain extent creates the prerequisites for pupils to master the “school of life”.

However, according to O. Savchenko, interdisciplinary relationships and integrated content of the lesson are different didactic concepts. Interdisciplinary relationships involve the inclusion in the lesson of questions and tasks from the material of other subjects, which have an additional value for studying the topic. The peculiarity of the integrated lesson is that it combines blocks of knowledge from different subjects, subordinated to one topic, pupils are involved in different types of activities [Savchenko].

H. Selevko indicates that integrated lessons can be conducted based on intra-subject, inter-subject, and inter-system integration: combined two-, three-, four-subject, immersion lesson, excursion lesson, tour lesson, travel lesson, etc. Integrated lessons often serve as a continuation of the parallel study of related subjects within one lesson [Selevko].

O. Marynovska notes that integration is the “key” to understanding, a prerequisite for the effective formation of key and subject competencies, and success of pupils [Marynovska].

It is worth emphasizing that the organization of learning in the New Ukrainian School, considering integrative processes, involves several components that allow the different content of the educational material to be combined in the structure of the lesson in such a way that the specificity of the content components does not lose its main purpose. This is facilitated by the presence of some factors. First, we mean that the primary school teacher is a multi-subject teacher, and the content possibilities of each subject are well known to him/her.

A successful condition for the implementation of interdisciplinary integration in primary school is an activity approach, which makes it possible to focus more on personality development than on knowledge as a result of educational activity.

In the modern educational process, the primary school teacher’s task is to skillfully use integrated material not only to acquire certain knowledge of subjects, but also to promote the readiness of younger schoolchildren to use the information received in everyday life.

In practice, I. Bolshakova offers a method of organizing interdisciplinary integration of the learning content in the following main stages:

- introduction of interdisciplinary relationships in the lessons of related disciplines based on reproductive activity and elements of problems;
- posing interdisciplinary educational problems and independently searching for their solutions in individual lessons;
- systematic problem-based learning on the basis of complicated interdisciplinary problems within individual courses;
- the inclusion of first bilateral, and then multilateral relationships between different subjects based on the coordination of the teacher’s activities;
- development of a broad system in the work of teachers, who make interdisciplinary relationships both in the content and methods, and in the forms of organization of education, including extracurricular work and expanding the scope of programs [Bolshakova].

Some researchers pay attention to certain patterns and caveats in the implementation of integration in the educational process of primary school, namely:

- compliance with the requirements for pupils’ mastery of the most important general education skills of reading, writing, arithmetic, defined by the program;
- using the principle of accessibility in order to prevent the appearance of despair in one’s abilities, in the ability to perform this or that task of multifaceted activity;
- refusal to artificially create integrative connections;
- formation of moral value orientations in the learning process [New Ukrainian School].

The analysis of current programs, the study of the work experience of methodologists and primary school teachers made it possible to integrate educational material from the Ukrainian language and literary reading with individual subjects.

Grade 1. Literacy training – familiarization with the surrounding world, music, drawing;

Grade 2. Ukrainian language – reading, drawing, familiarization with the surrounding world, music, folklore;

Grade 3–4. Reading – Ukrainian language, drawing, natural science, music, folklore, ethics [Savchenko].

“Methodical recommendations for teaching subjects in general educational institutions in 2016-2017” (Appendix to the letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated August 17, 2016 No. 1/9–437) point the educational subjects that are integrated; they are Ukrainian language and fine arts; Ukrainian language and natural science; literary reading and the basics of health.

The use of interdisciplinary relationships is carried out through the integrated lessons. For example, pupils are offered to perform exercises with media production in Ukrainian language classes considering the integrated approach in the unity of cognitive, developmental, and educational aspects, so that personality development is carried out in parallel with knowledge acquisition.

When studying the topic “Apostrophe”, we suggest that two pupils or a class divided into two teams perform the “Races” exercise created with the help of the Learning Apps program. org. A sentence with a word with a missing sign (letter) appears on the screen, pupils need to read it correctly by inserting the appropriate sign (apostrophe) or letter. If it is a team effort, then the team that will quickly and correctly answer the largest number of tasks reaches the finish line (the content of the sentences may correspond to the topic studied in the lesson on the basics of health or natural science).

During the study of syntax topics, we offer the following exercise with the help of the Learning Apps.org program: we can see a picture on the screen showing children engaged in various types of entertainment (playing with animals, correspondence in a gadget, dialogue between friends). We know what the children are talking about from the sentences marked in this picture. The task for pupils is to analyze these sentences and determine their purpose of expression, to compose their own dialogue based on the topic identified on the screen. Such exercises should be performed at the end of the lesson.

The remark of children playing with their friends, “Do you know the breed of this dog?”. We establish an interdisciplinary relationship between the Ukrainian language and natural science. The remark of children playing with gadgets, “Please

help me to reach a new level” combines elements of the Ukrainian language lesson and computer science. The remark of children composing the letter, “Still, how good it is to have faithful friends!” makes it possible to integrate oral and written speech.

Analyzing the current standard programs and the content of textbooks for primary classes on the Ukrainian language and literary reading, we can trace that one topic is also studied in the lessons of literary reading (“Literary reading” by O. Ya. Savchenko, Grade 4 [Savchenko, 2019], the topic “Beauty of the Earth, beauty of life”) and in natural history lessons (theme “Diversity of Ukraine’s nature”).

If a work is studied in literary reading lessons, it can be listened to in an audio recording instead of being read. This way of learning a new text makes it possible to combine the elements of literary reading and language, particularly, reading and speaking. It is also advisable to offer an additional task – to find and write out verbs (nouns, adjectives) from the listened text and explain their role in the text.

In the lessons of the Ukrainian language, pupils should be given the task of composing descriptive texts based on the pictures and musical accompaniment presented by the teacher. It is interesting to combine lessons of the Ukrainian language and mathematics by offering pupils to perform subtraction: for example, “from which number should 20 be subtracted to get 30”, to write down the result and explain the spelling in the word “fifty”. You can build a lesson in the form of a fairy-tale trip to the country of Mathematics (significant stations: development of attention, work with the textbook, oral number, relay race, interesting mysteries).

In the lessons of the Ukrainian language, it is appropriate to use dictations of natural content, at the same time consolidating knowledge of both the Ukrainian language and natural science. In the textbook for Grade 3 (part 2) “I explore the world” by O. Voloshchenko, O. Kozak, H. Ostapenko [I explore], the story “Stork’s Feather” is included.

In Grade 2, reading lessons on the theme “Autumn”, pupils can be invited to draw pictures (autumn theme) with the help of a bright presentation of autumn paintings by famous artists, which will reveal the play of colours and aesthetic

tastes of children. It will also be valuable to listen to a musical excerpt by P. Tchaikovsky “Autumn Song” while drawing.

While studying L. Hlibov’s fable “The Swan, the Crab and the Pike” (Grade 3), we suggest that younger schoolchildren use gadgets to find the weight of a swan, a pike, and a crayfish, as well as find out information using the help desk (on the Internet), what size a swan is, what it does for a living, where it lives.

As it was mentioned above, interdisciplinary relationships in elementary school lessons differ from integrated lessons, although they are also based on the use of interdisciplinary relationships of those disciplines that are studied by younger schoolchildren according to the curriculum. We consider an integrated lesson for third-grade students, which can be built on the basis of the topic from the Ukrainian language “Text Structure” as an example.

Before the lesson, the teacher offers the pupils to do a little research on the weekend, visiting Pine Forest, where squirrels live. For this purpose, pupils should take walnuts with them. Having found a convenient place under a pine tree or somewhere on the lawn, you need to tap the nuts and watch what will happen, who will appear, what kind of animals, how they will behave with the nuts.

At the beginning of the lesson, the teacher asks the children about the trip to the Pine Forest. The pupils say that the squirrels came running at the sound of the nuts; some squirrels took them from the palms of their hands and suddenly disappeared, others, taking nuts in their paws, climbed a pine tree and there, perched on a branch, gnawed them. After the children’s story, the teacher offers to listen to poems about the behaviour of these animals in autumn and winter.

The next stage of the lesson will be learning the texts of the Ukrainian language textbook for Grade 3 (M. Vashulenko, O. Melnychaiko, N. Vasylykivska) [Ukrainska]. Pupils need to read and compare two texts and determine which of them can fit in a textbook on literary reading and which in a textbook on natural history. The questions are what the differences between the words of both texts are (i.e., what the differences between the artistic means of the text of artistic and scientific styles are). Two passages are shown on the screen for comparison.

I

This squirrel is beautiful. A red-chestnut fur coat with a white triangle around the chin suits her very well. A small head, long ears are decorated with black tassels. The eyes of squirrels are black and shiny, like small beads. And the tail is fluffy and even shaggy, a little smaller than the squirrel itself. The squirrel is small and very agile. She has tenacious paws, so she easily jumps from tree to tree. Her tail helps her in this. A small animal, but beautiful and powerful.

II

The squirrels belong to the most beautiful animals of our fauna. Their head is small, round, with a wide forehead, ears are quite large, erect, with tufts of long hairs. The body is elongated, more than 20 cm long, flexible. The tail is fluffy, densely covered with hair. The length of the tail is almost equal to the length of the body. The paws are tenacious, with sharp curved claws on the toes. The colour of the fur of our squirrels is quite variable: red-chestnut, brownish-gray, dark brown. As a decoration of our forests, parks and gardens, the squirrel has been taken under protection (Serhiy Kornev).

After analyzing both passages, the pupils conclude that the artistic style uses words with a figurative meaning, and the scientific style uses words with a precise, concrete meaning.

After that, the teacher explains that any text consists of three structural parts (components): beginning, main part, ending, and sets the task of finding all these three components in the text.

Having mastered the theoretical material, pupils perform various practical tasks. Interesting and appropriate among them may be to draw a squirrel on a sheet of paper (or paint a stencil of an animal), using its image on photos prepared by the teacher in advance.

This lesson is integrated, as it combines elements of four lessons from academic disciplines: natural science, literary reading, Ukrainian language, visual arts. The possibilities of introducing interdisciplinary integration into the educational content of the lessons of the Ukrainian language and literary reading are quite wide: literary reading and the Ukrainian language; literary reading and visual arts; literary reading and labour training; Ukrainian language and basics of health; Ukrainian language and mathematics; Ukrainian language and natural science.

Conclusions and perspectives. Thus, the teacher should analyze the educational material from the proposed subjects, choose topics that are close in content and purpose, synthesize this material and organically connect it with each other. In such lessons, the educational goal is realized, they are interesting, they do not

overload children with educational material and impressions.

Further research is needed on such an important aspect as the realization of internal integrative connections between sections of the science of language, in particular lexicology and morphology, morphology and syntax, syntax, and stylistics.

BIBLIOGRAPHY

1. Савченко О. Дидактика початкової освіти. Київ: Грамота, 2012. 373 с.
2. Селевко Г.К. Модели интеграции содержания учебных дисциплин. *Энциклопедия образовательных технологий: в 2-х т.* М.: НИИ образовательных технологий, 2006. Т. 1. С. 479–488.
3. Савченко О. Міжпредметні зв'язки як ресурс реалізації компетентнісного підходу на уроках літературного читання. *Український педагогічний журнал*, 2017. № 2. С. 48–57.
4. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива. *Початкова школа*, 2002. № 5. С. 5–6.
5. Короткий термінологічний словник з педагогіки / укл. С.Г. Мельничук. Кіровоград, 2004. 34 с.
6. Нова українська школа: poradnik dla vchytela. Київ: Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
7. Костюк Н.Т. Об'єктивна зумовленість і діалектика інтеграції сучасного наукового знання. Київ: Вища школа, 1998. 327 с.
8. Мариновська О. Інтегроване навчання: технологічний аспект. *Рідна школа*, 2014. № 4–5. С. 33.
9. Большакова І. Особливості реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання на уроках у початковій школі. URL: <https://ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2014/05/Большакова-Ю.pdf>.
10. Нова українська школа. *Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
11. Літературне читання: підручник для 4 класу закл. заг. сер. Освіти / О.Я. Савченко. Київ: Освіта, 2019. 192 с.
12. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 3 класу (у 2-ох частинах) / О. Волощенко, О. Козак, Г. Остапенко. Київ: Світоч, 2020. 170 с.
13. Українська мова: підручник для 3 класу / М. С. Вашуленко, О. І. Мельничайко, Н. А. Васильківська. Київ: Освіта, 2019. 192 с.

REFERENCES

1. Savchenko, O. (2012). *Didactics of Primary Education: a textbook*. Kyiv: Hramota. 373 p. [In Ukr.].
2. Selevko, G.K. (2006). Models of Content Integration of Educational Disciplines. *Encyclopedia of Educational Technologies: in 2 vol.* Moscow: Research Institute of Educational Technologies. Vol. 1: 479–488. (Series “Encyclopedia of Educational Technologies”) [in Rus.].
3. Savchenko, O. (2017). Interdisciplinary Links as a Resource for Implementing Competence Approach in Literary Reading Lessons. *Ukrainian Pedagogical Journal*, 2: 48–57 [in Ukr.].
4. Beh I. (2002). Integration as an Educational Perspective. *Primary school*, 5: 5–6 [in Ukr.].
5. Short Terminological Dictionary of Pedagogy (2004). In S.H. Melnychuk (compiled). Kirovograd. 34 p. [in Ukr.].
6. New Ukrainian School: Guide for Teachers Kyiv (2017). Pleiades Publishing House LLC. 206 p. [in Ukr.].
7. Kostiuk, N.T. (1998). Objective Conditionality and Dialectic of Modern Scientific Knowledge Integration. Kyiv: High school. 327 p. [in Ukr.].
8. Marynovska, O. (2014). Integrated Learning: Technological Aspect. *Native school*, 4–5: 33 [in Ukr.].
9. Bolshakova, I. Peculiarities of Realization of Interdisciplinary Content Integration at lessons in primary school. Retrieved from <https://ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2014/05/Большакова-Ю.pdf>. [in Ukr.].
10. New Ukrainian School. Ministry of Education and Science of Ukraine: official site. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>. [in Ukr.].
11. Literary reading: pidruchnyk dlia 4 klasu zagalnoosvitniogo navchalnogo zakladu / O. Y. Savchenko. Kyiv: Osvita, 2019, 192 p. [in Ukr.].
12. I explore the world: pidruchnyk of the integrated course dlia 3 klasu (in 2 parts) / O. Voloshchenko, O. Kozak, G. Ostapenko. Kyiv: Svitoch, 2020, 170 p. [in Ukr.].
13. Ukrainska mova: pidruchnyk dlia 3 klasu / M.V. Vashulenko, O.I. Melnychaiko, N.A. Vasylykivska. Kyiv: Osvita, 2019, 192 p. [in Ukr.].

С. М. ЯЦИНА

кандидат педагогічних наук,

старша викладачка кафедри початкової освіти,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Електронна пошта: svt.yatsina@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6319-3829>

Т. О. КИСІЛЬ

викладачка кафедри початкової освіти,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Електронна пошта: kysil@vu.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0001-4227-7871>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРОВаних МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Статтю присвячено одній із актуальних наукових проблем, що зумовлені змінами у теоретичному і практичному підході до навчання і виховання молодших школярів. Провідні ідеї дослідження спричинені методичним потенціалом, що впливає на формування ключових і предметних компетенцій в учнів початкових класів. Зокрема у процесі реалізації усіх змістових ліній предмета «Літературне читання» учні молодших класів, крім оволодіння важливими компетентностями, набувають певного досвіду застосування їх у різних видах освітньо-пізнавальної діяльності, індивідуального практичного досвіду. Враховуючи той факт, що вчителі початкової ланки є багатопредметниками, реальність втілити інноваційну технологію інтегрованого навчання буде успішним.

У статті акцентовано увагу на реалізацію інтегрованих зв'язків, тому що вчителі-практики часто вдаються до зближення, поєднання певних матеріалів з уроків української мови, літературного читання, образотворчого мистецтва, природознавства, математики. Оскільки поєднання інформації з кількох предметів сприяє активізації пізнавальної діяльності дітей, опануванню значного обсягу навчального матеріалу, досягненню цілісності знань та головне, стимулює інтерес до навчання і відчуття зв'язку з життям, то це дає змогу вчителю початкових класів розширити міжпредметні зв'язки дисциплін, що вивчаються молодшими школярами.

Про важливість інтеграції змісту і форм навчання підкреслюють А. Алексюк, О. Біляєв, І. Большакова, Л. Варзацька, Т. Донченко, М. Данилов, Ю. Колягін, В. Паламарчук, О. Савченко, Н. Светловська, Г. Селевко, О. Мариновська, М. Фіцула та інші. Проте розширення змісту міжпредметних зв'язків та інтеграції навчання слугує вивченню нових складників досліджуваної теми.

У статті наголошено на тому, що трактування поняття «інтегроване навчання» та «міжпредметні зв'язки» сучасні науковці пропонують розрізняти, які в науковій літературі донедавна трактувалися як подібні явища. Услід за О. Савченко стверджено, що зміст уроків з використанням інтегрованого навчання відрізняються від уроків з міжпредметними зв'язками, оскільки це – різні дидактичні поняття. Особливість інтегрованих уроків полягає в тому, що вони можуть проводитися на основі внутрішньопредметної, міжпредметної та міжсистемної інтеграції: об'єднані дво-, три-, чотирипредметні, урок-екскурсія, урок-подорож, урок-занурення, урок-похід тощо. Такі уроки часто слугують продовженням паралельного вивчення споріднених предметів у межах одного уроку.

На основі визначених теоретичних засад було запропоновано різні варіанти використання інтегрованих та міжпредметних зв'язків на уроках рідної мови у Новій українській школі.

Ключові слова: міжпредметні зв'язки, інтегровані уроки, початкова освіта, уроки з української мови та літературного читання.

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЩОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

П. М. Бойчук, С. С. Марчук, Н. С. Пушкар, Н. П. Ярошук ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ ПЕДАГОГА ТА ЙОГО ПІДГОТОВКА В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ К. Д. УШИНСЬКОГО.....	3
О. І. Денічєва КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	11
А. О. Лавошник ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СЛУХАЧІВ КУРСІВ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ В ЦЕНТРАХ ЗАЙНЯТОСТІ.....	18
Н. В. Ращенко, А. В. Циж, Л. О. Бродецька, Б. М. Мельник МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СТОМАТОЛОГІЧНОЇ ГАЛУЗІ.....	25
О. В. Романенко, О. М. Гурняк, М. Г. Кравчук БІОЛОГІЯ В СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ.....	32

ТЕОРІЯ ОСВІТИ Й НАВЧАННЯ

К. О. Vitchynkina REGARDING THE DEFINITION OF SOFT SKILLS AS A CONDITION FOR ENSURING THE QUALITY OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN GRAPHIC DESIGN.....	44
Т. Р. Golub, О. О. Kovalenko, L. M. Zhygzhytova, A. L. Kotkovets AI-POWERED PEDAGOGY: FOREIGN LANGUAGE STUDY IN HIGHER EDUCATION.....	50
А. Ю. Кругльченко, І. В. Мазурок, С. П. Ябковська ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	57
К. Л. Крутий, І. С. Деснова, М. І. Замелюк ОСОБЛИВОСТІ РИЗИКОВАНИХ ІГОР У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	64
А. О. Кузьменко, Н. В. Солодюк ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ НА ПІ РІВНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	73
А. О. Лобацький ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	81
С. М. Подолюк, І. Я. Іванюк, Р. В. Васюра ЕФЕКТИВНИЙ СПІЧРАЙТИНГ В КАР'ЄРНОМУ ЗРОСТАННІ: ПІДГОТОВКА Й СТВОРЕННЯ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ, ЯКА ПРИВАБЛЮЄ.....	86
І. В. Таможська, С. М. Куліш АКТУАЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ФЕНОМЕНА «ЗНАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗМІСТУ» ДЛЯ УСПІШНОЇ ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ РІЗНИХ КРАЇН.....	91
А. С. Яремко, В. М. Коцар, О. М. Гончарук СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР.....	99

ЯКІСТЬ ОСВІТИ

О. L. Fast DOCTORAL STUDENTS AT RISK ACADEMIC AND PROFESSIONAL SUPPORT: QUALITY MANAGEMENT ISSUES.....	108

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ОСВІТИ

В. В. Швець

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ВЧЕННЯ: ВІД СУЧАСНОСТІ ДО ГЕРАКЛІТА.....114

МЕТОДИКА ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

S. M. Yatsyna, T. O. Kysil

FEATURES OF THE USE OF INTEGRATED INTERDISCIPLINARY RELATIONS
IN NATIVE LANGUAGE LESSONS IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL.....122

CONTENTS

THEORETICAL-METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF HIGHER AND GENERAL SECONDARY EDUCATION

P. M. Boychuk, S. S. Marchuk, N. S. Pushkar, N. P. Yaroshuk PROFESSIONAL QUALITIES OF A TEACHER AND HIS TRAINING IN THE CONTEXT OF K. USHINSKY'S IDEAS.....	3
O. I. Dienichieva COMPLEX APPROACH TO HIGHER EDUCATION CONTENT MODERNIZATION OF UKRAINE.....	11
A. O. Lavoshnyk PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF FORMATION OF ENTREPRENEURIAL COMPETENCE OF TRAINEES OF ADVANCED TRAINING COURSES IN EMPLOYMENT CENTERS.....	18
N. V. Rashchenko, A. V. Tsyzh, L. O. Brodetska, B. M. Melnyk MOTIVATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES OF FUTURE SPECIALISTS IN THE DENTAL FIELD.....	25
O. V. Romanenko, O. M. Hurniak, M. G. Kravchuk BIOLOGY IN THE STRUCTURE OF TRAINING BACHELORS OF PHYSICAL THERAPY, OCCUPATIONAL THERAPY.....	32

THEORY OF EDUCATION AND TRAINING

K. O. Vitchnkina REGARDING THE DEFINITION OF SOFT SKILLS AS A CONDITION FOR ENSURING THE QUALITY OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN GRAPHIC DESIGN.....	44
T. P. Golub, O. O. Kovalenko, L. M. Zhygzhytova, A. L. Kotkovets AI-POWERED PEDAGOGY: FOREIGN LANGUAGE STUDY IN HIGHER EDUCATION.....	50
A. Yu. Kruhliachenko, I. V. Mazurok, S. P. Yabkovska CONTENT AND STRUCTURE OF PRE-SERVICE MUSIC TEACHERS PROFESSIONAL AND VALUE ORIENTATIONS.....	57
K. L. Kruty, I. S. Desnova, M. I. Zameliuk RISKY GAMES FOR CHILDREN OF PRESCHOOL AGE.....	64
A. O. Kuzmenko, N. V. Solodiuk REGARDING THE RELEVANCE OF THE DEVELOPMENT OF ACADEMIC INTEGRITY CULTURE AT THE III LEVEL OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE.....	73
A. O. Lobatskii TRAINING OF SPECIALISTS IN DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE CONDITIONS OF DUAL EDUCATION.....	81
S. M. Podoliuk, I. Ya. Ivaniuk, R. V. Vasiura EFFECTIVE SPEECHWRITING IN CAREER DEVELOPMENT: PREPARING AND CREATING A SELF-PRESENTATION THAT ATTRACTS.....	86
I. V. Tamozhska, S. M. Kulish THE RELEVANCE OF THE PEDAGOGICAL PHENOMENON “PEDAGOGICAL CONTENT KNOWLEDGE” FOR SUCCESSFUL TEACHING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF VARIOUS COUNTRIES.....	91
A. S. Yaremko, V. M. Kotsar, O. M. Honcharuk SOCIAL NETWORKS AS A TOOL OF FORMATION LANGUAGE COMPETENCE OF NURSES.....	99

QUALITY OF EDUCATION

O. L. Fast DOCTORAL STUDENTS AT RISK ACADEMIC AND PROFESSIONAL SUPPORT: QUALITY MANAGEMENT ISSUES.....	108

EDUCATION DEVELOPMENT MANAGEMENT

V. V. Shvets

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL DOCTRINE:

FROM MODERNITY TO HERACLITUS.....114

METHODS OF SCHOOL TEACHING

S. M. Yatsyna, T. O. Kysil

FEATURES OF THE USE OF INTEGRATED INTERDISCIPLINARY RELATIONS

IN NATIVE LANGUAGE LESSONS IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL.....122

НОТАТКИ

АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

СЕРІЯ «ПЕДАГОГІКА»

Випуск 4

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Вікторія Борисівна Гайдабрус

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 15,35. Замов. № 0424/259. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.